

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Education Mahamakut Buddhist University

ศึกษาศาสตร์ มมร

สนับสนุนความก้าวหน้า
ทางการศึกษา
ค้นคว้า วิจัย

MBU Education Journal

MBU Education Journal

วารสารเผยแพร่งานวิจัยและงานวิชาการด้านทฤษฎีทางการศึกษา
ด้านการสอนภาษาไทย การสอนภาษาอังกฤษ การสอนและแนะแนว
การศึกษาปฐมวัย ด้านการประถมศึกษา และพุทธศาสนา และด้านปรัชญา

การศึกษา

สังคมศาสตร์

ทฤษฎีและปรัชญา

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2559
Vol.4 No.1, January- June 2016

ISSN 2408-199X

9 772408 199006

ศึกษาศาสตร์ มจร

MBU Education Journal

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2559

Vol. 4 No.1 January – June 2016

วัตถุประสงค์

1. เพื่อการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการด้านการศึกษาศาสตร์และสหวิทยาการด้านการศึกษาศาสตร์ของนักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
2. เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและวิชาการด้านการศึกษาศาสตร์และสหวิทยาการด้านการศึกษาศาสตร์
3. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามวิถีของการศึกษาศาสตร์เชิงพุทธศาสนา และสหวิทยาการด้านการศึกษาศาสตร์

เจ้าของ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
248 หมู่ที่ 1 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด นิติธรรมการพิมพ์
76/251-3 หมู่ที่ 15 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

ต้นฉบับที่ตีพิมพ์ในวารสารเล่มนี้ ได้รับการตรวจสอบมาตรฐานทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขาวิชา การตีพิมพ์จะต้องได้รับอนุญาตจากกองบรรณาธิการเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ที่ปรึกษา

พระราชบัณฑิต

พระครูปริชาธธรรมวิธาน, ดร.

พระมหาสมัคร มหาวีโร

พระครูปลัดฉัตรพงษ์ ยโส

พระเมธาวิเชียร, ผศ.ดร.

พระกิตติสารสุธี

พระมหาอรุณ อรุโณ

บรรณาธิการ

พระมหาฉัตรชัย สุนตตชโย, ผศ.ดร.

รองบรรณาธิการ

พระราชรัตนมงคล, ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระมหาบุญนา ฐานวีโร, ดร.

กองบรรณาธิการ

พระศากยวงศ์วิสุทธิ, ดร.

พระมหาทองเชิด กตปุณโญ, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ดำรงค์ เบญจศิริ

ดร.ประเวช วัฒนาแก้ว

พระมหาจิตินเรศ วุฑฒิมโม, ผศ.ดร.

พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร.

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.

พระบุญเสริม กิตติวณโณ, ดร.

ผศ.ดร.โกวิทย์ พิมพ์พวง

ผศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา

ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระมหาสมเจต สมจารี

นางสาวสุธามาศ นพเทศน์

พระมหาสุชาน ชาครธมโม

กองบรรณาธิการภายใน ประจำปีที่ 1 ปีที่ 4

พระมหาฉัตรชัย สุนตตชโย, ผศ.ดร.

พระสุชุม สุขวาทโก, ผศ.

รศ.วีรัตน์ กางทอง

พระครูธรรมภาณโกวิท, ดร.

พระราชรัตนมงคล, ดร.

พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

รศ.ดร.สุวิญ รักสตัย

ผศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

รศ.ดร.ธวัช หอมทวนลม

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร.

พระมหาบุญนา ฐานวีโร, ดร.

พระมหาบุญศรี ญาณวุฑโฒ, ผศ.ดร.

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการภายนอก ประจำปีที่ 1 ปีที่ 4

พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร.

พระมหาไกรวรรณ ชินทตโตโย, ดร.

ผศ.ดร. อ่ำพล บุตดาสาร

ดร.เมธา หริมเทพาธิป

ผศ.ดร.ธีรทัมม์ แสงแก้ว

ผศ.ดร.เนตร หงส์ไกรเลิศ

ดร.ชัตติยา ดั่งสำราญ

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นักวิชาการอิสระ

พุทธวิชชาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล

นักวิชาการอิสระ

บทบรรณาธิการ

บทความวิชาการและบทความวิจัยในวารสารศึกษาศาสตร์ มมร ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2559 นี้ มีเนื้อหาและประเด็นที่หลากหลายแต่ก็ยังไม่ลืมความเป็นแนวทางการศึกษา (Education) บางเรื่องได้ถูกคัดเลือกและผ่านการพิจารณากลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิตรงประเด็นมาเป็นระยะเวลาที่ต่างกัน อย่างไรก็ตามบทความทุกบทความยังคงไว้ซึ่งคุณภาพที่เต็มเปี่ยม นอกจากนี้จะมีผู้ทรงที่ตรวจเข้มข้นแล้ว บทความที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องมีเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ของวารสารศึกษาศาสตร์ กล่าวคือ เป็นบทความที่เน้นการคิด วิเคราะห์ ความเข้าใจ ตามหลักของพระพุทธศาสนาศึกษาศาสตร์ การศึกษาทั่วไป หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง เพราะการศึกษาไม่มีที่สิ้นสุด ต้องรวบรวมทุกศาสตร์เข้ามาในศึกษาศาสตร์ มมร. ให้ครบถ้วนด้านคุณภาพ หลากหลายความรู้ มีการคิดสรร การเลือกบทความที่เข้มข้น ดังบทความวิชาการและบทความวิจัยอันมีคุณภาพอย่างเยี่ยมยิ่ง และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal Citation Index Centre (TCI) อันแสดงถึงมาตรฐานอันมีฐานรองรับผลงานทางวิชาการที่สร้างสรรค์ขึ้นอย่างประณีตและวิจิตรศิลป์

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทวิจารณ์หนังสือที่ได้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้จะเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ องค์กร รวมถึงระดับประเทศโดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

พระมหาฉัตรชัย สุฉตตชโย ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “**ความเชื่อมโยงระหว่างสังขกรรม สีมาและจำนวนภิกษุ**” เป็นสังขกรรมที่มีกระบวนการเชื่อมโยงทั้งจำนวนและภิกษุสงฆ์และสีมาในแนวทางบูรณาการ เกิดภาพของความรับผิดชอบ จิตสำนึกต่อส่วนร่วม ภาพความเป็นระบบของสังคัมสงฆ์อันจะสืบต่อไปในอนาคตตามแนวทางการบริหารงานคณะสงฆ์มีโอวาทปาฏิโมกข์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่ตั้งมีคำว่า “สีมา” และ “สังขกรรม” ที่พระพุทธองค์ประทานให้ดำเนินการมาตั้งแต่ยุคต้นสมัยพุทธกาลและอำนาจนี้ก็เข้ามาโดยลำดับไม่มีขาดตอนจนกระทั่งยุคสมัยปัจจุบัน สังขกรรมของภิกษุสงฆ์ก็ยังดำเนินตามแนวทางแห่งพระวินัยปิฎกมาตามลำดับ ภิกษุสงฆ์จะเปลี่ยนรูปแบบไปอยู่ในพื้นที่ในโลกหลายแห่งด้วยความเชื่อในกลุ่มของตนที่เรียกว่า “นิกาย” ตามหลักพระวินัย ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติมาได้ขาดตอน

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “**ความหมายและวิวัฒนาการของปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์**” เพื่อได้ความรู้เกี่ยวกับความหมาย โลกทัศน์ ขอบเขต และความสำคัญของปรัชญา แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปปรัชญาเนื้อหาของความเกี่ยวข้องที่ปรัชญานั้นเกี่ยวข้องกับศาสตร์ทุกศาสตร์ เพราะศาสตร์เหล่านั้นก็แยกออกจากปรัชญาทั้งสิ้น ปรัชญาจึงอยู่คู่กับมนุษย์อย่างมีเหตุมีผล ตามวิวัฒนาการนั้น ๆ แต่ก็ยังเกิดข้อขัดแย้งทางปรัชญาที่มีอยู่ ไม่ว่าจะในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ความขัดแย้งในปรัชญานั้นนับว่าเป็นเรื่องดีอย่างยิ่งเพราะก่อให้เกิดสิ่งใหม่หรือแนวคิดใหม่ และ

ยังช่วยให้มีสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเก่าได้ จึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องร่วมกับศาสตร์ต่าง ๆ เป็นอย่างดีไม่ว่าจะทางไหนก็ตามก็ต้องมีปรัชญาเข้าร่วมวินิจฉัยอยู่ตลอดเวลา

พระสุขุม สุขวฑฒโก ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง **“ลักษณะของครูที่ดี”** การที่จะเป็นครูไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งแนวคิดที่จะสามารถพิจารณาและศึกษาได้จากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ปิโย เป็นที่รัก ครุ นำเคารพ ภาวนียो นำเจริญใจ วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล วจนักขโม อดทนต่อถ้อยคำ คัมภีโร แกล้งเรื่องล้าลึก และ โน จัญฐาเน นियोเชน ไม่ชักนำไปเป็นอฐาน ครูที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยคุณลักษณะคือ มีความรู้ดี สอนดี ความประพฤติดี รับผิดชอบหน้าที่ดี มีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ ที่สำคัญที่สุดครูนั้นต้องเป็นผู้ฝึกฝนและพัฒนาได้ โดยมีศรัทธา ความมุ่งมั่น และรักในอาชีพครู เหล่านี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นครูดี ที่สังคมโลกปัจจุบันและอนาคตต้องการ

พระมหาสามารถ ฐานิสฺสโร ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง **“หลักพุทธธรรมกับแนวคิดการพัฒนาจริยธรรม”** การพัฒนาจริยธรรมจึงเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ให้มีคุณภาพ ซึ่งผู้เขียนใช้การวิเคราะห์หลักธรรมทางศาสนาเข้าไปกับช่วยพัฒนาจริยธรรมของบุคคล ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวคิดของนักปราชญ์และนักการศาสนาที่ยอมรับ จริยธรรมเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรม และมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า การพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม ให้ความรู้คู่คุณธรรม ตามหลักธรรม และการพัฒนาจริยธรรม การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

นางสาวอรนิตย์ จิวโพธิ์เจริญ ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง **“อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาของจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม”** เพื่อต้องการทราบถึงอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาของจื้อ กับการจัดระเบียบสังคม ซึ่งขงจื้อนั้นเป็นนักการศึกษา นักคิด และนักปฏิบัติมีความสามารถหลายด้าน จะเห็นจากการได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองประจำแคว้นต่างๆ และยังเป็นหลักการของผู้ปกครองแคว้นอีกด้วย เพราะอุดมคติเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางการใช้ชีวิตของแต่ละบุคคลในสังคมนับเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในสังคมนั้นๆ สำหรับขงจื้อมีอุดมการณ์ที่จะสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม กำหนดสถานภาพและบทบาทของแต่ละบุคคล ด้วยการส่งเสริมให้มีความรู้และคุณธรรม การปฏิบัติหน้าที่ในอาชีพ ด้วยความตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร รวมทั้งนำเสนอหลักการแก้ปัญหาสังคมต่อเจ้าแผ่นดิน อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาของจื้อสามารถพิจารณาจากคำสอนในส่วนของอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ตามหลักปรัชญาของขงจื้อมีเนื้อหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง และมีการผสมกลมกลืนทั้งหมดมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาสังคมโดยเริ่มจากส่วนย่อยคือ มนุษย์ ไปสู่ส่วนรวมคือ สังคม พร้อมนั้นยังผสมผสานระหว่างแนวคิดกลุ่มปัญญานิยมประโยชน์นิยมและมนุษยนิยม ปัญหานิยม อีกด้วย

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “มองคติความผ่านทัศนะทางปรัชญา” คติความเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ชั่ว? ในทัศนะของกลุ่มสัมบูรณ์นิยมถือว่าความดีเป็นสิ่งที่มียู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับความเห็นหรือการกำหนดของผู้ใดหรือกลุ่มชนใดทั้งสิ้น แสดงว่าคติความเป็นได้ทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่ว กลุ่มที่ได้ประโยชน์ก็บอกว่าเป็นสิ่งดี กลุ่มที่เสียประโยชน์ก็บอกว่าเป็นสิ่งชั่ว ในทัศนะของกลุ่มสัมพัทธ์นิยมถือว่าความดีมีได้อยู่เป็นสากล ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นหรือการยอมรับของสังคมแต่ละแห่งแต่ละเวลา ทำไมเมืองไทยซึ่งเป็นเมืองพุทธจึงมีคติความจำนวนมาก? และกลุ่มแนวคิดทางปรัชญาจะมองคติความอย่างไร? กล่าวได้ว่าคนไทยจำนวน 94 เปอร์เซ็นต์เป็นชาวพุทธซึ่งต้องสมาทานศีล 5 ในทุกๆ พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา การสมาทานศีล 5 ก็หมายความว่า ชาวพุทธตั้งใจปฏิบัติตามศีล 5 แต่ในความเป็นจริง ชาวพุทธได้ละเมิดศีล 5 เป็นจำนวนมาก ตรงกับทัศนะของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะมีเหตุผลที่หนักแน่นรัดกุม คือเหตุผลว่าความดีเป็น สิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของตัวเอง ควรนำแนวคิดหรือทฤษฎี หรือทัศนะทางปรัชญามาศึกษาและคิดไตร่ตรอง ให้เป็นคนมีเหตุผล มีสติปัญญา ให้เข้าใจแก่นปรัชญา สำนักต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นคนมีสำนึกที่ดี จะได้ไม่เป็นคนก่อคติความให้เกิดเพิ่มขึ้นมา นำหลัก ของพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญามาร่วมกันแก้ไขก็อาจทำให้จำนวนคติความลดลงได้ ซึ่งก็อาจทำให้ กลุ่มคนทำอาชีพเกี่ยวข้องกับคติความเสียผลประโยชน์บ้าง แต่เราเป็นชาวพุทธไทยด้วยกันก็ควรจะพอดกลองกันได้ เพื่อให้ได้สังคมไทยที่สงบสุข และลดคติความลงไปให้เหลือน้อย และลดลง

มนัสวี ศรีนนท์ ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษากับพัฒนาการการศึกษาไทย” การพัฒนาการการศึกษาไทย เป็นแนวคิดและทฤษฎีทางการศึกษานั้นมีจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนา แตกต่างกันไปคือบางปรัชญาการศึกษาที่มีจุดเด่นด้านเนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ แต่ปรัชญาการศึกษาแบบนี้ก็อาจไม่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาตัวเองได้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนมีความแตกต่างกันนั่นเอง จุดมุ่งหมายการศึกษาของไทยจึงควรมุ่งพัฒนาการความรู้เกี่ยวกับโลก ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี และทักษะด้านชีวิตและอาชีพ อันจะประกอบด้วย 6 แนวคิดคือ 1. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวรัตนนิยม 2. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวสารัตถนิยม 3. ปรัชญาและแนวคิด ทางการศึกษาแนวพิพัฒนาการนิยม 4. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวบูรณาการนิยม 5. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวอรรถิภาวนิยม 6. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวพุทธศาสนา แนวคิดและปรัชญาการศึกษา ทั้ง 6 ดังกล่าวอาจจะเหมาะกับประเทศหนึ่ง แต่อาจจะไม่เหมาะกับอีกประเทศหนึ่ง คือ แต่ละปรัชญาจะมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน ฉะนั้น การนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาจึงต้องพิจารณาว่าแนวทางใดจึงจะดีที่สุด ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองด้วย

พระมหาสมเจต สมจारी ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “พระพุทธรูป: สัญลักษณ์แห่งศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้า” พระพุทธเจ้านั้น ไม่ได้แสดงไว้ให้ทรงทำรูปเหมือนพระพุทธองค์ไว้สักการบูชา พระพุทธรูปนั้นจัดเป็นพุทธศิลป์แขนงหนึ่งในประเภทประติมากรรม มีประวัติในการสร้างที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกยังมีข้อโต้แย้งกันแบ่งเป็นสองนัย คือ เกิดในยุคสมัยของพระเจ้ากนิษกะ หรือใน ยุคสมัย

ของพระเจ้ามิลินท์ ในอินเดียพระพุทธรูปแบ่งออกเป็น 5 สมัย คือ คันธาระ มุรธา อมราวดี คุปตะ และปาละ - เสนะ ส่วนอาณาจักรไทยแบ่งได้ 7 สมัย คือ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อโยธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ สำหรับการสร้างพุทธรูปนั้นยังยึดถือเอาพุทธจริยา มาเป็นแบบในการสร้าง เรียกว่า ปาง เนื้อหาสาระเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวในพุทธประวัติ ถึงแม้ว่าการสร้างพระพุทธรูปจะไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่า เคยมีการสร้างพระพุทธรูปในสมัย พุทธกาลมาก่อนแล้วก็ตาม แต่พุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัย ต่างก็มีจุดประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปเช่นเดียวกัน คือ เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธานุสสติที่พระองค์มีพระคุณ 3 ประการ คือ ปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ต่อสรรพสัตว์ และเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้รำลึกนึกถึงพระคุณของพระองค์ที่ทรงมีพระเมตตาสั่งสอนให้มนุษย์ผู้มีปัญญาได้เห็นทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ และหนทางที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์นั้น จนบรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของของ พระพุทธศาสนาในท้ายที่สุด การสร้างพระพุทธรูป จึงมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงเพื่อเป็นการระลึกถึงแสดงความเคารพ บูชาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับเป็นอุทเทสิกเจดีย์ คือ สิ่งที่สร้างขึ้นอุทิศถวายแด่พระบรมศาสดา ในโลกยุคปัจจุบันพระพุทธรูปยังคงเป็นสิ่งที่คุณค่า และเป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไม่ผิดแผกไปจากเมื่อกาลก่อน ถึงแม้ว่าจะมีวิวัฒนาการมากมายที่เกิดขึ้นกับพระพุทธรูปในตลอดยุคสมัยที่ผ่านมาก็ตาม ไม่ว่าความหมายจะแปรเปลี่ยนไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด สิ่งที่ยังดำรงอยู่อย่างไม่เสื่อมคลายก็ คือ “พระพุทธรูป”

พระมหาพูนศักดิ์ วัชรวิโส ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “**ปรัถนนิยมนในพุทธรปรัชญา มหายาน**” เพื่อมองอุดมคติของพระโพธิสัตว์ เรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีปรัถนนิยมน คือ มีรูปแบบของการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย และช่วยให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ โดยบางครั้งผู้ปฏิบัติเอง ยอมที่จะรับเอาความทุกข์นั้นมา เป็นการเสียสละแก่บุคคลอื่น แต่หากพิจารณาลึก ๆ แล้วก็เป็นการปฏิบัติเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองหวัง นิกายที่เด่นชัดในพุทธศาสนามหายานที่แสดงถึงอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ในพระสูตรที่พรรณนาถึงปณิธานของพระโพธิสัตว์ได้อย่างจับใจยิ่งคือ สุชาตาวิวุหสูตร ในพระสูตรนี้ พระธรรมกรโพธิสัตว์ได้ ตั้งความปรารถนาว่า จะไม่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจนกว่าจะรื้อชนสรรพสัตว์ทั้งหมดให้พ้นจากความทุกข์ เสียก่อน จากหลักอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ที่กล่าวมานี้ ได้มีแนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบารมีตามทฤษฎีปรัถนนิยมน ในพุทธรปรัชญา มหายาน ในรูปแบบของการปฏิบัติประโยชน์สุขให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อเข้าถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ หากมองดูอุดมคติของพระโพธิสัตว์แล้ว ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อให้ สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ โดยบางครั้งผู้ปฏิบัติเองยอมที่จะรับเอาความทุกข์นั้นมาเอง

เมธา ทริมเทพาธิป ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “**การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุค นิยมนสายกลาง: วิเคราะห์จากหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราลงกูมพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9**” เพื่อมุ่งวิเคราะห์ตีความหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราลงกูมพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาหลักปรัชญาหลังนวยุค นิยมนสายกลาง ด้วยเหตุที่หลักการทรงงานของพระองค์เป็นหลักการที่เน้นคุณภาพโดยมุ่งพัฒนาคนในชาติเป็นสำคัญ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะปรัชญาการศึกษา นั้นจึงมีความสอดคล้องและไปกันได้กับหลักปรัชญาหลังนวยุค นิยมนสายกลางที่เน้นการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นเป้าหมายหลักและส่งเสริมให้มีวิจรรณญาณ ภายในที่ต้องขับเคลื่อนด้วยการจูงใจบนสัญญาตญาณปัญญาอันเป็นสัญญาตญาณแท้ของมนุษย์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งทรงเป็นแบบอย่างที่ดีและทรงศึกษาให้รู้จริง เป็นนักปฏิบัติที่ไม่ติดตำรา พร้อมกันนี้พระองค์ก็ทรงสร้างแนวคิดหลักการ ทฤษฎีต่างๆ ขึ้นมาใหม่ด้วยพระองค์เอง ส่งเสริมให้มีวิจรรณญาณตามหลักการระเบิดจากภายในที่ต้องขับเคลื่อนด้วยการจูงใจบนสัญญาตญาณปัญญาอันเป็นสัญญาตญาณแท้ของมนุษย์ที่ไม่มีในสสาร พืช และสัตว์ คุณภาพของ สัญชาติตญาณปัญญาแสดงออกมาใน 4 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ การสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และ แสวงหา ความสอดคล้องและไปกันได้ระหว่างปรัชญาหลังนวยุคสายกลางและหลักการทรงงานนี้ เป็นเหตุให้ผู้เขียนเกิดจากแรงบันดาลใจน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ทั้งทางด้านการเรียนการสอน การทำงานเพื่อสังคม สำหรับการวิเคราะห์ในครั้งนี้เป็นเพียงการนำหลักการทรงงานบางข้อมาอธิบายขยายความพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น

พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

- 1** ความเชื่อมโยงระหว่างสังฆกรรม สีมาและจำนวนภิกษุ
Sangkagam, Sima in Relation to The Number of Monks
พระมหาฉัตรชัย สุผดตชโย : Phramaha Chatchai Suchattajayo
- 17** ความหมายและวิวัฒนาการของปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์
The Meaning and Development of Philosophy : Analysis and Criticism
พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม : Phramaha Maghavin Purisuttamo
- 31** ลักษณะของครูที่ดี
Characteristics of Good Teachers
พระสุขุม สุขวทตโก (มัชฌิมกานัง) : Phra Sukhum Sukhavatthako (Matchikanang)
- 48** หลักพุทธธรรมกับแนวคิดการพัฒนาจริยธรรม
Buddhist principles with the concept of Ethical development
พระมหาสมารถ จานิสสร (อาจคงหาญ) : Phramaha Samart Thanissaro
- 57** อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม
The ideal of the Confucian philosophy of social organization.
นางสาวอรนิตย์ จิวโพธิ์เจริญ : Oranit Jewpocharoen
- 73** มองคดีความผ่านทัศนะทางปรัชญา
Aim at lawsuit through vision Philosophy
พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (ฤกษ์ณะ ตรุโณ) : Phrakhru Kolsonsanabandit
- 84** ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษากับพัฒนาการการศึกษาไทย
Educational Philosophy and Concepts and Thai Education Development
มนัสวี ศรีนนท์ : Manatsawee Srinont
- 94** พระพุทธรูป : สัญลักษณ์แห่งศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้า
Buddha Image: The Representative Symbol of the Buddha Respected
พระมหาสมเจต สมจารี (หลวงกัน) : Phramaha Somjet Samacari (Luangkan)
- 112** ปรัตถนิยมในพุทธปรัชญามหายาน
Altruism in Mahayana Buddhist Philosophy
พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโส (กมล) : Phramaha Poonsak Vajiravamso Kamol

120 การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง : วิเคราะห์จากหลักการทรงงานของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

The study of moderate postmodernism of Philosophy : analyze to activity
work of the King Rama IX

เมธา हरिमเทพาธิป : Metha Harimtepathip

133 สถาบันพระพุทธศาสนากับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการศึกษา
Buddhist Institute with participation in the promotion of education
management

พระครูวิรุฬห์สุตคุณ (อุดมศักดิ์ อุตตสกุโก) : Phrakhruwiroonsutakhun (Udomsak Auttamasakko)

ความเชื่อมโยงระหว่างสังฆกรรม สีมาและจำนวนภิกษุ

พระมหาฉัตรชัย สุธตตชโย

ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

อีเมล : jkit2009@gmail.com

บทคัดย่อ

สังฆกรรมเป็นกิจของพระสงฆ์ที่มีอำนาจหน้าที่กำกับในแต่ละประเภทว่า สงฆ์ก็รูปทำสังฆกรรม ชนิดใดได้บ้างและมีเขตที่เรียกว่า “สีมา” มาเป็นกรอบในการประกอบหน้าที่ มิได้ใช้อำนาจของสังฆกรรม แต่ละอย่างโดยไม่มีขอบเขต สังฆกรรมเป็นอำนาจของสงฆ์ที่พระพุทธองค์ประทานให้ดำเนินการมาตั้งแต่ ยุคต้นสมัยพุทธกาลและอำนาจนี้ก็ใช้มาโดยลำดับไม่มีขาดตอนจนกระทั่งยุคสมัยปัจจุบัน สังฆกรรมของ ภิกษุสงฆ์ก็ยังดำเนินตามแนวทางแห่งพระวินัยปิฎกมาตามลำดับ ภิกษุสงฆ์จะเปลี่ยนรูปแบบไปอยู่ใน พื้นที่ในโลกหลายแห่งด้วยความเชื่อในกลุ่มของตนที่เรียกว่า “นิกาย” อาจจะเปลี่ยนรูปแบบการปฏิบัติ พระวินัยแตกต่างกันออกไปได้ แต่อำนาจของสงฆ์ที่เรียกชื่อว่า “สังฆกรรม” ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติมาไม่ได้ขาดตอนเลย

คำสำคัญ: สังฆกรรม, สีมา, พระภิกษุ

Sangkagum, Sima in Relation to The Number of Monks

Phramaha Chatchai Suchattajayo

Faculty of Humanity, Mahamakut Budhiist University

Email: jkit2009@gmail.com

ABSTRACT

Sungkagum, a deed performed by Buddhist monks in the temple precincts relates to the number of monks during religious ceremonies. Those monks are allowed to do their duty; the number of monks depends on what types of ritual occasions they are going to perform in. Sima locating a monastic boundary is similar to the borderline of religious duty. Sungkagum does not mean showing unlimited power of monks. The authority that Lord Buddha has given to Sungkagum of Buddhist monks has been passing on until these days based on Buddhist disciplines. Monks, living elsewhere around the world, or in different sects, probably change Buddhist disciplines rather differently. However, power of monks in Sungkagum has still been inherited.

Keywords: Sungkagum, Sima, Buddhist Monks

บทนำ

การที่พระพุทธศาสนามีสังคมสงฆ์เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากมีบุคคล หมู่คณะหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่ศรัทธาในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้วพากันออกบวชตาม โดยมีเป้าหมายเพื่อประพฤติปฏิบัติตนให้หมดกิเลสตามอย่างพระพุทธองค์ เมื่อมีผู้เลื่อมใสศรัทธาแล้วออกบวชตามมากขึ้น ภิกษุในพระพุทธศาสนาจึงเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ทั้งบุคคลที่เข้ามาสู่พระศาสนาก็มาจากวาระต่าง ๆ รวมทั้งมาจากบุคคลนอกวาระด้วย มีจิตใจละเอียดอ่อนว่าง่ายสอนง่ายบ้าง มีจิตใจหยาบกระด้างว่ายากสอนยากบ้าง ปะปนกันไป กลายเป็นสังคมหมู่ใหญ่ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เมื่อคนมากก็มีเรื่องมากมายให้ต้องติดตามแก้ไขโดยตลอด ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองสังคมสงฆ์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งรูปแบบสิกขาบท อภิธมาจาร วัตรปฏิบัติ ข้อตกลงตามความเหมาะสม ซึ่งในการกำหนดกฎระเบียบใด ๆ นั้นทรงดูกฎหมายทางโลกประกอบด้วย นอกจากนี้จะมีความผิดตามธรรมวินัยแล้วยังคำนึงถึงความผิดทางโลกหรือกฎหมายบ้านเมืองทั่วไป ที่แม้จะเป็นเพียงความผิดเล็กน้อยแต่กระทบความรู้สึกของคนในสังคม พระองค์ก็ทรงคำนึงถึงด้วย ดังนั้น พระบัญญัติจึงมีทั้งปณัตติวัชชะ (ความผิดตามพระวินัย) และโลกวัชชะ (ความผิดตามกฎหมายคตินิยมของชาวบ้านทั่วไป) หากเรื่องใดบัญญัติไปแล้วยังมีช่องโหว่ให้สามารถกระทำความผิดได้อีกก็จะมีการแก้ไขเพิ่มความเข้มงวด แต่ถ้าเข้มงวดเกินไปก็มีการลดหย่อนลงบ้างตามความเหมาะสม อีกอย่างหนึ่งสังคมสงฆ์ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นสังคมที่ก้าวล่วงคำว่า วาระ ชนชั้น สถานะทางสังคมไปแล้ว เป็นสังคมเสมอภาคที่มีสภาพแตกต่างจากความเชื่อหลักของคนในสังคมอินเดียยุคนั้นอย่างสิ้นเชิง ซึ่งได้จัดแบ่งผู้คนออกเป็นชนชั้นตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ถือเอาเชื้อชาติเป็นเกณฑ์ในการแบ่งคนว่า เกิดในวาระใดจะมีสิทธิและแนวทางดำเนินชีวิตอย่างไรได้บ้างตามหลักคำสอนที่วางไว้ ระบบวาระนั้นถือกำหนดตายตัวโดยพระผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งระบบวาระมีอยู่ 4 คือ (1) วาระพราหมณ์ ได้แก่ พวกศึกษาคัมภีร์พระเวท มีหน้าที่ติดต่อกับเทวะและกระทำพิธีกรรมทางศาสนา ใช้สีขาเป็นสีประจำวาระ (2) วาระกษัตริย์ ได้แก่ พวกนักรบ นักปกครอง ใช้สีแดงเป็นสีประจำวาระ (3) วาระแพศย์หรือไวยสยะ ได้แก่ ประชาชนนอกเหนือจากสองวาระข้างต้น ซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ในสังคมที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน เช่น พาณิชยกรรม เกษตรกรรม ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น ต่อมาในระยะหลังมักตีความหมายถึง “พ่อค้า” เพียงอย่างเดียว ใช้สีเหลืองเป็นสีประจำวาระ (4) วาระศูทร ได้แก่ พวกกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ไม่มีสีประจำวาระ จะใช้สีอะไรก็ได้ เช่น สีดำ สีเขียว นอกจากสีประจำวาระทั้งสาม แต่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธในเรื่องนี้อย่างเห็นได้ชัด สังเกตได้จากกรณีที่รับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่ได้ทรงสนพระทัยเลยว่าคนเหล่านั้นจะมาจากวาระใด แต่ทรงสนพระทัยเพียงว่า เขามีความตั้งใจเต็มเปี่ยมเพื่อจะปฏิบัติตามหลักการของพระศาสนาหรือไม่ ดังตัวอย่างที่พระองค์ประทานอุปสมบทให้กับเหล่ากุลบุตรพระญาติชาวเมืองกบิลพัสดุ์ พระองค์ประทานการอุปสมบทให้พนักงานภูษามาลาชื่ออุบาลีก่อนกุลบุตรที่เป็นกษัตริย์ (ธมมปทฺฐจกถา 5/76) แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ทรงสนพระทัยเกี่ยวกับเรื่องวาระตามคติพราหมณ์แต่อย่างใด แต่ทรงพยายามจะทำให้เป็นกรณีตัวอย่างสำหรับรายอื่น ๆ ต่อไป

เรื่องวรรณจะเป็นความเชื่อของพราหมณ์โดยมีมูลเหตุหลักอยู่ 2 ประการ คือ ตามตำนาน ได้แก่ ทฤษฎีต่าง ๆ คือ (1) ทฤษฎีเกี่ยวกับยุค ได้แบ่งแบ่งยุคหรือระยะเวลาออกเป็น 4 ยุค เป็นคนที่เกิดในวรรณต่าง ๆ (2) ทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบของพระผู้สร้าง กล่าวว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างมนุษย์จากอวัยวะต่าง ๆ ของพระองค์เองแล้วจัดวรรณให้กับมนุษย์ได้รับผิดชอบ ตามหลักวิชาการ

ก็เนื่องมาจากคำว่า วรรณ แปลว่า สีมัว จึงสันนิษฐานได้ว่า การแบ่งชนชั้นเดิมคงถือตามสีผิวเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป มีการผสมปะปนกันทางเชื้อชาติ สีมัวจึงเป็นเครื่องกำหนดที่ไม่แน่นอน อีกนัยหนึ่งชาติคงเป็นตัวกำหนดวรรณ เพราะแต่เดิมมีการแบ่งเหล่ากันตามเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ การถือวรรณในสมัยต้น ๆ คงยังไม่เคร่งครัดมากนัก เมื่อกาลเวลาผ่านไป ก็ยิ่งเพิ่มความเคร่งครัดมากขึ้นตามลำดับ คนอินเดียสมัยพุทธกาลนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนมากด้วยเหตุที่เป็นศาสนาที่มีมาแต่เดิมที่นับถือลัทธิ ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติอื่น ๆ เช่น แนวทางของครูทั้ง 6 ก็มีอยู่บ้าง แต่มีน้อยเมื่อเทียบกับผู้ที่นับถือพราหมณ์ ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติหลัก ๆ พอสรุปได้ คือ

1. ความเชื่อในเรื่องการล้างบาป เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคาว่าถ้าใครได้อาบหรือจิบน้ำในแม่น้ำคงคาโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองพาราณสีซึ่งถือกันว่าเป็นเมืองของพระศิวะและที่เมืองคยา ซึ่งถือว่าเป็นเมืองพระวิษณุจะได้บุญมหาศาล ความชั่วที่ทำไว้ทั้งหมดจะถูกกลืนไปกับสายน้ำ กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งกายและใจ

2. ทรศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิต เชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและกำหนดชะตากรรมของมนุษย์โดยส่วนรวม แต่คนอินเดียในสมัยพุทธกาล ก็ยังมีทรศนะแตกต่างกันเกี่ยวกับสถานภาพของโลก เช่น บางคนเห็นว่าโลกนี้มีที่สิ้นสุด บางคนเห็นว่าโลกไม่มีที่สิ้นสุด

3. การแสวงหาสัจธรรม จากสภาพเศรษฐกิจที่มีความยากจนบีบคั้นและสภาพสังคมที่มีการแบ่งชั้นวรรณะ มีการดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เอารัดเอาเปรียบกัน ทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ พวกนี้ปลีกตนออกจากบ้านเรือนเข้าสู่ป่า แสวงหาคำตอบแก่ชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ถือเพศผู้แสวงหาโมกษะ (ทางหลุดพ้น) โดยแนวทางปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ของคนในยุคพุทธกาลมีอยู่ 3 ทาง คือ (1) การหมกมุ่นเสพสุขทางกามารมณ์ ได้แก่ การแสวงหาความสุขทางเนื้อหนังอย่างเต็มที่ พวกนี้ถือว่าชีวิตเกิดหนเดียวตายหนเดียว พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” (ลัทธิเสพความสุข) (2) การบำเพ็ญตบะ คือ การทำตนให้ลำบากด้วยการบำเพ็ญตบะต่าง ๆ เช่น ย่างตนให้ร้อนด้วยไฟ ขูดหลุมฝังตนเอง ตลอดจนการอดอาหารด้วยความเชื่อว่า เมื่อทรมาณตนให้ลำบากแล้วกิเลสภายในจิตใจจะเหือดแห้งไป หรือพระผู้เป็นเจ้าของจักมีพระกรุณาประทานความหลุดพ้นให้ วิธีการนี้เรียกว่า “ตปวิธี” พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า “อัสติกมถานุโยค” (ลัทธิทรมาณตนให้ลำบาก) และ (3) การฝึกโยคะ คือ การฝึกทำจิตใจให้สงบ เพื่อให้พลังจิตควบคุมหรือบังคับกาย ผลของการฝึกจิตจะทำให้ได้สมาธิสมาบัติขั้นต่าง ๆ วิธีนี้เรียกว่า “โยควิธี” ผู้ที่ฝึกปฏิบัติวิธีนี้เรียกว่า “โยคี” มีแพร่หลายมาก ผู้ที่เป็นเจ้าสำนักมีชื่อเสียงสมัยนั้นก็มีมากมาย แม้พระพุทธองค์ก็เคยเสด็จไปทดสอบฝึกปฏิบัติอยู่ในสำนักของอาจารย์ทั้ง 2 คือ อาหารดาบส กาลามโคตร กับอุทกดาบส รามบุตรด้วยก่อนตรัสรู้

สังคมชมพูทวีปให้ความสำคัญกับเรื่องวรรณะดังกล่าวเป็นอย่างมาก ภาพเหล่านี้ยังปรากฏเห็นเด่นชัดอยู่ในสังคมอินเดียแม้ในปัจจุบัน แต่พระพุทธองค์กลับทรงเน้นให้ความสำคัญกับหลักปฏิบัติมากกว่า โดยทำสังคัมสงฆ์ให้เป็นแบบอย่างในการช่วยดูแลเอาใจใส่อนุเคราะห์ต่อกันประหนึ่งญาติพี่น้องสายโลหิตเดียวกัน มีการแสดงความเคารพ ตระหนักในคุณธรรมความดีของกันและกัน และนอบน้อมด้วยการแสดงออกทางกาย วาจาหลายวิธีด้วยกัน เช่น หลีกทางให้ ลูกขี้ยืนต้อนรับ ให้ที่นั่ง ประณมมือเวลาพูดคุยด้วย กราบไหว้ หรือขออนุญาตทำกิจต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นสังคัมตัวอย่างที่อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข สังคัมตัวอย่างนั้นสามารถเริ่มฝึกได้ตั้งแต่ในครอบครัว คือ ลูก ๆ ควรจะเคารพพ่อแม่ด้วยการเชื่อฟัง มีสัมมาคารวะ แล้วขยายออกไปจนกระทั่งเคารพในกฎหมายบ้านเมือง ไม่ล่วงละเมิดในกฎระเบียบข้อบังคับ เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ อานิสงส์ที่เกิดจากความเคารพ พระพุทธองค์ตรัสว่า “...บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บุชานคนที่ควรบูชา เมื่อละโลกไปแล้ว จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ถ้าไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็จะได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเกิด ณ ที่แห่งใด ย่อมเป็นผู้ที่เกิดในตระกูลสูง...” (สุตตม.ม.อ. 14/592/237) เพราะฉะนั้น จึงทรงแนะนำสั่งสอนให้สาวกเห็นความสำคัญในเรื่องความเคารพ จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์ที่เข้ามาบวชแล้วอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สืบอายุพระศาสนามากระทั่งทุกวันนี้เพราะอาศัยความเคารพกันตามลำดับพรธษา ใครบวชก่อนก็ได้ชื่อว่าเป็นเถระรัตัญญู ส่วนผู้ที่บวชภายหลังชื่อว่าเป็นนวกะผู้ใหม่ในธรรมวินัย ให้ความสำคัญพยำเกรงต่อท่านผู้บวชก่อนเหมือนญาติผู้ใหญ่ในตระกูล

การแสดงความเคารพต่อกันกับการตั้งภิกษุให้ทำหน้าที่ของสงฆ์เป็นคนละหน้าที่ พระสงฆ์ที่อยู่ด้วยกันต้องเคารพนับถือกันตามลำดับพรธษา แต่การที่จะตั้งภิกษุรูปหนึ่งรูปใดขึ้นทำหน้าที่ของสงฆ์ต้องคัดเลือกจากความสามารถและความถนัด การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะจำเป็นต้องมีผู้หนึ่งผู้ใดถือเป็นภาระรับผิดชอบดูแลเรื่องส่วนรวมเป็นการเฉพาะ เช่น ต้องมีคนดูแลห้องเก็บของ (ภณฐาคาริกะ) ต้องมีคนดูแลแจกจ่ายอาหาร (ภตฺตพฺทสกะ) ต้องมีคนดูแลแจกจ่ายจีวร (จีวรภษชกะ) ต้องมีคนดูแลจัดแจงเรื่องที่พักอาศัย (เสนาสนคหฬปกะ) ต้องมีคนดูแลการปลูกสร้างปฏิสังขรณ์อาราม (นวกัมมิกะ) ต้องมีคนสั่งการคนงานวัดหรือสามเณรในวัดกรณีที่ไม่มีคนงานวัด (อารามิกเปสกะหรือสามเณรเปสกะ) เป็นต้น การสงฆ์เหล่านี้เป็นหน้าที่เฉพาะที่จะต้องมีการคัดเลือกท่านผู้ทำหน้าที่ตามความถนัด สมครใจพร้อมทั้งมีความเสียสละด้วย ไม่ได้มีการคัดเลือกด้วยระบบอาวุโส ส่วนการแต่งตั้งอีกประเภทหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงตั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาที่มีความเป็นเลิศกว่าผู้อื่นด้านต่าง ๆ ให้เป็นเอตทัคคะ ถือเป็นการคัดเลือกบุคคลตามความสามารถเพื่อให้คนอื่น ๆ ได้ยอมรับเห็นความสำคัญของผู้มีความเป็นเลิศนั้น เป็นการรับรองยกย่องให้เป็นที่ปรากฏ การแต่งตั้งในตำแหน่งเอตทัคคะนี้พระอรธกถาจารย์ได้ขยายความว่า พระพุทธองค์ทรงยกย่องพุทธบริษัท 4 ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

1. ได้รับการยกย่องตามเรื่องที่เกิดขึ้น (อตฤปปตโต) เพราะแสดงความสามารถให้ปรากฏสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
2. ได้รับการยกย่องตามที่ได้สะสมบุญมาในอดีตชาติ (อาคมโนโต) เพราะสร้างบุญสะสมในด้านนั้นมาแต่อดีตชาติ พร้อมทั้งตั้งจิตปรารถนาเพื่อบรรลุดำแหน่งนั้นด้วย
3. ได้รับการยกย่องตามความเชี่ยวชาญ (จินณวสีโต) เพราะเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องเป็นพิเศษ
4. ได้รับการยกย่องตามความสามารถเหนือผู้อื่น (คุณาติเรกโต) เพราะมีความสามารถในเรื่องที่ทำงานได้รับตำแหน่งเอตทัคคะเหนือกว่าผู้อื่นที่มีความสามารถอย่างเดียว (มนโรลปุรณิ นามองคุดตฺรณิกายฎฐกถา 1/151/112)

ในเหตุ 4 อย่างนี้ สาวกบางท่านได้ตำแหน่งด้วยเหตุอย่างเดียว บางท่านได้ด้วยเหตุ 2 อย่าง บางท่านได้ด้วยเหตุ 3 อย่าง แต่บางท่านก็ได้ด้วยเหตุครบทั้ง 4 อย่าง การรับรองคุณสมบัติด้านต่างๆ นี้ทรงรับรองด้วยพระองค์เอง แต่ในกรณีของเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์จะแตกต่างออกไปจากกรณีดังกล่าว การใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก อีกทั้งมีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม พระพุทธองค์จะทรงยกให้เป็นอำนาจการตัดสินใจของสงฆ์ ให้สงฆ์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจเกือบจะทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น กรณีการอุปสมบท แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงให้การอุปสมบทเองด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ภายหลังเมื่อพระสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น มีผู้เลื่อมใสตามหัวเมืองต่างๆ มากมาย แต่ไม่สะดวกที่จะเดินทางมาเข้าเฝ้าขอบวชในสำนักของพระพุทธองค์ได้ ด้วยทรงเล็งเห็นความยากลำบากดังกล่าวจึงทรงยกอำนาจการให้อุปสมบทเป็นของภิกษุสงฆ์ด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา คือ การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะก็นับว่าเป็นภิกษุแล้ว ซึ่งยังถือว่าเป็นเพียงแค่อำนาจของพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งเท่านั้น เพียงแต่ย้ายจากพระพุทธองค์ไปเป็นพระสงฆ์รูปอื่นเท่านั้นเอง ก็ยังไม่ถือว่าเป็นอำนาจของคณะสงฆ์เต็มรูปแบบเพราะพระสงฆ์รูปอื่นไม่ได้มีอำนาจตัดสินใจร่วมด้วย ภายหลังพระองค์จึงโปรดให้มีการอุปสมบทด้วยวิธีอุทตติจตุตถกรรม ซึ่งจะต้องมีการตั้งญัตติท่ามกลางสงฆ์แล้วสวดประกาศ 3 ครั้งและที่สำคัญต้องไม่มีภิกษุแม้แต่รูปเดียวในสังฆกรรมและสัมนาน์ออกเสียงคัดค้าน การบวชจึงจะถือว่าเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นอำนาจของภิกษุสงฆ์เต็มรูปแบบ วิธีการนี้ถือว่าภิกษุแต่ละรูปล้วนมีอำนาจเสมอเหมือนเท่าเทียมกันทุกรูป ถ้ามีรูปหนึ่งรูปใดคัดค้าน การบวชของอุปสัมปทาเปกษะนั้นก็เป็นอันตกไปไม่สำเร็จความเป็นภิกษุ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าอำนาจของภิกษุสงฆ์มีผลสำคัญต่อการทำสังฆกรรมแต่ละอย่างเป็นอันมาก ความละเอียดอ่อนของสังฆกรรมแต่ละอย่างมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนภิกษุเป็นองค์ประกอบสำคัญ บางสังฆกรรมพระสงฆ์เพียง 4 รูปก็สามารถทำได้ บางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ 5 รูปขึ้นไป บางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ 10 รูปขึ้นไป บางสังฆกรรมต้องมีพระสงฆ์ 20 รูปขึ้นไป แต่สังฆกรรมบางอย่างที่เล็กน้อยไม่สำคัญก็ไม่เคร่งครัดเกี่ยวกับจำนวนภิกษุแต่อย่างใด อำนาจสงฆ์ดังกล่าวเป็นเพียงแค่องค์ประกอบหนึ่งของการสังฆกรรมว่าด้วยการอุปสมบทเท่านั้น ยังมีอีกหลายองค์ประกอบที่จะทำให้การอุปสมบทไม่สำเร็จ เช่น วัตถุวิบัติอันเนื่องจากไม่ใช่ชายหรือต้องโทษหนักฆ่าบิดามารดา เป็นต้น ปริสวิบัติอันเนื่องจากพระสงฆ์ไม่ครบจำนวน สัมนาน์วิบัติอันเนื่องจากไม่ได้อุปสมบทในเขตพัทธสีมา กรรมวาจาวิบัติอันเนื่องจากสวดผิดหรือตกหล่น เป็นต้น

การทำสังฆกรรมมีความเชื่อมโยงกับสีมาคือเขตแดนและเกี่ยวข้องกับจำนวนภิกษุในสมัยพุทธกาล เขตแดนมีอยู่ 2 ประเภท คือ พัทธสีมา เป็นเขตแดนที่กำหนดขึ้นโดยสงฆ์ อพัทธสีมา เป็นเขตแดนที่ไม่ต้องมีการกำหนดเขต ซึ่งได้แก่เขตที่ทางบ้านเมืองได้กำหนดไว้แล้วตามปกติ เช่น เขตของหมู่บ้าน (คามสีมา) เขตของชุมชน (นิคมสีมา) หรือที่ตั้งอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ป่า แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นต้น พระพุทธองค์ให้ถือเอาเขตแดนเหล่านั้นโดยไม่ต้องกำหนดขึ้นมาใหม่ เรื่องเขตแดนนับเป็นความปรารถนาดีของพระเจ้าพิมพิสารซึ่งพระราชทานที่ป่าไผ่ถวายไว้ให้สร้างวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ปฐมเหตุนี้ถ้ามองให้รอบด้านน่าจะเพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เป็นที่อยู่ประจำมีสิทธิ์เด็ดขาดที่จะได้ใช้ประกอบสังฆกรรม เพราะสมัยนั้นนักบวชปรีชาชนอื่น ๆ จะมีที่เฉพาะส่วนตัวเพื่อแสดงธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันขึ้นในหมู่ภิกษุเหล่านั้น ๆ เป็นอย่างดี พระพุทธองค์ทรงเหตุดังกล่าวจึงทรงมีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ประชุมกันทุกวัน 14 คำหรือ 15 คำ เพื่อฟังพระธรรมเทศนาและกำหนดให้แสดงพระปาติโมกข์เป็นประจำ ในคราวเดียวกันนี้ยังเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ทุกรูปแสดงความบริสุทธิ์หมดจดในการรักษาพระวินัยของแต่ละรูป สอดคล้องกับตอนสรุปสิกขาบทแต่ละหมวดจะมีคำถามพระสงฆ์แต่ละรูปที่อยู่ในอุโบสถนั้นว่า “ตถายสมนเต ปุจฉามิ กจจิดถ ปริสุทธา. ทุตติยมิ ปุจฉามิ กจจิดถ ปริสุทธา. ตติยมิ ปุจฉามิ กจจิดถ ปริสุทธา. ปริสุทธเตตถายสมนโต ตสมา ตถนที เอวเมตํ ธารามิ” ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลายใน (ธรรมคือปาราชิก 4) นั้นว่า ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สองว่า ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้วหรือ ข้าพเจ้าขอถามแม่ครั้งที่สามว่า ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้วหรือ ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์ในธรรมนี้แล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนิงนี้ไว้อย่างนี้แล. (วินย.มหาวิกงค. 1/300/437) ซึ่งเป็นการถามยืนยันความมั่นใจต่อพระสงฆ์แต่ละรูปว่า ในสิกขาบทนั้นท่านมีความบริสุทธิ์หรือไม่ ยืนยันแม่ครั้งที่ 2 แม่ครั้งที่ 3 เป็นการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้สำรวจความบริสุทธิ์หมดจดในการรักษาศีลของตนด้วยตนเอง ไม่ต้องมีใครมาตรวจสอบ ซึ่งการที่พระสงฆ์มาประชุมอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อทำสังฆกรรมและอยู่ในสีมาตามที่กำหนดนั้นน่าจะแฝงนัยสำคัญไว้ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องเหตุและผลเป็นสำคัญ

สังฆกรรมที่สำคัญมากจะต้องใช้ภิกษุจำนวนมากและให้ความสำคัญกับสีมาที่จะทำสังฆกรรมนั้นด้วย ถ้าไม่สำคัญมากใช้ภิกษุเพียง 4 รูปก็สามารถทำได้แม้จะอยู่นอกสีมา แต่เนื่องจากการประกอบสังฆกรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับทั้งบุคคลและสถานที่ จึงถูกมองว่า “เป็นชั้น เป็นตอน เป็นกระบวนการ” ไม่ได้ทำอย่างมั่งง่ายไร้หลักปฏิบัติ แต่สังฆกรรมเป็นพิธีการเพื่อสื่อถึงเป้าหมายที่สำคัญยิ่งกว่า ดังเนื้อหาในภิกษุอธิกขณวินัยมสูตรที่ว่า “...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุจักประชุมกันเป็นประจำ ประชุมกันให้มาก ข้อนี้ก็จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวเป็นที่หวังจะไม่มีเสื่อมเลย. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เมื่อประชุมก็ประชุมพร้อมกัน เมื่อเลิกก็เลิกพร้อมกัน และต่างก็ทำกิจที่จะพึงทำแก่ส่วนรวมด้วยกัน ข้อนี้ก็จะมีแต่ความเจริญอย่างเดียวเป็นที่หวัง จะไม่มีเสื่อมเลย...” (สุตต.ต.ท.ม. 10/70/90) ซึ่งเนื้อหาตามพระสูตรเป็นเครื่องยืนยันชัดเจนว่า การประกอบสังฆกรรมก็คือการประชุมอย่างหนึ่ง สิ่งที่เป็นสาระสำคัญที่สุดในการประชุมนั้นก็คือ “ฉันทามติ” อันเป็นความคิดเห็นร่วมกันของทุกคนซึ่งอยู่ในที่ประชุมนั้น เป็นการประสานความคิดเห็นของภิกษุแต่ละรูปเข้าด้วยกันเป็นความคิดเห็นส่วนรวม ทุกรูปล้วนมี

ส่วนรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อมีความดีความชอบก็รับความดีความชอบด้วยกัน เมื่อมีความเสื่อมเสียหายก็รับผิดชอบด้วยกัน ไมโยนให้เป็นความผิดของใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งตรงกับแนวทางที่พระพุทธองค์พยายามให้ทุกคนมีเมตตาต่อกันทั้งทางกาย วาจาและใจ หากมีลาภสักการะเกิดขึ้นก็เฉลี่ยแบ่งปันให้เท่าเทียมกัน ไม่มีอคติ มีจิตใจที่มุ่งหวังสิ่งดีต่อกันและกัน สำคัญที่สุดเมื่ออาศัยอยู่ด้วยกันสิ่งที่ทรงเน้นมาตลอด ก็คือความเคารพยำเกรงต่อกัน โดยให้เคารพนับถือในท่านผู้เป็นเถระรัตตัญญู การอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะถ้าขาดความสามัคคีเพียงอย่างเดียว หมู่คณะนั้นก็จะไม่สามารถอยู่ได้ ดังเช่นเรื่องราวของเจ้าลิจฉวีเมื่อครั้งพุทธกาลซึ่งสามารถประมวลเหตุการณ์ได้ว่า ที่ชายแดนระหว่างแคว้นมคธกับรัฐซีมีหมู่บ้านปัญญานคามอยู่ในปกครองของพระเจ้าอชาตศัตรูและเจ้าลิจฉวีคนละครึ่ง พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกริ้วที่ผลประโยชน์ตกเป็นของรัฐอื่นจึงประกาศสงครามกับกษัตริย์ลิจฉวีขณะที่วัสสการพราหมณ์ก่อสร้างเมืองหน้าด่านเพื่อทำสงคราม พระพุทธองค์ก็เสด็จมาถึง วัสสการพราหมณ์ได้ถวายภัตตาหารแล้วทูลถามว่า นครไพศาลีนี้อนาคตจะเป็นอย่างไร พระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ถึงหลักวัชชือปริหานิยธรรม 7 ประการ วัสสการพราหมณ์ฟังธรรมแล้วกลับนำไปคิดเพื่อการสงคราม รู้ได้ด้วยปัญญาว่าจะใช้วิธียุยงให้กษัตริย์ลิจฉวีแตกสามัคคี จึงวางแผนกับพระเจ้าอชาตศัตรูสร้างทำผิดถูกลงโทษปางตายแล้วหนีไปพึ่งบารมีเจ้าลิจฉวี พออยู่จนเป็นที่ไว้วางใจแล้วก็ยุยงให้เจ้าลิจฉวีแตกสามัคคีกันจนบ้านเมืองอ่อนแอ ในที่สุดพระเจ้าอชาตศัตรูก็สามารถยึดเมืองลิจฉวีได้ (สุตตนต.อง.สตตก. 23/20/19)

สังคมาที่ขาดความสามัคคีก็มักจะมีบทสรุปไม่ต่างจากแคว้นวัชชี กุสโลบายที่ทรงให้พระสงฆ์เหล่านั้นประชุมกันเป็นนิตยภัตเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยใกล้ชิดกัน มีกิจวัตรทำร่วมกัน เข้าอกเข้าใจต่อกัน ไม่สบายใจหรือเห็นแย้งไม่ตรงกันเรื่องใดก็ให้ปรับเข้าหากันทันทีอย่าปล่อยให้เวลาให้เนิ่นนาน เพราะการแตกความสามัคคีมักมาจากเรื่องราวเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังเช่นเรื่องราวของภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเป็นตัวอย่าง (วินย.มหา.วคค. 5/238/312) ซึ่งทะเลาะกันมีมูลเหตุมาจากการใช้ห้องน้ำและเหลือน้ำชำระล้างค้างไว้แล้วเกิดวิวาทกันขยายปัญหาออกไปจากภายในวัดขัดแย้งไปถึงผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสนอกวัด แต่สุดท้ายก็ต้องยอมความเลิกแล้วต่อกันเรื่องจึงจบลงได้ เป็นการแก้ปัญหภายในของพระสงฆ์เองด้วยกระบวนการสังฆกรรมซึ่งทำให้เห็นภาพชัดเจนว่าเชื่อมโยงถึงความรับผิดชอบ จิตสำนึกต่อส่วนร่วม ซึ่งความดีงามความอัศจรรย์ของธรรมวินัยนี้ สอดคล้องกับพระพุทธดำรัสที่ได้ตรัสถึงธรรมวินัยของพระองค์ว่ามีความอัศจรรย์ 8 ประการว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ มี 8 อย่างเหมือนกันแล ที่พวกภิกษุพบเห็นแล้วพากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้ 8 อย่าง เป็นไฉน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรลุ่มลึกลาดลงไปโดยลำดับ มิใช่ลึกมาแต่เดิมเลย ลึกขาทตามลำดับ กิริยาตามลำดับ ปฏิปทาตามลำดับ ในธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน มิใช่แทงตลอดรอดหน้ผลมาแต่เดิมเลย ข้อที่ลึกขาทตามลำดับ กิริยาตามลำดับ ปฏิปทาตามลำดับ ในธรรมวินัยนี้ มิใช่แทงตลอดรอดหน้ผลมาแต่เดิมเลย นี้เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 1 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พากันชื่นชมในธรรมวินัยนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรตั้งอยู่ตามธรรมดาไม่ล้นฝั่ง สากทั้งหลายของเราที่เหมือนกัน ไม่ล่องละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่สากทั้งหลาย แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ข้อที่สากทั้งหลายของเราไม่ล่องละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติแล้วแก่สากทั้งหลาย แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต แม้นี้ก็เพื่อความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 2 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรไม่ร่วมกับซากศพที่ตายแล้ว ซากศพที่ตายแล้วใดมีอยู่ในมหาสมุทร มหาสมุทรย่อมนำซากศพที่ตายแล้วนั้นไปสู่ฝั่ง ชัดขึ้นบกโดยพลัน บุคคลนั้นใดเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปิดบังการกระทำ มิใช่สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน โขกชุ่มด้วยกิเลส ผู้เศร้าหมอง ก็เหมือนกัน สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เธอชื่อว่าไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ ข้อที่บุคคลนั้นใด เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก มีความประพฤติไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปิดบังการกระทำ มิใช่สมณะปฏิญาณว่าเป็นสมณะ มิใช่พรหมจารีปฏิญาณว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน โขกชุ่มด้วยกิเลส ผู้เศร้าหมอง สงฆ์ย่อมไม่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันยกเธอเสียโดยพลัน ถึงแม้เธอนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงอย่างนั้น เธอชื่อว่าไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ไกลจากเธอ แม้นี้ก็เพื่อความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 3 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพวกกันชื่นชม ในธรรมวินัยนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรที่เดียว วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เหมือนกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่า สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรที่เดียว ข้อที่วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรที่เดียว แม้นี้ก็เพื่อความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 4 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำบางสายในโลกที่ไหลไป ย่อมไปรวมยังมหาสมุทร และสายฝนยังตกลงมาจากอากาศ ความพร่องหรือความเต็มของมหาสมุทรย่อมไม่ปรากฏเพราะเหตุนั้น ภิกษุจำนวนมากก็เหมือนกัน ถ้าแม้ยังปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ความพร่องหรือความเต็มของนิพพานธาตุย่อมไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น ข้อที่ภิกษุจำนวนมาก ถ้าแม้ยังปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ความพร่องหรือความเต็มของนิพพานธาตุย่อมไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น แม้นี้ก็เพื่อความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 5 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีสเค็มรสเดียว ธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน มีวิมุตติรส รสเดียว ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีวิมุตติรส รสเดียวแม้ก็เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 6 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้

ดูรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่ชนิดเดียว รัตนะในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกต ธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน มีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่อย่างเดียว รัตนะในธรรมวินัยนั้นเหล่านี้คือ สติปัญญา 4 สัมมปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โภชนงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 ข้อที่ธรรมวินัยนี้ มีรัตนะมาก มีรัตนะมิใช่อย่างเดียว รัตนะ ในธรรมวินัยนั้นเหล่านี้ คือ สติปัญญา 4... อริยมรรคมีองค์ 8 แม้ก็เป็นความอัศจรรย์ ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 7 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว พวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้

ดูรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ใหญ่ ๆ สัตว์ใหญ่ ๆ ในมหาสมุทรนั้นเหล่านี้ คือ ปลาตมิ... อสุร นาค คนธรรพ์ มีอยู่ในมหาสมุทร มีลำตัวตั้งร้อยโยชน์ก็มี สองร้อยโยชน์ก็มี สามร้อยโยชน์ก็มี สี่ร้อยโยชน์ก็มี ห้าร้อยโยชน์ก็มี ธรรมวินัยนี้ก็เหมือนกัน เป็นที่อยู่อาศัยของคนใหญ่ ๆ คนใหญ่ ๆ ในธรรมวินัยนั้นเหล่านี้ คือ โสดาบัน ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกิทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งสกิทาคามีผล อนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล อรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนใหญ่ ๆ คนใหญ่ ๆ ในธรรมวินัยนั้นเหล่านี้ คือ โสดาบัน ... ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ แม้ก็เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยมี ในธรรมวินัยนี้ เป็นข้อที่ 8 ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้ ดูรภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์ไม่เคยมีในธรรมวินัยนี้ 8 ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วพวกกันชื่นชมในธรรมวินัยนี้ (วินย.จุล. 7/457/226)

ความอัศจรรย์ของพระธรรมวินัยนี้จะไม่เกิดขึ้นเลยถ้าขาดองค์ประกอบด้านสังฆกรรม

เมื่อภิกษุสงฆ์มีความสามัคคีต่อกัน การอยู่ร่วมกันก็ราบรื่นทำให้ประชาชนผู้ที่ได้พบเห็นเกิดศรัทธา ผู้ที่ยังไม่เคยศรัทธาก็จะได้ศรัทธา ที่ศรัทธาอยู่แล้วยิ่งจะศรัทธามากขึ้น เป็นสิ่งยืนยันได้ชัดเจนอย่างหนึ่งว่า กระบวนการสังฆกรรมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาภายในของภิกษุสงฆ์ได้ซึ่งพิสูจน์ชัดมาด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมายกระทั่งปัจจุบัน

แต่ก็มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า ผู้ที่ทำให้ระบบสังฆกรรมขับเคลื่อนไปได้นั้นก็คือ “ภิกษุ” การล่วงละเมิดสิกขาบทในแต่ละข้อนั้น ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต่างก็มีเหตุผลในการล่วงละเมิดทำความผิดแตกต่างกันไป บางคนล่วงละเมิดเพราะคิดว่าพระพุทธองค์ยังไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ตั้งเอาไว้ บางรูปล่วงละเมิดเพราะมีความจำเป็นบางประการ บางคนล่วงละเมิดเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ก็มีหลายรูปที่ล่วงละเมิดเพราะเป็นคนที่มีจิตใจหยาบกระด้างเป็นพื้นฐาน อาศัยช่องโหว่ของกฎ ระเบียบมาเป็นข้ออ้างทำความผิดต่าง ๆ เป็นที่เอือมระอาของเพื่อนสหธรรมิกและชาวบ้านทั่วไป ส่วนบางท่านเป็นผู้มีจิตใจดีงามแต่มีข้อปรากฏว่าเป็นต้นบัญญัติในฐานะสิ่งที่ทำอาจเป็นช่องทางให้เกิดความเสียหายต่อไปภายหน้าได้

การปฏิบัติตัวไม่เรียบร้อยเป็นเหตุให้มีกฎระเบียบแต่ละข้อทั้งของภิกษุและภิกษุณี (วินย.ภิกษุณีวิงค. 3/1/1) ล้วนมีพื้นฐานมาจากความคิดทั้งเพื่อตนและเพื่อหมู่คณะของตนเป็นหลัก ขาดการเอาใจใส่ต่อมารยาทอันดีงามของภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธองค์มีพระประสงค์จะจำลองมารยาทจากวรรณคดีที่ยามา

เป็นแบบอย่างปฏิบัติ เรื่องการนุ่งห่มก็ให้เรียบร้อย เรื่องการอยู่การฉันก็ให้เป็นระเบียบ เรื่องการแสดงธรรมก็ต้องเป็นทางการผู้ฟังต้องมีความเคารพต่อผู้แสดง เรื่องการขับถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนน้ำลายก็ไม่ให้มันง่าย ต้องคำนึงถึงหลักอนามัยความสะอาด ยกย่องให้เป็นสังคมอุดมคติที่ประชาชนยอมรับไม่ต่างจากวรรณคดีด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงทราบพื้นฐานความมั่งง่ายของคนในสังคมเป็นอย่างดี การบัญญัติสิกขาบทจึงเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องมารยาทค่อนข้างมาก ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับท้าวสักกเทวราชว่า การที่จะนับถือพระสงฆ์ได้สนิทใจด้วยความศรัทธาอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเหมาะสม ประกอบไปด้วยคฤหัสถ์บุรุษ 4 และบุคคละ 8 จึงควรแก่การต้อนรับ นับถือ ถวายทักษิณา กราบไหว้บูชาและเป็นนาบุญของโลกอันประเสริฐ (สุตตนต์.ส.สพ. 18/535/343) แต่พระภิกษุบางรูปที่แม้จะมาขอในพระพุทธศาสนาแล้วก็ยังติดอยู่ในมารยาทเดิม ปฏิบัติตนตามความเคยชินเดิม ออกนอกกลุ่มนิกายเป็นมารยาทที่รู้จักกันว่าไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูป เพียงแต่ยังไม่มียกบัญญัติเท่านั้นเอง พฤติกรรมดังกล่าวเป็นที่น่ารังเกียจของเพื่อนสหธรรมิกด้วยกันเองหรือแม้แต่ชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ต้องบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามไว้ ซึ่งภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติสิกขาบทนั้นแบ่งเป็นกลุ่มได้ ดังนี้

แบ่งกลุ่มตามจำนวนครั้งที่ล่วงละเมิด

ภิกษุที่ล่วงละเมิดอาบัติเป็นอาจินพระพุทธองค์จะทรงเรียกด้วยวาจาว่า “โมฆบุรุษ” คือเป็นคนไร้สาระ อันหมายถึง การเป็นคนที่ไม่อาจบรรลุถึงเป้าหมายที่พระองค์ประสงค์จะให้ไปได้ ซ้ำยังทำตัวให้เป็นปัญหาต่อสังคมสงฆ์ได้ขาด สิกขาบทของพระสงฆ์มีทั้งสิ้น 227 ข้อ เป็นสิกขาบทอันมีเหตุให้เน้นการล่วงละเมิดเป็นต้นบัญญัติของเรื่องต่างๆ มี 220 ข้อ ส่วนอีก 7 ข้อเป็นวิธีแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทแตกแยกกันในหมู่ภิกษุสงฆ์ว่าจะต้องแก้ไขปัญหานั้นด้วยวิธีใด

ซึ่งกลุ่มภิกษุผู้ที่เป็นต้นบัญญัติของสิกขาบทมากที่สุด คือ

1. ภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นต้นบัญญัติ 123 สิกขาบท อีกทั้งยังมีการแยกไปประพจน์ไม่เรียบร้อยเป็นรายบุคคลอีก 2 สิกขาบท กล่าวคือ พระเมตติยะและพระภุมมชกะ 1 สิกขาบท พระอัสสชิและพระปัญพัสสะอีก 1 สิกขาบท รวมทั้งสิ้นเป็น 125 สิกขาบท นับเป็นกลุ่มภิกษุที่กระทำความผิดแล้วนำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทมากที่สุด กลุ่มนี้เรียกชื่อโดยภาพรวมว่า “ฉัพพัคคีย์” เป็นกลุ่มภิกษุชาวแคว้นวัชชี มีอยู่เป็นจำนวนมาก ในอรรถกถาพระวินัยระบุว่า มีจำนวน 500 รูปและกล่าวไว้ชัดเจนว่ามีพระเมตติยะและพระภุมมชกะเป็นหัวหน้า (สมนตปาสาทิกา นาม วินยฎกถา 2/92) ซึ่งภิกษุกลุ่มนี้ตามปกติก็ไม่ได้มีเพียงแค่ 2 รูปนี้เท่านั้นที่แสดงบทบาททำให้เป็นที่ปรากฏ แต่ยังมีพระอัสสชิและพระปัญพัสสะ พระปณฺฑุกะและพระโลหิตกะ รวมเป็น 6 รูปแสดงบทบาทด้วย มีข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือภิกษุฉัพพัคคีย์มักจะทำผิดพระวินัยเป็นคู่ตามรายชื่อดังกล่าว อาบัติที่ภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านี้ เป็นต้นบัญญัติมีตั้งแต่สังฆาติเสส (สิกขาบทที่ 9,13) ที่มีโทษหนักแต่ยังพอแก้ไข นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 1, 7, 11, 12, 13, 17, 19, 21, 24, 26, 30) ปาจิตตีย์ (สิกขาบท 2, 3, 4, 9, 16, 17, 21, 23, 24, 27, 28, 31, 39, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 60, 62, 63, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 85, 88, 89, 90, 91) ปาฏิเทสนียะ (สิกขาบทที่ 2) และเสขยวัตรเกือบทั้งหมดรวม 72 สิกขาบท (ยกเว้นสิกขาบทที่ 51, 55, 56) ที่มีโทษ

ปานกลางและเล็กน้อย ภิกษุฉัพพัคคีย์จึงนับว่าเป็นกลุ่มที่มีปัญหามากที่สุดและปัญหานั้นมาปรากฏผลชัดเจนหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 100 ปี ในรุ่นศิษย์ของภิกษุฉัพพัคคีย์ในแคว้นวัชชีแล้วนำไปสู่การแยกเป็นฝักฝ่าย เป็นกลุ่ม เป็นนิกายชัดเจนนับตั้งแต่นั้น

2. พระอุปนันทศากยบุตร เป็นต้นบัญญัติ 16 ลิกขาบท ประวัตินี้เกี่ยวกับตัวท่านนี้รู้แต่เพียงว่าเป็นเชื้อสายศากยเช่นเดียวกับพระพุทธองค์ หลังจากบวชแล้วมีความเชี่ยวชาญชำนาญการด้านตัดเย็บจีวรจึงมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสแล้วถวายจีวรให้แก่ท่าน แต่ชาวบ้านที่ถวายก็ต้องผิดหวังเพราะท่านมีลักษณะเป็นคนเห็นแก่ได้ ปัญหาที่เกิดจากตัวท่านก็จะเกิดปัญหาด้านจีวรเป็นส่วนมากด้วยเหตุที่ท่านชำนาญการด้านตัดเย็บ ซึ่งสันนิษฐานว่าก่อนบวชน่าจะมีอาชีพเกี่ยวกับการตัดเย็บเสื้อผ้าหรือค้าขายผ้าเป็นแน่แท้ จึงมีพฤติกรรมที่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องผ้าเป็นส่วนมาก ลิกขาบทที่ท่านเป็นต้นบัญญัตินั้นได้แก่ นิสสัคคิยาจิตตีย์ (ลิกขาบทที่ 6, 8, 9, 10, 18, 20, 25, 27) ปาจิตตีย์ (ลิกขาบทที่ 42, 43, 44, 45, 46, 59, 64, 87) ผลจากลิกขาบทที่พระอุปนันทศากยบุตรเป็นต้นบัญญัตินั้นส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับจีวรทำให้ภิกษุต้องระมัดระวังเกี่ยวกับเรื่องจีวรหรือการจะรับจีวรมากยิ่งขึ้นและอีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องการรับเงินและทองเพื่อใช้สอยเองนั้นก็เพียง 1 ใน 10 ประเด็นที่เป็นข้ออ้างเพื่อจะทำการถอดถอนพระวินัยของภิกษุชาวเมืองวัชชี เมื่อคราวสังคายนาครั้งที่ 2 พ.ศ.100

3. พระอุทายี เป็นต้นบัญญัติ 13 ลิกขาบท เป็นภิกษุรูปหนึ่งที่มีความประพฤติไม่เรียบร้อยส่งผลกระทบต่อภิกษุสงฆ์ทำให้ต้องมีการบัญญัติพระวินัยเรื่องหนักๆ หลายข้อ หรือแม้แต่เรื่องปานกลางถึงเล็กน้อยที่เน้นหนักไปในทางทะเลาะวิวาท กล้าวคือ สังฆาทิเสส (ลิกขาบทที่ 1,2,3,4,5) อนียตทั้ง 2 ลิกขาบท นิสสัคคิยาจิตตีย์ (ลิกขาบทที่ 4,5) ปาจิตตีย์ (ลิกขาบทที่ 7,26,30,61) ตามประวัติของท่านเป็นผู้มีครอบครัวก่อนที่จะเข้ามาบวช จากนั้นอดีตภรรยาของท่านก็มาบวชตามเป็นภิกษุณี เมื่อบวชแล้วก็ยังไปมาหาสู่กันจนเกิดตั้งท้องกลายเป็นเรื่องราวต้องสอบสวนกัน เพราะคิดกันว่าท่านได้เสกสมรสธรรมกับนางภิกษุณีผู้เป็นอดีตภรรยา ดังนั้น ตลอดชีวิตของท่านจะปรากฏว่าเป็นภิกษุที่มีความประพฤติเสื่อมเสียไม่ประพฤติตามพระธรรมวินัย รวมทั้งมีพฤติกรรมในทางอิจฉาริชา มกโธ้อวดตนจนเกินวิสัยปกติ จึงถูกเรียกว่า โลลูทายี แปลว่า พระอุทายีผู้เหลวไหล นอกจากนี้ชื่ออุทายียังมีซ้ำกันอีกสองท่านคือ พระกาฬุทายีและพระมหากุทายี แต่พระอุทายีสองท่านนี้เป็นพระอรหันต์ บางครั้งเพื่อป้องกันการเรียกสับสนก็จะเรียกพระอุทายีผู้เป็นต้นบัญญัติว่า พระโลลูทายี

4. พระฉนนะ เป็นต้นบัญญัติ 6 ลิกขาบท เรื่องราวเกี่ยวกับพระฉนนะนั้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ตั้งแต่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะโดยทำหน้าที่เป็นสารภีประจำพระองค์หรือแม่แต่วันเสด็จออกบวชก็มีนายฉนนะเป็นเพื่อนเสด็จออกมาจากพระราชวังทรงม้าช็อกกันทกะ ภายหลัง ฉนนะออกบวชตามพระพุทธองค์ แต่เมื่อบวชแล้วกลายเป็นคนหัวดีอวดอยากเพราะมักจะอ้างว่าตนมีความสำคัญที่สุด เพราะถ้าไม่มีตนก็ไม่มีพระพุทธเจ้า จึงถูกสงฆ์ลงนิกคกรรมหลายครั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุกเขปนียกรรมอันเป็นกรรมที่ปรากฏอยู่ในกรรมวิสตุนี้ นอกจากถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแล้วยังถูกสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์ไม่คบค้าสมาคมเจรจาทาที่ด้วยทำให้ลดทิวภูมิฐานะภายหลังจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านนับเป็นตัวอย่างของผู้ที่ “มีดีมาสว่างไป” อย่างแท้จริง สำหรับอาบัติที่ท่านเป็นต้นบัญญัตินั้นได้แก่ สังฆาทิเสส (ลิกขาบทที่ 7, 12)

ปาจิตตีย์ (สิกขาบทที่ 12, 19, 54, 71)

ส่วนสิกขาบทอื่น ๆ มีภิกษุเป็นต้นบัญญัติต่าง ๆ หลายรูปคละเคล้ากันไปรูปละครั้งสองครั้งเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อกลายเป็นต้นบัญญัติแล้วก็จะเป็นผู้สำรวมระวังอย่างดี ประพฤติปฏิบัติตนเรียบร้อยเป็นพระสงฆ์ที่ดีต่อมา มีเพียงบางรูปเท่านั้นที่ไม่อาจกลับตัวกลับใจประพฤตินให้เป็นพระสงฆ์ที่ดีได้จึงไม่สามารถอยู่ในพระศาสนาได้หรือแม้อยู่ได้ก็เป็นเหมือนกับตาลยอดดวนที่ไม่มีทางเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยอีกต่อไป

แบ่งกลุ่มตามความหนักเบาของอาบัติ

สิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วนั้นมีโทษจากสถานหนักไปหาสถานเบา โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด มีชื่อเรียกว่า “อาบัติ” มี 7 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ฤกษ์จัจย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏและทุกภาสิต ซึ่งไม่ใช่ชื่อเรียกสิกขาบท แต่เป็นชื่อเรียกกระทงความผิดในแต่ละระดับจากหนักไปหาเบา ถ้าภิกษุต้องโทษสถานหนักคือ ปาราชิก จะขาดจากความเป็นภิกษุทันทีนับแต่วินาทีที่ล่วงละเมิด แต่หากต้องโทษสถานหนักคือ สังฆาทิเสส ก็ยังนับว่าพอแก้ไขได้อยู่ ยังมีทางออกอยู่ แต่ก็ต้องอยู่ปริวาสกรรมจำกัดสิทธิของตนในความเป็นภิกษุบางประการลงไป อันเปรียบเสมือนต้องโทษจองจำในคุก ถ้าต้องโทษตั้งแต่ฤกษ์จัจยจนถึงทุกภาสิตนับว่าเป็นโทษสถานเบาที่ผู้ล่วงละเมิดจะต้องแก้ไขด้วยการบอกกล่าวความผิดของตนให้ภิกษุอีกรูปหนึ่งรับรู้ ที่เรียกว่า “การแสดงอาบัติ” แล้วให้สัจจาจายืนยันว่าจักพยายามสำรวมระวังให้ดี ไม่ให้เกิดกรณีดังกล่าวขึ้นอีก การที่จะรับโทษหรือมีความผิดได้นั้นต้องเข้าองค์ประกอบ 6 ประการคือ 1. ไร้ความละอาย 2. ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ 3. ฝืนกระทำการไปทั้ง ๆ ที่ยังสงสัยอยู่ 4. สิ่งที่ไม่เหมาะสมกลับเห็นว่าเหมาะสม 5. สิ่งที่เหมาะสมกลับเห็นว่าไม่เหมาะสม และ 6. พลังเปลอขาดสติ (วินย.ปริวาร. 8/887/261)

ซึ่งจากการเรียงลำดับอาบัติตั้งแต่สถานหนักกล่าวคือปาราชิกและสังฆาทิเสส จนกระทั่งสถานเบาคืออนินยตถึงเสขียวัตรจะสังเกตได้ว่าผู้ที่เป็นต้นบัญญัติจะมีเหตุของการล่วงละเมิดแตกต่างกันออกไปแล้วแต่กรณี ซึ่งแต่ละเหตุการณ์ล้วนมีเหตุผลส่วนตัวมาประกอบทั้งสิ้น ดังกลุ่มตัวอย่างต่อไปนี้

1. กลุ่มอาบัติที่มีโทษมากแก้ไขไม่ได้เปรียบเทียบกับโทษประหารชีวิต

อาบติกุณนี้มี 4 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อมีผลต่อสภาพจิตใจที่ผู้ล่วงละเมิดไม่อาจจะพัฒนาไปกว่าเดิมได้เรียกว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ต่อกิเลสภายในใจของตน ดังตัวอย่างกรณีปาราชิกสิกขาบทที่ 1 ซึ่งมีพระสุทินน์เป็นต้นบัญญัติขึ้น เมื่อท่านล่วงละเมิดแล้วได้รับผลกระทบต่อตนเองโดยตรง มีจิตใจร้อนรุ่มอดรนทนไม่ไหวไม่สามารถเก็บเรื่องราวอันเอาไว้คนเดียวได้จึงบอกเรื่องราวของตนเองให้เพื่อนพระสงฆ์ด้วยกันได้รับรู้ เมื่อเรื่องจากปากต่อปากได้แพร่กระจายไปคนทั่วไปก็ได้รับรู้กันทั่ว พระสุทินน์จึงได้รับความเดือดร้อนอันเกิดจากการถูกตำหนิติเตียน ทำให้ท่านมีจิตใจที่หม่นหมองตลอดเวลาจนที่สุดก็ไม่สามารถบรรลุธรรมผลในขั้นสูงได้เลย ต่างจากภรรยาและบุตรของท่านภายหลังได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ได้บรรลุพระอรหัตผลด้วยกันทั้งคู่ พระสุทินน์เองแม้จะได้รับการยกเว้นโทษในฐานะเป็นต้นบัญญัติก็จริง

แต่ความผิดในใจของท่านก็ยังคอยติดตามให้เกิดความรู้สึกผิดอยู่ตลอดเวลาจนทำให้จิตใจไม่สามารถยกขึ้นให้สูงกว่าเดิมได้ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมา จากการล่วงละเมิดที่ได้กระทำเอาไว้ อันเป็นเรื่องที่ผิดปกติวิสัยที่สมณะทั่วไปจะพึงกระทำ โทษนั้นจึงเป็นโทษหนักถ้าเปรียบเทียบกับโทษในทางบ้านเมือง ก็คือการประหารชีวิต ในทางธรรมก็ไม่ได้แตกต่างกันประการใดเพราะพระสุทินน์แม้จะไม่ได้ถูกประหารด้วยอาบัติปาราชิก แต่คุณธรรม ภายในใจก็เป็นตัวประหารท่านเองอยู่แล้ว กลุ่มอาบัติที่มีโทษสูงสุดกลุ่มนี้มีข้อสังเกตอยู่อีกข้อหนึ่งก็คือ สิกขาบทที่ 3 ซึ่งเป็นเรื่องเดียวในอาบัติทั้งหมด 220 ข้อที่ไม่ได้เกิดจากบุคคลเป็นต้นบัญญัติ หากแต่เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะอสุภกถาที่ภิกษุกลุ่มหนึ่งได้ฟังจากพระพุทธองค์แล้วก็เจริญอสุภกรรมฐานเป็นการใหญ่จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายขยี้แหยงต่อร่างกายของตนเหลือเกินที่เป็นประจักษ์ชัดจึงฆ่าตัวตายเองบ้าง วานให้คนอื่นฆ่าบ้างด้วยคิดอยากจะหนีร่างกายอันเต็มไปด้วยสิ่งเน่าเหม็นต่าง ๆ นี้โดยเร็ว กว่าเรื่องราวจะไปถึงพระพุทธองค์พระสงฆ์ก็ได้ฆ่าตัวตายไปหลายรูปแล้วจึงทรงแสดงวิธีแก้อสุภกถาด้วยการให้เจริญอานาปานสติพิจารณาลมหายใจเข้าออกแทน สิกขาบทนี้มีข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์ซึ่งเป็นต้นบัญญัติของสิกขาบทมากมายนั้นบทรูปแล้วได้อยู่ในเขตบรรพชิตหรือว่าต้องโทษหนักจนกระทั่งต้องลาสิกขาในข้อนี้มีคำตอบระบุไว้ชัดเจนว่า กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพบอุบาสกคนหนึ่งซึ่งกำลังป่วยหนัก แต่ภรรยาของเขามีรูปร่าง เกิดจิตปฏิพัทธ์พึงพอใจเข้าอยากจะให้สามีของนางตายเสียจึงพูดเกลี้ยกล่อมว่า อุบาสกทำความดีไว้มากมายแล้ว ถ้าตายไปก็จงจะได้สวยทิพย์สุขในสรวงสวรรค์เป็นแน่แท้ อุบาสกเห็นด้วยจึงรับประทานของเคี้ยวของดื่มที่แสดงโรคเข้าไปอาการป่วยกำเริบขึ้นจนถึงแก่ความตายสมดังปรารถนาของภิกษุฉัพพัคคีย์ทุกประการ เรื่องราวนี้ได้แพร่กระจายไปทั่วก่อให้เกิดกระแสต่อต้านภิกษุฉัพพัคคีย์อย่างรุนแรง พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนี้เพิ่มเติม เรียกว่า อนุบัญญัติ และทรงปรับอาบัติภิกษุฉัพพัคคีย์ว่าเป็นปาราชิกข้อหาพรรณาคณในความตายและชักชวนเพื่อให้เขาตายจึงเป็นข้อยืนยันชัดเจนว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ขาดจากความเป็นภิกษุเพราะอาบัติปาราชิกในสิกขาบทข้อนี้ แต่จะเป็นรูปใดบ้างที่รับโทษก็ไม่อาจยืนยันได้เพราะในกลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์นั้นมีจำนวนหลายร้อยรูป หรือจะเป็นเพียงหัวหน้ากลุ่มทั้ง 6 รูปเท่านั้น

2. กลุ่มอาบัติที่มีโทษมากแต่แก้ไขได้เปรียบเหมือนการถูกจองจำในคุก

อาบัติกลุ่มนี้มี 13 ข้อ แบ่งลักษณะโทษออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรกว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับความต้องการทางเพศ เช่น การจงใจปล่อยสุภกะ(น้ำอสุจิ) ออกมา การจับต้องกายหญิง

การพูดจาเกี่ยวพาราชีหญิง การพูดให้เขามาบำเรอตนในทางกาม การเป็นพ่อสื่อพ่อชักหรือแม้แต่การกล่าวหาว่าต้องอาบัติปาราชิกด้วยการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ต่าง ๆ เหล่านี้ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติของผู้มักมากในกาม เป็นเรื่องราวที่คล้ายคลึงการใช้ชีวิตเยี่ยงคฤหัสถ์ กลุ่มที่ 2 ว่าด้วยเรื่องการสร้างกุฏิและวิหารที่ใหญ่โตเกินความจำเป็น และกลุ่มที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการทำรบกวนภิกษุที่ดื้อรั้นว่ายากสอนยากประพฤตินอกเหนือหลอนนอกกลุ่มนอทาง และมีข้อสังเกตก็คือ ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติของอาบัติกลุ่มนี้มากที่สุดคือ พระอุทายี มีถึง 5 สิกขาบทและเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องเพศทั้งสิ้น ผู้ที่เป็นต้นบัญญัติรองลงมาคือ พระฉนนะ มีอยู่ 2 สิกขาบทเกี่ยวข้องกับการสร้างวิหารหลังใหญ่โตเกินความจำเป็นกับข้อที่ว่าด้วยการเป็นคนหัวดีว่ายากสอนยาก นอกนั้นก็มิบุคคลบ้าง คณะบ้างเป็นต้นบัญญัติ ในบุคคล

กลุ่มดังกล่าวนี้มีชื่อที่น่าสนใจอยู่ 2 ชื่อคือ พระเทวทัต ผู้เป็นต้นบัญญัติว่าด้วยการพยายามทำลายสงฆ์ ซึ่งภายหลังพระเทวทัตผู้นี้ คือภิกษุผู้ที่กระทำการต่างๆ เพื่อสั่นคลอนสังฆมณฑลให้เกิดเรื่องราวมากที่สุดในยุคพุทธกาล และอีกรูปหนึ่งคือ พระทัฬหฬลบุตร เป็นต้นบัญญัติเกี่ยวกับการถูกกล่าวหาว่ามีความสัมพันธ์ทางเพศกับนางภิกษุณี อันเป็นข้อกล่าวหาของพระเมตติยะและพระภุมมชกะซึ่งอยู่ในกลุ่มฉัพคีย์ ที่เป็นข้อน่าสังเกตก็คือ พระทัฬหฬลบุตร เป็นผู้ทำการสงฆ์ในหน้าที่เสนาสนคาหาปะกะ (จัดแจงที่พักอาศัย) ถูกกล่าวหาเพราะการทำหน้าที่ของท่านไม่เป็นที่ถูกใจภิกษุกลุ่มฉัพคีย์จึงมีการกล่าวโทษหรือหาเลสต่างๆ มากกล่าวโทษท่านด้วยข้อหาที่หนัก แต่ท่านเหล่านั้นก็นับว่าเป็นต้นบัญญัติไม่ต้องรับโทษตามกระหังความผิดแต่อย่างใด ในบรรดาผู้เป็นต้นบัญญัติเหล่านั้นบางคนก็สำนึกในความผิดที่ได้ทำลงไปกลับไปกลับกลับใจในภายหลังจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็มีดังเช่นพระฉนณะ แม้ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ในภพชาตินี้ แต่ด้วยความที่ได้กระทำความผิดไว้มากมาย ก็เกิดสำนึกผิดเองแม้ว่าเกือบจะสายเกินไปก็ยังมีความหวังว่าจะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในอนาคตกาล ดังเช่น พระเทวทัต ภิกษุอื่นผู้ที่ได้ทำผิดในสิกขาบทประเภทนี้ เรียกว่า ต้องครุกาบัติได้รับโทษสูงสุดแต่เป็นประเภทเสตกิจฉา ยังพอมีทางแก้ไขได้ มีขั้นตอนปฏิบัติ 4 อย่าง คือ 1.ปริวาส อยู่ชดใช้ความผิดเท่าจำนวนวันที่ปกปิดความผิดไว้ 2.มานัต ประพฤติตามระเบียบปฏิบัติอันเคร่งครัด 6 คิน 3.อัพภาน การคืนสถานะความเป็นภิกษุปกติให้หรือการเรียกเข้าหมู่ จะต้องใช้พระสงฆ์ 20 รูปขึ้นไป 4.ปฏิกัสนา กรณีที่เกิดเหตุทำความผิดซ้ำซ้อนในเรื่องเดิม ผู้ทำความผิดอยู่ปริวาสจนครบตามจำนวนวันแล้วสงฆ์ก็มีมติให้อยู่มานัต 6 คินอีกครั้งตามความผิดเดิมที่ทำค้างไว้ ในระหว่างอยู่ในขั้นตอนเหล่านี้จะถูกจำกัดสิทธิบางประการที่จะพึงได้รับในขณะที่เป็นพระภิกษุตามปกติ เช่น ห้ามบวชให้คนอื่น ห้ามให้ศีลสัณห์ ห้ามใช้สิทธิที่จะต้องได้รับตามพรรษา ห้ามใช้สิทธิเหมือนภิกษุปกติ ต้องประจานความผิดตนเองด้วยการบอกอาบัติของตนแก่ภิกษุรูปอื่นที่เข้ามาในวัด และห้ามไม่ให้อยู่ในวัดที่ไม่มีพระสงฆ์อยู่ด้วย (วินย.จุล. 6/322/156) ขั้นตอนเหล่านี้จึงเปรียบเหมือนการถูกถอดออกจากความเป็นพระปกติในระหว่างรับโทษทัณฑ์เหมือนทหารตำรวจหรือข้าราชการต่างๆ ที่ทำผิดแล้วถูกกักบริเวณถูกสั่งพักราชการชั่วคราวในระหว่างสอบสวนนั่นเอง แต่การลงโทษเหล่านี้ไม่ได้เป็นไปในลักษณะผ่อนผันไม่ได้ ยังมีการเปิดโอกาสให้เก็บปริวาสและมานัตได้ ซึ่งหมายถึง เมื่อไม่สะดวกกรณีพระสงฆ์มาประชุมกันมากมายจะเที่ยวบอกประจานตัวเองให้หมดสิ้นทั่วถึงก็คงเป็นไปได้ จึงมีพระอนุญาตให้งดการลงโทษไว้ก่อน เมื่อเหตุการณ์เป็นปกติแล้วจึงสมทวนถือการอยู่ปริวาสและประพฤติมานัตต่อไปใหม่จนครบกำหนดวัน

3. กลุ่มอาบัติที่มีโทษเล็กน้อยเปรียบเหมือนโทษปรับตักเตือน

อาบัติกลุ่มนี้มีมากมายว่าโดยชื่อมี 6 อย่าง คือ ฤลลัจฉัย นิสสัคคียปาจิตติย ปาจิตติย ปาฏิเทศนียะ ทุกกฏ และทุพภาษิต แต่เมื่อว่าโดยหัวข้อแล้วก็นับหมวดหมู่ตั้งแต่หมวดอนัตถจนกระทั่งถึงหมวดเสขียวัตตรเป็นต้นไป ซึ่งยังไม่รวมอาบัติข้ออื่นๆ อย่างหมวดปาราชิกและสังฆาทิเสสที่ภิกษุคิดจะกระทำการแต่ไม่สำเร็จความผิดถึงขนาดเป็นปาราชิกหรือสังฆาทิเสส ก็ต้องรับโทษลดหย่อนกันลงมาตามลำดับ เช่น การฆ่าหรือสั่งให้ฆ่าคน ถ้าเขาตายอย่างที่ตั้งใจไว้ต้องอาบัติปาราชิก ถ้าเกือบตายมีอาการสาหัสต้องอาบัติฤลลัจฉัย แต่ถ้าบาดเจ็บเพียงเล็กน้อยต้องอาบัติทุกกฏ เหล่านี้คือโทษที่ลดหลั่น

ลงมาตามลำดับความหนักเบา อาบัติที่มีโทษสถานเบาเหล่านี้เมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้ว ต้องแสดงอาบัติต่อภิกษุด้วยกัน 1 รูป ในการแสดงอาบัติจะต้องบอกชื่ออาบัติ บอกอาการที่ทำและปฏิญาณตนว่า จะสำรวมระวังให้ดี จะไม่ทำ ไม่พูดและไม่คิดอย่างนี้อีก ความจริงแล้วอาบัติเล็กน้อยนั้นจะถือว่าไม่สำคัญก็ได้ไม่ได้เพราะเมื่อครั้งปฐมสังคายนาได้มีการถกเถียงกันในเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง พระอรหันตสาวกทั้ง 500 องค์ที่ประชุมกันไม่อาจสรุปได้ว่าหมวดหมู่ใดบ้างคืออาบัติเล็กน้อย (วินย.จุล. 7/619/308) ทั้งมีการปรับอาบัติพระอานนท์ ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐากรูปร่างอ่อนต่อหน้าที่ซึ่งไม่ได้ทุลถามพระพุทธรองค์ถึงบทสรุปในเรื่องอาบัติเล็กน้อย (วินย.จุล. 7/622/310) ในเมื่อสรุปไม่ได้ว่าอาบัติเล็กน้อยคือหมวดหมู่ใดบ้าง พระมหากัสสปเถระในฐานะประธานทำปฐมสังคายนาจึงขอให้พระสาวกทุกท่านคงบทบัญญัติต่าง ๆ เอาไว้ทุกข้อไม่มีการถอดถอนด้วยเห็นผลว่าเป็นแนวทางปฏิบัติอันดีงามซึ่งจะเป็นผลเชิงบวกต่อภาพพจน์ของพระสงฆ์ในอนาคตอย่างแน่นอน จึงให้คงเอาไว้ตามที่ทรงมีพุทธบัญญัติ มติดังกล่าวนั้นไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันทั้งหมดในหมู่พระสงฆ์ยุคนั้น จึงนำไปสู่การแยกย่อยเป็นเป็นนิกายต่าง ๆ อีกมากมายต่อมา เพราะมีมูลเหตุมาจากอาบัติเล็กน้อยนั่นเอง

บทสรุป

อาจกล่าวได้ว่า “สังฆกรรม” มีจุดเด่นตรงที่เป็นกระบวนการเชื่อมโยงทั้งจำนวนภิกษุสงฆ์และสีมาเข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ ทำให้เห็นภาพของความรับผิดชอบ จิตสำนึกต่อส่วนรวมซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่งเสริมให้ภาพของความเป็นระบบสังคมสงฆ์ดำรงอยู่ได้มาจนกระทั่งปัจจุบันและสืบต่อไปในอนาคตตามแนวทางแห่งการบริหารงานคณะสงฆ์ภายใต้กรอบโอวาทปาฏิโมกข์ที่พระพุทธรองค์ได้ทรงวางหลักเกณฑ์การบริหารคณะสงฆ์เอาไว้ทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

สยามรัฐสด เตปิฎก. (2523). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมนตปาสาทิกาย นาม วินยฎกถาย ปจโม ภาโค. (2537). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมนตปาสาทิกาย นาม วินยฎกถาย ทุติโย ภาโค. (2537). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมนตปาสาทิกาย นาม วินยฎกถาย ตติโย ภาโค. (2537). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

ธมมปทฎกถาย ปถจโม ภาโค. (2528). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

BUDSIR VI for Windows. (2550). พระไตรปิฎก ประมวลคัมภีร์และแหล่งค้นพุทธศาสนา ฉบับคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

ความหมายและวิวัฒนาการของปรัชญา : วิเคราะห์และวิจารณ์

พระมหามฆวรินทร์ ปุริสุตตโม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
อีเมล: maghavin9@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อได้ความรู้เกี่ยวกับความหมาย โลกทัศน์ ขอบเขต และความสำคัญของปรัชญา 2) เพื่อได้ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์และสรุปปรัชญา จากการศึกษา พบว่า ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ทุกศาสตร์ เพราะศาสตร์เหล่านั้นทั้งหมดล้วนแยกออกจากปรัชญาทั้งสิ้น และปรัชญาจะต้องมีอยู่คู่กับมนุษย์ตลอดไป เพราะปรัชญาเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์คิดอย่างมีเหตุผลได้

คำสำคัญ: วิวัฒนาการของปรัชญา

The Meaning and Development of Philosophy: Analysis and Criticism

Phramaha Maghavin Purisuttamo
Graduate School, Mahamakut Buddhist University
E-mail: maghavin9@yahoo.com

ABSTRACT

The article was follow objectives: 1) to gain knowledge of the meaning, the worldview, the scope and importance of philosophy, 2) to gain knowledge of the analytical and philosophical conclusion. The study found that knowledge of philosophy is content related to all sciences because all these sciences are completely separate from philosophy. Philosophy must be with man forever because philosophy is a tool to help people think logically.

Keywords: Development of Philosophy

1. เกริ่นนำ

การจะตอบคำถามเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ หรือสรรพสิ่งที่มีอยู่รอบตัวหรือแม้กระทั่งคำถามเกี่ยวกับตัวเรา วิชาหรือความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาเล่าเรียนนับว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญในการไขเข้าไปสู่คำตอบที่เดียว กล่าวคือคำถามที่ว่าด้วยมนุษย์สังคมและโลก หรือ คำถามเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหมดในโลกนี้มาจากไหนและจะเป็นไปอย่างไร ใครเป็นผู้ควบคุมดูแล โลกนี้เป็นที่สุดท้ายหรือโลกหน้ายังมีอยู่อีก นี่เป็นคำถามพึ่น ๆ ที่เกิดจากความสงสัยในสรรพสิ่ง ส่วนคำตอบที่ได้ส่วนมากจะเป็นเช่นไรคงขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจของผู้นั้น และความสนใจใคร่รู้ในความเป็นไปของสรรพสิ่งนี้ ตามความเข้าใจของคนทั่วไปคือการเข้าถึงความรู้อย่างแท้จริงนั่นเอง โดยความรู้หรือความเข้าใจดังกล่าวนี้คือภาพรวม ๆ ของ “ปรัชญา” หรือ “Philosophy”

ความรู้ (Knowledge) หรือปรัชญา (Philosophy) ที่ได้จากความสนใจใคร่รู้นี้ ส่วนมากจะกลายเป็นหลักทฤษฎีที่ยอมรับร่วมกันได้ต้องเป็นความรู้ที่พร้อมสรรพด้วยเหตุและผล เนื่องด้วยว่าความรู้ความเข้าใจทั้งหมดที่เกิดจากการฟัง พูด คิด และเขียนจนกลายเป็นประสบการณ์ที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมหรือบุคลิกภาพประจำตัวของแต่ละบุคคลนี้ค่อนข้างกว้าง ๆ ของปรัชญานั้นเอง ในที่นี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าที่มาที่ไปเบื้องต้นของปรัชญาคือความสงสัยในสิ่งที่มีอยู่และไม่มีอยู่ทั้งหมด ถ้ามว่าความสงสัยมีบทบาทต่อการเกิดความรู้หรือปรัชญาอย่างไร ตอบได้ว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะหากปราศจากความสงสัยหรือความสนใจใคร่รู้แล้ว การเสาะแสวงหาเพื่อความรู้แจ้งชัดในความจริงแท้คงเกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น ความรู้หรือทฤษฎี (Theory) ที่ได้รับการยอมรับกันในปัจจุบัน ไม่ว่าจะป็นความรู้เกี่ยวกับจิตหรือจิตนิยม (Idealism) ย่อมเกิดจากความสงสัยในความมีอยู่และเป็นไปของจิต หรือความสงสัยในความมีอยู่ของวัตถุภายนอกก็ได้จนกลายมาเป็นทฤษฎีวัตถุนิยม (Materialism) เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในเบื้องต้นนี้จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาหรือแนวคิดที่เป็นพื้นฐานของวิชาการต่าง ๆ อาทิเช่น วิชาสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ล้วนเกิดจากความสงสัยในความมีอยู่และเป็นอยู่ของสิ่งนั้น ๆ อีกนัยหนึ่ง สรรพวิชาต่าง ๆ ล้วนมีวิชาปรัชญาเป็นพื้นฐาน

2. ความหมายของปรัชญา

การจะตอบคำถามว่าปรัชญาคืออะไร นับว่าเป็นเรื่องยากอยู่พอสมควร เพราะโดยหลักการพื้นฐานแล้ว ปรัชญาหมายถึงวิชาที่ว่าด้วยการแสวงคำตอบในบางสิ่งบางอย่างที่ยังมีความเคลือบแคลงสงสัยอยู่ เป็นวิชาที่ใช้ตอบคำถามหรือปัญหาที่ไม่สามารถชี้แจงแถลงไขหรือแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ แต่โดยทั่วไป คนส่วนมากเข้าใจกันว่า คำว่า “ปรัชญา” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Philosophy” ซึ่งวิวัฒนาการมาจากภาษากรีกที่ว่า philos (ความรัก) และ sophia (ความรู้) สามารถแปลรวมกันได้ว่า “มิตรภาพหรือความรักในความรู้” (The Friendship or love of wisdom) (Y. Masih, 2002, p. xvi)

จากนิยามดังกล่าวข้างต้น ผู้เป็นนักปรัชญาจึงมักจะถูกเรียกว่าเป็นผู้ฉลาดปราดเปรื่องเสมอ (A wise man) ดังที่โสเครตีส (Socrates, 469-399 B.C.) กล่าวไว้ว่านักปรัชญาคือผู้แสวงหาปัญญานั่นเอง (Thomas Mautner, 2000, pp. 422-423) และความรู้ที่นักปรัชญาแสวงหาตามนิยามของโสเครตีสนี่คือความรู้ที่เป็นไปเพื่อความเจริญของโลกภายนอก (วัตถุนิยม) และโลกภายใน (จิตนิยม) ส่วนความรู้ที่เป็นไปเพื่อความเจริญเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ถือว่าเป็นปรัชญาหรือปัญญาที่สมบูรณ์แบบ (พระมหามหาวินทร์ ปุริสสุตโม, 2550, หน้า 10)

พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศ.ดร. กล่าวว่า “ปรัชญาคือการตั้งประเด็นสงสัย ตั้งคำถามแล้วนำเสนอเหตุผลที่จะสนับสนุนหรือโต้แย้ง แต่ท้ายที่สุดแล้วจะไม่มีการนำเสนอบทสรุปที่ชัดเจน เพราะประเด็นทางปรัชญาจะมีลักษณะเป็นประเด็นปลายเปิด มีช่องทางที่เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือโต้แย้งได้ตลอดเวลา” (พระศรีคัมภีร์ญาณ, 2559, หน้า 52)

พระเจริญ พันธุ์ ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า Philosophy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ phitia -ความรัก หรือมิตรภาพ Sophia -ปัญญา ดังนั้น คำว่า Philosophy จึงมีความหมายทางภาษาพูด โดยทั่วไปว่า “ความรักปัญญา (love of wisdom) จุดใหญ่ 2 ประการ หลักของ Philosophy ควรจะมีความหมายในเชิงนิรุกติศาสตร์ ดังนี้

ประการแรก ในขณะที่นักปรัชญาโบราณหลายคนให้ความเห็นว่า อาจจะเป็นไปได้ที่จะรักสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา ความรักควรคำนึงถึงสิ่งนี้และโยงไปถึงความปรารถนา หรือความต้องการที่จะมีการที่จะเป็นนักปรัชญาได้นั้นจะต้องกระตือรือร้น ค้นคว้าแสวงหาความรู้ โดยไม่จำเป็นต้องยึดเอาว่าเป็นของเรา

ประการที่สอง ความรู้นั้นถูกใช้รวมไปถึงความต้องการทางสติปัญญา ในแต่ละสมัยไม่ว่าในด้านใดก็ตาม ความเข้าใจและปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ควรสร้างสมแนวความคิดที่จะนำไปสู่ การรู้แจ้งเช่นนั้น รวมทั้งทัศนคติ จึงจะนำไปสู่ความสุขและความสงบภายใน แต่นักปรัชญาอินเดียกลับใช้คำว่า “ทรรศนะ” หรือคนไทยนิยมใช้ว่า “ทรรศะ (Conrsana) แทนคำว่า philosophy คำว่า “ทรรศนะ” ที่เรานำมาใช้กันทั่วไปนั้นแปลว่า การเห็น หรือความเห็น แต่ที่ใช้เป็นชื่อวิชานั้นมีความหมายลึกซึ้งกว่าคือความหมาย การเห็นแจ้งแทงตลอดถึงความจริงแท้ ซึ่งผุดขึ้นในใจ โดยฉับพลันทันทีและยังหมายรวมไปถึงเครื่องมือที่จะให้เกิดความเห็นแจ้งซึ่งความจริงแท้อีกด้วย

ปรัชญาอินเดีย โดยทั่วไปแยกกันไม่ออกจากศาสนา ทั้งนี้เพราะคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ไม่ได้เป็นที่ยอมรับของศาสนาฝ่ายนาศติกะ ซึ่งปฏิเสธการมีอยู่ของพระเจ้า คือพุทธศาสนาและศาสนาเชน การปะทะโต้แย้งระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาฝ่ายนาศติกะทำให้ปรัชญาพัฒนาในรูปแบบของศาสนาแต่ละศาสนามุ่งสอนเกี่ยวกับโลกกับชีวิตอย่างมีระบบ มีเหตุผลคำสอนเหล่านั้นได้สร้างโลกทัศน์ให้กับสมาชิกโลกทัศน์ของพุทธย่อมต่างจากโลกทัศน์ของพราหมณ์นั่นคือ “ปรัชญา” หรือทรรศนะ ที่แปลว่าการหยั่งเห็นความจริง (Vision of truth) ทรรศนะจึงมีความหมายตรงกับโลกทัศน์คือ มุมมองของชีวิต ที่มนุษย์ใช้ตีความหมายตามประสบการณ์ เพื่อเลือกทางดำเนินชีวิต มนุษย์ทุกคน

ย่อมมีโลกทัศน์เป็นของตนเอง โลกทัศน์ของใครก็เป็นปรัชญาของคนนั้น โลกทัศน์ของชาวพุทธจึงเป็นพุทธปรัชญาที่เป็นแนวทางดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยมีพระไตรปิฎกเป็นแม่แบบ (พระเจริฎย พันธ์ฐี, 2539, หน้า 8-9)

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ อธิบายว่า “คำว่า “ปรัชญา” (อ่าน ปฺริตยา) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามว่า “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” เป็นคำบัญญัติของคำว่า “Philosophy” คำว่า “ปรัชญา” เป็นคำสันสกฤต แปลว่า “ความรู้อันประเสริฐ” ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า “ปัญญา” และ คำในภาษาไทยเหนือว่า “ผญา” คำว่า “Philosophy” มาจากคำกรีกสองคำ คือ Philein = ความรัก Sophia = ความรู้ รวมกันเป็น Philosophy แปลว่า ความรักในความรู้ เรานิยามคำได้ แต่ไม่อาจนิยามเนื้อหา เพราะเนื้อหาของปรัชญามีความแตกต่างและเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของ ความคิดต่างยุคสมัย... แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อทำความเข้าใจ วิชาปรัชญาเบื้องต้น เราอาจอธิบาย ในแง่หนึ่งได้ว่าปรัชญามีบ่อเกิดจากการคิดหาคำตอบให้แก่ “ปัญหาสำคัญ” ที่น่าสงสัยและพยายามตอบแต่ ยังตอบไม่ได้หรือตอบได้แต่ยังไม่แจ่มแจ้ง คำตอบอันเป็นผลลัพธ์ที่เป็นระบบ (Systematic thought) ก็เป็นเนื้อหาของปรัชญา “วิถี” ที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์นี้ก็คือ “การคิด” และ “หัวใจของการคิด” ก็คือ “เหตุผล” ฉะนั้น เหตุผลจึงเป็นแก่นของปรัชญา (ซี. อี. เอ็ม. โจ็ด แต่ง, วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ แปล, 2518, หน้า 135-137)

ฟิลิป สโตกส์ อธิบายว่า “เหตุผลที่นักปรัชญามีความเห็นที่ยังเป็นปัญหานั้นจึงเป็นแค่บางส่วน เพราะว่ามันคือธรรมชาติของวิชา (ปรัชญาสนใจปัญหาที่คนโดยทั่วไปไม่เห็นแย้งกัน) และที่เป็นบางส่วนเพราะว่านักปรัชญาทั้งหลายทำหน้าที่ของตน (Their business) โดยการท้าทายข้อยอมรับ (assumption) และโมโนทัศน์เพื่อที่จะสร้างมุมมอง (perspective) ใหม่เกี่ยวกับปัญหาที่ยังเป็นข้อถกเถียงนั้นอยู่ แม้ว่าปรัชญาจะมีความยากเป็นธรรมชาติก็ตาม คุณค่าของมันก็ไม่ควรจะได้รับ การดูถูก อย่างเช่นกรณี มีการค้นพบพันธุศาสตร์ (genetics) และเทคโนโลยีชีวภาพ (biotechnology) เมื่อไม่นานมานี้ มันเป็นไปได้เลยที่จะรู้ว่าจะทำอะไรกับการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ถ้าปราศจากใครครวญว่า สังคมประเภทไหนที่เราอยากอาศัยอยู่และหน้าที่อะไรที่เราต่างเป็นหนึ่งกันและกัน ลูกหลานของเราและ สิ่งแวดล้อม คำตอบแก่ปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดขึ้นอยู่กับว่าเรามีแนวคิดอะไรเกี่ยวกับตัวของเราในฐานะ เป็นมนุษย์และสิ่งที่เราคิดนั้นมุ่งไปสู่ทางที่ดีที่สุดที่จะมีชีวิตอยู่ ประเด็นปัญหาเหล่านี้ไม่ใช่ปัญหาสำหรับ วิทยาศาสตร์หรือศิลปะแต่เป็นปรัชญา เมื่อนักปรัชญาทั้งหลายทำหน้าที่ในการแสวงหาความเป็นไปได้ของ ความคิด (avenue of thought) มันจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ข้อสรุปทั้งหลายของพวกเขาทำให้เรายอมรับ ไม่ได้ ในทางใดทางหนึ่ง อย่างน้อย หนึ่งในบรรดางานที่มีคุณค่านั้นจะสามารถแสดงสิ่งที่เราไม่ควรเชื่อ แต่ว่ามันก็ควรจะได้รับ ความชื่นชมเท่า ๆ กันที่ข้อสรุปของนักปรัชญาต่างมีผลกระทบที่ลึกซึ้งเหมือนกัน ประเทศมหาอำนาจของศตวรรษที่ยี่สิบสองประเทศคือประเทศสหรัฐอเมริกา (USA) และสหภาพโซเวียต (USSR) ถือกำเนิดมาจากข้อเขียนทางปรัชญาของ Tom Paine และ Karl Marx ตามลำดับ ยุคข้อมูล ข่าวสารสมัยใหม่ (information age) คงไม่เคยเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากงานของฟรีจ (Frege) นักตรรกะ ผู้ยิ่งใหญ่ สิทธิในการเลือกตั้ง (suffrage) ของผู้หญิงได้ถูกพิจารณาอย่างจริงจังเฉพาะหลังจากโวลล์สโตน

คราฟท์ (Wollstonecraft) ยุคเรืองปัญญา (Enlightenment) ต้องการวอลแตร์ (Voltaire) ไอน์สไตน์ (Einstein) ต้องการนิวตัน (Newton) และนิวตันต้องอาศัยอริสโตเติลตามลำดับ ประวัติศาสตร์ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองและเทคโนโลยีย่อมเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของความคิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บางทีมันก็ดูเหมือนว่าปรัชญาสมัยใหม่ทั้งถูกลดคุณค่า (undervalued) และทั้งถูกมองข้าม (overlooked) อย่านไปสนใจสิ่งเหล่านั้นมากเกินไป ถ้าจะว่าไปแล้ว การใคร่ครวญทางปรัชญาคือการทำงานตามธรรมชาติ (natural enterprise) ซึ่งเกิดพร้อมกับการสืบค้นของเราในระดับ มันไม่ใช่แค่เป็นเรื่องของผู้เชี่ยวชาญฝ่ายเดียว แต่อย่างยิ่งเป็นเรื่องที่อยู่ภายในและขาดไม่ได้แห่งการค้นหาค้นหาหนทางของคน ๆ หนึ่งตลอดชีวิต ถ้าแอมเล็ทพูดถูกต้อง คำตอบอันเดียวของโหรติโอ (Horatio) คือต้องทำลายข้อจำกัดของความคิดของตน อีกประการหนึ่ง ให้ฝันต่อไป” (ฟิลิป สโตกส์ แต่ง, พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร. แปล, 2558, หน้า 10-11)

Paulson กล่าวว่า “ปรัชญาเป็นวิชาที่จะต้องศึกษาใคร่ครวญอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้เข้าถึงความรู้แจ้ง โดยอาศัยการเปรียบเทียบและมีระบบเกี่ยวกับรูปแบบและความสัมพันธ์ ตลอดทั้งความหมายและรายละเอียดของสิ่งต่างๆ” (Paulson, 1922, pp. 2-3)

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์ กล่าวไว้ว่า “ปรัชญา: 1. ศาสตร์ทั่วไปที่สุดหรือศาสตร์แห่งศาสตร์ เป็นทั้งการแสวงหาปัญญาและปัญญาที่หาพบแล้ว แต่เดิมเป็นการอธิบายสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุผล หลักการทั่วไปคือข้อเท็จจริงที่ทั้งปวงสามารถอธิบายได้ ซึ่งในความหมายนี้ไม่อาจจำแนกออกจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติได้ ต่อมาจึงพัฒนาเป็นศาสตร์ว่าด้วยปฐมธาตุเกี่ยวกับภาวะ การวิจารณ์ การวางระบบ หรือการจัดระเบียบความรู้ทั้งปวงซึ่งสรุปมาจากวิทยาศาสตร์เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้ด้วยเหตุผล ประสบการณ์ร่วม หรืออะไรก็ตาม ปรัชญาจึงรวมถึงอภิปรัชญา ภาววิทยา ญาณวิทยา ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ฯลฯ กล่าวกันว่าพิแรกอริสเป็นคนแรกที่เรียกตนเองว่าคนรักปัญญา (lover of wisdom) 2. ข้อสมมุติเกี่ยวกับความเป็นจริงอันติมยะ” (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, หน้า 673)

ปานทิพย์ ศุภนคร กล่าวถึงปรัชญาไว้ว่า “ปรัชญาเป็นเรื่องราวของการใช้ปัญญาเพื่อไตร่ตรองในสิ่งที่ตนยังสงสัยหรือในสิ่งที่ตนยังคิดว่าเป็นปัญหาอยู่ และเป็นการพยายามใช้ปัญญาไตร่ตรองถึงคำตอบที่เป็นไปได้สำหรับปัญหาที่ตนยังติดใจสงสัย ดังนั้น ปรัชญาจึงเป็นเรื่องของผู้ใช้ปัญญา ผู้ที่ไม่ยอมรับสิ่งใดโดยง่ายตายและเป็นผู้ที่สงสัยใคร่รู้ตลอดเวลา ดังเหตุดังกล่าว เราอาจกล่าวได้ว่าปรัชญาเกิดขึ้นพร้อมกับมนุษย์นั่นเอง ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่ามนุษย์นั่นเองเป็นผู้มีปัญญา ดังนั้น เมื่อได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ก็ต้องเป็นผู้มีปัญญา และเมื่อเป็นผู้มีปัญญาก็ต้องเป็นผู้รักการใช้ปัญญาคือมีความปรารถนาจะฉลาดหรือมีความปรารถนาจะรู้ในสิ่งที่ตนไม่รู้หรือมีความสงสัยจึงมองเห็นปัญหาอยู่ตลอดเวลา และมีความปรารถนาจะหาคำตอบที่เป็นไปได้กับสิ่งที่ตนยังสงสัยอยู่ด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว แม้แต่มนุษย์ดีก็ดำบรรพจวบจนทุกวันนี้ล้วนแต่มีปรัชญาทั้งสิ้น” (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, 2545, หน้า 1)

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา เสนอความหมายของปรัชญาไว้ว่า “ความหมายของปรัชญาอาจแยกออกได้ 2 ความหมาย คือ 1. ความหมายตามตัวอักษร คำว่า “ปรัชญา” แปลตามตัวอักษรในความหมาย

ดั้งเดิมคือความรู้อันประเสริฐ ความรอบรู้ หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อหมดความสงสัยแล้ว และคำว่า Philosophy แปลตามรูปศัพท์ว่า รักในความรู้ สนใจในความรู้ ดังนั้น คำว่า “นักปรัชญา” หรือ Philosophy จึงหมายถึงผู้รักในความรู้ 2. ความหมายตามลักษณะของการนำไปใช้ หมายถึง แนวความคิด ข้อคิด คติ หรือ ความเชื่อ ตัวอย่างเช่น คำกล่าวที่ว่า “นายเสรีมีปรัชญาชีวิตว่าขอตายเสียดีกว่าหากจะมีชีวิตอยู่อย่างไรเสีย” หมายความว่านายเสรีมีความเชื่ออย่างแน่วแน่ว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับชีวิต คนเราควรจะต้องปกป้องเสรีภาพของตนไว้แม้จะต้องแลกด้วยชีวิตก็ยอม นอกจากนี้ปรัชญายังมีความหมายเฉพาะคือวิชาปรัชญาหมายถึงปรัชญาเป็นวิชาหนึ่งในบรรดาวิชาทั้งหลาย เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เป็นต้น” (ทองหล่อ วงษ์ธรรม, 2536, หน้า 1)

และ บุญมี แทนแก้ว กล่าวว่า “ปรัชญาเป็นวิชาที่ศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง มีเหตุผล ประกอบด้วยปัญญาคือมีความรู้ทั่วถึงหรือรอบคอบถี่ถ้วนเพราะได้ใคร่ครวญด้วยดีแล้ว ดังนั้น บางท่านจึงแปลคำ “ปรัชญา” ว่า “รู้อย่างประเสริฐ” เพราะเป็นความรู้ที่เกิดเมื่อสิ้นความสงสัยหรือสิ้นความแปลกใจแล้ว จริงอยู่ ปรัชญาตะวันออกกับปรัชญาตะวันตกอาจจะมีมูลฐานเกิดต่างกันอยู่บ้าง เนื่องจากปรัชญาตะวันออกจะเกิดเมื่อสิ้นความสงสัยหรือสิ้นกิเลส (อวิชชา) แล้ว เพราะความรู้ในทางตะวันออกมิได้สวางไว้เฉพาะใครคนใดคนหนึ่ง ทุกคนมีศักยภาพในการจะบรรลุความรู้หรือปัญญา (ปรัชญา) ได้ ถ้าหากมีความเพียรพยายามจริงและปฏิบัติถูกต้องตามวิธีทาง แต่ถ้ายังไม่สิ้นกิเลส อาจจะมีปัญญาได้ แต่เป็นปัญญาระดับต่ำเรียกว่า “โลกียปัญญา” เท่านั้น เมื่อมีความรู้หรือได้ความรู้ระดับสูง (ญาณ) ที่ทางตะวันออกเรียกว่าตรัสรู้ซึ่งเกิดภายหลังเมื่อสิ้นความสงสัยแล้ว จัดเป็นมุลรากแห่งปรัชญา และตัวปรัชญาก็คือการอธิบายความตรัสรู้ตามหลักเหตุผล เช่น เรื่องพุทธปรัชญาเราถือลัทธิโยคอาจารย์หรือมารยามิกะเป็นต้นเป็นตัวปรัชญา ลัทธิดังกล่าวนี้อาศัยความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นเกณฑ์แล้วอธิบายความตรัสรู้นั้น ๆ คืออธิบายถึงนิพพานตามหลักเหตุผลในตัวเอง” (บุญมี แทนแก้ว, 2536, หน้า 1)

สำหรับจุดเริ่มต้นของการเกิดปรัชญาหรือการแสวงหาความรู้มีดังต่อไปนี้

1. เกิดจากความสนใจใคร่รู้ในสรรพสิ่ง ความต้องการรู้ความเป็นไปของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นไปของความเป็นไปของตนเองหรือความเป็นไปของโลก อวกาศ และเวลา เป็นต้น

2. เกิดจากความแปลกประหลาดใจ ความสงสัยจนทำให้นักปรัชญาแสวงหาจุดต้นกำเนิดของปัญหา ต้องการรู้ว่าเบื้องหลังของการมีสิ่งนี้สิ่งนั้นมีอะไรแฝงอยู่เบื้องหลังหรือมีภาวะแฝงอยู่หรือไม่ มีผู้บงการให้เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นหรือไม่ หรือว่ามันเกิดขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่มีต้นสายปลายเหตุ

3. เกิดจากความสะเทือนใจของมนุษย์เอง เพราะเหตุการณ์แต่ละวันแต่ละปีที่มีมนุษย์ประสบนั้นล้วนสร้างความสะเทือนใจ ความหดหู่ใจให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ทั้งสิ้น โดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนที่รัก ดังนั้น มนุษย์จึงพยายามแสวงหาทางแก้ไขหรือทางป้องกันเพื่อให้ตนเองและคนที่รักปลอดภัย แต่ต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ฉะนั้น การแก้ไขต้องยอมรับว่ามนุษย์ย่อมมีปัญหาย่างแน่นอน แต่มนุษย์ก็ได้เรียนรู้สิ่งทีธรรมชาติสอนให้ซึ่งนั่นแหละเป็นปรัชญาที่มนุษย์ได้มาจากความสะเทือนใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และ

4. ปัญหาเกิดจากความสำนึกใญ่ภายในของมนุษย์เอง เป็นความสำนึกที่ต้องการตอบคำถามที่มีอยู่ในจิตใจของตนเอง เป็นการแสวงหาคำตอบที่เป็นไปเพื่อความสบายใจของตนเอง ตลอดทั้งเพื่อสร้างรูปแบบที่ติงามไว้ในโลก

สรุปแล้ว ปัญหาที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีลักษณะวิพากษ์

ความอยากรู้อยากเห็นและการซักไซ้ไล่เลียไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีสิ้นสุด เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของคนเรา และวิชาปรัชญาได้เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ วิชาปรัชญาจะซักถามทุกอย่างที่จะซักได้ เหตุผลเป็นเครื่องมือของนักปรัชญาที่จะวิพากษ์วิจารณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง

2. ปัญหาปรัชญาเป็นปัญหาพื้นฐาน

ปรัชญามองปัญหาเรื่องความเปลี่ยนแปลงในลักษณะพื้นฐาน คือ พยายามที่จะหาหลักอันหนึ่งอันเดียวที่จะมาอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในจักรวาลคือทั้งโลกทางวัตถุ โลกของสัตว์ โลกของพืช และโลกของมนุษย์

3. ปรัชญาแสวงหาโลกทัศน์

วิชาปรัชญาช่วยให้เห็นโลกทัศน์ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ก็โดยการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ และการถกเถียงปัญหาอันเป็นพื้นฐาน (พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม, 2550, หน้า 10-12)

ดังนั้น ในเรื่องความหมายของปรัชญา ตลอดจนเรื่องจุดก่อกำเนิดปรัชญาและลักษณะของปรัชญาตามที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้น ได้ทำให้เกิดความเข้าใจว่าปรัชญานี้มีความเป็นสากลในเชิงเป็นความคิดเบื้องต้นช่วยกระตุ้นความสนใจใคร่รู้คำตอบและเป็นบทสรุปให้เกิดศาสตร์ต่าง ๆ ขึ้น ด้วยว่าเมื่อความสงสัยได้กลายเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีความรู้ที่เป็นสากลแล้ว ศาสตร์นั้น ๆ ก็ถอยออกห่างจากปรัชญาไปสร้างเป็นแนววิชาการที่มีลักษณะจำเพาะสาขาขึ้น

3. โลกทัศน์ปรัชญา

ตามหลักทฤษฎีทางปรัชญา โลกทัศน์เป็นตัวกำหนดทิศทางของชีวิตแต่ละคนและเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคมมนุษย์ด้วย อีกทั้งในโลกนี้ก็ไม่มีใครไม่มีโลกทัศน์ และโลกทัศน์หรือมุมมองที่นักปรัชญาได้สร้างไว้ให้คนรุ่นต่อ ๆ มาได้ศึกษาก็มีอยู่หลากหลายทัศนะ แต่เท่าที่รวบรวมได้มีอยู่ 4 โลกทัศน์เท่านั้น คือ

1. โลกทัศน์แบบจิตนิยม (Idealism)

ในทางอภิปรัชญา (Metaphysics) หรือความจริงสูงสุด ทัศนะของกลุ่มนี้ก็คือจิตนิยม อันทันนิยม เจตจำนงเสรี ในทางทฤษฎีความรู้ก็คือเหตุผลนิยม (Rationalism) และในทางจริยศาสตร์ก็คือ ศานตินิยมและปรัชญาของค่าน้ำ โลกทัศน์ของคนกลุ่มนี้ก็คือโลกแห่งวัตถุที่เราจับต้องได้นั้นมีความสำคัญน้อยกว่าโลกนามธรรมอีกโลกหนึ่งซึ่งจริงยิ่งยั้งและมีค่าที่จะชื่นชมมากกว่ารูป รส กลิ่น เสียง และ

สัมผัส มนุษย์เป็นเสรีที่จะเลือกจุดหมายปลายทางของตนและจุดหมายที่ถูกต้องก็คือโลกแห่งแบบแผนอัน
นิรันดร์นี้ ศักดิ์ศรีของมนุษย์อยู่ที่จิตใจมิใช่วัตถุ ปัญหาของคนและของสังคมอยู่ที่จิตใจคน ถ้าจิตใจของ
คนได้รับการขัดเกลาดีแล้ว ทุกสิ่งก็จะสงบเรียบร้อย มนุษย์มิได้เกิดมาเพื่อที่จะเสพความสุขทางเนื้อหนัง
มังสา แต่เพื่อที่จะอยู่กับปัญญาอันเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ โลกเป็นที่สำหรับหาอาหารให้แก่อจิตใจ
มิใช่ร่างกาย

2. โลกทัศน์แบบวัตถุนิยม (Materialism)

ในทางอภิปรัชญา ทศนะของกลุ่มนี้คือสสารนิยม จักรกลนิยม คนเราเป็นเครื่องจักรไม่เป็น
อิสระ ในทางทฤษฎีความรู้ก็เป็นประสบการณ์นิยม ทางจริยศาสตร์ก็คือหลักของฮ็อบส์และสุขนิยม รวม
ทั้งประโยชน์นิยม (Utilitarianism) โลกทัศน์ของกลุ่มนี้ก็คือไม่มีพระเจ้า ไม่มีโลกอันเป็นแบบแผนแม่บท
(Form) ของเพลโต โลกนามธรรมมีอยู่เฉพาะในความคิด วัตถุเท่านั้นที่เป็นจริง มนุษย์เราหลงตัวเอง
ว่าเป็นเสรีแต่โดยความจริงมิได้มีอะไรเป็นตัวของตัวเองเลย ปัญหาของคนและสังคมอยู่ที่สิ่งแวดล้อม คน
จะดีเองถ้าเขากินอิ่มนอนหลับ จิตใจคนเป็นไปตามเงื่อนไขของวัตถุ เราไม่สามารถแก้จิตใจคนโดยการสั่ง
สอน แต่ต้องปรับสภาพวัตถุให้ดีขึ้น มนุษย์ไม่ควรแสวงหาอะไรนอกจากความสุขสบาย คนที่หลงใหลกับ
สิ่งนามธรรมอันไม่มีจริงนั้นหลอกตัวเองเป็นพวกหนีชีวิต ชีวิตต้องสู้ ต้องแข่งขัน แต่ก็ควรจะมีกฎเกณฑ์
และกติกาบ้างเพื่อประโยชน์ของทุกคน

3. โลกทัศน์แบบมนุษยนิยม (Humanism)

ในทางอภิปรัชญา ทศนะของกลุ่มนี้ก็คือธรรมชาตินิยม นวนิยม มนุษยนิยม ทางทฤษฎี
ความรู้ เขาเป็นพวกปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ซึ่งก็คล้ายกับประสบการณ์นิยม ทางจริยศาสตร์ เขา
เป็นมนุษยนิยมกับประโยชน์นิยม โลกทัศน์ของคนกลุ่มนี้คล้ายพวกสสารนิยม แต่ต่างอยู่หน่อยก็ตรงที่
พวกนี้เป็นพวก “หัวก้าวหน้า” เขาเป็นพวกที่ชอบประนีประนอมระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ ระหว่างความ
สำคัญของวัตถุกับของจิตใจ ระหว่างวิทยาศาสตร์กับศาสนาและศิลปะ ระหว่างแบบแผนอันตายตัวกับ
เสรีภาพ (Liberty) เขาเป็นพวกที่มองรอบด้านไม่เห็นว่าจะร้ายอย่างไรอย่างหนึ่งสำคัญที่สุดเหมือนอย่าง
ที่จิตนิยมเชื่อว่าจิตสำคัญที่สุด และสสารนิยมเชื่อว่าวัตถุสำคัญที่สุด

4. โลกทัศน์แบบโรแมนติก

ปฏิเสธทั้งจิตนิยม สสารนิยม และธรรมชาตินิยม โลกไม่มีอะไรจริงเป็นแก่นสาร มันเป็น
ไปตามความรู้สึกของเรา ในทางอภิปรัชญา พวกนี้ใกล้จิตนิยมมากกว่าสสารนิยม ทางทฤษฎีความรู้ เขา
เป็นสหัชญาณนิยม ทางจริยศาสตร์เป็นอัตถิภาวนิยม (Existentialism) โลกทัศน์ของกลุ่มนี้คือมนุษย์
ควรทำตามความรู้สึกของตน คนเราแต่ละคนมีเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะที่ไม่เหมือนคนอื่น การได้
แสดงออกซึ่งเอกลักษณ์อันนี้เป็นสิ่งประเสริฐ คนเรามักจะไม่กล้าจริงใจต่อกัน นอกจากไม่จริงใจกับคน
อื่นแล้วยังไม่จริงใจกับตัวเองด้วย (ศ.ดร. วิทย์ วิศทเวทย์, 2543, หน้า 176-178)

โลกทัศน์ทั้ง 4 ดังกล่าวมานี้ ทำให้เข้าใจได้ว่าแนวทางของปรัชญานั้นมีการพัฒนาเป็นลำดับคือพัฒนาจากนามธรรมสู่รูปธรรม อีกประการหนึ่ง โลกทัศน์แต่ละแบบนั้นก็เน้นกล่าวเฉพาะแนวความคิดของตัวเองเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็เสนอแนวทางที่ขัดแย้งกับปรัชญาแนวอื่นไปด้วย แต่ถ้าหากเข้าใจในความเป็นปรัชญาแล้ว ก็ไม่ควรมองว่าลักษณะการเช่นนี้เป็นปัญหา เพราะนี่คือพัฒนาการทางปรัชญาและเป็นวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ด้วย

4. ขอบเขตของปรัชญา

ในเรื่องของเขตของปรัชญา (The Cope of Philosophy) นี้ มีท่านผู้รู้จำแนกแจกแจงไว้แตกต่างกันบ้าง แต่ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็มีขอบเขตไม่แตกต่างกันนัก ดังที่ J.N. Sinha กล่าวถึงขอบเขตของปรัชญาไว้มี 3 ประการ (J.N. Sinha, 2009, p. 6) ดังนี้

1. ญาณวิทยา (Epistemology)

ปรัชญาที่ว่าด้วยทฤษฎีความรู้ ตลอดทั้งเหตุผล กล่าวคือในความจริง (Truth) หรือความรู้ นั้น อะไรคือลักษณะทั่วไปของความรู้ มนุษย์เรารู้ความจริงได้แค่ไหน ความรู้ได้มาจากไหน

2. ภาววิทยาและอภิปรัชญา (Ontology and Metaphysics)

ปรัชญาที่ว่าด้วยความมีอยู่หรือความจริงอันติมยะ (ultimate reality) หรือพูดให้กว้างออกไปอีก คือ ว่าด้วยความจริง ว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ โลก และจักรวาล

3. อักษวิทยาหรือปรัชญาคุณค่า (Axiology)

ปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่าของสรรพสิ่ง โดยแบ่งสาขาตามชนิดของคุณค่า เช่น ว่าด้วยความงามว่ามีอยู่จริงหรือไม่ โลกภายนอกตลอดจนถึงที่เราเรารู้ว่างามหรือสวยงามนั้นสวยงามจริงหรือไม่ หรือเป็นแค่รู้สึกของเราเองว่างาม ความงามแท้จริงมีอยู่หรือไม่ ถ้ามีอยู่แล้วอยู่ที่ไหน

5. ความสำคัญของปรัชญา

จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของปรัชญาคือความมีประโยชน์อย่างสูงสุด ได้แก่ การสร้างผลโดยอาศัยความรู้อันเกิดจากเหตุ และจุดมุ่งหมายของการแก่งความจริงคือการกระทำ จุดมุ่งหมายของการกระทำคือการปรับปรุงชีวิตของมนุษยชาติให้ดีขึ้น ดังนั้น ความสำคัญของปรัชญาส่วนใหญ่คือการสร้างสรรค์ในขอบเขตดังต่อไปนี้

1. เป็นปัจจัยเสริมสร้างองค์ความรู้

ปรัชญาช่วยก่อให้เกิดพัฒนาการด้านสติปัญญา เพราะเดิมทีหลักการพื้นฐานของปรัชญาคือการเข้าไปร่วมกับศาสตร์ทุกศาสตร์ โดยเฉพาะเข้าไปร่วมเมื่อบางศาสตร์ต้องการการแก้ปัญหาโดยใช้การวิเคราะห์และใช้เหตุผลเป็นหลักนำ

2. เป็นปัจจัยเสริมสร้างให้รู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น

ปรัชญาทุกแบบต่างมีโลกทัศน์หรือมุมมองเป็นเป็นการเฉพาะแนวไป แต่ปรัชญาทั้งหมดล้วนมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือช่วยสนับสนุนให้บุคคลกล้าตัดสินใจกระทำหรือเลือกบางสิ่งบางอย่างในหลาย ๆ สิ่งได้ อีกนัยหนึ่ง ผู้มีปรัชญาอยู่ในหัวใจคือผู้ที่รู้จักว่าตนเองอยู่ในสภาวะอย่างไร เช่น รู้ว่าตนเองกำลังทุกข์ สุข ชอบ หรือโกรธ เป็นต้น (พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, 2550, หน้า 15)

สรุปว่าปรัชญานี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะปรัชญาเป็นเครื่องมือช่วยให้เกิดปัญญาทั้งในระดับตนเองและสังคม กล่าวคือปรัชญาช่วยทำให้แต่ละคนสามารถคิดอย่างมีเหตุผลได้และสามารถแนะนำผู้อื่นให้เข้าใจความเป็นจริงของสรรพสิ่งได้อีกด้วย พร้อมทั้งปรัชญายังช่วยทำให้สังคมเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของประชาชนในสังคมอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

6. วิเคราะห์และวิจารณ์

การวิเคราะห์และวิจารณ์เกี่ยวกับความหมายและวิวัฒนาการของปรัชญานี้ ผู้เขียนจะนำเสนอผ่านจุดเด่นและจุดดกเถียงเรื่องปรัชญาดังนี้

1. จุดเด่น หมายความว่าในภาพรวมเกี่ยวกับปรัชญานี้สามารถมองเห็นคุณค่าได้หลายอย่าง เรียกกันว่าปรัชญานี้มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง โดยเป็นคุณค่าต่อแนวทางของปรัชญาเองและเป็นคุณค่าต่อศาสตร์อื่นที่เกิดขึ้นหลังจากปรัชญาได้ริเริ่มไว้ก่อนแล้ว กล่าวคือในความเป็นปรัชญานี้มีลักษณะทางวิชาการที่เป็นที่น่าสนใจอยู่แล้ว เพราะปรัชญามีวิธีการกระตุ้นให้เกิดคำถามต่อสรรพสิ่งที่มี ซึ่งวิธีการนี้ทำให้ปรัชญาเป็นแม่ของสรรพศาสตร์นั่นเอง ดังนั้น ปรัชญาจึงมีคุณค่าต่อศาสตร์อื่นด้วย เพราะปรัชญาเป็นหลักวิชาการช่วยทำให้ศาสตร์อื่นมีความสมบูรณ์หรือเข้มแข็งได้ในที่สุด

2. จุดดกเถียง หมายความว่าในความเป็นวิชาการทางปรัชญาได้มีนักวิชาการบางส่วนมองว่าเป็นเพียงหลักการหรือแนวคิดที่เต็มไปด้วยเหตุผล แต่เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติก็อาจจะมีปัญหาได้ กล่าวคือปรัชญาถูกมองว่าเป็นได้เพียงแนวคิดหรือทฤษฎีเท่านั้น คงมีความเป็นไปได้ไม่มากนักที่จะสามารถนำไปเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติในชีวิตได้จริง ดังนั้น ปรัชญาในฐานะที่มีลักษณะเป็นนามธรรมจึงจำเป็นต้องเผชิญกับคำถามแบบนี้อยู่ตลอดไป แต่ถ้าหากมองในแง่ดี การที่ปรัชญาหนีไม่พ้นคำถามเรื่องเป็นได้เพียงแนวคิดย่อมช่วยนำทางให้ปรัชญาได้ตั้งคำถามต่อสรรพสิ่งได้ลึกซึ้งมากขึ้นก็ได้

7. สรุป

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับปรัชญานี้ สามารถสรุปแสดงได้ดังนี้ (พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, 2550, หน้า 15-19)

1. ความเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญานี้ เข้าใจว่าปรัชญาเป็นต้นแบบของวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์หรือด้านสังคมศาสตร์ แต่ปรัชญามักมีผู้ตั้งคำถามอยู่เสมอว่า ทำไมแนวความคิด

ในปรัชญาจึงมีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ เช่น ปรัชญาวัตถุนิยมเมื่อจะอ้างความถูกต้องของทฤษฎีในแนวทางของตนก็จะแย้งปรัชญาจิตนิยมหรือปรัชญาอื่น ๆ ก่อน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เข้าใจว่าตามความเป็นจริงแล้ว ความขัดแย้งในปรัชญานั้นมีอยู่แน่นอน ไม่ว่าจะในอดีต ปัจจุบัน หรือ อนาคต และตามทฤษฎีแล้ว ความขัดแย้งในปรัชญานั้นนับว่าเป็นเรื่องดีเป็นอย่างยิ่งเพราะความขัดแย้งช่วยก่อให้เกิดสิ่งใหม่หรือแนวความคิดใหม่ อนึ่ง ทฤษฎีที่มารองรับความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งดีเพราะก่อให้เกิดสิ่งใหม่นี้สามารถเห็นได้จากทฤษฎีวิวัฒนาการของชาลส์ ดาร์วิน ซึ่งได้อธิบายขยายความไว้ว่าสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นย่อมขัดแย้งกับสิ่งเก่าแน่นอน แต่ความขัดแย้งอาจช่วยทำให้มีสิ่งใหม่ที่ดีกว่าสิ่งเก่าได้ ฉะนั้น เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงควรให้มีความขัดแย้งในสังคมได้

2. สารสำคัญเกี่ยวกับปรัชญานี้ เข้าใจว่าปรัชญานี้จะต้องมีอยู่ตลอดไป เพราะถ้าตราบดีผู้คนไม่สนใจปรัชญาตลอดจนละเลยต่อปรัชญาแล้ว ศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันก็จะหยุดนิ่งไม่มีการพัฒนาต่อไป เพราะโดยหลักการพื้นฐานแล้ว ศาสตร์ทุกศาสตร์ในปัจจุบันล้วนแยกออกจากปรัชญาทั้งสิ้น ฉะนั้น เมื่อศาสตร์ต่าง ๆ จะพัฒนาต่อไปในอนาคตจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรัชญาเข้าไปร่วมวินิจฉัยหรือเข้าไปร่วมอุดมการณ์ด้วย

บรรณานุกรม

- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2557). *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา*. กรุงเทพฯ: ไสภณการพิมพ์.
- ซี. อี. เอ็ม. โจ็ด แต่ง, วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ แปล. (2518). *ปรัชญานิเทศ*. กรุงเทพฯ: บริษัทบพิธ จำกัด.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2536). *ปรัชญาตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุญมี แทนแก้ว. (2536). *ปรัชญาศาสนา*. กรุงเทพฯ: หจก. ณะการพิมพ์.
- ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา. (2545). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศ.ดร. (2559). *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2550). *มองศาสนา มองปรัชญา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ช่อระกา.
- _____. (2545). *วิสุทธิมรรค*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพุทธศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- _____. (2548). *พุทธปรัชญาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่มธรรม.
- _____. (2549). *พระเจ้าอโศกมหาราชกับพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ช่อระกา.
- _____. (2550). *พุทธศาสนากับศาสตร์ต่าง ๆ (บรรณาธิการและเขียนร่วม)*. กรุงเทพฯ: ประเทศอินเดีย: สำนักพิมพ์ Om Laser Printer.

- พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2551). *วิถีพุทธกับชีวิตที่ดั่งงามตามนัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.
- _____. (2552). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาและสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2552). *เปรียบเทียบคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาและสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2553). *ปรัชญาสังคมและการเมือง*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2553). *พุทธปรัชญากับปรัชญาครูทั้ง 6*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบางกอกบล็อก.
- _____. (2554). *ตรรกศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาและสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2554). *สัมมนาประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาและสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). *ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษา (เขียนร่วม)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). *สัมมนาปรัชญาชีวิตและครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา คณะศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). *พุทธปรัชญา: ศึกษาและวิเคราะห์ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- _____. (2558 - 2559). *ประเทศไทยกับธรรมาภิบาลด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เขียนร่วม)*. กรุงเทพฯ: หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). *พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้*. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมส โปรดักส์.

- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตฺโต). (2528). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเจริญ พันธุ์ศรี. (2539). *แนวคิดเรื่องสวดติในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฟิลิป สโตกส์ แต่ง, พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร. แปล. (2558). *100 คนคิด เรียงร้อยถ้อยปรัชญา*. กรุงเทพฯ: บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2543). *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2530). *พระไตรปิฎกวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ช่อมะไฟ.
- แสง จันทร์งาม. (2540). *วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- J.N. Sinha. (2009). *Introduction Philosophy*. Calcutta: New Central Book Agency (P) Ltd..
- P.V. Bapat. (1937). *Vimuttimaggā and Visuddhimaggā: A Comparative Study*. Poona: The Culcutta Oriental Press.
- Paulson. (1922). *Introduction to Philosophy*. New York: Macmillan.
- Rhys Davids. and Steet. (1966). *The Pali Text Society's Pali – English Dictionary*. London: The Pali Text Society.
- Thomas Mautner. (2000). *The Penguin Dictionary of Philosophy*. England: Penguin Book Ltd..
- Y. Masih. (2002). *A Critical History of Western Philosophy*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- http://www.84000.org/tipitaka/dic/index_dd.php
- <http://www.buddhistlibrary.org/th/thumbnails.php?album=136>
- <http://www.geocities.ws/tmchote/tpd - mcu>

ลักษณะของครูที่ดี

พระสุขุม สุขวทฒโก (มีชณิกานัง)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
อีเมล: sumatchi9@gmail.com

บทคัดย่อ

ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ครูย่อมเป็นที่คาดหวังของสังคม แต่การที่จะเป็นครูดีนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ลักษณะครูที่ดีมีหลายแนวคิด สามารถพิจารณาและศึกษาได้จากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แนวคิดของนักการศึกษาไทยและตะวันตก และจากผลการวิจัยต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ครูที่ดีนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้ มีความรู้ดี สอนดี ความประพฤติดี รับผิดชอบหน้าที่ดี มีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ดี ที่สำคัญที่สุด ครูที่ดีนั้นต้องเป็นผู้ที่ฝึกฝนและพัฒนาได้ โดยมีศรัทธา ความมุ่งมั่น และความรักในอาชีพครู

คำสำคัญ: ลักษณะครูดี

Characteristics of Good Teachers

Phra Sukhum Sukhavatthako (Matchikanang)
Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University
E-mail: sumatchi9@gmail.com

ABSTRACT

Teachers have important role in the development of the country. Teachers were expected from society but to be a good teacher is not easy it is requiring several elements. There were many ideas of the good teacher characteristics such as from Buddhism doctrines, His Majesty the King, Thai and western educational scholars and from the research study. However, a good teacher should consist of fundamental characteristics for example, knowledgeable, knowing teaching principles, being a role model, responsibility, good personality, friendly. In addition, the good teacher has able to develop herself as a professional teacher by loving, believing and persevering in her profession.

Keywords: Profession Teacher

ความนำ

ครู คือผู้แนะนำสั่งสอนหรือถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์ เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และทักษะกระบวนการต่าง ๆ บุคคลทั่วไปจึงตั้งสมณานามให้ครูในลักษณะต่าง ๆ เช่น ครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ ครู คือ ผู้สร้างโลก ครู คือ ผู้กุมความเป็นความตายของชาติไว้ในมือ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นการยกย่องและเชิดชูเกียรติเป็นอย่างยิ่ง นั้นแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของครูที่มีต่อการพัฒนาคนและประเทศชาติบ้านเมืองอย่างชัดเจน ฉะนั้น ผู้ที่จะมาเป็นครูจำเป็นจะต้องศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นครูให้ดีเสียก่อน เพราะมีใช้เพียงแต่มีความรู้ในหลักวิชาการ ก็จะสามารถเป็นครูที่ดีได้ แต่จะต้องอาศัยส่วนประกอบอื่น ๆ อีก เช่น มีความศรัทธาในอาชีพครู รักงานสอน มีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู รักและเมตตาต่อเด็ก ๆ เป็นต้น

ครูดีย่อมเป็นที่ปรารถนาของสังคม แต่การที่จะได้ชื่อว่าเป็นครูดีนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะจะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง บทความชิ้นนี้จะนำเสนอลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดและทัศนะต่าง ๆ เพื่อจะได้เห็นมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับเรื่องนี้

ลักษณะของครูที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงความเป็นครู ลักษณะ หน้าที่และการสอนของครูไว้หลายหมวด แต่ที่เกี่ยวข้องกับครูมากที่สุดและถือว่าเป็นคุณลักษณะของครูที่ดีที่พึงประสงค์ คือหลักธรรมเรื่อง กัลยาณมิตรธรรม ซึ่งมีอยู่ 7 ประการ คือ (พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต) , 2532 : 238)

1. ปิโย – น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม
2. ครู – นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย
3. ภาวนีโย – น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
4. วัตตา จ – รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนักขโม – อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อุดหนุน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
6. คัมภีร์ญจะ กลัง กัตตา – แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
7. โน จัญฐาเน นियोชเย – ไม่ชักนำในอธรรม คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

ลักษณะของครูที่ดีตามแนวพระราชดำรัส

ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์ (อ้างถึงใน พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นวลละออ แสงสุข และนุช นาด สุนทรพันธุ์, 2547: 56-61) กล่าวว่าการศึกษาแนวพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับครูสามารถศึกษาได้ทางหนึ่งคือ ศึกษาจากพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสที่พระราชทานไว้ในโอกาสต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จนสามารถสรุปเป็นคุณลักษณะของครูได้ดังต่อไปนี้

1. ครูต้องเน้นที่คุณธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้หลายครั้งเกี่ยวกับลักษณะของความเป็นครู ที่ทรงเน้นว่าครูจะต้องมีคุณธรรม เช่น พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ในปี พ.ศ. 2502 ที่ว่า

“...ข้าพเจ้าเชื่อว่านิสิตนักศึกษาซึ่งสำเร็จการศึกษาไปในคราวนี้ ควรจะได้มีคุณธรรม ศีลธรรม และวัฒนธรรมเป็นทุนอยู่บ้างแล้ว แต่ในฐานะที่ต้องออกไปทำหน้าที่ครูของผู้อื่น ท่านจำเป็นจะต้องสร้างสมธรรมะต่าง ๆ ให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น และรู้จักวางตัวให้สมกับเป็นผู้มีหน้าที่สั่งสอนและอบรมเยาวชน ควรจะตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ และช่วยกันจัดปัญหาเยาวชนให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว และส่งเสริมให้เยาวชนได้เป็นคนที่มีสัมมาอาชีพและความประพฤติดี เพื่อเป็นกำลังในการที่จะสร้างประเทศชาติต่อไป...”

หรือพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตนักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ในวันที่ 15 ธันวาคม 2503 ได้ทรงเน้นคุณลักษณะในการอบรมเด็กในด้านศีลธรรมเป็นสำคัญด้วยดังที่ว่า

“...ผู้เป็นครูอาจารย์นั้น ไซ้แต่ว่ามีความรู้ในทางวิชาการและในทางการสอนเท่านั้นก็หาไม่ จะต้องรู้จักอบรมเด็กทั้งในด้านศีลธรรม จรรยา และวัฒนธรรม รวมทั้งให้มีสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ และในฐานะเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไปข้างหน้า การให้ความรู้ หรือที่เรียกว่าการสอนนั้น ต่างกับการอบรม การสอน คือ การให้ความรู้แก่ผู้เรียน ส่วนการอบรมเป็นการฝึกรัดใจของผู้เรียนให้ซึมซาบจนติดเป็นนิสัย ขอให้ท่านทั้งหลายจงอย่าสอนแต่อย่างเดียว ให้อบรมความรู้ดังกล่าวมาแล้วด้วย...”

นอกจากนั้น ในพระบรมราโชวาทอีกหลายครั้ง พระองค์ก็ได้เน้นให้ครูยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมและศีลธรรมเสมอ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษา เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2505 ที่ว่า

“...การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญยิ่งของมนุษย์ คนเราเมื่อเกิดมาก็ได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดาอันเป็นความรู้เบื้องต้น เมื่อเจริญเติบโตขึ้นก็เป็นหน้าที่ของครูและอาจารย์สั่งสอนให้ได้รับความรู้สูง และอบรมจิตใจให้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีของชาติสืบไป งานของครูจึงเป็นงานที่สำคัญยิ่ง ท่านทั้งหลายซึ่งจะออกไปทำหน้าที่

ครู จะต้องยึดมั่นอยู่ในหลักศีลธรรม และพยายามถ่ายทอดวิชาความรู้แก่เด็กให้ดีที่สุดที่จะทำได้ นอกจากนี้ จงวางตนให้สมกับที่เป็นครูให้นักเรียนมีความเคารพนับถือ และเป็นທີ່เลื่อมใสไว้วางใจของผู้ปกครองนักเรียนด้วย...”

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ยกมา จะเห็นว่าในเรื่องความเป็นครูนั้นพระองค์ทรงเน้นในเรื่องของครูดี ซึ่งได้แก่ ความมีคุณธรรม ขยันหมั่นเพียร เสียสละ อดทน และอดกลั้น รวมทั้งรักขานวินัยและสำรวมระวังความประพฤติให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ตั้งงามเป็นประการสำคัญ

2. ครูต้องประพฤติตัวให้เป็นที่รักเคารพของนักเรียน

คุณลักษณะของครูที่สำคัญอีกประการหนึ่งตามแนวพระราชดำริ คือ ครูต้องทำตัวให้เป็นที่รักและเคารพของนักเรียน รวมทั้งประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ครูโรงเรียนวังไกลกังวล ในโอกาสที่เข้ารับพระราชทานรางวัล เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2521 ว่า

“...สำหรับครูนั้น จะต้องทำตัวให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่เชื่อถือใจของนักเรียน...คือข้อแรก ต้องฝึกฝนตนเองให้แตกฉานและแม่นยำ ชำนาญทั้งในวิชาความรู้ และวิธีสอน เพื่อสามารถสอนวิชาทั้งปวงได้โดยถูกต้อง กระจ่างชัด และครบถ้วนสมบูรณ์ อีกข้อหนึ่งต้องทำตัวให้ดี คือ ต้องมี และแสดงความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต ความสุภาพ ความเข้มแข็ง และอดทนให้ปรากฏชัดเจน จนเคยชินเป็นปกติวิสัย เด็ก ๆ จะได้เห็นได้เข้าใจในคุณค่าของความรู้ในความดีและในตัวครูอย่างซาบซึ้ง และยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง ภารกิจของครู คือการให้การศึกษา ก็จะได้บรรลุตามที่มุ่งหวัง...”

จากที่ได้นำเสนอมานั้น สะท้อนถึงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับครูที่จะต้องประพฤติตัวให้ดี เป็นที่รักที่เคารพสำหรับนักเรียน นอกจากนั้นครูจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้ศิษย์ได้เห็นเป็นแบบอย่างด้วย

3. ครูต้องอดทน เสียสละ และมีความเมตตา

เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดปัญหามากขึ้น รวมทั้งในส่วนของเด็กด้วย ทำให้ครูทำงานได้ยากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเล็งเห็นว่างานของครูเป็นงานที่ยากและต้องใช้ความอดทนเสียสละมาก และจะต้องให้ความเมตตาแก่ศิษย์ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานแก่คณะครูอาวุโส เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2513 ที่ว่า

“...งานของครูนั้น เป็นงานที่ยากและต้องใช้ความอดทนเสียสละมาก ยิ่งในปัจจุบันยิ่งยากขึ้นทุกที เพราะเกิดมีความคิดใหม่อยู่เสมอ เช่นว่าเด็กต้องมีความคิดริเริ่มมากขึ้น แต่ความคิดริเริ่มซึ่งเป็นสิ่งที่ดีนั้น โดยมากไปแปลไปเป็นว่าต้องมีความคิดที่จะล้างครู ความคิดอันนี้เป็นความคิดที่รู้สึกว่าจะไม่ค่อยดีนัก แต่เราก็ต้องรับว่ามี เพื่อแก้ปัญหา นี้ มิใช่ว่าครูจะทำตัวไม่ดี เพื่อให้สอดคล้องกับการหยุดยั้ง ตรงข้ามครูต้องเสียสละ ยิ่งต้องทำงานหนัก และทำด้วยความเฉลียวฉลาดขึ้น...”

ปัญหาเรื่องการกระด้างกระเดื่องของฝ่ายลูกศิษย์ต่อครูนั้น มีทางแก้เพียงอย่างเดียว คือ ความโอ้อวดอวดอารี และความอดทนของครู จะไปด่าว่าเด็กเป็นผู้ร้ายเป็นคนไม่ดีก็ไม่สมควรนัก ความจริงผู้ใหญ่ และโดยเฉพาะครูก็มีหน้าที่ที่จะให้ความเมตตา และเมื่อศิษย์ทำอะไรไม่ดีก็ต้องอดทนและสั่งสอน แม้จะถูกด่า ถ้าทำเช่นนี้ในที่สุดผู้ที่เป็นลูกศิษย์ก็จะเห็นความดี และความดีนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นอันตรายไปได้ ถ้าหากว่าครูเห็นเด็กกระด้างกระเดื่องมากแล้วเกิดทำไม่ได้ น้อยใจแล้วไม่ทำหน้าที่ครู ละทิ้งหน้าที่ครู ขาดความเมตตา หรือเกิดความท้อใจอย่างหนัก อนาคตของชาติจะเป็นอย่างไร ก็ไม่มีผู้ให้ความรู้แก่เด็ก ซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต โดยเฉพาะในกลุ่มครูที่เรียกว่า เป็นครูสอนเด็ก ๆ การสอนของครูมีความสำคัญยิ่งกว่าในกลุ่มครูที่อยู่ในชั้นมหาวิทยาลัยด้วยซ้ำ...”

4. ครูไม่ควรมุ่งยศศักดิ์ ความร่ำรวย และผลตอบแทนทางวัตถุ

สิ่งหนึ่งที่มักจะพูดกันมากในสังคมปัจจุบัน คือ การแสวงหายศศักดิ์ ความร่ำรวยและผลตอบแทนที่เป็นวัตถุ แต่สำหรับผู้ที่เป็นครูนั้นผลตอบแทนมิใช่อยูที่ยศศักดิ์ ความร่ำรวยและสิ่งที่เป็นวัตถุทั้งหลาย หากเป็นผลตอบแทนทางจิตใจ ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ครูอาวุโสในโอกาสที่เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติ ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2516 ที่ว่า

“...งานครูเป็นางานพิเศษ ผิดแปลกกว่างานอื่น ๆ กล่าวในแง่หนึ่งที่สำคัญ ก็คือว่า ครูจะหวังผลตอบแทนเป็นยศศักดิ์ ความร่ำรวย หรือประโยชน์ทางวัตถุเป็นที่ตั้งไม่ได้ ผลได้ส่วนสำคัญเป็นผลทางใจ ซึ่งผู้เป็นครูแท้ก็พึงใจและภูมิใจอยู่แล้ว ดูเหมือนจะภูมิใจยิ่งกว่าข้าวของเงินทองและยศศักดิ์เสียอีก ถึงแม้ผู้ใดใครก็ตามเมื่อมองให้ลึกซึ้งแล้ว ก็ย่อมมองเห็นว่าเป็นความจริงอย่างนั้น เพราะความมั่งมีและความยิ่งใหญ่ ไม่อาจบันดาล หรือซื้อหาความผูกพันทางใจอันแท้จริงจากผู้ใดได้ แต่ความเป็นครูนั้นผูกพันใจคนไว้ได้โดยอัตโนมัติ ไม่ต้องซื้อหาหรือใช้อำนาจราชศักดิ์ข่มขู่เอา ขึ้นชื่อว่า ครูกับศิษย์แล้ว ที่จะสัมพันธ์กันได้นั้นยากนัก ผู้ที่ไม่รู้จัก ไม่เอื้อเพื่อครู ดูเหมือนมีแต่คนที่กำลังล้มตัวมัวเมาในลาภยศอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เท่านั้น ฉะนั้นครูจึงไม่มีเหตุอันใดที่จะต้องแสวงหาความพอใจในประโยชน์ทางวัตถุให้มากจนเกินจำเป็น เพราะหากกันมาหาประโยชน์กันทางวัตถุกันมากจนเกินไป ก็จะทำหน้าที่ครูเหมือนเป็นครูไม่เต็มที...”

และพระองค์ได้ทรงเน้นในพระบรมราโชวาทอีกหลายครั้ง กล่าวคือ

“...ทุกคนทำงานย่อมต้องหวังประโยชน์ เช่น เงินทอง ยศศักดิ์ อำนาจ ความร่ำรวย เป็นสิ่งตอบแทน สำหรับครูที่รักการเป็นครูที่แท้จริง มีโอกาสที่จะได้รับประโยชน์ที่ล้ำค่ายิ่งกว่านั้น แต่เป็นประโยชน์ที่เป็นไปในทางจิตใจยิ่งกว่าทางวัตถุ กล่าวคือ ครูตามแบบฉบับมักจะมีได้เป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ด้วยยศศักดิ์ อำนาจและอิทธิพล

นัก หากแต่บริบูรณ์ด้วยสมบัติทางคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตาปราณี ความเสียสละ ซึ่งเป็นเหตุทำให้สามารถผูกพันจิตใจผู้เป็นศิษย์ให้รักใคร่ ไว้วางใจ และเคารพเพื่อฟังได้แน่นแฟ้น และสามารถที่จะสั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ ทั้งจิตใจและมารยาทที่ดีให้แก่ศิษย์ได้พร้อมมูล ทำให้ศิษย์มีความฉลาดรอบรู้ มีความอ่อนน้อม ซึ่งมีइनอบน้อมเพียงแต่กับผู้ใหญ่ หากรวมถึงนอบน้อมนับถือในกันและกัน อันทำให้เข้าใจกันและเอื้อเฟื้อสนับสนุนกัน เพื่อให้งานส่วนรวมดำเนินไปได้สะดวก ทั้งรู้จักสร้างสรรค์สังคมที่ดีต่อไปได้ ดังนั้น ถ้าพิจารณากันให้ลึกซึ้ง จะเห็นว่าประโยชน์ดังกล่าวแล้ว เป็นประโยชน์ที่แน่นอนยั่งยืน และทำให้เกิดความสุขสบายได้ยิ่งกว่าทรัพย์สินยศ และอำนาจ หรืออิทธิพลใดๆ หหมด

แต่เดี๋ยวนี ความนิยมห่วงใยในสมบัติของครูจะเรียวลง อาจทำให้ผู้เป็นครูไม่ได้รับความสุขความอิมใจในการเป็นครูเต็มภาคภูมิใจ อาจทำให้ครูไม่สามารถสอนศิษย์ให้มีคุณสมบัติพร้อมดังแต่ก่อน ซึ่งที่สุดย่อมทำให้สังคมเสื่อมลง ยุ่งยาก คลอนแคลน และไปไม่รอด...”

(พระบรมราชาวาท ในโอกาสที่คณะครูอาวุโสเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติคุณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 4 พฤศจิกายน 2518)

5. ครูต้องยึดมั่นในคุณความดี

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับครูประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ทรงถือว่าครูจะต้องยึดมั่นในคุณความดี ดังปรากฏในพระบรมราชาวาทและพระราชดำรัส ต่อไปนี้

“... ความเป็นครูนั้น ประกอบขึ้นด้วย สิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่าง อย่างหนึ่งได้แก่ปัญญา คือ ความรู้ที่ดีประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้อง ที่แน่นแฟ้นกระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ตลอดจนกิจที่จะทำคำที่จะพูดทุกอย่างได้ โดยถูกต้องด้วย เหตุผลอย่างหนึ่ง ได้แก่ ความดี คือ ความสุจริต ความเมตตา กรุณาเห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้า อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ความสามารถที่จะเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย กล่าวคือ ความแจ่มแจ้งแน่นซัดในใจย่อมส่องแสงความรู้ออกมาให้เข้าใจตามได้โดยง่าย และความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจย่อมอ่อนน้อมทำให้เกิดศรัทธาแจ่มใสมีใจพร้อมที่จะรับความรู้ความดีด้วยความชื่นบาน ทั้งพร้อมจะร่วมงานด้วยโดยเต็มใจและมั่นใจ โดยนัยนี้ ผู้ที่ได้รับแสงสว่างแห่งความเป็นครูชบช้อมกายใจแล้ว จึงเป็นผู้เฝ้หาความรู้ เฝ้หาความดี ทั้งตั้งใจและเต็มใจทำจะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ จะประกอบกิจการใด ก็จะทำให้กิจการนั้นดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่น และสำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมายได้โดยสมบูรณ์ ผู้ที่

มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัว นอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้ว จึงยังจะช่วยให้ทุกคนมีโอกาสเข้ามาสัมผัสพันธกิจของบรรลุลถึงความดีความเจริญไปด้วย...”

(พระราชดำรัส พระราชทานแก่ครูอาวุโส ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2522)

“... งานครูนั้น ว่าถึงฐานะ ตำแหน่ง ตลอดจนรายได้ ดูออกจะไม่ทัดเทียมงานอื่นหลาย ๆ อย่าง แต่ถ้าว่าถึงผลอันแพร่หลายยั่งยืนแล้ว จะต้องถือว่าอยู่เหนือกว่างานด้านอื่นทั้งหมด ทั้งนี้เพราะครูเป็นผู้ให้ความรู้ ความดี และความสามารถนานาประการแก่ศิษย์ เป็นสมบัติอันประเสริฐติดตัวศิษย์ไป สำหรับที่จะนำไปสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งแก่ตัวเองและแก่ส่วนรวม และครูแต่ละคนนั้นต่างได้แผ่ความเมตตาสั่งสอนศิษย์นับจำนวนพันจำนวนหมื่นทำให้เขาเหล่านั้นสามารถประกอบกิจการอาชีพต่าง ๆ ได้ทุกระดับ ทุกสาขา ให้เป็นประโยชน์ต่อแผ่นดิน จึงพูดได้เต็มปากว่าครูมีผลงานสร้างสรรค์อย่างสูงพร้อมทั้งมีเมตตากรุณาต่อคนทั้งหลายอย่างกว้างขวางไม่มีประมาณ เป็นเหตุให้คนไทยเคารพยกย่องครูอย่างยิ่ง ถือเป็นบุพการีที่แท้จริงเป็นที่สองรองแต่บิดามารดาเท่านั้น ท่านทั้งหลายมีโชคที่ได้มาเป็นครู และได้ปฏิบัติหน้าที่สำเร็จสมบูรณ์ดีแล้วทุกอย่างเช่นนี้ น่าจะมีความภาคภูมิใจ ทั้งมีความยินดีพอใจที่จะปฏิบัติบำเพ็ญคุณธรรมความดีของครูให้เพียบพร้อมยิ่งขึ้น เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ของความเป็นครูไว้ให้เป็นแบบฉบับแก่คนรุ่นหลัง สำหรับประพฤติปฏิบัติต่อตามกันสืบไปตลอดกาลนาน...”

(พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ครูอาวุโส ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2524)

6. พระผู้ทรงเป็นครูของแผ่นดิน

อันที่จริงคุณลักษณะของครูตามพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้นั้น ทรงมีอยู่ครบถ้วนในพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่อำนวยประโยชน์แก่มวลประชาชนชาวไทยอย่างประมาณมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเป็นครูต่อพสกนิกรชาวไทย ทั้งในด้านทรงช่วยเหลือสนับสนุนการศึกษา ทรงพระเมตตาพระราชทานคำสั่งสอนอบรม ตลอดจนทรงปฏิบัติพระองค์มั่นอยู่ในคุณธรรมเป็นแบบอย่างอันดีงาม ยิ่งกว่านั้นพระองค์ทรงมีน้ำพระทัยที่จะช่วยเหลือราษฎรอย่างไม่ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทรงทุ่มเทพระสติปัญญา กำลังพระวรกาย พระราชทานความรู้ให้แก่ราษฎรได้แก้ปัญหาการดำรงชีวิต และให้สามารถพึ่งตนเองได้ แม้ในยามเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ พระองค์ก็ได้ทรงชี้แนะให้คนไทยได้เลือกวิถีทาง และแนวปฏิบัติตนเพื่อความเจริญของตนเอง และเพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ พระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงพระอัจฉริยภาพความเป็นครูที่ประเสริฐ ทรงเป็นแบบอย่างของครูที่แท้จริงด้วยจิตวิญญาณเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรทั่วทั้งผืนแผ่นดินไทย สมควรแก่การยกย่องเทิดทูนพระองค์ว่า “ทรงเป็นครูของแผ่นดิน” และสมควรที่ครูและทุก ๆ คนยึดถือเป็นแบบอย่างของความเป็นครูที่แท้จริง

ลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดนักการศึกษาไทย

ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ (อ้างถึงใน พระมหาดิศร ถิระสีโล, 2540: 86)

กล่าวว่า ครูที่ดีมีลักษณะดังนี้

1. มีความรู้ดี
2. มีความประพฤติดี
3. มีความสามารถในการสอนสูง
4. วางตนให้อยู่ที่เหมาะที่ควร
5. ครูควรเป็นผู้เยี่ยมไปด้วยคุณธรรมและวัฒนธรรม

ดร.โชคชัย ชยธวัช (2546: 26-27) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูดีไว้ดังต่อไปนี้

1. มีความรู้ดี
2. มีมารยาทงาม
3. มีความซื่อสัตย์
4. มีความสุจริต
5. มีน้ำใจดี
6. มีน้ำใจงาม
7. พุดจาไพเราะ สุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย และไม่แข็งกระด้าง
8. พุดแต่เพียงพอดี ไม่พุดเพ้อเจ้อ
9. พุดแต่คำจริง ไม่พุดปิด
10. พุดแต่คำที่สมานให้เกิดความสามัคคี ไม่พุดยุยงให้เขาแตกร้างกัน
11. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน
12. เป็นผู้ประหยัด ใช้จ่ายโดยพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย
13. รู้จักรักษาเกียรติยศของตนเอง
14. ช่วยกันรักษาเกียรติยศของญาติและมิตรสหาย
15. ช่วยรักษาเกียรติยศของโรงเรียนและเพื่อนร่วมงาน
16. เป็นผู้รักษาความสงบ
17. เป็นผู้สร้างตนเองให้เป็นหลักฐานโดยชอบ
18. รู้จักปกครองตนเอง
19. รู้จักปกครองผู้อื่นโดยชอบธรรม
20. ตั้งมั่นในความยุติธรรม
21. ไม่ดูหมิ่นและเหยียดหยามผู้อื่น
22. ไม่ประทุษร้ายต่อญาติและมิตรสหาย
23. เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีย่างมั่น

24. ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติตนและประเทศอื่นที่อาศัยอยู่
25. เป็นผู้นับถือศาสนา และยึดมั่นปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด
26. มีความรู้ดี แล้วนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ครบถ้วนถูกต้อง ไม่ใช่ความรู้ที่ก่อให้เกิดโทษโดยสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นด้วย
27. ไม่ลืมหัดตัวเอง
28. ไม่ขายตัวแก่ผู้ประพฤตินิมิชอบ
29. มีความคงที่ คือไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ตามอำนาจของโลกธรรม
30. ไม่ใฝ่ต่ำ ไม่เคลิบเคลิ้มต่อทรชนที่เข้ามาห้อมล้อม ประจบประแจงแล้วประมาณคนผิด โดยยกย่องทรชนนั้นให้เจริญเกินไปกว่าผู้ที่เป็นกัลยาณชนเพราะหลงเชื่อเข้าใจผิดด้วย

ลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดนักการศึกษาตะวันตก

วงการการศึกษาตะวันตกก็ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้มากมายเช่นเดียวกับการศึกษาไทย มีการนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย

ลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของนักการศึกษาตะวันตกนั้น เฮสซง และ วีคส์ (Hessong and Weeks) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้ดังนี้ (อ้างถึงใน ชีร์คักดี อัครบวร, 2544 : 65 - 67)

1. เป็นผู้มีความรอบรู้ (Being Knowledge able) มีความรู้ ความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นอย่างดี มีความแม่นยำในวิชาที่สอนตลอดจนวิชาการอื่น ๆ ตามสมควร
2. เป็นผู้มึอารมณ์ขัน (Being Humorous) คือ เป็นผู้ที่สามารถสอดแทรกอารมณ์ขันหรือทำให้การสอนสนุกสนาน
3. เป็นผู้มีความยืดหยุ่นผ่อนปรน (Being Flexible) การมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ให้เหมาะสมกับการสอนได้ ครูจำเป็นต้องรู้จักการยืดหยุ่นในการอบรมสั่งสอน สามารถปรับแผนการเรียนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดี
4. เป็นผู้มีความตั้งใจทำงานให้ถึงขีดสุด (Being Upbeat) เป็นผู้ที่ยินดีในภารกิจทางการสอนจะไม่มองว่าการสอนเป็นเพียงภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเท่านั้นแต่จะยินดีเมื่อได้สอน อุทิศเวลาให้กับการทำงานที่ทำอย่างเต็มที่
5. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ (Being Honest) ความซื่อสัตย์จริงใจเป็นสิ่งที่ทำให้ศิษย์เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ และมั่นใจที่จะปฏิบัติหรือกระทำตามคำสั่งสอนของครู
6. เป็นผู้มีความชัดเจน (Being Clear and Concise) สามารถทำให้ผู้ที่สัมพันธ์ด้วยเข้าใจได้ รวบรวมชัดเจน เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารทั้งการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียน นอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่การงานใด ๆ ก็ต้องปฏิบัติด้วยความชัดเจนโปร่งใส ถูกต้องตามหลักการและระเบียบแบบแผนของราชการ

7. เป็นคนเปิดเผย (Being Open) คือ เป็นคนที่ไม่ทำตัวลึกลับเจ้าเล่ห์ ไม่หน้าไหว้หลังหลอก เต็มใจเปิดเผยให้ผู้อื่นรับรู้ รู้จักยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความเข้าใจการกระทำของตนเอง

8. เป็นผู้มีความอดทน (Being Patient) เป็นผู้มีความเพียรพยายามหรือขยันขันแข็ง สำหรับครูต้องมีคุณสมบัติข้อนี้เป็นพิเศษ เพราะนอกจากจะอดทนในเรื่องอื่นๆ แล้ว ยังต้องอดทนต่อพฤติกรรมต่างๆ ของศิษย์อีกด้วย

9. เป็นแบบอย่างที่ดี (Being a Role Model) ครูเป็นบุคคลที่ต้องกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์และสังคม ศิษย์ต้องมีแบบอย่างที่ดีที่ต้องตั้งตามเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน

10. เป็นผู้สามารถประยุกต์ทฤษฎีไปปฏิบัติได้ (Being Able to Relate Theory to Practice) การนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนไปใช้ได้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้น บางครั้งสภาพการณ์จริงไม่เหมือนกับทฤษฎีที่เรียนมา ครูต้องสามารถประยุกต์ทฤษฎีไปใช้ได้เหมาะสม

11. เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Being Self Confident) การกล้าตัดสินใจโดยสามารถเลือกวิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาต่างๆ หรือวิธีการที่ดีที่สุดในการกระทำต่างๆ ครูต้องสามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองโดยการสั่งสมประสบการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการสอนให้มากที่สุด ครูต้องเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนสอนด้วย

12. เป็นผู้มีความสามารถในศิลปะวิทยาการหลายๆ ด้าน (Being Diversified) ครูที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีความรู้และความสามารถในวิทยาการอื่นๆ ด้วย ความรู้พิเศษเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูอาจจะต้องใช้เพื่อช่วยในงานในหน้าที่ครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ความรู้พิเศษ เช่น ความสามารถทางเครื่องดนตรีกลไก ความรู้ในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ความสามารถทางงานศิลปะ เป็นต้น

13. เป็นผู้แต่งกายเหมาะสมและมีสุขอนามัยส่วนบุคคลดี (Being Well Groomed and Having Personal Hygiene) ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยและสะอาดอยู่เสมอ สวมใส่เสื้อผ้าถูกกาลเทศะเหมาะสมกับความเป็นครูหรือแต่งกายตามรูปแบบที่ทางสถานศึกษากำหนด นอกจากนี้สุขอนามัยส่วนบุคคลของครูก็เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งสุขภาพทางร่างกายและจิตใจ สุขภาพของครูมีผลให้การสอนประสบความสำเร็จด้วยดี

บิดเดิล (Biddle) (อ้างถึงใน พระมหาอดิสร ธิรสีโล, 2540: 86) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่ดีว่า ควรมีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ

1. ด้านพฤติกรรมของครู ซึ่งอาจจะสังเกตได้จากกิจกรรมต่างๆ ของครูโดยตรง เช่น ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน ยอเยื้องขมเขยนักเรียน ขอบถามปัญหานักเรียน แนะนำแนวทางแก่นักเรียน วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของนักเรียน เป็นต้น

2. คุณลักษณะด้านกิริยามารยาท คือ มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความประพฤติ มีความสำรวม

3. ลักษณะด้านพฤติกรรมการสอนของครูในขณะที่ทำการสอนในชั้นเรียน

ลักษณะของครูที่ดีจากผลการวิจัยต่าง ๆ

ยนต์ ชุ่มจิต (2550: 137-139) ได้รวบรวมผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของครูดีไว้จำนวนมากซึ่งพิจารณาเฉพาะคุณลักษณะที่ไม่ซ้ำกันได้ดังต่อไปนี้

1. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย
2. พูดจาสุภาพอ่อนโยน ชัดเจน และเข้าใจง่าย
3. มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย
4. มีคุณวุฒิสูง
5. รักและเมตตาคุณนาคนักเรียน
6. สุขุม เยือกเย็น ใจดี
7. อารมณ์แจ่มใส ร่าเริง
8. เข้มงวดต่อความประพฤติของนักเรียนเวลาสอน
9. ขยันอดทน
10. มีสุขภาพสมบูรณ์
11. มีความยุติธรรม
12. วางตัวได้เหมาะสม
13. มีความสามารถในการสอน
14. มีสัมพันธภาพอันดีกับนักเรียน
15. มีความรู้และขยันหมั่นศึกษาหาความรู้
16. มีบุคลิกภาพแบบแสดงตัว
17. เข้ากับสังคมได้ดี
18. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
19. มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
20. เสียสละ
21. ตรงต่อเวลา
22. มีความมั่นคงทางอารมณ์
23. มีเหตุผล รู้จักใช้เหตุผล
24. มีความซื่อสัตย์
25. ความประพฤติเรียบร้อย

คุณลักษณะที่ดีของครูดังกล่าวข้างต้นนี้มีได้เรียงตามลำดับความสำคัญ แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะงานวิจัยของเฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ ซึ่งได้ศึกษาวิจัยคุณลักษณะของครูที่ดี โดยรวบรวมข้อมูลจากนักเรียน ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหาร พระภิกษุ และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนทั้งสิ้น 7,762 คน จะ

ได้คุณลักษณะของครูดีเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

1. ความประพฤติเรียบร้อย
2. ความรู้ดี
3. บุคลิกลักษณะและการแต่งกายดี
4. สอนดี
5. ตรงเวลา
6. มีความยุติธรรม
7. หาความรู้อยู่เสมอ
8. ร่าเริงแจ่มใส
9. ซื่อสัตย์
10. เสียสละ

จากผลงานวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ทำให้ทราบความบกพร่องของครูเรียงตามลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังนี้

ความบกพร่องของครูชาย

1. ความประพฤติไม่เรียบร้อย
2. มัวเมาในอบายมุข
3. การแต่งกายไม่สุภาพ
4. พุดจาไม่สุภาพ
5. ไม่รับผิดชอบการทำงาน

ความบกพร่องของครูหญิง

1. แต่งกายไม่สุภาพ
2. เป็นคนเจ้าอารมณ์
3. ประพฤติไม่เรียบร้อย
4. ไม่รับผิดชอบการทำงาน
5. ชอบนินทา
6. จู้จี้ขี้บ่น
7. วางตัวไม่เหมาะสม
8. คุยมากเกินไป

เมื่อเปรียบเทียบข้อบกพร่องของครูชายกับครูหญิง จะเห็นว่ามีความเหมือนใกล้เคียงกันหลายประการ ดังเช่น ความประพฤติไม่เรียบร้อย แต่งกายไม่เรียบร้อย ไม่รับผิดชอบการทำงาน ส่วนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทางวาจาที่ครูทั้งชายและหญิงได้กระทำ คือ ครูชายพุดจาไม่สุภาพ ส่วนครูหญิงนั้นชอบนินทา จู้จี้ขี้บ่น และคุยมากเกินไป

ลักษณะของครูที่ดีในยุคโลกาภิวัตน์

ปัจจุบันนี้ได้ชื่อว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์ต่าง ๆ บนโลกนี้ไม่
ว่าจะเกิดขึ้นในที่ใดย่อมเป็นที่รับรู้กันอย่างรวดเร็ว มีวิทยาการความก้าวหน้าใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ
ฉะนั้นผู้เป็นครูซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของโลก เป็นประทีปของโลกจำเป็นจะต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้ทัน
กับความเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย และครูในยุคนี้ควรมีลักษณะที่เด่น ๆ ดังต่อไปนี้ (ยนต์ ชุ่มจิต,
2550 : 145 - 153)

1. รู้ดี

คุณลักษณะประการแรกของบุคคลที่เป็นครู คือ ต้องมีความรู้ดี ได้แก่ มีความรู้ในเนื้อหาที่
จะสอนตามหลักสูตร ความรู้ในจิตวิทยาการเรียนการสอน ความรู้ในหลักการสอน ความรู้เรื่องเศรษฐกิจ
ความรู้เรื่องการเมือง การบ้านการเมือง ความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความรู้ทางด้าน
ประวัติศาสตร์ศิลปะและวรรณคดีที่สำคัญของชาติ ความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาไทยเป็นอย่างดี
ความรู้ความสามารถในการประพันธ์โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ความรู้ในเรื่องสภาพสิ่งแวดล้อมทาง
สังคมความรู้เรื่องธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ และความรู้เรื่องการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี
ต่าง ๆ เป็นต้น

2. สอนดี

การมีความรู้ดีเพียงด้านเดียวไม่เป็นการเพียงพอสำหรับความเป็นครู ครูที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้
มีความสามารถในการสอนคนด้วย ความสามารถในการสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ
อย่าง ที่สำคัญได้แก่ รู้หลักการสอน รู้จักนักเรียนที่จะสอน รู้จักสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน มี
สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน สุขภาพอนามัยสมบูรณ์ บุคลิกภาพ
เหมาะสม ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของนักเรียน และมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พร้อม เป็นต้น
และตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นครูที่สอนดีนั้นจะต้องมีลีลาการสอน 4 ประการ ได้แก่ 1)
สันตัสสนา คือ สามารถชี้แจงได้ชัดเจน 2) สมหาปนา คือ สอนแล้วนักเรียนอยากปฏิบัติตาม 3) สมุต
เตชนา คือ สอนแล้วนักเรียนเกิดความกล้าที่จะกระทำตามที่ครูสอน และ 4) สัมปหังสนา คือ นักเรียน
เกิดความรำเริงบันเทิงใจกับการได้เรียนรู้ในสิ่งนั้น ๆ

3. มีวิสัยทัศน์

ครูในยุคโลกาภิวัตน์นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ คือ เป็นผู้ “มองการณ์ไกลใช้ปัญญา”
หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จักขุมา” การมองการณ์ไกลใช้ปัญญาหรือมีวิสัยทัศน์นั้น คือความ
สามารถในการมองเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมข้อนี้
อย่างชัดเจน คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระองค์ทรงเปี่ยมล้นด้วย
พระวิสัยทัศน์ด้านต่าง ๆ เช่น พระองค์ทรงคิดค้นพลังงานที่ได้จากพืชเพื่อทดแทนน้ำมันจากธรรมชาติ
ซึ่งจะต้องหมดไปตั้งแต่สมัยที่น้ำมันเชื้อเพลิงที่ได้จากธรรมชาติยังมีจำนวนมากและราคาไม่แพง หรือใน

กรณีที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูคาดหวังว่าอีกสิบปีข้างหน้าครูทุกคนจะต้องมีความสามารถในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ถ้าหากใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ไม่เป็นจะไม่สามารถสอนนักเรียนได้ เพราะเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสอนจะต้องควบคุมด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ทั้งสิ้น เป็นต้น

4. เงินจัดฝึกฝนศิษย์

การมีความรู้ดี สอนดี มีวิสัยทัศน์ แต่ถ้าไม่เงินจัดการฝึกฝนศิษย์แล้วยังไม่สามารถจะเป็นครูที่ดีได้ ทั้งนี้เพราะการสอนให้คนมีความรู้ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ นั้น เป็นงานที่ไม่ยากเกินกำลังของผู้สอนทั่วไป งานที่ยากยิ่งของผู้ที่มีวิญญานความเป็นครูคือ การอบรมฝึกฝนคนให้เป็นมนุษย์ การเป็นมนุษย์ หมายถึง การเป็นผู้มีจิตใจสูง เป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปต่อความเลวร้ายทั้งปวง นอกจากอายุชั่วกลัวบาปแล้วจะต้องพยายามสร้างแต่ความดีให้กับตนเอง และผู้อื่นอยู่เสมอด้วย สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะบังเกิดแก่ศิษย์ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จะต้องอาศัยครูที่มีความเจตน์ในการฝึกฝนศิษย์ นั่นคือ จะต้องมีความยินดีพอใจที่จะอบรมสั่งสอนศิษย์ มีความอดทนที่จะพร่ำสอน แม้ว่าศิษย์ของตนจะฝึกฝนยากสักเพียงใดก็จะพยายาม

5. ดวงจิตใฝ่คุณธรรม

ความเจตน์ในการฝึกฝนอบรมศิษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจะไร้ผลถ้าหากผู้ที่ทำหน้าที่ในการฝึกฝนอบรม คือครู เป็นผู้ที่ไม่ใฝ่คุณธรรม ทั้งนี้เพราะการจะอบรมสั่งสอนให้ผู้ใดเป็นอย่างไร่นั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนจะต้องกระทำตนให้เป็นตัวอย่างเสียก่อน ดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า “อตตานุเจตถา กยิรา ยถณญมนุสสาสติ.” แปลว่า “ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น” ดังนั้น ครูดีในยุคโลกาภิวัตน์หรือในยุคใด ๆ ก็ตาม จะต้องเป็นผู้ที่ “ใฝ่ดี” หมายความว่า ดวงจิตของผู้ที่เป็นครูนั้นจะต้องใฝ่ในคุณความดีต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นให้ศิษย์และบุคคลทั่วไปได้เห็นว่าเป็นครูนั้นเป็นคนดีมีคุณธรรมสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นปูชนียบุคคล

6. งามเลิศล้ำด้วยจรรยา

จรรยา แปลว่า ความประพฤติหรือกิริยาอาการที่ควรประพฤติปฏิบัติ ครูดีจะต้องงามด้วยความประพฤติหรืองามด้วยกิริยามารยาท จรรยามารยาทที่ครูไทยควรตระหนักและใส่ใจฝึกฝนปฏิบัติมีอยู่ 2 นัยด้วยกัน นัยแรกได้แก่ จรรยามารยาทแบบไทย ๆ ซึ่งได้แก่การปฏิบัติตามมารยาทไทยให้ถูกต้องเหมาะสม เช่น การไหว้พระ การไหว้บุคคลต่าง ๆ การกราบบุคคล การกราบพระ การประเคนของพระ การรับของ การส่งของ ตลอดจนการเข้ารับพระราชทานสิ่งของ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เป็นครูยังจำเป็นต้องงามด้วยมารยาททางสังคมอีกด้วย ส่วนอีกนัยหนึ่งได้แก่ “จรรยาวิชาชีพ” หรือ “จรรยาบรรณ” ซึ่งถือว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐานประการหนึ่งของอาชีพชั้นสูงหรือวิชาชีพ

ครูที่งามด้วยมารยาท งามด้วยความประพฤติ ย่อมเสริมสร้างบุคลิกภาพของความเป็นครูให้เป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสของศิษย์และบุคคลทั่วไป ในขณะที่เดียวกัน ครูที่รักษาจรรยาวิชาชีพหรือจรรยาบรรณครูได้อย่างครบถ้วนย่อมนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ศิษย์ตนเอง รวมทั้งช่วยเสริมสร้างเกียรติและศักดิ์ศรีให้กับ

สถาบันวิชาชีพครูด้วย ดังนั้นผู้ประกอบวิชาชีพครูทุกคนจึงจำเป็นต้องศึกษา ทำความเข้าใจ จดจำจรรยาบรรณหรือจรรยาวิชาชีพของตนให้แม่นยำ และพยายามปฏิบัติตามจรรยาบรรณให้ได้ครบถ้วนสมบูรณ์

7. มีศรัทธาความเป็นครู

นอกจากผู้เป็นครูจะงามเลิศล้ำด้วยจรรยา มารยาทและจรรยาวิชาชีพแล้ว การมีศรัทธาในความเป็นครูก็เป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่ช่วยค้ำจุนให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูมีความเป็นครูที่สมบูรณ์ขึ้น ครูที่มีศรัทธาในความเป็นครูจะมีพฤติกรรมหลัก คือ เห็นความสำคัญของวิชาชีพครูและรักษาชื่อเสียงของวิชาชีพครูอยู่เสมอ ส่วนพฤติกรรมที่บ่งชี้ เช่น สนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพครู เข้าร่วมกิจกรรมวิชาชีพครูเสมอ ร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การทำงาน รักษาความสามัคคี ช่วยเหลือกิจการงานของเพื่อนร่วมวิชาชีพเดียวกัน ปกป้องเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นครู รักและเมตตาต่อศิษย์ รักในการสอนมากกว่าการทำงานอย่างอื่น ไม่แสดงอาการท้อแท้เมื่อมีภาระงานสอนมาก สอนเด็กด้วยความสนุกสนาน และไม่ชวนขวยขวายงานอื่นทำแม้รายได้จะน้อยก็ตาม เป็นต้น

8. ดำรงอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักการในพระพุทธศาสนาที่ต้องศึกษาสามอย่าง ซึ่งเรียกว่า “ไตรสิกขา” กล่าวคือ การดำรงอยู่ของชีวิตในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดั้นจำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติให้ครบไตรสิกขา

ศีล คือ การประพฤติชอบด้วยกายและวาจา การมีระเบียบและการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ศีล คือ ความมีวินัยและปฏิบัติตามกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ชีวิตและสังคมจะได้ราบรื่นเรียบร้อย ไม่สับสนวุ่นวาย ไม่ระส่ำระสาย เอื้อโอกาสต่อการที่จะทำอะไร ๆ ให้สะดวกได้ผลดีและมีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป หรืออาจจะกล่าวอีกแง่มุมหนึ่งว่า ศีลนั้นคือความเป็นปกติวิสัยของคนเรา คนที่มีความเป็นปกติจะไม่สร้างความสับสนวุ่นวาย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น คนที่มีความเป็นปกติจะเป็นผู้ประพฤติดี

สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นของจิตหรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด เป็นภาวะที่จิตใจมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป ดังนั้นการศึกษาในด้านสมาธิจึงเป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบแน่วแน่มั่นคง เพื่อให้เป็นจิตใจที่สามารถทำงานหรือใช้การได้ดี จิตที่ได้รับการฝึกฝนพัฒนาจะมีคุณลักษณะสามประการคือ ประการแรก เป็นจิตที่มีคุณภาพหรือมีคุณธรรม เช่น มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ กตัญญูกตเวที เป็นต้น ประการที่สอง เป็นจิตที่มีสมรรถภาพ หมายถึง เป็นจิตที่มีความเข้มแข็ง มีความสามารถ มีความพร้อมที่จะทำงานได้ มีความอดทน มีความเพียรพยายาม เป็นต้น ประการสุดท้าย คือ เป็นจิตที่มีสุขภาพดีหรือที่เรียกว่ามีสุขภาพจิตดี คือ เป็นจิตที่สบาย มีความปราโมทย์ (ความปลื้มปิติยินดี) มีความปิติ (ความเอิบอิ่มใจ) มีความเข้มชื่นเบิกบานผ่องใส สบายใจ

ปัญญา คือ ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด ความรู้เท่าทัน รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์ไม่ใช้ประโยชน์ รู้ที่จะจัดการหรือดำเนินการอย่างไร เป็นการมองทะลุสภาวะหรือมองทะลุปัญหา

ปัญญามีหลายระดับ ระดับเริ่มต้น คือ การเข้าใจสิ่งที่ได้ศึกษาเล่าเรียน สดับตรับฟังข้อมูล ข่าวสารต่างๆ และจากประสบการณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ตลอดจนการจำได้หมายรู้และความรู้สึกนึกคิดที่ได้สัมผัสไว้ในใจ ปัญญาช่วยทำให้การรับรู้และมองดูประสบการณ์นั้นๆ อย่างถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงอย่างบริสุทธิ์ ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยอคติต่างๆ

ปัญญาที่สูงขึ้นอีกระดับหนึ่งเกิดจากการพิจารณาวิวินิจฉัยและคิดการต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน โดยไม่ถูกกิเลส โสภ โภธ เป็นตัวชักนำชักจูง และที่สูงขึ้นอีกระดับหนึ่งของปัญญา คือ การมองสิ่งทั้งหลายล่วงทะลุถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความรู้ในสิ่งทั้งหลายมาเข้าแก้ปัญหา และทำการสร้างสรรค์จัดดำเนินการต่างๆ ได้

สำหรับปัญญาขั้นสูงสุด คือ ความรู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต ทำให้หายติดข้อง หมดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ทำให้จิตใจปลอดโปร่งโล่งเบา เบิกบาน ผ่องใส หลุดพ้น และมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริง

บทสรุป

ลักษณะของครูดีที่พึงประสงค์นั้นสามารถพิจารณาได้หลายมุมมองหรือหลายทัศนะตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ พิจารณาตามหลักในทางพระพุทธศาสนา พิจารณาจากแนวพระราชดำรัส พิจารณาจากแนวคิดของนักการศึกษาไทยและต่างประเทศ หรือจากผลการวิจัยต่างๆ เป็นต้น แต่โดยสรุปแล้วครูที่ดีนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะต่อไปนี้ คือ มีความรู้ดี สอนดี ความประพฤติดี รับผิดชอบหน้าที่ดี มีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ดี เหล่านี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นครูดี ครูที่พึงประสงค์ของสังคม

บรรณานุกรม

โชคชัย ชยธวัช. (2546). *แต่คุณครู...ด้วยดวงใจ*. กรุงเทพฯ : ซี.พี.บุ๊คส์ สแตนดาร์ด.

ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2544). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ : ก. พลพิมพ์ (1996).

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นวลละอ อแสงสุข และนุชนาถ สุนทรพันธ์. (2547). *จริยธรรมและจรรยาบรรณสำหรับครู*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ยนต์ ชุ่มจิต. (2550). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

อดิศร ธีรสีโล, พระมหา. (2540). *คุณธรรมสำหรับครู*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

หลักพุทธธรรมกับแนวคิดการพัฒนาจริยธรรม

พระมหาสามารถ ฐานิสโร (อาจคงหาญ)
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
อีเมล: pm.samart1@hotmail.com

บทคัดย่อ

จริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม การจัดการศึกษาคงต้องยึดหลักสำคัญคือ “ให้ความรู้คู่คุณธรรม” สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การพัฒนาจริยธรรม

Buddhist principles with the concept of Ethical development

Phramaha Samart Thanissaro

Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University

E-mail: pm.samart1@hotmail.com

ABSTRACT

Ethics is the cornerstone of human development. The problem of Thai society today is caused by the "people", the problem starts with "people" and affects the "people." The solution to the problem of Thai society must be solved with "human development". Knowledgeable, moral and skilled in solving life problems. The problem is that how can we develop people so that people with good lives can use their knowledge and solve problems? Be creative Treat technology correctly in the economic competition system Consume the product with intelligence, know what is good, what evil has the right ethical attitudes. Education management is the key. "Knowledge of moral merit" Thai society will have members of society as both good and good. Live together happily in society.

Keywords: Buddhist principles, Ethical development

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีหลักแห่งศีลธรรมเป็นแบบแผนการใช้ชีวิตในสังคมเพื่อความสงบสุข ในระดับวิถีชีวิตของสังคมไทย การใช้ชีวิตในสังคมระดับต่าง ๆ มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามากำกับเป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนประชาชนเกิดความคุ้นชิน

ส่วนหลักปฏิบัติในวิถีชีวิตของประชาชนในระดับสากลหรือระดับโลก ก็มีแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่าหลักจริยธรรม เป็นแนวในการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเรียกว่าจริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะความดี ถูก ผิด ควร ไม่ควร เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความดีงามทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อสังคมและต่อการพัฒนาประเทศชาติ

จริยธรรมแบ่งออกเป็นลักษณะ 4 ประการ คือ

1. การตัดสินใจทางจริยธรรม (moral judgment) บุคคลจะมีหลักการของตนเอง เพื่อตัดสินใจการกระทำของผู้อื่น
2. หลักการของจริยธรรมและการตัดสินใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก่อนที่จะปฏิบัติกรต่าง ๆ ลงไป
3. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ตัดสินใจในการการกระทำต่าง ๆ
4. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเกิดเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของตน และของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

ความสำคัญของจริยธรรม นับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและแห่งวิชาชีพนั้น ๆ ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือการขาดจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคม และวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองการปกครอง

ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรมจึงเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ให้มีคุณภาพ ซึ่งผู้เขียนใช้การวิเคราะห์หลักธรรมทางศาสนาเข้าไปกำกับช่วยพัฒนาจริยธรรมของบุคคล ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ตามแนวคิดของนักปราชญ์และนักการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับ

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือรูปแบบใหม่ของการพัฒนา ภายใต้คำจำกัดความที่ว่า “ไม่ปิดกั้นโอกาสคนรุ่นหลังในการตอบสนองความจำเป็นของพวกเขา” (ซีรรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2543). ซึ่งเดิมที่เป็นแนวคิดสำหรับการพัฒนาทางวัตถุ แต่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ประกาศแนวคิดนี้ใหม่ในรูปของการพัฒนาจริยธรรม หรือการพัฒนาจิตควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ โดยอธิบายการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าต้องมีองค์ประกอบ 4 อย่าง ซึ่งมีลักษณะที่สัมพันธ์เกี่ยวพันกันและกัน คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539).

(1) มนุษย์ ถือว่ามีความสำคัญที่สุด ควรมุ่งให้การศึกษาพัฒนาจนกว่าจะบรรลุถึงขั้น สูงสุด เรียกว่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่ดั่งงามสมบูรณ์

(2) สังคม เน้นที่การสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียนกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งการสร้างโอกาสให้ปัจเจกบุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในฐานะที่เป็นมนุษย์และทรัพยากรทางสังคม

(3) ธรรมชาติ ควรมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องมีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ มนุษย์ต้องดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกับสรรพชีวิตอื่น ๆ ในโลกนี้

(4) เทคโนโลยี ต้องเกื้อกูลการพัฒนาอย่างแท้จริง ไม่มุ่งทำลายองค์ประกอบอื่น ๆ หรือไม่มุ่งบำรุงบำเรอความต้องการของมนุษย์จนเกิดผลเสียต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ในภายหลัง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการพัฒนาที่จิตใจของมนุษย์เป็นหลัก เป็นการพัฒนาจากภายในออกไปสู่ภายนอก จากส่วนย่อยไปสู่ส่วนใหญ่ โดยถือว่าหากจิตใจดียอมทำให้สังคมดีด้วย หากส่วนย่อยดียอมส่งผลให้ส่วนใหญ่ดีไปด้วย หลักธรรมส่วนใหญ่ จึงมุ่งให้ศาสนิกใส่ใจต่อการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ก่อนเป็นอันดับแรก พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงหลักธรรมใด ที่มีความหมายตรงกับคำว่า “การพัฒนาจริยธรรม” ในความหมายที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่ได้ให้หลักในการพัฒนาตนเอง และหลักในการพัฒนาสังคมไว้หลายแห่ง และมีหลักธรรมอยู่หมวดหนึ่งที่มีความหมายในแนวเดียวกันกับ “การพัฒนาจริยธรรม” เรียกว่า “การพัฒนาปัญญา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , 2543.)

รูปแบบการพัฒนาจริยธรรมส่วนใหญ่เป็นแนวคิดของชาวตะวันตกเป็นหลัก หมายถึง แนวความคิด, กระบวนการ, วิธีการ หรือระบบอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชนหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายให้มีพฤติกรรมอยู่ในระดับที่พึงปรารถนา

ปัญญา หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลเข้าถึง บรรลุถึงภาวะอย่างหนึ่ง ซึ่งเทียบเคียงได้กับการเข้าถึงภาวะของผู้มีพฤติกรรมในระดับที่พึงปรารถนานั่นเอง พอจะเทียบเคียงกับแนวคิดของคนไทย เช่น “การบรรลุจิตภาวะ” ก็คือการที่คนเราพ้นจากภาวะของความเป็นเด็กสู่ความเป็นผู้ใหญ่ พฤติกรรมอันพึงปรารถนาที่เห็นได้ชัด เช่น ใจเย็นขึ้น รู้จักคิดถึงอนาคตมากขึ้น ไม่มั่วทะลุมเหมือนตอนเป็นวัยรุ่น ฯลฯ เมื่อผ่านวัยจากเด็กสู่ผู้ใหญ่ดังนี้ จึงถือว่าเหมาะสมที่จะให้สิทธิในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

จึงเรียกว่า “บรรลุนิติภาวะ”

การพัฒนาปัญญา หมายถึง แนวคิด กระบวนการ วิธีการ หรือระบบอย่างหนึ่ง สำหรับนำไปปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุนิติภาวะอย่างหนึ่ง (ความเข้าใจชัด ความรู้แจ้ง ความประจักษ์) อันจะส่งผลให้มนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับพึงปรารถนาได้ แต่อย่างไรก็ดี ไม่ได้หมายความว่า คำว่า “จริยธรรม” และ “ปัญญา” จะมีความหมายเป็นอันเดียวกัน เพียงแต่ใช้เทียบเคียงกันได้ในเรื่องต้นนี้เท่านั้น

การพัฒนาปัญญา ต้องอาศัยแรงกระตุ้น 2 ประการ คือ

1. ปรโตโฆสะ แรงกระตุ้นจากภายนอก เช่น การแนะนำสั่งสอน ข่าวสารบ้านเมือง ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ (หมายเอาเฉพาะส่วนที่ดี) โดยเฉพาะในที่นี้หมายถึงความรู้ คำสั่งสอนจากบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตร

2. โยนิโสมนสิการ แรงกระตุ้นภายใน คือ การรู้จักคิดอย่างรอบคอบ มีเหตุผล แรงกระตุ้น 2 อย่างนี้ สำคัญที่สุดสำหรับการศึกษาและการพัฒนา มีรายละเอียด ดังนี้ (อง.ทก. 20/371/110)

2.1 ปรโตโฆสะหรือกัลยาณมิตร

ปรโตโฆสะ แปลว่า เสี่ยงจากผู้อื่น หมายถึง คำสั่งสอน ตักเตือน จาก “กัลยาณมิตร” หรือสัตบุรุษหรือบัณฑิต คือบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการ สรุปเป็น 2 ข้อใหญ่ ๆ คือ (ที.ปา. 11/439/312.)

2.1.1 ประกอบด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า สัปปริสธรรม 7 ประการ ได้แก่

1) ฉัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการหน้าที่ แบบแผน ซึ่งจะเป็เหตุให้บรรลุผลสำเร็จตามต้องการ

2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรม หลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ต่าง ๆ เข้าใจถึงผลหรือจุดหมายของการกระทำต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักจุดหมายปลายทางหรือสาระของชีวิต

3) อัตตัญญตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ คุณธรรม เป็นต้นของตนตามความเป็นจริง

4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอดี ในการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อหรือขาดแคลนจนเกินไป

5) กาลัญญตา รู้จักกาล คือรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักแบ่งเวลาและใช้เวลาให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

6) ปริสัจญตา รู้จักชุมชน คือรู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมของชุมชนต่าง ๆ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม

7) ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือเข้าใจถึงความแตกต่างของบุคคล ทั้งด้านนิสัย

ใจคอ ความสามารถ คุณธรรม เป็นต้น เพื่อจะได้วางตัวได้ถูก

2.1.2 ประกอบด้วยธรรมอันเป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ ได้แก่ (อง.สศตค. 23/34/33.)

- 1) ปิโย น่ารัก
- 2) ครุ น่าเคารพ
- 3) ภาวนีโย นำเจริญใจ นายกย่องนับถือ
- 4) วตตากรู้จักพูด มีวาทศิลป์
- 5) วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ (ของผู้อื่น) พร้อมทั้งจะรับฟัง ให้คำปรึกษา
- 6) คมกิริ กถ กตตากรม มีถ้อยคำลึกซึ้ง อธิบายเรื่องยากให้ง่าย
- 7) โน อภฺฐาเน นีโยชเย ไม่ชักนำในทางที่ไม่ดี

บุคคลผู้ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร ที่จะสามารถช่วยพัฒนาผู้อื่นเช่นนี้ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ หรือใครก็ตามที่มีคุณสมบัติดังกล่าว แม้จะมีวัยวุฒิน้อยกว่า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , 2543.)

ในทางพระพุทธศาสนา บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรอาจเป็นใครก็ได้ ที่มีคุณความดีหรือคุณสมบัติสมควรเป็นกัลยาณมิตร ก็ให้รับชวนช่วยคบค้าสมาคมด้วย การได้คบกันการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง ย่อมทำให้เห็นวิถีชีวิตของเขา ได้ฟังความคิด ความเห็น ทศนคติ ค่านิยม ได้ซึมซับเอาความรู้ ความสามารถต่างๆ ของเขา และจะส่งผลให้เกิดความเลื่อมใส ซาบซึ้ง เชื่อมั่น ในตัวของกัลยาณมิตรนั้น ความรู้สึกลึกซึ้งนี้เรียกว่า “ศรัทธา” ศรัทธานี้ถือเป็นจุดหมายสำคัญของการคบกัลยาณมิตร พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การคบกับกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธา ผู้ใดแม้เป็นคนดีมีปัญญา แต่ไม่สามารถทำให้ผู้ที่เข้ามาคบหาเกิดศรัทธาได้ ก็ยังไม่ได้ฐานะเป็นกัลยาณมิตร และถือว่าการคบหาเสวนาก็ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อทำให้เขาเกิดศรัทธาแล้วใจก็เชื่อมั่น คือมีความพร้อมที่จะฟังและทำตาม กัลยาณมิตรก็สามารถนำความคิดได้ นำพฤติกรรมได้ หรืออาจชักจูงให้รู้จักคิดอย่างถูกต้องต่อไป หรือนำพาให้ประพฤติปฏิบัติสิ่งดีงามต่างๆ อย่างอื่นต่อไป ดังนั้น ศรัทธาจึงถือเป็นบาทวิธีก่อนจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งการพัฒนาจริยธรรม หรือจุดมุ่งหมายแห่งการสร้างสัมมาทิฐิ ซึ่งเรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” (อง.ทสก. 24/61.) ดังจะกล่าวต่อไป

2.2 โยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ แปลว่า การกระทำในใจโดยอุบายอันแยบคาย หรือการคิดโดยแยบคาย จำกัดความได้ว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , 2543.) โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมขั้นปัญญา จึงอยู่เหนือระดับของศรัทธา เป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักคิดวิเคราะห์ คิดแบบตลอดสาย ไม่มองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างตื้นๆ

โยนิโสมนสิการ มีความหมายที่ลึกซึ้งยากแก่การอธิบายด้วยคำพูดสั้น ๆ แต่ก็สามารถสรุปลงได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

2.2.1 โยนิโสมนสิการปลูกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะ เน้นที่การจัดอวิชชา (ความไม่รู้) เป็นฝ่ายวิปัสสนา มีลักษณะเป็นการส่องสว่างทำลายความมืด หรือชำระล้างสิ่งสกปรก ให้ผลไม่จำกัดกาลหรือเด็ดขาด นำไปสู่โลกุตระระสัมมาทิฐิ

2.2.2 โยนิโสมนสิการสร้างเสริมคุณภาพจิต มุ่งปลูกเร้ากุศลธรรมอื่น ๆ เน้นที่การสกัดหรือข่มตัณหา เป็นฝ่ายสมณะ มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากด ข่ม ทับ ฝ่ายชั่วไว้ ให้ผลขึ้นกับกาล ชั่วคราว หรือเป็นเครื่องตระเตรียม หนุนเสริมความพร้อม นำไปสู่โลกีย์สัมมาทิฐิ การปลูกฝังโยนิโสมนสิการนี้ พระธรรมปิฎก ได้ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ดังนี้

เด็กคนหนึ่งครอบครัวมีฐานะดี นั่งรถยนต์ไปกับพ่อแม่ ผ่านไป ณ ที่แห่งหนึ่ง เห็นเด็กยากจนหลายคนนั่งห่มเสื่อผ้าเก่าๆอยู่ตามข้างทาง เด็กในรถยนต์สนใจ เพราะเห็นความแตกต่างระหว่างตนกับเด็กข้างถนน คุณพ่อคุณแม่สังเกตเห็น จึงพูดว่า “นั่นเจ้าพวกเด็กสกปรก ลูกอย่าไปคุยมัน” ในกรณีนี้พ่อแม่ทำหน้าที่ปาปมิตร ชี้แนะความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เราให้เกิดอกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกรังเกียจเหยียดหยาม ความรู้สึกนี้อาจกลายเป็นทัศนคติของเด็กนั้น ต่อคนยากจน ตลอดจนอาจมีท่าทีเช่นนั้น ต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย แต่ในกรณีเดียวกัน พ่อแม่อีกรายหนึ่งบอกเด็กว่า “เด็ก ๆ นั้นน่าสงสาร พ่อแม่ยากจน ไม่มีเสื้อผ้าดีๆ ใส่ เราควรเผื่อแผ่ช่วยเหลือเขา” ในกรณีนี้ พ่อแม่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ชี้ให้เด็กตั้งความคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ เราให้เกิดกุศลธรรม เช่น ความรู้สึกเมตตากรุณา ความเสียสละ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543.)

ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ ทั้ง 2 อย่างนี้ เรียกว่า “ธรรมอันเป็นเบื้องต้นของมัชฌิมาปฏิบัติ” ถือว่าเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างบุคคลกับโลกหรือสภาพแวดล้อมภายนอก ก่อนที่จะก้าวเข้าสู่ตัวมรรคที่เป็นองค์ธรรมภายใน กล่าวคือกัลยาณมิตรเชื่อมให้บุคคลติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางสังคมภายนอก, โยนิโสมนสิการ เชื่อมให้บุคคลติดต่อกับโลกอย่างถูกต้องโดยทางจิตใจของตนเอง

สำหรับมนุษย์โดยทั่วไป ถือว่ายังไม่อาจพัฒนาตนเองได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่นก่อน การพัฒนาปัญญาหรือการพัฒนาจริยธรรมหรือการสร้างสัมมาทิฐิ ต้องเริ่มต้นจากองค์ประกอบภายนอก เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้เกิดศรัทธา จากนั้นจึงก้าวมาถึงขั้นองค์ประกอบภายใน โดยการนำศรัทธาเป็นพื้นฐาน ใช้ความคิดอย่างอิสระด้วยโยนิโสมนสิการ กระทั่งทำให้เกิดสัมมาทิฐิและทำให้ปัญญาเจริญยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการรู้แจ้งในที่สุด หลักการดังกล่าวนี้ เรียกว่า หลักการพัฒนาปัญญา 4 (ปัญญาวุฒิชัยหรือวุฒิ และตรงกับองค์ประกอบที่ทำให้เป็นโสดาบันที่เรียกว่าโสดาปัตติลังกษะ 4) สามารถแสดงถึงลำดับการพัฒนาเป็นขั้นตอน ดังนี้คือ

- (1) สัมบุริสสังเสวะ คบหากับสัตบุรุษ/บัณฑิต/กัลยาณมิตร
- (2) สัทธัมมัสสวนะ ฟังธรรม (ฟัง/เสพ/ซึมซับเอา คำแนะนำสั่งสอน แนวคิด ทัศนคติ ค่านิยม ของสัตบุรุษนั้น)

(3) โยนิโสมนสิการ ใช้ความคิดวิเคราะห์ รู้จักคิดถูกวิธี

(4) ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ปฏิบัติถูกหลักธรรม

ตามหลักธรรมนี้ท่านกล่าวข้ามศรัทธาไป เพราะอาจถือว่าในกรณีนี้ศรัทธาเป็นเพียงองค์

ธรรมทางผ่าน หรือเป็นเพียงองค์ธรรมตัวเชื่อม ไม่ใช่ตัวเน้นในทางปฏิบัติ จึงอาจเขียนกระบวนการธรรมให้เป็นแผนผังดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543).

คบสัทบุรุษหรือมีกัลยาณมิตร (สัปปุริสสังเสวะ) → ฟังธรรม (สัทธัมมัสสวนะ) →

[ศรัทธา] → โยนิโสมนสิการ → ปฏิบัติธรรมถูกหลัก (ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ)

การพัฒนาจริยธรรมแม้จะไม่สามารถใช้กระบวนการวัดผลได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็อาจพูดได้ว่าการดำเนินการใด ๆ ทางจริยธรรม ก็ยังไม่มีรูปแบบวิธีคิดใดที่จะดำเนินการให้เห็นเป็นรูปธรรมได้เท่าเทียมกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น トラบใดที่ยังไม่มีการคิดค้นวิธีการแบบอื่นที่ดีไปกว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จึงต้องใช้วิธีการนี้ในการศึกษาการพัฒนาทางจริยธรรมต่อไป

สำหรับวิธีการทางพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นให้ปัจเจกบุคคลพัฒนาภายในจิตใจของตนด้วยตนเอง กระบวนการทั้งหมดจึงคงอยู่ในแบบที่เป็นนามธรรมมากเกินไปที่จะหาทฤษฎี/แบบทดสอบ/กระบวนการทางวิชาการใด ๆ มาจัดให้เข้าสู่ระบบที่เป็นรูปธรรมได้ การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในปัจจุบัน ทั้งโดยทฤษฎีของนักคิดตะวันตกและหลักการทางพระพุทธศาสนา จึงมักปรากฏออกมาในลักษณะของความน่าจะเป็น สิ่งที่จะควรจะเป็น สิ่งที่จะควรจะให้เป็น เป็นส่วนมาก

บทสรุป

จริยธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ปัญหาของสังคมไทยที่ประสบพบเห็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจาก “คน” ปัญหาเริ่มต้นที่ “คน” และมีผลกระทบถึง “คน” การแก้ปัญหาสังคมไทยจึงต้องแก้ด้วย “การพัฒนาคน” เพื่อให้คนมีปัญญา มีความรู้มีคุณธรรมและมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาคนอย่างไรเพื่อให้คนมีชีวิตที่ดีงามสามารถใช้ความรู้และแก้ปัญหาได้ สร้างสรรค์ได้ ปฏิบัติต่อเทคโนโลยีอย่างถูกต้อง อยู่ในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ บริโภคผลผลิตด้วยปัญญา รู้อะไรดี อะไรชั่ว มีทัศนคติทางจริยธรรมที่เหมาะสม การจัดการศึกษาควรต้องยึดหลักสำคัญคือ “ให้ความรู้คู่คุณธรรม” สังคมไทยจึงจะมีสมาชิกของสังคมที่เป็นทั้งคนเก่งและคนดี อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคม

บรรณานุกรม

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ : วิชาษา, 2543.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกภาษาบาลี กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525.

อง.ทก. 20/371/110. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย ทุกนิပါတ

ขุ.อิติ. 25/194-5/236-237. สุตตนต์ปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก

ที.ปา. 11/439/312. สุตตนต์ปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค

อง.สตตก. 23/34/33. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย สตตกนิပါတ

อง.ทสก. 24/61. สุตตนต์ปิฎก องคุดตินิกาย เอกาทสกนิပါတ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : 2539.

พระมหาสามารถ ฐานิสฺโร. (2550). สัมฤทธิผลของโครงการพุทธธรรมนำเยาวชนของโรงเรียนวัดกระจับ
พินิจ สังกัดกรุงเทพมหานคร ในปีการศึกษา 2546 : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.

อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาของจื๊อกับการจัดระเบียบทางสังคม

นางสาวอรนิตย์ จิวโพธิ์เจริญ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อีเมล : oranitjew@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาของจื๊อกับการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งขงจื๊อนั้นเป็นนักการศึกษา นักคิด และนักปฏิบัติมีความสามารถหลายด้าน จะเห็นจากการได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองประจำแคว้นต่างๆ และยังเป็นผู้นำเสนอหลักการของตนแก่ผู้ปกครองของแคว้นต่างๆ อีกด้วย ผลการจากศึกษาพบว่า อุดมคติเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางการใช้ชีวิตของแต่ละบุคคลในสังคมนับเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ควรแสวงหา สำหรับขงจื๊อมีอุดมการณ์ที่จะสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคม โดยพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพด้วยการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อสร้างบรรทัดฐาน กำหนดสถานภาพ และบทบาทของแต่ละบุคคล ด้วยการส่งเสริมให้มีความรู้และคุณธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อจุดประสงค์ที่สำคัญเพื่อพัฒนาสังคมโดยเริ่มจากส่วนย่อย คือ มนุษย์ แล้วนำไปสู่ส่วนรวมคือสังคมเป็นอันดับสุดท้าย

คำสำคัญ : อุดมคติ, ปรัชญาขงจื๊อ, การจัดระเบียบสังคม

The ideal of the Confucian philosophy of social organization.

Oranit Jewpocharoen

Faculty of Humanities, Kasetsart University

E-mail: oranitjew@hotmail.com

ABSTRACT

This article aimed to study the ideal of the Confucian philosophy of social organization. The Confucius was an educator, thinker and practical master in various subjects, it can be seen from his political positions many regions, moreover, he also presented his principles to the ruler of regions government. The results of the study showed that Ideal is the ultimate aim that is very important of human life, it is the key factor that influenced to the dimension of individual life which people must looking for it. For the Confucian, he attempted to make equality in society and people by improving social organization. Therefore, to establish norms, to determine the status and role of the people in individuality aspect by promoting knowledge and virtue. The main purpose of the principles is to develop society by starting from micro element that is human thus will be leading to society as last.

Keywords: ideal, Confucian philosophy, social organization

1. บทนำ

อริสโตเติลกล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (Social Animal) คือ มีการอยู่อาศัยเป็นกลุ่ม มีความสัมพันธ์และมีการพึ่งพาอาศัยกัน กลุ่มย่อยที่สุดของสังคมมนุษย์ ได้แก่ ครอบครัว จากนั้นจึงขยายความสัมพันธ์เป็นชุมชน จนถึงระดับประเทศและสังคมโลก แม้ในระดับโลกก็ยังคงมีการรวมกลุ่มในลักษณะต่างๆ ได้แก่ ประชาคม ซึ่งกำหนดขึ้นจากเขตพื้นที่ และองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์โดยไม่แบ่งเขตพื้นที่แต่ประกอบด้วยประเทศต่างๆ ที่มีคุณสมบัติในการเข้าร่วมองค์การดังกล่าว

นับแต่อดีตภายในกลุ่มของมนุษย์จะมีการจัดการเพื่อให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ การจัดการที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดหลักเกณฑ์สืบทอดต่อไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น จริยธรรม ระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม และกฎหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ในบรรดาหลักเกณฑ์ต่างๆ คำสอนของขงจื้อซึ่งเป็นนักปรัชญาจีน (551-479 ปีก่อน คริสต์ศักราช) ได้รับการนำมาประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลาย ปรัชญาขงจื้อได้รับอิทธิพลมาจากปัญหาสังคม เช่น การเมืองการปกครอง ญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้จากการศึกษารวบรวมความรู้ของคนรุ่นก่อน คือ ความรู้ในสมัยราชวงศ์โจว (Zhou เริ่มประมาณ 1123 ปีก่อน คริสต์ศักราช - 256 ปีก่อนคริสตศักราช) ซึ่งขงจื้อมีความเห็นว่าสามารถใช้เป็นต้นแบบในการปฏิบัติได้

หลักปรัชญาของขงจื้อรวมอยู่ในคัมภีร์ 6 เล่ม ประกอบด้วย คัมภีร์โคลงกลอน คัมภีร์การปกครอง คัมภีร์ว่าด้วยจารีตและธรรมเนียม คัมภีร์ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลง คัมภีร์ดนตรี และคัมภีร์ประวัติศาสตร์

ขงจื้อจึงเป็นนักการศึกษา นักคิด และนักปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อนำเสนอหลักการของตนต่อผู้ปกครองแคว้นต่างๆ และได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองประจำแคว้นนั้นๆ การนำเสนอหลักปรัชญาของขงจื้อมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาสังคม ปัญหาสังคมในยุคดังกล่าวได้แก่ การทำสงครามระหว่างแคว้น และความอยุติธรรมในระบอบราชการ นอกจากนี้ภายหลังจากที่ไม่ได้รับราชการแล้วขงจื้อก็ได้เผยแผ่ความรู้ทางจริยธรรมโดยจัดตั้งโรงเรียนเพื่อปลูกฝังให้ประชาชนมีคุณธรรม สังคมในอุดมคติของขงจื้อคือสังคมที่ผู้คนมีคุณธรรม

คำว่าอุดมคติ อุดมการณ์ หรือจุดมุ่งหมายสูงสุดมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นปัจจัยกำหนดทิศทางการใช้ชีวิตของแต่ละบุคคล เช่น ผู้ที่มีอุดมคติว่าจะต้องเป็นเศรษฐีก็จะหาแนวทางในการประกอบอาชีพเพื่อให้ได้มีฐานะร่ำรวย หรือผู้ที่คิดว่าความรู้คือสิ่งที่มีค่าที่สุดก็จะแสวงหาความรู้ เป็นต้น ทั้งนี้เมื่อพิจารณาชีวประวัติของขงจื้อตั้งแต่วัยเด็กที่เป็นผู้มีวุฒิภาวะเกินวัยเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการศึกษาและเผยแผ่จริยธรรม ประกอบกับหลักปรัชญาที่มุ่งอธิบายจริยศาสตร์ที่เชื่อมโยงมนุษย์เข้ากับเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ทำให้สันนิษฐานได้ว่าอุดมคติในการดำเนินชีวิตของขงจื้อมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมตามทัศนะของขงจื้อเป็นการปฏิบัติตามจริยธรรมเพื่อสังคมปัจจุบัน ไม่ใช่เพื่อโลกหน้า “เขาถือมนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกชนส่วนหนึ่งซึ่งมารวมกันเข้าเป็นสังคม การแก้ไขความเสื่อมโทรมของสังคมมิใช่

แก้จากคนอื่น แต่จงตั้งต้นแก้จากตนเองแต่ละคนออกไป...” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522: 128) ตามทัศนะของขงจื้อ มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาสังคมได้ด้วยการปฏิบัติตามหน้าที่แห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น หน้าที่ระหว่างบิดากับบุตร โดยยึดหลักคุณธรรม เช่น ความกตัญญู พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งส่งผลให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม อุดมคติในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคมจึงเป็นประเด็นการศึกษาที่จะช่วยให้เข้าใจอุดมคติหรืออุดมการณ์ของขงจื้อ ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาขงจื้อกับสังคม และแนวทางที่จะประยุกต์ใช้หลักปรัชญาดังกล่าวเพื่อพัฒนาสังคม

2. นิยามศัพท์

“อุดมคติของชีวิต” หมายถึง สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา

“อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อ” หมายถึง จุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตตามทัศนะของขงจื้อที่ปรากฏในชีวประวัติและคำสอน

“การจัดระเบียบทางสังคม” หมายถึง การกำหนดรูปแบบพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลเพื่อความสงบสุข

3. แนวคิดเรื่องอุดมคติของชีวิต

3.1 ความหมายของอุดมคติของชีวิต

อุดมคติของชีวิต (Summum Bonum) เป็นประเด็นการศึกษาที่มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งปรัชญาและศาสนา ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 108) ให้ความหมายของ Summum Bonum ไว้ว่า

Summum Bonum สิ่งประเสริฐสูงสุด:

1. ในทางอภิปรัชญา หมายถึง คุณค่าหรือความดีสูงสุด ไม่เป็นรองคุณค่าหรือความดีอื่นใด
2. ในทางจริยศาสตร์ หมายถึง สิ่งที่ดีสูงสุดที่เป็นจุดหมายของชีวิตมนุษย์
3. ในทางศาสนศาสตร์ หมายถึง สภาวะธรรมชั้นสูงสุดของแต่ละศาสนา เช่น นิพพานในพระพุทธศาสนา

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์ (2550: 83) ให้นิยามว่า Summum Bonum หมายถึง “ความดีสูงสุด, สิ่งประเสริฐสูงสุด”

สุखาวน พลอยชุม (2523: 202) อธิบายว่า “อุดมคติของชีวิต หมายถึง สิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหา”

สรุปได้ว่าอุดมคติของชีวิต หมายถึง “จุดหมายของชีวิตที่มนุษย์ควรแสวงหา” จุดหมายดังกล่าวมีทั้งความหมายทางอภิปรัชญา เช่น โลกแห่งแบบของเพลโต ความหมายทางจริยศาสตร์ เช่น

หลักการทำหน้าที่ของอิมมานูเอล คานท์ และทางศาสนศาสตร์ เช่น พรหมันตามหลักศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดู ทั้งนี้อุดมคติของชีวิตในความหมายของอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ จะมีความสัมพันธ์กัน คือ แนวคิดทางอภิปรัชญามีเป็นจุดมุ่งหมายของจริยศาสตร์ เช่น อภิปรัชญาที่มีความเชื่อเรื่องโลกหลังความตาย ว่าเป็นสิ่งสูงสุด จริยศาสตร์ของแนวคิดดังกล่าวก็จะเน้นการทำความดีเพื่อความสุขในโลกหน้า เป็นต้น

3.2 กลุ่มแนวคิดเรื่องอุดมคติของชีวิต

อุดมคติของชีวิตจำแนกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. สุขนิยม (Hedonism) หมายถึง “ลัทธิที่ถือว่าความสุข ความเพลิดเพลินเป็นมาตรฐานอันสูงสุดของชีวิตทางศีลธรรม ความสุขเป็นความดีสูงสุดเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดของชีวิต” (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2520: 132) แนวคิดแบบสุขนิยมจำแนกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มอันทินิยม กลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาความสุขโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ปัจจัยที่ควบคุมชีวิตมนุษย์ตามทัศนะของสุขนิยมคือ ความปลอดภัยและความสุข

ชาวสุขนิยมเชื่อว่าไม่ว่าเราจะทำอะไรไปแล้วแต่เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีความสุขสบาย เป็นจุดหมายปลายทาง คนบางคนอาจหลอกตัวเองคือคิดว่าสิ่งที่ตนกำลังกระทำสิ่ง ๆ หนึ่งอยู่ในปัจจุบันนี้เพราะใจรักมิใช่ความสุขสบาย ชาวสุขนิยมจะบอกว่านั้นเป็นการวิเคราะห์ และสืบสาวไปยังไม่ตลอด ถ้าพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้วเราไม่สามารถหนีพ้น 2 สิ่งคือ การปลอดภัยจากความเจ็บปวดและการได้มาซึ่งความสุข (วิทย์ วิศทเวทย์, 2538:144)

1.2 กลุ่มสากลสุขนิยม หรือประโยชน์นิยม กลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความสุขของคนส่วนใหญ่โดยถือว่าตนคือสมาชิกของคนกลุ่มดังกล่าว “ลัทธินี้มุ่งจะปรับปรุงการกระทำ อุปนิสัยและความประพฤติของมนุษย์ และส่งเสริมให้สร้างอุดมคติ เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่คนเป็นจำนวนมาก และปรับปรุงชีวิตทางสังคมให้ดีขึ้น” (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2520: 142)

2. อสุขนิยม (Non-hedonism) หมายถึง แนวคิดที่ถือว่าความสุขทางวัตถุมิใช่สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ แต่ยังมีสิ่งอื่น ๆ ที่มีคุณค่ามากกว่า ได้แก่

2.1 กลุ่มปัญญานิยม มีแนวคิดที่ว่าปัญญาหรือความรู้คือสิ่งที่มีค่าสูงสุด ปัญญาในที่นี้มีอยู่ในจิตวิญญาณ ซึ่งสำคัญมากกว่าร่างกาย ดังนั้นชีวิตที่มีคุณค่าคือชีวิตที่แสวงหาความรู้

ความรู้ในทัศนะของปัญญานิยมมี 2 แบบ อย่างแรกคือความรู้ที่ช่วยให้มนุษย์ได้อยู่สุขสบายขึ้น การแสวงหาความรู้แบบนี้ก็คือหาวิธีการที่จะสนองความต้องการของร่างกาย นั่นเอง ความรู้แบบนี้ก็ไม่พ้นจากร่างกาย ความรู้แบบนี้ไม่พ้นจากร่างกาย ยังติดอยู่กับร่างกายและถือร่างกายเป็นสรณะ อีกอย่างหนึ่งคือความรู้บริสุทธิ์ เป็นสัจธรรมอันอมตะ ไม่เกี่ยวเนื่องกับการสนองความอยากของร่างกาย (วิทย์ วิศทเวทย์, 2538:149)

กลุ่มปัญญานิยมให้ความสำคัญกับความรู้บริสุทธิ์ เนื่องจากเป็นความรู้ที่ทำให้มนุษย์เป็นคนดีและแสดงถึงความแตกต่างจากสัตว์

2.2 กลุ่มวิมุตินิยม มีแนวคิดที่ว่าความสงบหรือความหลุดพ้นคือสิ่งมีค่าสูงสุด ความสงบหรือความหลุดพ้นดังกล่าวได้มาด้วยการเอาชนะตนเอง กลุ่มแนวคิดแบบวิมุตินิยมได้แก่ศาสนาต่าง ๆ

ชาววิมุตินิยมสอนว่าถ้าท่านชนะตนเองท่านจะชนะโลกทั้งโลก ท่านต้องพยายามเห็นความจริงว่าไม่มีอะไรในโลกที่อยู่เหนือมือของท่านเท่ากับตัวท่านเอง จงถือว่าทุกสิ่งที่ท่านมีอยู่นั้นมีใช่ของท่าน ถ้าท่านคิดเช่นนั้นก็เท่ากับท่านไม่มีอะไรเลย และเมื่อไม่มีอะไรท่านก็จะไม่มีอะไรที่เสีย ท่านก็จะไม่มีความเสียใจ ไม่ผิดหวัง จะมีก็แต่ความสงบ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2538:150)

3. กลุ่มอัตถิภาวนิยม (Existentialism) มีแนวคิดที่ว่าเสรีภาพคือสิ่งมีค่าสูงสุด แบบแผนจารีตประเพณี แม้กระทั่งกฎศีลธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงมีสิทธิเลือกที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ตามทัศนะของนักปรัชญาในกลุ่มอัตถิภาวนิยม เช่น ฌอง-ปอลซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) เห็นว่า “มาตรการทางจริยธรรมไม่มีตายตัว แต่ต้องมุ่งส่งเสริมให้คนรับผิดชอบในการตัดสินใจเลือกกระทำของตนโดยคำนึงถึงตนเองและผู้อื่น” (สุเชาว์ พลอยชุม, 2523: 206)

4. กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) มีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับร่างกายและจิตใจ สิ่งมีค่าในชีวิตมีได้หลายอย่าง ไม่จำกัดเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง

ดังนั้น สำหรับมนุษยนิยม มนุษย์มีลักษณะพิเศษตรงที่ว่าเขาได้พัฒนาจนถึงขีดที่สามารถลิ้มรสสิ่งต่าง ๆ ได้หลายสิ่ง ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะที่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ อะไรก็ตามที่ทำให้มนุษย์พอใจก็ดีทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องดื่ม สุขภาพ การได้รับความนับถือความอบอุ่นกับเพื่อนมนุษย์ กิจกรรมทางเพศ การผจญภัย การแสวงหาสัจจะ การเอาชนะอุปสรรค การชื่นชมศิลปะ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งมีค่าในตัวเองไม่สามารถจะทอนสิ่งหนึ่งลงเป็นอีกสิ่งหนึ่งได้ คือ ไม่มีอะไรมีฐานะสูงสุด คนที่มีชีวิตอย่างสมบูรณ์คือคนที่มีความพอใจในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ประสานกลมกลืน ไม่มีความขัดแย้ง หรือถ้ามีก็น้อยที่สุด สังคมที่สมบูรณ์คือสังคมที่สนองความต้องการทางร่างกายมนุษย์ได้ทั่วหน้า แล้วเปิดโอกาสให้มนุษย์แสวงหาความชื่นชมกับสิ่งเหล่านี้ได้ตามที่แต่ละคนจะพอใจ (ดวงดาว กิริติกานนท์, 2553: 73, อ้างถึง สมภาร พรมทา, 2541: 121)

กลุ่มแนวคิดเรื่องอุดมคติของชีวิตในช่วงต้นล้วนแต่พัฒนาแนวคิดมาจากอภิปรัชญา 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มสสารนิยม คือ กลุ่มที่มีแนวคิดที่ว่าสสารหรือวัตถุเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งเมื่อทอนลงจนถึงที่สุดแล้วจะมีสภาพเป็นสสารเท่านั้น แนวคิดแบบสสารนิยมเป็นต้นกำเนิดของอุดมคติของชีวิตแบบสุขนิยม

2. กลุ่มจิตนิยม คือ กลุ่มที่มีแนวคิดว่าจิตหรือพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและวางกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่ง แนวคิดแบบจิตนิยมเป็นต้นกำเนิดของอุดมคติของชีวิตแบบอสุขนิยม

4. อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อ

ขงจื้อ (Kung Tzu, 551-479 ปีก่อน คริสต์ศักราช) เป็นนักปรัชญาจีนดำรงชีวิตอยู่สมัยขุน
 ชิวและ จั้นกั๋ว (ยุคฤดูใบไม้ผลิ-ฤดูใบไม้ร่วง และยุคสงครามระหว่างรัฐ) สภาพสังคมในยุคดังกล่าวไม่ม
 ความสงบสุขเพราะเกิดสงครามระหว่างแคว้น ทำให้เกิดปรัชญาร้อยสำนักขึ้น ลัทธิขงจื้อเป็นหนึ่งในกลุ่ม
 ปรัชญาดังกล่าวที่มุ่งแก้ไขปัญหาความวุ่นวายทางสังคมโดยใช้ชนบธรรมเนียมเดิม คือแบบราชวงศ์โจว
 (Zhou) ขงจื้อดำรงชีวิตตามหลักการที่ตนเองเชื่อมั่น เช่น การปฏิบัติหน้าที่ในอาชีพต่างๆ ด้วยความ
 ตั้งใจและขยันหมั่นเพียร รวมทั้งนำเสนอหลักการแก้ปัญหาสังคมต่อเจ้านครรัฐต่าง ๆ อุดมคติของชีวิต
 ตามหลักปรัชญาขงจื้อสามารถพิจารณาจากคำสอนในส่วนของอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ตามขอบเขต
 ความหมายของ Summum Bonum

4.1 อภิปรัชญาของขงจื้อ

ปรัชญาขงจื้อมีลักษณะสำคัญคือมุ่งแก้ปัญหาในปัจจุบัน ไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาทาง
 อภิปรัชญาแบบตะวันตก ดังที่สุวรรณา สถาอนันท์ (2556: 37-38) วิเคราะห์คัมภีร์หลุนอิวซึ่งเป็น
 คำสอนของขงจื้อว่าในหลุนอิวมีบันทึกถึงสิ่งที่ขงจื้อสอนและสิ่งที่ยอยู่นอกขอบเขตคำสอนของขงจื้อไว้ 5
 ประเภทดังนี้

1. วาจาามที่ขงจื้อพูดถึง ได้แก่ กวีนิพนธ์ ประวัติศาสตร์ และการรักษาหลี่ (คือรู้จัก
 ควบคุมการใช้อำนาจทางทรัพย์สิน และอำนาจทางวัฒนธรรมของตน)
2. วิชาที่ขงจื้อสอน ได้แก่ วรรณคดี จริยธรรม ความสัตย์ซื่อภักดี และความน่าเชื่อถือ
3. เรื่องที่ขงจื้อระมัดระวังที่สุด ได้แก่ การถือศีล สงคราม และความเจ็บป่วย
4. เรื่องที่ขงจื้อไม่ค่อยได้พูดถึง ได้แก่ ผลประโยชน์ ชะตากรรม และมนุษยธรรม
5. เรื่องที่ขงจื้อไม่พูดถึง ได้แก่ เรื่องประหลาด การใช้กำลัง ความวุ่นวาย และเรื่องภูตผี

ประเภทของคำสอนและโดยเฉพาะเรื่องที่ขงจื้อไม่พูดถึงหรือไม่ค่อยได้พูดถึงในข้างต้น เช่น
 ชะตากรรม เรื่องประหลาด และภูตผี มีความสอดคล้องกับแนวคิดทางอภิปรัชญาตะวันตก 2 กลุ่ม คือ
 กลุ่มอเทวนิยมแบบปฏิเสธ (negative atheism/ ไม่ใช่เทวนิยม (non-theist) คือ กลุ่มที่ไม่มีทัศนะ
 ใดๆ เกี่ยวกับพระเจ้า แม้กระทั่งข้อความว่า “พระเจ้าไม่มีอยู่” และกลุ่มอัญญาณิยม (agnosticism) ที่
 มีแนวคิดว่ามนุษย์ไม่มีความรู้เพียงพอที่จะตัดสินประเด็นทางอภิปรัชญา เช่น พระเจ้ามีหรือไม่มีอยู่ เป็น
 พวกที่สงสัยต่อการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

- 1) ระดับอ่อน คือผู้ที่เข้าใจแก่นแท้ของพระเจ้า แต่ไม่ได้มีความเชื่อหรือไม่เชื่อในการดำรง
 อยู่ของพระเจ้า
- 2) ระดับกลาง คือผู้ที่ยอมรับระดับอ่อน แต่ยอมรับด้วยว่ามนุษย์ไม่อาจค้นพบเหตุผล
 เพียงพอเพื่อจะเชื่อหรือไม่เชื่อว่าพระเจ้าหรือความเป็นจริงสูงสุดดำรงอยู่

3) ระดับเข้ม คือผู้ที่ยอมรับระดับกลาง แต่ยอมรับด้วยว่าเป็นเรื่องผิดหรือไม่เหมาะสมที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อในการดำรงอยู่ของพระเจ้าหรือความเป็นจริงสูงสุด เว้นเสียแต่ว่าจะมีเหตุผลที่เพียงพอเพื่อยืนยันความเชื่อหรือความไม่เชื่อดังกล่าว

อุดมคติของชีวิตตามความหมายทางอภิปรัชญาตามหลักปรัชญาของขงจื้อ ได้แก่ สิ่งมีค่าคือมนุษย์พิจารณาได้จากเรื่องที่ยังสอน เช่น ประวัติศาสตร์ จริยธรรม และวัฒนธรรม เป็นต้น เป็นเรื่องที่อยู่ในขอบเขตความรู้ของมนุษย์และเพื่อแก้ปัญหาให้แก่มนุษย์ ขณะที่เรื่องราวที่อยู่นอกขอบเขตของประสาทสัมผัส เช่น สวรรค์ เทพดา ขงจื้อไม่ได้ให้ความสำคัญ เพียงแต่นำมาเป็นสัญลักษณ์ให้มนุษย์ปฏิบัติดีเท่านั้น ชัยวัฒน์ อัตพัฒน (2520: 208) อธิบายความคิดเห็นทางด้านปรัชญาของขงจื้อซึ่งมีเนื้อหาทางอภิปรัชญาไว้ดังนี้

ขงจื้อได้แสดงความคิดเห็นทางด้านปรัชญาไว้ว่า

1. ความจริง คือกฎหมายของพระเจ้า ความจริงหมายถึงสิ่งที่รับรู้ความเป็นอยู่ของเราและศีลธรรมหมายถึงกฎเกณฑ์ที่ควบคุมการเป็นอยู่ของเรา

2. ธรรมชาติซึ่งสวรรค์มอบให้แก่มนุษย์เป็นสิ่งที่ตั้งงามอยู่ในตัวแล้ว สิ่งใดที่สวรรค์มอบให้สิ่งนั้นเรียกว่าธรรมชาติ การทำตามธรรมชาติเรียกว่า “มรรค” และการควบคุมมรรค เรียกว่า “คำสั่งสอน”

3. มีผู้ถามขงจื้อว่า ความรู้คืออะไร ขงจื้อตอบว่า “ความรู้” คือการรู้ว่าตัวรู้ในสิ่งที่ตัวรู้และรู้ว่าตัวไม่รู้ในสิ่งที่ตัวไม่รู้

4. มีผู้ถามว่า ชีวิตคืออะไร ขงจื้อแทนที่จะตอบตามแนวปรัชญา กลับตอบมาในรูปจริยธรรมว่า “ชีวิต คือ ความซื่อสัตย์ คนที่ไม่มีความซื่อสัตย์เหมือนคนที่ตายแล้วและชีวิตที่ไม่มีความซื่อสัตย์ก็เหมือนไม่มีชีวิต ผู้ที่เกิดมาแล้วปราศจากความซื่อสัตย์ก็เหมือนไม่ได้เกิดมา ฉะนั้นมนุษย์จำต้องถือความซื่อสัตย์เป็นชีวิตที่เดียว”

คำตอบเรื่องความจริง ความงาม ความรู้ และชีวิต ตามทัศนะดังกล่าวรวมอยู่ในความเป็นมนุษย์ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า อุดมคติของชีวิตตามความหมายทางอภิปรัชญาของขงจื้อ คือ “ความมีอยู่ของมนุษย์”

4.2 จริยศาสตร์ของขงจื้อ

หลักปรัชญาส่วนใหญ่ของขงจื้อมีเนื้อหาทางจริยศาสตร์ ซึ่งจำแนกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) ปรัชญาปัจเจกชน ได้แก่ การพัฒนามนุษย์ด้วยการศึกษา มนุษย์ที่มีคุณภาพตามทัศนะของขงจื้อคือมนุษย์ที่มีคุณธรรม โภเมนทร์ ชินวงศ์ (2548: 98) สรุปคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาของขงจื้อไว้ว่า

1. การศึกษาโดยใช้ความคิดหรือเหตุผล
2. การศึกษาโดยกล้าเผชิญกับความจริงเกี่ยวกับตนเอง 4 ระดับ

- บุคคลที่มีความรู้มาแต่กำเนิด จัดเป็นคนชั้นเลิศ
- บุคคลที่มีความรู้โดยการศึกษา จัดเป็นคนชั้นสอง
- บุคคลมีความรู้โดยปากเพียรอย่างอุตสาหะ จัดเป็นบุคคลชั้นสาม
- บุคคลถึงแม้จะปากเพียรอย่างเต็มที่ก็ไม่มีความรู้ได้ จัดเป็นบุคคลชั้นต่ำสุด

กลุ่ม	หน้าที่
กลุ่มที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง ผู้ปกครองให้เกียรติผู้อยู่ใต้ปกครอง	ผู้อยู่ใต้ปกครองมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง
กลุ่มที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร	บิดามารดาให้ความเมตตาแก่บุตร บุตรมีความกตัญญูต่อบิดามารดา
กลุ่มที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง	พี่วางตัวเหมาะสม น้องมีความเคารพพี่
กลุ่มที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา สามีมีคุณธรรม	ภรรยาเชื่อฟังสามี
กลุ่มที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน	มีความไว้วางใจกันและกัน

2) ปรัชญาสังคม ขงจื้อแบ่งฐานะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลออกเป็น 5 กลุ่ม พร้อมหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม

3) ปรัชญาการเมือง ขงจื้อให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรทางการเมืองด้วยการศึกษาเช่นเดียวกับปัจเจกชน วิชาทางปรัชญาการเมืองที่ขงจื้อให้ความสำคัญได้แก่ นิติธรรมนิยม กวินินพนธ์ และดนตรี ดังที่ขงจื้อได้กล่าวว่า “อุปนิสัยของคนอาจปลูกฝังขึ้นได้ด้วยกวินินพนธ์ เสริมสร้างให้มั่นคงด้วยจารีตประเพณี และทำให้สมบูรณ์ได้ด้วยดนตรี (พิน ดอกบัว, 2555: 76, อ้างถึง ชิวไซ, 2523: 74)

หลักปรัชญาของขงจื้อทั้งด้านปัจเจกชน สังคม และการเมืองแสดงให้เห็นอุดมคติของชีวิตที่สอดคล้องกับอุดมคติตามความหมายทางปรัชญา คือ “ความมีอยู่ของมนุษย์” ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะชีวิตของแต่ละบุคคล แต่ยักรวมถึงสังคม เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มนุษย์ที่มีคุณค่าคือผู้ที่ศึกษาอบรมมีคุณธรรม ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า อุดมคติตามหลักปรัชญาของขงจื้อ คือ “คุณธรรมของมนุษย์และสังคม” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดกลุ่มปัญญานิยม ประโยชน์นิยม และมนุษยนิยม

5. การจัดระเบียบทางสังคม

เมื่อมนุษย์มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในเชิงความร่วมมือและความขัดแย้ง เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขจึงมีการสร้างกฎระเบียบในการอยู่อาศัยร่วมกัน เช่นการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิก การสร้างจารีตประเพณี การบัญญัติกฎหมาย และการแบ่งกลุ่มภายใน เป็นต้น รวมถึงเรียกว่าการจัดระเบียบทางสังคม “...ระบบเหล่านี้อาจจำแนกเป็นสองส่วนด้วยกันคือระบบมุ่งแก่ภายในและระบบมุ่งแก่ภายนอก ระบบแรกถือศาสนาและขนบประเพณีต่าง ๆ ที่มุ่งขัดเกลาจิตใจมนุษย์ ส่วนระบบที่สองก็เช่นกฎหมาย ระเบียบวินัย และระบอบการเมืองการปกครอง เป็นต้น” (สมภาร พรหมทา, 2539: 1) การจัดระเบียบทางสังคมเป็นประเด็นการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ในกลุ่ม และกลไกการทำงานของสังคม

การจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization) มีคำพ้องความหมาย ได้แก่ ระเบียบสังคม (Social Order) และโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ทั้งหมดมีความหมายว่า การกำหนดรูปแบบพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลเพื่อความสงบสุข

จุดประสงค์ในการจัดระเบียบสังคม ได้แก่

1. เพื่อป้องกันความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล
2. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม
3. เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข

องค์ประกอบของการจัดระเบียบทางสังคม ได้แก่

1. บรรทัดฐานหรือปทัสถาน (Norms)
2. สถานภาพ (Status)
3. บทบาท (Role)
4. การขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
5. กระบวนการทางสังคม (Social Process)

1. บรรทัดฐานหรือปทัสถาน (Norms) หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ แบบแผน พฤติกรรม หรือค่านิยมที่สังคมกำหนดให้บุคคลยึดถือและปฏิบัติ ประเภทของบรรทัดฐาน ได้แก่

- 1.1 ธรรมเนียม คือ แบบแผนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การไหว้ของคนในสังคมไทย
- 1.2 กฎศีลธรรม คือ ความรู้สึกที่ตัดสินความถูกต้องของการกระทำ เช่น บิดามารดาต้องเลี้ยงดูบุตร

- 1.3 กฎหมาย คือ บรรทัดฐานที่ผู้อำนาจทางการปกครองกำหนดเพื่อบังคับให้บุคคลปฏิบัติ

ตามหรือห้ามมิให้กระทำ หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามบทบัญญัติ

สนธยา พลศรี, (2545: 119) แบ่งบรรทัดฐานออกเป็น 2 ประเภท คือ “บรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมภายนอก (Explicit and Behavior Norms) และบรรทัดฐานเกี่ยวกับความคิดความเชื่อ (Ideal Norms) ” บรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมภายนอกประกอบด้วยธรรมเนียมหรือวิถีประชา จารีตหรือกฎศีลธรรม และกฎหมาย ส่วนบรรทัดฐานเกี่ยวกับความคิดความเชื่อเป็นบรรทัดฐานทางจิตใจที่มีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจและพฤติกรรมของมนุษย์ ประกอบด้วย

- 1) ความเชื่อ (Beliefs) คือ การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นความจริง ความเชื่อของบุคคลจำนวนมากจะกลายเป็นความเชื่อของสังคม
- 2) ศาสนา (Religion) คือ หลักคำสอนที่มนุษย์ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อควบคุมการกระทำและพัฒนาจิตใจ
- 3) อุดมการณ์ (Ideology) คือ ระบบความคิดความเชื่อที่จูงใจให้ผู้อื่นเห็นด้วยและปฏิบัติตาม

ในสำนักการศึกษาแนวพฤติกรรมและการทดสอบการสภาพความเป็นจริง (Behavioral Empirical) ถือว่า

1. อุดมการณ์เป็นแรงชักจูงใจ (Motivation Force) ที่เป็นเสมือนผลักดันที่ทำให้เกิดการกระทำนานาประการในสังคม
2. อุดมการณ์เป็นแรงคลใจ (Inspiration) ให้มนุษย์เกิดการเชื่อวาง และในที่สุดก็จะนำไปสู่หน้ที่ความรับผิดชอบ
3. อุดมการณ์เป็นลักษณะของความเชื่อที่ยึดมั่นที่มีความแน่นอนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Consistent and Integrated) ซึ่งมีอิทธิพลในการสร้างทัศนคติ (Attitude) ของมนุษย์ให้เป็นไปในแนวหนึ่งแนวใดโดยเฉพาะ (ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2516: 52-53)

2. สถานภาพ (Status) หมายถึง ตำแหน่งของบุคคลในสังคม แบ่งเป็นสถานภาพโดยกำเนิด เช่น เพศ อายุ และเชื้อชาติ เป็นต้น และสถานภาพโดยการกระทำ เช่น การศึกษา การสมรส และการประกอบอาชีพ เป็นต้น

3. บทบาท (Role) หมายถึง หน้าที่ความรับผิดชอบตามสถานภาพ เช่น นักเรียนมีบทบาทในการไปโรงเรียน และครูมีบทบาทในการสอนหนังสือ เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้มีสถานภาพเหมือนกันย่อมแสดงบทบาทแบบเดียวกัน แต่ในบางกรณีอาจแสดงบทบาทต่างกัน จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคนอื่นๆ (2552: 37-38) อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของบทบาทว่า

เหตุใดคนที่มีสถานภาพเหมือนกันบางครั้งแสดงบทบาทต่างกัน? เรื่องนี้อาจพิจารณาได้โดยแยกลักษณะของบทบาทเป็น 3 ด้าน คือ 1. บทบาทในอุดมคติ (ideal

role) ได้แก่บทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไป ในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำ แต่อาจไม่มีใครทำตามนั้น 2. บทบาทตามที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (perceived role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล 3. บทบาทที่แสดงออกจริง (actual/enacted role) ได้แก่ การกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย...

4. การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หมายถึง กระบวนการที่กลุ่มปลูกฝังให้สมาชิกรับเอาบรรทัดฐานต่างๆ ไปปฏิบัติ สนธยา พลศรี (2545: 132) อธิบายว่า

การขัดเกลาทางสังคมอาจทำได้ 2 วิธี คือ

1. การขัดเกลาทางอ้อม เป็นการที่บุคคลเรียนรู้ระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ ในสังคมโดยการสังเกตหรือการประพฤติในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นความเคยชิน

2. การขัดเกลาโดยตรง เป็นการที่สังคมทำการขัดเกลาหรือฝึกอบรมให้บุคคลเรียนรู้และนำไปปฏิบัติโดยผ่านสถาบันที่สังคมกำหนด เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นต้น

5. กระบวนการทางสังคม (Social Process) หมายถึง รูปแบบของการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกของสังคมในลักษณะของการร่วมมือ การแข่งขัน การสมานฉันท์ การผสมกลมกลืนหรือการกลืนกลายหรือการปรับปรน และการขัดแย้ง

การจัดระเบียบทางสังคมช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง องค์กรประกอบของการจัดระเบียบทางสังคม ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม สถานภาพ บทบาท การขัดเกลาทางสังคม และกระบวนการทางสังคม ได้แบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่สมาชิก พร้อมทั้งมีการปลูกฝังวิธีการในการอยู่ร่วมกัน การจัดระเบียบทางสังคมในลักษณะดังกล่าวพัฒนาขึ้นพร้อมกับหลักจริยธรรมทางสังคม เช่น หลักปรัชญาขงจื้อ ซึ่งจะได้อธิบายไว้ในลำดับต่อไป

6. อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อกับการจัดระเบียบทางสังคม

อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อมีความสัมพันธ์กับการจัดระเบียบทางสังคมในด้านต่างๆ ดังนี้

6.1 เปรียบเทียบอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อกับอุดมการณ์ทางสังคม

อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื้อ หมายถึง จุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตตามทัศนะของขงจื้อที่ปรากฏในชีวิตประวัติและคำสอน อุดมคติดังกล่าวเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดกลุ่มปัญหานิยม ประโยชน์นิยม และมนุษยนิยมลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะของปัญหานิยม ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการศึกษา ประโยชน์นิยม ได้แก่ การมุ่งสร้างประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ และมนุษย

นิยม ได้แก่ การเชื่อมั่นและพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างความสงบสุขแก่สังคม ดังที่ สิทธิ บุตรอินทร์, (2554: 210-211) แสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาขงจื๊อไว้ว่า

...ปรัชญาสายนี้อธิบายการสังคมของมนุษย์ แสดงให้เห็นความจริงต่อไปว่า มนุษย์เกิดคนเดียว อยู่คนเดียว และตายไปคนเดียว โดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น สิ่งอื่นเลย ย่อมเป็นไปไม่ได้ ชีวิตที่สมบูรณ์ต้องสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันอยู่ มนุษย์เป็นผู้ให้กำเนิดสังคมและรัฐ จึงต้องอยู่กับสังคมตลอดไป...

เมื่อพิจารณาอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื๊อประกอบกับอุดมการณ์ทางสังคมซึ่งเป็น บรรทัดฐานทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ เช่น ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ และความยุติธรรม เป็นต้น จะเห็นได้ว่าขงจื๊อมีทัศนะเรื่องอุดมการณ์อย่างครบถ้วน คือ ประกอบด้วยจุดมุ่งหมายและหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุอุดมคติหรืออุดมการณ์ดังกล่าว เช่น

เขาเสนออุดมคติทางการเมืองเป็นรูป “สากลนิยม” ไม่มีชาติชั้นวรรณะ ประชาชนมีความ เป็นอยู่อย่างเสมอภาค ทุกคนมีงานทำเป็นหลักฐาน คนชราทุพพลภาพและเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่าง ดี ผู้ปกครองก็ใช้วิธีคัดเลือกเอาคนดีที่สุด สามารถที่สุดจากประชาชนขึ้นมาเป็นรัฐบาล ไม่ให้ปกครอง ด้วยคณะ หรือพรรคใด ๆ อุดมคติการเมืองอย่างนี้ ขงจื๊อเรียกว่า ไตทั้ง 大同 แปลตามตัวอักษรว่า ความเสมอภาค อันยิ่งใหญ่ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522: 123)

จากตัวอย่างดังกล่าว “ความเสมอภาคอันยิ่งใหญ่” คือ จุดหมายของขงจื๊อ ส่วนหลัก ปฏิบัติได้แก่ การที่ผู้ปกครองก็ใช้วิธีคัดเลือกเอาคนดีที่สุดจากประชาชนขึ้นมาเป็นรัฐบาล ไม่ให้ปกครอง ด้วยคณะหรือพรรคทั้งนี้ขงจื๊อได้เสนอหลักการเกี่ยวกับรัฐบาลที่ดีว่า

รัฐบาลที่ดีควรมียึดหลัก 3 ประการ คือ

1. ดูแลให้เห็นว่ามีอาหารเพียงพอสำหรับประชาชน
2. มีกำลังทหารพอสมควร
3. มีความมั่นใจในประชาชน

ถ้ารัฐบาลจำเป็นต้องสละสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการปกครองแล้ว สิ่งแรกที่จะสละได้คือ ทหาร สิ่ง ต่อมาคืออาหาร เนื่องจากเหตุผลที่ว่ามนุษย์จะเป็นอย่างไรก็หนีความตายไม่พ้น รัฐบาลจึงไม่อาจที่จะสูญเสียความมั่นใจของประชาชนได้ (ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, 2520: 206-207)

6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื๊อกับสถานภาพและบทบาททาง สังคม

สถานภาพและบทบาทเป็นองค์ประกอบของการจัดระเบียบทางสังคมที่ใช้ควบคู่กัน สถานภาพ คือ ตำแหน่งของสมาชิกในสังคม ส่วนสถานภาพ คือ หน้าที่ตามบทบาทนั้น หลักปรัชญา ขงจื๊อมีคำอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทในเรื่อง “หลี่” ซึ่งเป็นการจัดระเบียบและวางกฎเกณฑ์

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 กลุ่ม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา (มารดา) กับบุตร ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน ตามทัศนะของขงจื๊อ “บุคคลสามารถบรรลุอุดมคติของชีวิตได้ โดยการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์” (ทองหล่อ วงษ์ธรรม, 2554: 87)

6.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื๊อกับการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่กลุ่มปลูกฝังให้สมาชิกรับเอาบรรทัดฐานต่าง ๆ ไปปฏิบัติ ประกอบด้วยการขัดเกลาทางอ้อมและการขัดเกลาทางตรง หลักปรัชญาของขงจื๊อให้ความสำคัญกับวิธีขัดเกลาทั้ง 2 แบบ คือ การขัดเกลาทางอ้อมซึ่งเป็นการเลียนแบบพฤติกรรมและประพฤติตามจนเกิดความเคยชินนั้น ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักสี่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น บุตรเรียนรู้น้ำที่จากการปฏิบัติต่อบิดามารดา และการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี ซึ่งขงจื๊อให้ความสำคัญมาก

สำนักปรัชญาขงจื๊อ (Ju-chia) : เห็นว่ามนุษย์มีธรรมชาติเป็นกลาง ๆ มีดีและมีเลวลงความเห็นเด็ดขาดข้างใดข้างหนึ่งเลยยังไม่ได้ มนุษย์เท่านั้นเป็นสัตว์มีวัฒนธรรม คุณธรรม และขนบธรรมเนียมอันดีงาม ที่ไม่ควรละทิ้งทั้งหมด แต่ควรฟื้นฟู คัดสรรกลั่นกรองเรื่องที่ดีงามนำมาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ(สีหิ์ บุตรอินทร์, 2554: 190)

สำหรับการขัดเกลาโดยตรง เช่น การขัดเกลาโดยสถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนานั้น ขงจื๊อก็ให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน พิจารณาได้จากชีวประวัติที่ขงจื๊อก่อตั้งโรงเรียนเพื่อสอนบุคคลทุกชนชั้น ดังคำกล่าวของขงจื๊อที่ว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยที่จะปฏิเสธการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ให้แก่ใคร ๆ ซึ่งมีความกระหายอยากจะเรียนรู้ แม้เขาจะยากจน อาจหาได้เพียงเนื้อแห้งสองชิ้น เพื่อที่จะนำมาเป็นเครื่องตอบแทนน้ำใจก็ตาม” (บุญมี พวงเพชร, 2556: 104)

6.4 ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาขงจื๊อกับกระบวนการทางสังคม

หลักปรัชญาขงจื๊อมีความสอดคล้องกับกระบวนการทั้งสามคือ รูปแบบของการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในด้านการร่วมมือ การสมานฉันท์ และการผสมกลมกลืน

6.4.1 ด้านการร่วมมือ ได้แก่ การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ขงจื๊อมีความเห็นว่า “กษัตริย์ทำหน้าที่ของกษัตริย์ให้สมบูรณ์ ขุนนางทำหน้าที่ของขุนนางให้สมบูรณ์ บิดาทำหน้าที่ของบิดาให้สมบูรณ์ บุตรธิดาทำหน้าที่ของบุตรธิดาให้สมบูรณ์” (เสถียร โปธินันทะ, 2522: 155)

6.4.2 การสมานฉันท์ คือ การปรองดองกันภายในกลุ่ม ขงจื๊อมีทัศนะว่าความยุ่งยากในสังคมเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์และการก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่น ตามชีวประวัติที่ว่า “ในปีที่ 14 ที่เจ้าตั้งปกครองรัฐหลู่ ขงจื๊อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งมุขนตรี แต่หลังจากรับราชการได้ 3 เดือน ขงจื๊อก็ลาออกเพราะเจ้าตั้งละเลยหน้าที่อันสำคัญของผู้ปกครองที่ต้องส่งเสด็จจากพิธีบูชาสวรรค์ของรัฐไปยังอำมาตย์อื่น ๆ ตามตำแหน่งอันสมควร” (สุวรรณ สถาอาพันธ์, 2556: 24) เหตุการณ์ดัง

กล่าวแสดงให้เห็นว่า ขงจื๊อไม่เห็นด้วยกับที่ผู้ปกครองปฏิบัติหน้าที่ไม่สมบูรณ์จึงลาออกจากราชการโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

6.4.3 การผสมกลมกลืน คือ การที่สมาชิกในสังคมยอมรับความเชื่อ ความรู้สึก และ ขนบธรรมเนียมของกันและกัน ขงจื๊ออธิบายเกี่ยวกับการปกครองในอุดมคติว่า การปกครองที่ดีที่สุดคือ ไต๋ทัง (大同, ต้าตงในภาษาจีนกลาง) 大 ไต๋หรือต้า หมายถึง ความยิ่งใหญ่ ส่วน 同 ไต๋หรือตง หมายถึง “เท่ากัน, เหมือนกัน, อย่างเดียวกัน” (เจี๋ยชย เอี้ยมวรมธ, 2546: 458) คือ ไม่มีการแบ่งประเทศ ขงจื๊อเสนอให้ทุกคนสังกัดชาติเดียวกัน คือ “มนุษย์ชาติ เป็นพลเมืองของประเทศเดียวกัน คือเป็นพลโลก...” (ฟั้น ดอกบัว, 2555: 87)

7. สรุป

หลักปรัชญาของจื๊อมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ในด้านสังคม ขงจื๊อมีอุดมการณ์ที่จะสร้างความเสมอภาคในสังคมโดยการพัฒนาสมาชิกในสังคมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ คือ ประกอบด้วยความรู้และคุณธรรม ขงจื๊อเชื่อในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ว่าสามารถสร้างสังคมที่สงบสุขได้ด้วยตนเอง หลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาของจื๊อที่มีความสัมพันธ์กับการจัดระเบียบทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การสร้างบรรทัดฐาน การกำหนดสถานภาพและบทบาท การสร้างหลักการขัดเกลาทางสังคม และมีแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทางสังคมแบบการร่วมมือ การสมานฉันท์ และการผสมกลมกลืน ทั้งหมดมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาสังคมโดยเริ่มจากส่วนย่อยคือ มนุษย์ ไปสู่ส่วนรวมคือ สังคม

อุดมคติของชีวิตตามหลักปรัชญาของจื๊อเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดกลุ่มปัญญานิยม ประโยชน์นิยม และมนุษยนิยม ปัญญานิยม ได้แก่ การพัฒนามนุษย์ด้วยการศึกษา ประโยชน์นิยม คือ การคำนึงถึงประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งขงจื๊อหมายถึงคนทั้งโลก ส่วนมนุษยนิยม คือ ศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่จะกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตและปฏิบัติให้เกิดผลด้วยตนเอง

บรรณานุกรม

โกเมนทร์ ชินวงศ์. (2548). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2550). *English - Thai dictionary of English language from foreign words and phrases*. กรุงเทพฯ: มติชน.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคนอื่น ๆ. (2552). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2520). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ดวงดาว กิรติกานนท์. (2553). *จริยศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. อ้างถึง
สมภาร . 2541. *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2554). *จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม*.
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2549). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เถียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2546). *ศัพทานุกรมจีน-ไทย ฉบับชินหัว*. กรุงเทพฯ: บริษัท รวมสาส์น (1977)
จำกัด.
- บุญมี พวงเพชร. (2556). *พลังคำสอนของขงจื้อ เปลี่ยนคุณให้เป็นยอดคน*. นนทบุรี: ธิงค์ บียอน บู้คส์.
- ไพบูลย์ ช่างเขียน. (2516). *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- พิน ดอกบัว. (2555). *ปวงปรัชญาจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- พิน ดอกบัว. (2555). *ปวงปรัชญาจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์. อ้างถึง ชิวไซ. (2523).
ปรัชญาจีน. แปลโดย สกล นิลวรรณ จาก The Story of Chinese Philosophy. พระนคร:
โอเดียนสโตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2538). *ปรัชญาทั่วไป*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สนธยา พลศรี. (2545). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมภาร พรหมทา. (2539). *ปรัชญาการสังคมและการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2554). *ปรัชญาเปรียบเทียบ มนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- สุวรรณมา สถาอนันท์. (2556). *กระแสนปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจ และจารีต*. พิมพ์
ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). *เมธีตะวันออก*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

มองคติความผ่านทัศนะทางปรัชญา

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (กฤษณะ ตรุโณ)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล: krisna_t@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการจะตอบคำถามว่า ทำไมเมืองไทยซึ่งเป็นเมืองพุทธจึงมีคติความจำนวนมาก? และกลุ่มแนวคิดทางปรัชญาจะมองคติความอย่างไร? กล่าวได้ว่าคนไทยจำนวน 94 เปอร์เซ็นต์เป็นชาวพุทธซึ่งต้องสมาทานศีล 5 ในทุก ๆ พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา การสมาทานศีล 5 ก็หมายความว่าชาวพุทธตั้งใจปฏิบัติตามศีล 5 แต่ในความเป็นจริง ชาวพุทธได้ละเมิดศีล 5 เป็นจำนวนมาก และทำให้เกิดคติความจำนวนมาก เหตุผลที่ต้องละเมิดศีล 5 ก็คือ 1. ความไม่จริงจังในการปฏิบัติตามศีล 5 คือ สักแต่ว่าสมาทานไปพอเป็นพิธี และ 2. ความจำเป็นในการประกอบอาชีพ มีอาชีพหลายอาชีพที่ขัดแย้งกับการปฏิบัติตามศีล 5 เช่นอาชีพประมงขัดกับศีลข้อที่ 1 และอาชีพทนายความอาจขัดกับศีลข้อที่ 4 นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นอีก เช่นการเข้าสังคมด้วยการดื่มสุรา ขัดกับการปฏิบัติศีลข้อที่ 5 การละเมิดศีล 5 ส่วนหนึ่งทำให้เกิดคติความทันที เช่นนายแดงฆ่าคนตาย เป็นการละเมิดศีลข้อที่ 1 เมื่อมีการแจ้งตำรวจและฟ้องศาลก็เป็นคติความขึ้นมาทันที

คติความเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ชั่ว? ในทัศนะของกลุ่มสัมบูรณ์นิยมถือว่าความดีเป็นสิ่งที่มียู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับความเห็นหรือการกำหนดของผู้ใดหรือกลุ่มชนใดทั้งสิ้น แสดงว่าคติความเป็นได้ทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ชั่ว กลุ่มที่ได้ประโยชน์ก็บอกว่าเป็นสิ่งดี กลุ่มที่เสียประโยชน์ก็บอกว่าเป็นสิ่งชั่ว ในทัศนะของกลุ่มสัมพัทธ์นิยมถือว่าความดีมิได้อยู่เป็นสากลอย่างตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นหรือการยอมรับของสังคมแต่ละแห่งแต่ละเวลา ในทัศนะของกลุ่มวัตถุนิยมถือว่าความสุขทางกายเป็นสิ่งที่มีความค่าที่สุดของชีวิต แสดงว่าถ้าคติความทำให้เกิดความสุขทางกายได้ ก็เป็นสิ่งที่ดี ในทัศนะของกลุ่มจิตนิยมถือว่าจิตหรือสภาวะนามธรรมมีความเป็นจริงสูงสุด และมีความสำคัญกว่าวัตถุ แสดงว่าถ้าคติความมีผลดีต่อจิตก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นเรื่องของแต่ละคนแต่ละกลุ่มให้คุณค่าต่อสิ่งต่าง ๆ นั้นเอง สำหรับผู้เขียนชอบกว่าเห็นด้วยกับทัศนะของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะมีเหตุผลที่หนักแน่นรัดกุม คือเหตุผลที่ว่าความดีเป็นสิ่งที่มียู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขใด ๆ

คำสำคัญ: ศีล 5, คติความ, สัมบูรณ์นิยม, สัมพัทธ์นิยม, วัตถุนิยม, จิตนิยม

Aim at lawsuit through vision Philosophy

Phrakhru Kolsonsasanabandit

Gradual School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: krisna_t@mcu.ac.th

ABSTRACT

This article needs to answers the questions “Why did the Thai Buddhist made a lot of sum of lawsuit? And how do the philosophical groups see through the lawsuits? Let ‘s start, 94 % of Thai people are Buddhist whose vowed to practice the five precepts in every ceremonies of Buddhism. As we known vow to practice the five precepts means attention to practice the five precepts. In fact Buddhist acts agent the five precepts very much sum, that made very much sum of lawsuits. The causes which is made Buddhist acts agent the five precepts are 1.The Buddhist did not pray attendant to practice the five precepts, 2. The necessary of occupation, such as, fisherman acts agent the 1st precept, etc. Whenever they acts agent the five precepts, they suddenly made lawsuits.

Do the lawsuits are good thing or bad thing? In the view of Absolutism which is got main idea, “Goodness or good thing are exist by itself, it did not depend on the opinion or determine of the others”. So, lawsuit can be both the good thing and the bad thing. If it useful for the group, it good for them. If it did not useful, it is bad, only. In the view of the Relativism which is got main idea, “Goodness did not universal exist, but depend on the place (society) and time”. So, lawsuit can be good and bad by the place and time. In the view of Materialism which is got main idea, Bodily happiness is the best in human life”. So, whatever do bodily happiness, such as, lawsuit did, lawsuit is the good thing, too. And the view of Idealism which is got main idea, “Spirit is the most important”. So, whatever take most important to spirit, such as, the lawsuit did, lawsuit is the good thing, also. It is to say in short “Different group get different idea”. I, the writer, had agree with the view of Absolutism, because the got valuable reasons, that is, all of the goodness or the good things are exist by themselves, they did not exist depend on the others at all.

Keywords: five precepts, lawsuits, Absolutism, Relativism, Materialism, Idealism

1. บทนำ

เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าประเทศไทยมีพลเมืองนับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมาก มีวัดที่เป็นศาสนสถานของพระพุทธศาสนาจำนวน 33,902 วัด มีจำนวนพระภิกษุจำนวน 290,015 รูป แยกเป็นฝ่ายมหานิกายจำนวน 256,826 รูป ฝ่ายธรรมยุต จำนวน 33,189 รูป สามเณรจำนวน 58,418 รูป แยกเป็นฝ่ายมหานิกายจำนวน 51,614 รูป ฝ่ายธรรมยุตจำนวน 6,804 รูป ชาวพุทธเดิมมีจำนวน 94 เปอร์เซ็นต์ ปัจจุบันเหลือจำนวน 85 เปอร์เซ็นต์ ในพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาทุกพิธีกรรมมักเริ่มต้นด้วยการกล่าวคำไหว้พระ กล่าวคำขอศีล 5 กล่าวคำสมาทานศีล 5 แล้วจึงกล่าวคำอื่นต่อไปถ้าเป็นพิธีมงคลก็ว่าอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นพิธีอวมงคลก็ว่าอีกอย่างหนึ่ง การสมาทานศีล 5 นั้นก็หมายความว่าผู้สมาทานตั้งใจจะรักษาการกระทำทางกายและวาจาให้เป็นไปตามข้อบัญญัติของศีล 5 ข้อนั้น ถ้าเป็นอย่างนั้นสังคมไทยต้องเป็นสังคมที่สงบสุขอย่างแน่นอน เพราะชาวพุทธไทยทุกคนหรือส่วนมากพากันสมาทานศีล 5 และปฏิบัติตามหลักศีลทั้ง 5 ข้อ แต่สังคมไทยไม่ได้เป็นอย่างนั้น กลับตรงกันข้ามคือในสังคมไทยเกิดมีเรื่องราวร้าย ๆ ต่าง ๆ ที่เป็นคดีความกันก็มากที่ไม่เป็นคดีความก็ไม่น้อย คดีความเหล่านั้นล้วนเป็นเรื่องที่ขัดกับสาระของหลักศีล 5 ทั้งสิ้น สาระหรือใจความของหลักศีล 5 นั้นว่า ข้อ 1 ข้าพเจ้าขอสมาทานงดเว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน ข้อ 2 ข้าพเจ้าขอสมาทานงดเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน ข้อ 3 ข้าพเจ้าขอสมาทานงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน ข้อ 4 ข้าพเจ้าขอสมาทานงดเว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง และข้อ 5 ข้าพเจ้าขอสมาทานงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ ชาวพุทธไทยนิยมสมาทานศีล 5 กันบ่อย ๆ หรือสมาทานกันทุกงานพิธีที่จัดขึ้นในงานต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ทำไมในสังคมไทยจึงมีคดีความเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นทุกวัน ซึ่งขัดแย้งกับหลักศีล 5? และนักปรัชญาน่าจะมองคดีความอย่างไร?

2. สาเหตุที่ทำให้ชาวพุทธไทยละเมิดศีล 5

ผู้เขียนคิดว่ามีหลายสาเหตุที่ทำให้ชาวพุทธไทยละเมิดศีล 5 ในเรื่องนี้ผู้เขียนขอแบ่งชาวพุทธไทยออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ คือ 1. กลุ่มชาวไทยพุทธที่ปฏิบัติตามศีล 5 อย่างเคร่งครัด 2. กลุ่มชาวไทยพุทธที่ปฏิบัติตามศีล 5 อย่างปานกลาง 3. กลุ่มชาวไทยพุทธที่ปฏิบัติตามศีล 5 อย่างหย่อนยาน กลุ่มแรกประกอบด้วย พระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย ชาวพุทธไทยกลุ่มนี้ยึดปฏิบัติตามศีล ทั้งศีล 5, ศีล 8, ศีล 10 และศีล 227 รวมทั้งศีลโพธิสัตว์ กลุ่มนี้ไม่ค่อยสร้างปัญหา ไม่ค่อยละเมิดศีล ถึงมีการละเมิดก็มีจำนวนน้อย ไม่ชอบสร้างคดีความให้ตนเองและสังคมเกิดความเดือดร้อน รุนแรง คนกลุ่มนี้อาจมี 5 เปอร์เซ็นต์ที่ละเมิดศีล กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยชาวพุทธไทยทั้งหลายที่ตั้งใจประกอบอาชีพต่าง ๆ สนใจการทำงาน การทำมาหากิน ในกลุ่มนี้มีผู้ละเมิดศีลมากขึ้น ทำให้เกิดคดีความมากขึ้น ทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ คนกลุ่มนี้อาจมี 50 เปอร์เซ็นต์ที่ละเมิดศีล คนที่เป็นชาวพุทธไทยกลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยคนทำงานผิดกฎหมาย พวกมิถจอาชีพต่าง ๆ กลุ่มนี้เชื่อได้ว่าละเมิดศีลแน่ ๆ

และละเมิดเป็นประจำ สร้างคติความมากมาย 100 เปอร์เซ็นต์ของคนกลุ่มนี้ละเมิดศีลแน่นอน เข้าคุก ออกคุกเป็นประจำ นับจำนวนคนละเมิดศีลใน 3 กลุ่มนี้รวมกันแล้วก็จะเป็จำนวนคนจำนวนเปอร์เซ็นต์ ของคนที่ละเมิดศีลโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจเป็นจำนวนที่มาก จำนวนคติความจึงมีจำนวนมากอย่างที่เห็นกัน อยู่ สาเหตุที่คนไทยพุทธละเมิดศีลโดยเฉพาะศีล 5 นั้นน่าจะเป็นเพราะคน ๆ นั้นกลุ่มนั้นชอบใจพอใจ ที่จะละเมิด ทำบ่อยจนไม่รู้สึกผิดเสียแล้ว สาเหตุที่รองลงมาจะเป็นเรื่องการทำงานอาชีพที่ต้องดิ้นรน เมื่อทำผิดกฎหมายผิดศีลแล้วได้คำตอบแทนมาก เพื่อให้ได้อาหารดี ๆ มีที่อยู่ดี ๆ นี่ก็เป็นสิ่งจูงใจให้คน ละเมิดศีลมากขึ้น อีกสาเหตุหนึ่งคือการกระทำไปโดยความคึกคะนอง มีพวกซึ่งพวกแค้นชั้เป็นตัวอย่าง พวกนี้ก็ไม่สนใจรักษาศีล และไม่สนว่ามันผิดหรือไม่ผิด ถูกจับได้ก็ยืนดินนอนในคุก สบายในคุกมีอาหาร กิน มีคนดูแลรักษาความปลอดภัยให้ด้วย นอกนี้ยังมีสาเหตุอื่นอีกมากมาย คนละเมิดศีล 5 จึงมาก คติความจึงมาก และคนติดคุกก็มากขึ้นเรื่อย ๆ

3. คติความที่เกิดเพราะการกระทำละเมิดศีล 5

ผู้เขียนเห็นว่าการคัดคติความแต่ละเรื่องลงมาไว้ในนี้ก็ยืดยาวเกินไป จึงคัดเอาสำนวน คำพิพากษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคติความมาแสดงไว้ในที่นี้ดังต่อไปนี้

คติความที่เกิดเพราะการกระทำผิดศีลข้อที่ 1 ข้าพเจ้าขอสมทาทานงดเว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน เช่นคติความที่มีคำพิพากษาว่า

...ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยฐานฆ่าบุตรผู้เสียหายโดยไม่เจตนา ก่อนถึงวันนัด ไตร่สวนมูลฟ้อง อัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยฐานวิวาททำให้คนตาย อันเป็นกรรม เดียวกัน จำเลยรับสารภาพ ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยตามฟ้องของอัยการ สิทธิ ของผู้เสียหายที่ยื่นฟ้องไว้ก่อนย่อมระงับไปตามมาตรา 39 (4) ฎีกาที่ 1124/ 2496 2496 ฎ. 1348. และฎีกาที่ 509/ 2520 2520 ฎ. 310.

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าคติความที่เกิดขึ้นก็เป็นเรื่องขัดแย้งกับศีลข้อที่ 1 ถ้าคนปฏิบัติตาม ศีลข้อนี้ โดยไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายเลย ก็ได้รับประโยชน์คือความสงบสุขในครอบครัวและมีความสงบ สุขในสังคม ไม่มีคติความเพิ่มขึ้น ไม่ต้องมีการลงโทษจับกุมคุมขัง

คติความที่เกิดเพราะการกระทำผิดศีลข้อที่ 2 ข้าพเจ้าขอสมทาทานงดเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน เช่นคติความที่มีคำพิพากษาว่า

...โจทก์ฟ้องคดีอาญาว่าจำเลยยกยอกทรัพย์รายพิพาทและรายอื่นด้วย ศาลพิพากษา เพียงว่าจำเลยยกยอกทรัพย์รายอื่น มิได้ยกยอกทรัพย์รายพิพาท ดั่งนี้อายุความที่จะ ฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวกับทรัพย์รายพิพาทจึงมิได้สะดุดหยุดลงตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 51 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 174 โจทก์ต้องฟ้องภายใน 1 ปี นับแต่วันที่จำเลยละเมิด (ฎีกาที่ 37/ 2495 2495 ฎ. 25)

ผู้เขียนเข้าใจว่าการยกยอกเป็นอาการหนึ่งของการลักขโมย จึงนำเรื่องนี้มาลงไว้ในที่นี้

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การละเมิดศีลข้อที่ 2 ก็ทำให้เกิดคดีความได้เช่นกัน ต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย

คดีความที่เกิดเพราะการกระทำผิดศีลข้อที่ 3 ข้าพเจ้าขอสมทาทานงดเว้นจากการประพฤติดินอกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน เช่นตัวอย่างคดีความต่อไปนี้

...คุณมารศรีมีแฟนหล่อ มาเล่าเรื่องสามีจอมเจ้าชู้จนเป็นเหตุให้เธอถูกไล่ออกจากงานให้ฟัง เรื่องมีอยู่ว่าคุณมารศรีมีแฟนหล่อท่านนี้ ทำงานอยู่โรงงานเดียวกับสามี แต่สามีของเธอนั้นเป็นคนรูปหล่อ คารมดี จีบสาวไม่เลือกหน้า จนเพื่อน ๆ ในโรงงานตั้งฉายาให้ว่า พ่อไก่แจ้ วันหนึ่งเธอก็ไปเห็นสามีของเธอยืนจับแขนกับสาวคนหนึ่ง และกำลังกระซิบกระซาบต่อกัน เธอโมโหเลือดขึ้นหน้าก็ปรีเข้าไปตบตีสั่งสามีและผู้หญิงคนนั้น จนเพื่อนและหัวหน้างานต้องมาจับแยกกัน ขณะที่หัวหน้าจับแขนเธอไว้วันนั้น เธอสะบัดจนหลุดและพูดกับหัวหน้าว่า อย่ามาห้าม วันนี้จะเอาให้ตาย เมื่อเรื่องจบลงหัวหน้างานรู้สึกว่าจะต่อสู้อันนี้ แสดงอาการไม่เคารพ ไม่เชื่อฟังการบังคับบัญชา จึงไปฟ้องนายจ้าง นายจ้างก็เลิกจ้าง ข้อหาขัดคำสั่งนายจ้าง “อย่างนี้หนูจะฟ้องให้บริษัทจ่ายเงินให้หนูได้ไหมคะ?”

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การละเมิดศีลข้อที่ 3 ก็ทำให้เกิดคดีความได้เช่นกัน รวมทั้งทำให้เกิดความวุ่นวายในบริษัทที่คนกลุ่มนั้นเข้าทำงาน และผิดกฎหมายอย่างชัดเจน

คดีความที่เกิดเพราะการกระทำผิดศีลข้อที่ 4 ข้าพเจ้าขอสมทาทานงดเว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง เช่นตัวอย่างคำพิพากษาต่อไปนี้

...คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 291/ 2480 จำเลยเบิกความเท็จจบแล้ว ระหว่างที่ศาลจذرรายงาน กระบวนพิจารณา จำเลยกลับแจ้งความจริง จำเลยได้รับลดหย่อนโทษ (ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 183)

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การละเมิดศีลข้อที่ 4 ก็ทำให้เกิดคดีความได้เช่นกัน รวมทั้งทำให้เกิดความวุ่นวายในที่ทำงานและในชุมชน และผิดกฎหมายอย่างชัดเจน

คดีความที่เกิดเพราะการกระทำผิดศีลข้อที่ 5 ข้าพเจ้าขอสมทาทานงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ เช่นตัวอย่างคำพิพากษาต่อไปนี้

...คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 786/ 2522 จำเลยที่ 1 และที่ 2 ร่วมกันมีเฮโรอีนไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย เมื่อเจ้าพนักงานไปที่บ้านจำเลยทั้งสองเพื่อตรวจค้นจับกุม จำเลยที่ 1 รับท้อเฮโรอีนจากจำเลยที่ 2 แล้วโยนทิ้งทันที ดังนี้เห็นได้ว่า จำเลยที่ 1 กระทำไปเพื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจยึดหลักฐานเกี่ยวกับความผิดได้ที่ตน เป็นการกระทำด้วยเจตนาเพื่อช่วยตัวเอง แม้จำเลยที่ 2 อาจจะได้รับประโยชน์จากการกระทำดังกล่าวด้วย จำเลยที่ 1 ก็ไม่มีความผิดฐานทำให้เสียหาย ทำลายพยานหลักฐานในการกระทำความผิด เพื่อช่วยผู้อื่นมิให้ต้องรับโทษตาม มาตรา 184

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า การละเมิดศีลข้อที่ 5 ก็ทำให้เกิดคดีความได้เช่นกัน รวมทั้งทำให้เกิดความวุ่นวายในที่ทำงานและในชุมชน และผิดกฎหมายอย่างชัดเจนเนื่องจากเฮโรอีนเป็นสิ่งเสพติดให้โทษ อยู่ในกลุ่มเดียวกับกับสุราเมรัยซึ่งกล่าวไว้ในศีลข้อที่ 5

คำพิพากษาหรือคดีความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการกระทำความผิดของคนในสังคมซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงการละเมิดศีล 5 แต่ละข้อ ส่วนที่เกี่ยวข้องกันก็คือ เมื่อมีการละเมิดศีลก็มักมีการละเมิดกฎหมายมีโทษตามกฎหมาย แต่การละเมิดกฎหมายบางข้อบางมาตราไม่เป็นการละเมิดศีล เช่น ขับรถฝ่าไฟแดง ถือว่าละเมิดกฎหมาย แต่ไม่ได้ละเมิดศีล กล่าวโดยเจาะจงก็คือไม่ละเมิดศีล 5 เนื่องจากกฎหมายมีการพัฒนาให้ทันสมัย แต่ศีลยังเป็นหลักการเก่าซึ่งเกิดมีมาเมื่อหลายพันปีมาแล้ว

ถ้าจะมีคำถามว่า การกระทำความผิดศีล (โดยเฉพาะศีล 5) มีความสัมพันธ์กับการกระทำความผิดกฎหมายหรือไม่? ผู้เขียนขอเสนอคำตอบว่า มีความสัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ เพราะศีลกับกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่คนในสังคมตกลงยอมรับร่วมกัน เป็นกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความสงบ ถ้าคนใดคนหนึ่งละเมิดศีล 5 ข้อใดข้อหนึ่ง ก็ถือว่าผิดทันทีที่มีการละเมิดไม่ว่าจะมีคนมาชี้ว่าคนนั้นคนนี้จะละเมิดศีลแล้วต้องรับโทษอย่างนั้นอย่างนี้ ต่างจากการที่คนละเมิดกฎหมายแล้วจะมีเจ้าทุกข์หรือผู้เสียหาย ไปแจ้งความที่สถานีตำรวจ ให้ตำรวจดำเนินการสืบสวนจับกุมมาลงโทษตามตัวบทกฎหมาย แต่ก็ยังเหมือนกันในประเด็นที่คนละเมิดศีลก็ผิดทันทีที่ละเมิดและคนที่ละเมิดกฎหมายก็ผิดทันทีที่ละเมิด การที่จะให้ผู้ละเมิดกฎหมายได้รับโทษตามกฎหมาย ต้องมีเจ้าทุกข์หรือผู้เสียหายไปแจ้งความก่อน ตำรวจจึงจะดำเนินการสืบสวนจับกุม ส่งฟ้องศาล กลายเป็นคดีความ ศาลจะได้พิจารณาตัดสินให้รับโทษตามกฎหมายต่อไป ต่างจากการละเมิดศีลที่มีความเสียหายเพียงเล็กน้อย เช่น ผิดศีลหรือละเมิดศีลข้อที่ 1 กรณีเกี่ยวกับการฆ่าคน ฆ่าปลา สักตัวสองตัว ก็ไม่มีใครเดือดร้อนติดตามเอาโทษกันนัก แต่ในกรณีมีการฆ่าคนตาย ต้องมีการแจ้งความ เรื่องถึงตำรวจ ซึ่งต้องมีการดำเนินการสืบสวนจับกุม ส่งฟ้องศาลให้ศาลตัดสินลงโทษตามกฎหมาย คนที่ละเมิดทั้งสองกรณีก็ละเมิดทั้งศีลและกฎหมาย ในกรณีเกี่ยวกับการละเมิดศีลข้ออื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน เช่น ผิดศีลข้อ 2 กรณีเกิดเหตุคนคนหนึ่งลักขโมยสัมภิน 1 ผล นี่เป็นการละเมิดศีลด้วยและละเมิดกฎหมายด้วย แต่คนที่เป็นเจ้าของอาจเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ไม่แจ้งความไม่เอาความตามกฎหมาย แต่ยังไงมันก็ผิดศีลและกฎหมาย เพราะมีการละเมิด แต่กรณีนี้ไม่เป็นคดีความ แต่ถ้ามีคนไปขโมยรถยนต์ราคาแพงหรือเครื่องเพชรราคาแพงหลายสิบล้านบาท นี่ก็ผิดหรือละเมิดทั้งศีลและกฎหมายเช่นกัน ผิดศีลกับผิดกฎหมายมักมาด้วยกันเสมอ กรณีเหตุใหญ่ๆ เช่นนี้ต้องมีเจ้าทุกข์หรือผู้เสียหาย มีการแจ้งความ มีการดำเนินการสืบสวนจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ แล้วส่งฟ้องศาลให้ศาลสั่งลงโทษตามกฎหมาย นี่กลายเป็นคดีความ นี่เป็นเหตุผลว่าการละเมิดศีลกับการละเมิดกฎหมายมีความสัมพันธ์กัน

ถ้าจะมีคำถามว่าจะให้สังคมต่างๆ นำศีล 5 มาเป็นกฎหมายซะเลยจะได้หรือไม่? ผู้เขียนขอเสนอคำตอบว่า ได้ในระดับหนึ่ง คืออาจพอควบคุมคนที่อายุชั่วกลัวบาปได้บ้าง แต่ไม่อาจคุมพวกบาปหนาพวกสันดานโหดร้ายได้ ใช้ศีล แทนกฎหมายได้ในบางสังคม แต่สังคมคนจำนวนมากต้องมีการมีกฎหมายไว้ด้วย ถ้าคนสนใจปฏิบัติตามศีล 5 อย่างเคร่งครัด คนนั้นจะไม่ละเมิดกฎหมายเลย ศีล 5 อาจเหมาะสำหรับ

บางสังคม แต่กฎหมายยังต้องมีในทุกสังคม อาจกล่าวได้ว่าศีล 5 ซ่อนอยู่ในกฎหมาย กฎหมายก็คลุมศีล 5 ไว้อีกชั้น ทั้งศีล 5 และกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่จำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ทุกสังคมและทุกยุคทุกสมัย

4. มองคำพิพากษาหรือคติความผ่านทัศนะทางปรัชญา

กล่าวได้ว่าคติความต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากการละเมิดศีล โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งเป็นหลักจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน เพราะการกระทำที่ละเมิดศีล 5 จึงทำให้เกิดคติความต่าง ๆ เหล่านี้ นำไปสู่การฟ้องศาลและศาลได้ออกคำพิพากษา กำหนดโทษในแต่ละคดีความหนักเบาตามความรุนแรงของคดีความแต่ละคดี ซึ่งอาจมองผ่านทัศนะทางปรัชญาได้ดังนี้

4.1 ทัศนะสัมบูรณ์นิยม (absolutism) มีสาระว่า “สัมบูรณ์นิยมเป็นทัศนะที่ถือว่า มีสิ่งที่มีอยู่เอง เป็นอยู่เอง มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตนเอง เป็นอิสระไม่ขึ้นกับเหตุปัจจัยอื่นใด เช่น ในทางจริยศาสตร์สัมบูรณ์นิยมถือว่า ความเป็นสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นกับความเห็นหรือการกำหนดของผู้ใดหรือกลุ่มคนใดทั้งสิ้น...” ตัวอย่างคำพิพากษาหรือคติความที่ยกมาทั้ง 5 เรื่อง คัดเฉพาะที่ขัดแย้งกับสาระของศีล 5 อย่างชัดเจน คนทั่วไปเข้าใจกันแล้วว่าการกระทำที่ถูกต้องเข้ากันได้กับหลักศีล 5 หรือศีลชุดอื่น ๆ ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี ส่วนการกระทำที่ขัดแย้งกับสาระของศีล ก็เป็นการกระทำที่ชั่ว สัมบูรณ์นิยมถือว่าความเป็นสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นกับความเห็นหรือการกำหนดของผู้ใดหรือกลุ่มใดทั้งสิ้น ซึ่งก็หมายความว่าความชั่วก็เป็นสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ขึ้นกับความเห็นหรือการกำหนดของผู้ใดหรือกลุ่มใดทั้งสิ้นเช่นกัน คติความที่เกิดขึ้นเพราะการกระทำที่ขัดแย้งกับศีล 5 หรือการกระทำที่ละเมิดศีล 5 เป็นความชั่วทั้งสิ้น ถ้ามีคำถามว่า คติความเป็นความดีได้หรือไม่? อาจตอบได้ว่า เป็นส่วนของความดี คือคติความเป็นส่วนของการเรียกร้องจัดการให้เกิดความดี กระบวนการของความดีเป็นกระบวนการกระทำเพื่อให้ได้ความยุติธรรม ในเรื่องนี้หรือเรื่องไหน ๆ ความยุติธรรมก็คือความดี ฉะนั้น ตัวกระบวนการของความดีนี้เป็นความดี แต่ตัวคติความไม่ใช่ความดีในความเข้าใจของคนทั่วไป ในทัศนะสัมบูรณ์นิยมนี้ถือว่า อะไรที่ชั่วก็ชั่วตลอดไป แม้บางคนบอกว่ามันดีเพราะเขาได้ประโยชน์จากมัน แต่จริง ๆ แล้วมันก็ชั่วนั่นเอง มันไม่มีทางเป็นความดีหรือสิ่งดีขึ้นมาได้ แต่ในความเห็นของคนทำอาชีพตำรวจ อาชีพทนาย อาชีพอัยการ อาชีพผู้พิพากษา และอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง ต้องเห็นว่าคติความเป็นเรื่องดี เป็นสิ่งดี เป็นความดีอย่างแน่นอน เพราะเป็นเรื่องที่ทำให้เงินให้ปีละไม่น้อย สามารถเลี้ยงครอบครัวให้เป็นสุขได้เพราะมีคติความ ถ้าไม่มีคติความคนกลุ่มนี้ก็บอกว่า แย้งเลย ไม่ผิดก็ไม่เงินใช้

4.2 ทัศนะสัมพัทธนิยม (relativism) มีสาระว่า “สัมพัทธนิยมเป็นทัศนะที่ถือว่าความจริงหรือคุณค่าไม่มีอยู่โดยตัวเอง แต่ต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยอื่น เช่นสำนักปรัชญาบางสำนักถือว่า ความดีมิได้มีอยู่เป็นสากลอย่างตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็น หรือการยอมรับของสังคมแต่ละแห่งแต่ละเวลา...” เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า คติความที่กล่าวข้างต้นหรือคติความใด ๆ เป็นสำนวนหรืองานเขียนทางกฎหมายที่เขียนขึ้นเพื่อทวงความยุติธรรมให้แก่ผู้เสียชีวิต หรือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ หรือผู้เสียประโยชน์ มีผู้เขียนรวบรวมเรื่องราวเหตุการณ์แล้วนำไปฟ้องต่อศาลให้ศาลพิจารณาตัดสินเป็นการใช้ชดเชยความเสียหาย สิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของคติความคือการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการกระทำที่ผิดศีล โดย

เฉพาะศีล 5 นักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำตามหลักศีล 5 และกระทำตามศีลชุดอื่น ๆ เป็นความดี แต่ในบางสังคมมีการยอมรับกันว่า การผิดศีลบางข้อก็เป็นความดีได้ เช่นบางสังคมถือว่า คนรวยเป็นคนดี ไม่สนใจว่ารวยมาอย่างไร รวยจากการทำอะไร บางสังคมก็ถือว่าคนพูดเก่งเป็นคนดี ไม่สนว่าที่พูดมานั้นเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องเท็จ หรือบางคนอาจยอมรับว่าการโกหกในบางเรื่องเป็นความดี เพราะโกหกแล้วเกิดผลดีตามมา ซึ่งนิยมเรียกกันว่า ไวท์ไล (โกหกสีขาว: white lie) ซึ่งเข้ากันได้ กับทัศนคติสัมพัทธนิยม ที่ถือว่าความดีขึ้นอยู่กับคน ขึ้นอยู่กับพื้นที่ คนๆ หนึ่งอาจเป็นคนชั่วของหลายคน และอาจเป็นคนดีของอีกหลายคน ถึงอย่างไรเขาก็มีโอกาสเป็นคนดีในสังคมหนึ่งในเวลาหนึ่ง ความดีจึงขึ้นอยู่กับคนและสังคม ความดีไม่ของสากลตายตัว ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าคตินิยมเรื่องดีเป็นสิ่งที่ดีเป็น ความดีของคนที่ทำอาชีพเกี่ยวข้องกับคตินิยม ซึ่งก็คือคนทำอาชีพตำรวจ อาชีพทนาย อาชีพอัยการ อาชีพผู้พิพากษา เป็นต้น

4.3 ทัศนคติวัตถุนิยม (Materialism) มีสาระว่า “วัตถุนิยม ในทางจริยศาสตร์หมายถึงทัศนคติที่ถือว่า ความสุขทางกายเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของชีวิต...” ผู้เขียนมีความเห็นว่า เมื่อมองคตินิยมดังกล่าวตาม ทัศนคติวัตถุนิยม คนที่ทำให้เกิดคตินิยมแม้จะทำผิดหลักศีล 5 ถ้าการกระทำนั้นทำให้ผู้กระทำมีความสุขทางกายก็เป็นการกระทำที่ดีมีคุณค่าในทัศนคติวัตถุนิยม กล่าวได้ว่าทัศนคติวัตถุนิยมเป็นทัศนคติที่สนับสนุนให้เกิดคตินิยมมากขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่เข้ากันได้สอดคล้องกันพอดีหรือมีแนวคิดในแนวเดียวกันโดยมีความสุขทางกายเป็นตัวเชื่อมโยง ทัศนคติวัตถุนิยมสนับสนุนชัดเจนว่าคตินิยมเป็นสิ่งดี เป็นความดีของคนทำอาชีพที่เกี่ยวข้องเช่น อาชีพตำรวจ อาชีพทนาย อาชีพอัยการ อาชีพผู้พิพากษา เป็นต้น

4.4 ทัศนคติจิตนิยม (idealism) มีสาระว่า “...จิตนิยมเป็นชื่อเรียกทัศนคติทางปรัชญาของสำนักปรัชญาหลายสำนัก ที่มีทัศนคติร่วมกันว่า จิตหรือสภาวะนามธรรมมีความเป็นจริงสูงสุด และมีความสำคัญกว่าวัตถุ...” จากสาระของทัศนคติจิตนิยมที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่า จิตสำคัญกว่ากาย ฉะนั้น การกระทำ ที่เริ่มมาจากจิตก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ถ้าจิตคิดดีแต่เมื่อทำด้วยกายแล้วเป็นเรื่องผิดศีลและผิดกฎหมายแล้วเป็นคตินิยมดังเช่นคตินิยมทั้ง 5 ที่ยกมาข้างต้นขึ้น ทัศนคติจิตนิยมยังถือว่าดีกว่าสำคัญกว่าเรื่องที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้เริ่มมาจากจิต ส่วนที่เป็นคตินิยมแล้วมีโทษตามกฎหมายเป็นเรื่องเกิดขึ้นมาทีหลัง เรื่องนั้นเป็นเรื่องดีและสำคัญกว่าก็เนื่องจากจิตเป็นผู้เริ่มต้น ในแง่นี้ผู้เขียนถือว่าเรื่องคตินิยมกับทัศนคติจิตนิยมเป็นเรื่องที่อธิบายให้เข้ากันได้และสอดคล้องกันโดยมีจิตเป็นตัวเริ่มต้น ซึ่งขอเชื่อมโยงมาถึงเรื่องคนทำอาชีพตำรวจ และอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง เมื่อทำสำนวนหรือทำคดีด้วยจิตที่คิดดี คตินิยมนั้นย่อมเป็นความดีและเป็นสิ่งดีตามทัศนคติจิตนิยม

สำหรับในประเด็นเกี่ยวกับการมองคตินิยมด้วยทัศนคติของกลุ่มปรัชญาทั้ง 4 กลุ่มนั้น ผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับทัศนคติของกลุ่มสัมบูรณ์นิยม เพราะเป็นกลุ่มที่มองด้วยทัศนคติที่ตรงไปตรงมามากกว่ากลุ่มอื่นๆ ดังมีคำนิยามของกลุ่มว่า ดีคือดีในตัวเอง ชั่วคือชั่วในตัวเอง คน หรือเวลา หรือสังคม หรือสถานที่ ไม่สามารถเปลี่ยนให้ดีเป็นชั่วหรือให้ชั่วเป็นดีได้ มันดีของมันเอง มันชั่วของมันเอง และเป็นอย่างนั้นตลอดไป เช่น ถ้าการฆ่าคนตายเป็นความชั่ว ก็เป็นความชั่วในทุกกรณี ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนความคิดไปเรื่อย กรณีที่เป็นประโยชน์แก่ตนจึงเป็นเรื่องดี เรื่องเดียวกันพอไม่เป็นประโยชน์ก็กลายเป็น

เรื่องชั่ว ความดีต้องเป็นความดีตลอดไป เช่นเดียวกับสีแดง สีแดงต้องเป็นสีแดงของทุกชาติทุกภาษาซึ่งทุกคนมองเห็นสีแดงเป็นสีแดงเช่นเดียวกันทั้งหมด (เรื่องนี้ผู้เขียนหมายถึงสีแดงจริง ๆ)

5. ทศนะผู้เขียนและการวิจารณ์

คำพิพากษาหรือคดีความเป็นกระบวนการทางกฎหมายเพื่อแสวงหาความยุติธรรมในแต่ละกรณี ในทัศนะของคนทั่วไปก็มองว่า คำพิพากษาหรือคดีความเกิดขึ้นเนื่องจากมีเรื่องไม่ดีไม่พึงประสงค์ไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นมาก่อน ดังเช่นตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น มีการฆ่ากันตาย มีการลักขโมยทรัพย์สินกัน มีการประพฤติผิดในกาม การดื่มสุราเมรัยของมีนเมาอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท และไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด มีคนหวังดีหรือคนที่เกี่ยวข้องไปแจ้งตำรวจ ตำรวจก็มารวบรวมข้อมูลและเรื่องราวต่าง ๆ รวบรวมพยานหลักฐาน แล้วทำสำนวนให้รู้ว่า เรื่องนี้มีใครเกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง ทำเสียหายอะไรบ้างที่ไหน เมื่อไร ทำสำนวนเสร็จแล้วก็ส่งฟ้องศาล ผู้ฟ้องก็เรียกว่าโจทก์ ผู้ถูกฟ้องเรียกว่าจำเลย เมื่อถึงชั้นตอนส่งฟ้องศาล จึงถือว่าเป็นคดีความขึ้น จากนั้นศาลก็จะพิจารณาสำนวนคดีความนั้น แล้วก็ทำคำพิพากษาออกมา โดยที่ศาลก็พิจารณาจากสำนวนที่ตำรวจทำขึ้น และพิจารณาจากพยานหลักฐานที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนำมาให้ เมื่อพิจารณาแล้วก็ทำคำพิพากษาแล้วอ่านให้โจทก์และจำเลยฟัง เป็นการบอกหรือสั่งให้มีการดำเนินการต่อไปว่าใครมีความผิดอย่างไร ควรได้รับโทษอย่างไร ให้เจ้าหน้าที่ไปดำเนินการตามที่ศาลสั่งหรือตามคำพิพากษาต่อไป เป็นการคืนความยุติธรรมให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งถือว่าได้ความยุติธรรมเป็นส่วนมาก มีบ้างที่ผิดพลาดเนื่องมีความไม่ยุติธรรมแทรกเข้ามาในกระบวนการนี้ทำให้เจ้าหน้าที่ทำงานพลาดไปจับแพะให้ศาลสั่งลงโทษแพะให้เป็นชาวประต๋บวงการอยู่บ้าง สิ่งที่ผู้เขียนประสงค์จะกล่าวถึงก็คือเรื่องคดีความนี้ เมื่อมองตามทัศนะทางปรัชญาแล้วจะเห็นว่า ทศนะทางปรัชญาบางทศนะก็เอียงไปเข้าข้างฝ่ายที่กระทำผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย เช่นทศนะวัตถุนิยม ที่เป็นเช่นนั้นเพราะผู้เขียนมองและจับเอาสาระสำคัญของทศนะนั้นมาเทียบกับคดีความที่ผิดศีลผิดกฎหมายอย่างชัดเจน แต่ถ้ามองด้วยหลักการทางจริยศาสตร์ก็จะมองว่าในเรื่องนั้น ๆ คดีความนั้น ๆ มีอะไรหรือใครอยู่ในกรอบ ดี หรือชั่ว ถูกหรือผิด เมื่อมองในกรอบนี้ก็จะเห็นว่าคนไหนผิด คนไหนถูก คนไหนดี คนไหนชั่ว คนที่ผิด หรือคนชั่วก็ได้รับโทษตามที่กฎหมายระบุไว้ ก็ถือว่าเป็นความยุติธรรมที่สังคมหาได้ ซึ่งเป็นการกระทำที่ถูกต้องควรทำต่อไป เมื่อมองเทียบกับระหว่างหลักศีล หลักกฎหมาย กับทศนะทางปรัชญา ก็จะมีความเห็นที่ขัดกัน บางประการดังที่กล่าวมา แต่ก็ยังมีสาระที่เข้ากันได้ ซึ่งอยู่ที่การตั้งมุมมองว่าจะมองจากไหนไปไหน ต้องเลือกมุมมองให้ดี เพราะในทุกเรื่อง ในทุกคดีความก็มีทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดี มีทั้งแง่มุมที่ถูกและแง่มุมที่ผิด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ทศนะทางจริยศาสตร์กับทศนะทางปรัชญา เป็นการมองคนละมุม มองไปคนละทิศ ซึ่งทำให้เห็นเหมือนกันบ้างเห็นต่างกันบ้าง จึงไม่ควรถือว่าฝ่ายของตนถูกหมดฝ่ายเดียว อาจมีทั้งผิดและถูกทั้งสองฝ่าย ที่ดีที่สุดคือต้องปรึกษากัน พบกันครึ่งทาง ให้อยู่กันได้ในสังคมเดียวกัน เป็นเรื่องธรรมดาที่สังคมมีความหลากหลาย มีทั้งคนที่คิดเหมือนกันและคิดต่างกัน สีผิวและการแต่งกายก็มีทั้งที่เหมือนกันและต่างกัน ที่เหมือนกันก็คือทุกคนเป็นคน จะให้ดีต้องระลึกร่วมว่าทศนะทางปรัชญา ก็เอาไว้มองในแง่มุมปรัชญา การนำมามองเรื่องศีล เรื่องกฎหมายอาจเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม คนเรามีอาชีพต่าง

กัน มีงานต่างกัน เป็นไปไม่ได้ที่คนต่างอาชีพจะมั่งคั่งเหมือนกันทุกประการ แต่การกล่าวว่าการมีคติความ
จำนวนมาก ๆ เป็นการอนุเคราะห์หรืออำนวยการให้แก่คนที่ทำอาชีพตำรวจ อาชีพทนาย อาชีพ
อัยการ อาชีพผู้พิพากษา อาชีพนักข่าว และอาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้คนเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ดี
มีบ้านหลังใหญ่ มีรถหรู การเงินคล่อง น่าจะเป็นการกล่าวที่ถูกต้อง และการกล่าวว่าเป็นคนที่ดี
คนไม่ดีไม่ได้ทำ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นคนที่ได้รับความทุกข์มากที่สุด ก็น่าจะเป็นการกล่าวที่ถูกต้องเช่นกัน

6. สรุป

จากการมองคติความผ่านทัศนะทางปรัชญาทำให้เห็นว่ามิตทัศนะทางปรัชญาบางทัศนะสนับสนุน
ให้เกิดคติความได้ ทัศนะนั้นคือ ทัศนะวัตถุนิยมที่มองว่าความสุขทางกายมีคุณค่าและมีความสำคัญกว่า
ซึ่งก็เท่ากับว่า ถ้าทำผิดกฎหมายแล้วมีความสุขทางกาย เช่นรับจ้างฆ่าคนแล้วมีเงินใช้จ่าย สุขกายกันไป
ลักขโมยเงินทองของเขามาได้ ก็นำไปใช้จ่าย สุขกายกันไป ถ้าทัศนะวัตถุนิยมถือว่าเป็นเรื่องดี คนทั้ง
หลายมาจับเอาประเด็นนี้เป็นหลักในการปฏิบัติกันต่อไป ก็จะทำให้คติความมีมากขึ้นเรื่อย ๆ หรือมากขึ้น
กว่านี้อีก ส่วนทัศนะทางปรัชญาทัศนะอื่นนั้นก็มิทำที่เฉพะตน แต่ก็มุ่งไปในทางที่จะทำให้คติความลดลง
ได้ แต่ต้องมองมุ่งประเด็นไปในทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ หลักศีล 5 จึงจะมีส่วนในการ
ทำให้คติความลดลงได้ แต่ทัศนะทางปรัชญาหรือทฤษฎีทางปรัชญาโดยหลักการจริง ๆ แล้วจะเป็นมอง
โลกและชีวิตให้เห็นความเป็นจริง หรืออธิบายโลกและชีวิตตามความเป็นจริงเท่านั้น ไม่ได้มองโลกและชีวิต
เพื่อปฏิบัติตนตามที่มอง เพียงแต่เป็นการมองโลกและชีวิตแล้วให้คำอธิบายเท่านั้น ส่วนใครสนใจจะนำไป
ปฏิบัติก็เป็นเรื่องของคน ๆ นั้นจะนำไป สำหรับผู้เขียนเห็นว่าในทัศนะของกลุ่มปรัชญาทั้ง 4 ทัศนะหรือ
ทั้ง 4 กลุ่มนั้น กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มสัมบูรณ์นิยมมีเหตุผลดีที่สุดในตัวเอง ไม่ขึ้นกับเวลา สถานที่ สังคม และสิ่งแวดล้อมใด ๆ ทั้งสิ้น

สำหรับคำถามว่า ทำไมเมืองไทยเมืองพุทธจึงมีคติความจำนวนมาก? อาจตอบได้ว่า ถ้าชาวพุทธ
ไทยพร้อมใจกันปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนา หลักพุทธจริยศาสตร์ หรือหลักศีล 5 อย่าง
จริงจัง เมืองไทยเมืองพุทธก็จะมีคติความมากมายขนาดนี้ แต่เพราะเป็นไปในทางตรงกันข้ามจึงทำให้
เมืองไทยเมืองพุทธมีคติความมากอย่างที่เป็นอย่างนี้ เพราะเหตุว่าชาวพุทธไทยส่วนหนึ่งเป็นชาวพุทธไทย
ที่ไม่จริงจัง ไม่สนใจที่จะทำความเข้าใจหลักการของพระพุทธศาสนาไม่สนใจปฏิบัติตามหลักศีล หลัก
ธรรมต่าง ๆ เวลาพระเทศน์พระอธิบายก็จะเทศน์ว่า ศีลรักษากายและวาจา ธรรมะรักษาใจ แต่ชาว
พุทธไทยบางส่วนก็ไม่ใส่ใจนำไปปฏิบัติ จึงเป็นช่องทางให้ก่อคติมากมาย อนึ่งผู้เขียนได้กล่าวไว้ข้างต้น
แล้วว่า อาจแบ่งชาวพุทธออกเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือกลุ่มเคร่งครัดหลักศีลหลักธรรมมาก พยายาม
ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ กลุ่มนี้ไม่ค่อยทำคติความให้เกิด มีก็เป็นจำนวนน้อย อีกกลุ่มคือกลุ่มเคร่งครัดปาน
กลาง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มาหาหินอาจปฏิบัติศีลธรรมด้วย ทำมาหากินด้วยจึงอาจพลาดพลั้งทำให้เกิดคติ
ความได้ประมาณครึ่งของจำนวนคนที่มียุอยู่ กลุ่มสุดท้ายขอเรียกว่ากลุ่มมิถุนายน กลุ่มนี้อาจไม่สนใจปฏิบัติ
ศีลธรรมเลย ทำแต่เรื่องผิดกฎหมายทั้งกลุ่ม ถ้าชาวพุทธไทยทั้งหมดมีจำนวน 60 ล้านคน แบ่งเป็น 3
กลุ่ม ๆ ละ 20 ล้านคน คนในกลุ่มที่ 1 อาจทำให้เกิดคติความ 1 ล้านคน กลุ่มที่ 2 มีคนทำให้เกิด

คติความ 10 ล้านคน กลุ่มที่ 3 มีคนทำให้เกิดคติความ 19 ล้านคน รวม 3 กลุ่มก็เป็นจำนวน 30 ล้านคน ก็เป็น 30 ล้านคติ (บางคนทำหลายคติก็มี) ถ้าเป็นอย่างนี้ คติความของเมืองไทยเมืองพุทธ จะไม่มากได้อย่างไร ถือว่าเป็นวิกฤติรุนแรงของพระพุทธศาสนาได้เลย ต่อไปต้องถามกันว่า จะแก้วิกฤตินี้ได้อย่างไร ต้องถามกันดู แล้วช่วยกันแก้ไขโดยเร่งด่วน วิธีหนึ่งที่คุณเขียนเห็นว่าน่าจะลองช่วยกันทำก็คือการปลูกจิตสำนึกของชาวพุทธไทยให้ร่วมกันปฏิบัติหลักศีลหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หลักศีลที่เน้นที่ศีล 5 ตอนนี้มีโครงการหมู่บ้านศีล 5 ที่คณะสงฆ์รณรงค์อยู่ ชาวพุทธไทยต้องมาช่วยกันในเรื่องนี้ ต้องนึกเสมอว่า ศีลรักษากายและวาจา ธรรมะรักษาใจ นอกจากนั้นควรนำแนวคิด หรือทฤษฎี หรือทัศนคติทางปรัชญาการศึกษาและคิดไตร่ตรอง ให้เป็นคนมีเหตุผล มีสติปัญญา ให้เข้าใจแก่นปรัชญาสำนักต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นคนมีสำนึกที่ดี จะได้ไม่เป็นคนก่อคติความให้เกิดเพิ่มขึ้นมา นำหลักของพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญามาร่วมกันแก้ไขก็อาจทำให้จำนวนคติความลดลงได้ ซึ่งก็อาจทำให้กลุ่มคนทำอาชีพเกี่ยวข้องกับคติความเสียผลประโยชน์บ้าง แต่เราเป็นชาวพุทธไทยด้วยกันก็ควรจะช่วยตกลงรวมกันได้ เพื่อให้ได้สังคมไทยที่สงบสุข และลดคติความลงไปให้เหลือน้อยที่สุด

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- สิทธิศักดิ์ ศรีธรรมวัฒนา. (2553). *108 คดีเด็ดในวงการบริหารงานบุคคล*. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัทตีการพิมพ์ จำกัด, 2553.
- บุญเพราะ แสงเทียน. (2551). *กฎหมายอาญา 2 ภาคความผิดและแนวประยุกต์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บริษัทวิทย์พัฒน์ จำกัด, 2551.
- ณรงค์ ใจหาญ. (2544). *หลักกฎหมายเล่ม 1 วิธีพิจารณาความอาญา*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2544.
- ที่หมินกาย ปาฏิวิคคะ 11/286/ 247, *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษากับพัฒนาการการศึกษาไทย

มนัสวี ศรีนนท์

นักวิชาการโสตทัศนศึกษา สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

อีเมล: b_av7@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้สรุปได้ว่า ทุกแนวคิดและทฤษฎีทางการศึกษานั้นมีจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาแตกต่างกันไปคือบางปรัชญาการศึกษาที่มีจุดเด่นด้านเนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ แต่ปรัชญาการศึกษาแบบนี้ก็อาจไม่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาตัวเองได้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนมีความแตกต่างกันนั่นเอง ดังนั้น จุดมุ่งหมายการศึกษาของไทยจึงควรมุ่งพัฒนาความรู้เกี่ยวกับโลก ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี และทักษะด้านชีวิตและอาชีพ เพื่อให้ตอบโจทย์การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: พัฒนาการการศึกษาไทย

Educational Philosophy and Concepts and Thai Education Development

Manatsawee Srinont

Audio-Visual Technical Officer, Institute for Innovative Learning, Mahidol University

E-mail: b_av7@hotmail.com

ABSTRACT

This article concludes that all the concept and education theory have a difference of the main point and the development point such as the educational Philosophy have the point of data to be understand with knowledge. But it not true developed of students because of different students as so far. Therefore, the purpose of education in Thai focus on development of mundane, knowledge's skill and innovation of Information, Media and Technology Skills, and Life and Career Skills for meet the 21st century of learning.

Keywords: Thai Education Development

เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาของไทยนี้ เราคนไทยไม่ว่าจะเป็นผู้อยู่ในอาชีพใดก็ตามต่างก็มีความกังวลเป็นอย่างยิ่ง สืบเนื่องจากว่าหลังจากได้มีการทำการวิจัยในระดับประเทศหรือในระดับนานาชาติแล้วปรากฏว่าการศึกษาของประเทศทุกระดับชั้นล้วนต่างมีปัญหาในหลายๆ เรื่อง ระดับประถมศึกษา ก็มีปัญหาในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา เรื่องการไม่สนใจศึกษาเล่าเรียน และเรื่องการยกพวกตีกัน นี่ก็เป็นปัญหาของนักเรียนมัธยมศึกษา หรือแม้แต่ระดับอุดมศึกษาก็มีปัญหาในเรื่องขาดแคลนสายวิทยาศาสตร์ที่เป็นสายหลักในการพัฒนาประเทศชาติเพื่อการแข่งขัน ยิ่งได้มาพิจารณาคูผลการจัดอันดับการศึกษาของประเทศในระดับอาเซียนด้วยกันแล้วยิ่งน่าใจหายเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือพบว่าการศึกษาของไทยอยู่ในกลุ่มสุดท้าย โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ถูกจัดอยู่อันดับ 8 ตามหลังประเทศกัมพูชาและฟิลิปปินส์ โดยสาเหตุของปัญหาการศึกษาไทยครั้งนี้ ศ.ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ ผู้อำนวยการสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) กล่าวถึงรายงานของอันดับการศึกษาไทยจาก World Economic Forum (WEF) ปี 2557-2558 ว่า “เกิดจากขาดความต่อเนื่องเชิงนโยบายจากการเปลี่ยนรัฐบาลและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการบ่อย จึงทำให้นโยบายเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขาดการบริหารจัดการ อีกทั้งมหาวิทยาลัยเปิดสอนโดยที่หลักสูตรยังไม่ผ่านการรับรองจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)”

จากการที่กล่าวถึงปัญหาการศึกษาไทยดังกล่าวข้างต้น รศ.ดร.วรภรณ์ สามโกเศศ อธิการบดี มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ ปาฐกถาว่าด้วยเรื่องการศึกษา เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2558 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่า “ถ้าไม่รู้ว่าการศึกษาคืออะไร ก็ให้ดูว่าอะไรไม่ใช่การศึกษา” และว่า “จากประสบการณ์การเป็นอาจารย์ นักศึกษาจำนวนมากถามว่า “อาจารย์ครับ ตรงนี้ออกข้อสอบหรือเปล่า” ซึ่งผมบอกเลยว่า “ฟังให้ดิ้นะ เราไม่ได้เรียนเพื่อสอบ แต่สอบเพื่อทดสอบให้คุณตั้งใจเรียนเท่านั้นเอง” แต่คนส่วนใหญ่เข้าใจว่าเรียนเพื่อสอบในห้อง และเข้าใจว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ในห้องเรียน จนลืมไปว่าเส้นอุปสงค์ (demand) อุปทาน (supply) ที่เคลื่อนไปมาในเศรษฐกิจนั้นคือ สิ่งที่อยู่นอกห้องเรียนแต่จำลองมาไว้ในห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจนอกห้องเรียนมากขึ้น แต่การศึกษาไทยจำนวนมากยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างในห้องเรียนกับนอกห้องเรียน” และ “สำหรับ “ยาพิษ” ในการศึกษาเปรียบได้กับ “ปรอท” เพราะไม่ได้ทำให้ตายทันที แต่ตายทีละน้อย ซึ่งการศึกษาที่แฝงยาพิษนี้ไม่ใช่การศึกษาจากในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว เพราะคนจะเป็นอย่างไร มีการศึกษาแค่ไหน มีจริยธรรม มีความคิด มีความใฝ่รู้หรือไม่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับโรงเรียนเท่านั้น แต่มาจากครอบครัว สิ่งแวดล้อมรอบข้าง และสังคมด้วย”

ดังนั้น ต่อไปนี้จึงขอเสนอปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาที่มักใช้เป็นแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการการศึกษาตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประกอบไปด้วย 6 แนวคิดและทฤษฎีดังนี้

1. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวนิรันดรนิยม (Perennialism) เชื่อว่า การศึกษาควรจะได้สอนสิ่งซึ่งเป็นนิรันดรไม่เปลี่ยนแปลง มีคุณค่าไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ได้แก่ คุณค่าของเหตุผลและคุณค่าของศาสนา ก) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักและทำความเข้าใจกับตัวเองให้มาก

ที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา การศึกษาจะช่วยปลดปล่อยมนุษย์จากความไม่รู้ให้เป็นผู้รู้ เข้าใจ มีเหตุผลทางสติปัญญา ทั้งนี้มุ่งเน้นที่จะพัฒนาสติปัญญาและจิตใจเพื่อจะให้เป็นคนดีที่สมบูรณ์ ข) หลักสูตร คือ เป็นหลักสูตรวิชาความรู้มาตรฐานที่จัดไว้เป็นระบบสำเร็จรูป ซึ่งจะนำไปใช้กับใคร ที่ไหน เมื่อใดก็ได้ในศิลปศาสตร์ทั้ง 7 โดยหลักสูตรที่จัดให้เรียนนั้นจะช่วยพัฒนาฝึกฝนการใช้เหตุผลและสร้างความเจริญทางสติปัญญาศีลธรรมแก่บุคคล ค) วิธีการเรียนการสอน คือ ฝึกให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิดและสติปัญญาของตนให้มากที่สุด เน้นการใช้เหตุผล เคารพกฎกติกา และมีระเบียบวินัย ง) ผู้เรียน คือ ผู้เรียนจะต้องศึกษาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในวิชาความรู้ที่ครูนำมาสอน ซึ่งการตระหนักถึงหน้าที่ทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ ขยันหมั่นเพียร เคารพกฎกติกา ระเบียบวินัย รักความเป็นเหตุผล จ) ผู้สอน คือ ผู้สอนต้องเป็นผู้มีความรู้อย่างกว้างขวาง เป็นผู้นำทางปัญญา มีวิสัยทัศน์และโลกทัศน์ที่กว้างไกล ซึ่งทำให้ผู้สอนต้องเป็นผู้มีเหตุผลทางสติปัญญา รักความเป็นระเบียบวินัย คอยดูแลควบคุมความประพฤติของผู้เรียนให้ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้อง

2. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวสาร์ตถนิยม (Essentialism) เชื่อว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมและความเชื่อของสังคมที่ทดสอบแล้วว่าเป็นของดี เหมาะสม ที่แต่ละสังคมจะขาดไม่ได้ เช่น ความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยม วัฒนธรรม และอื่นๆ เพื่อถ่ายทอดให้อนุชนรักษาไว้และปฏิบัติคล้อยตาม ก) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ มุ่งพัฒนาบุคคลในด้านสติปัญญา ให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องความเชื่อ ที่ศนคติ และค่านิยมทางวัฒนธรรมในอดีต เพื่อการธำรงรักษาอนุรักษ์ไว้และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมนี้ไปสู่อนุชนรุ่นหลัง มุ่งพัฒนาบุคคลให้มีระเบียบวินัย มีความขยันหมั่นเพียร และเกิดความสำนึกรักและห่วงหาในคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของสังคม ข) หลักสูตร คือ มุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ในวิชาการต่างๆ ที่ได้มีการรวบรวมกลั่นกรองคัดเลือกรายวิชาไว้อย่างเป็นระบบ มุ่งให้คนในสังคมมีเจตคติ มีความคิด ความเชื่อที่เหมือนๆ กัน ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบวินัย สมัคสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นไว้ ค) วิธีการเรียนการสอน คือ ส่งเสริมทักษะความรู้และความจำของครูผู้สอนและนักเรียนเป็นหลัก เน้นความเป็น ระเบียบวินัยในการสอนการเรียนของครูและนักเรียนเป็นหัวใจสำคัญ ง) ผู้เรียน คือ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้และเข้าใจในเนื้อหาสาระวิชาที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดคุณธรรมในตนเอง เช่น ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบในตนเอง จ) ผู้สอน คือ ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนและคัดเลือกมาเป็นอย่างดี มีความรู้ในวิชาที่ตนสอนอย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการถ่ายทอดและการกำหนดกระบวนการเรียนการสอนเองทั้งหมด ผู้สอนต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนทั้งในด้านวิชาการและพฤติกรรม

3. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) เชื่อว่า ความเจริญจะเกิดขึ้นโดยการสร้างประสบการณ์แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถโดยตรงอันจะสามารถนำมาแก้ปัญหาต่างๆ โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ก) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจลักษณะวิวัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของโลก ให้รู้จักคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักค้นคว้าแสวงหาความรู้และความจริง ทำให้รู้จักปรับปรุงตนเอง สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ข) หลักสูตร คือ มุ่งเสริมสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน มุ่งพัฒนาให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ผู้เรียนทั้งด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา ค) วิธีการเรียนการสอน คือ ปรัชญาการศึกษาที่มีความเชื่อพื้นฐานว่าความจริงสูงสุดนั้นไม่มีความรู้ที่แน่นอนตายตัว เพราะความรู้นั้นวิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ ความรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นเป็นผลมาจากประสบการณ์และการค้นคว้าทดลองของผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนั้น กิจกรรมการเรียนการสอนจึงมุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้สามารถใช้ความรู้ที่ได้นั้นแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ง) ผู้เรียน คือ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำที่เป็นประสบการณ์ตรงของตนเองตามความสนใจ มุ่งให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นต่อการศึกษา และสามารถปรับบุคลิกภาพตัวให้เป็นผู้ที่มีใจกว้าง เคารพสิทธิ ยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น จ) ผู้สอน คือ ผู้สอนจะต้องมีความใฝ่รู้ สนใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ ตลอดเวลา เอาใจใส่ดูแล ให้ความสำคัญ เป็นที่ปรึกษาที่ดี รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

4. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวบูรณาการนิยม (Reconstructionism) เชื่อว่าการบูรณาการหรือการปฏิรูปสังคมก่อให้เกิดความก้าวหน้าและความเจริญรุ่งเรือง และมุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง มากกว่าการเรียนรู้จากการบอกเล่าของผู้อื่น ก) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ การศึกษาที่ดีจะต้องทำให้ผู้เรียนได้รู้เข้าใจปัญหาของสังคม เพื่อที่จะได้พัฒนาสังคมใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในอนาคตต่อไป การศึกษาที่ดีจะต้องทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาตน รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งมีระเบียบวินัยในตนเอง มีความสำนึกร่วมรับผิดชอบสังคม ข) หลักสูตร คือ มุ่งให้ผู้เรียนได้รู้และเข้าใจในสภาพความเป็นไปของสังคมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่จะไปแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น มุ่งให้ผู้เรียนได้ตระหนักและมีจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบสังคมที่ เป็นอยู่ด้วยการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ค) วิธีการเรียนการสอน คือ วิธีจัดการเรียนการสอนมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ แล้วนำความรู้ที่ได้จากการศึกษานั้นไปแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป กระบวนการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการร่วมรับผิดชอบสังคม มีความพยายาม มีความตั้งใจเพื่อจะแก้ไขและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น ง) ผู้เรียน คือ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้สภาพความเป็นไปของสังคม ทั้งสภาพปัญหา แนวทางแก้ไข และการวางแผนจัดการเพื่อพัฒนาสังคม มีจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบความเป็นไปของสังคม มีใจกว้าง มีความคิดสร้างสรรค์ เสียสละความสุขส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนมากของสังคม จ) ผู้สอน คือ ผู้สอนจะต้องมีความรู้ในหลักประชาธิปไตย ลักษณะความเป็นไปของสังคม ผู้สอนมีลักษณะบุคลิกภาพเป็นนักบุกเบิก นักแก้ปัญหา มีใจกว้าง มีความคิดสร้างสรรค์ เคารพในสิทธิผู้อื่น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

5. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวอัตถิภาวนิยม (Existentialism) เชื่อว่า การที่มนุษย์จะเป็นอะไรก็ตามขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของตัวเอง มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะเลือกสร้างลักษณะของตัวเองตามแบบอย่างที่ตนปรารถนา เพราะมนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกและการตัดสินใจ และรับผิดชอบในการเลือกนั้น ๆ ก) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้เข้าใจในชีวิตตนเองและโลก เพื่อช่วยให้สามารถเผชิญปัญหา ต่าง ๆ ได้อย่างชาญฉลาด มุ่งให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและมีวินัยในตนเอง ข) หลักสูตร คือ มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้เข้าใจลักษณะความเป็นตัวของตัวเองและโลกตามความเป็นจริง ส่งเสริมคุณค่าของมนุษย์ทางด้านอารมณ์ ความสุนทรีย์ และคุณ

ธรรมต่าง ๆ ค) วิธีการเรียนการสอน คือ ผู้สอนควรส่งเสริมเอกัตภาพเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ตามความพึงพอใจ และความสนใจในวิชาความรู้ต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง เข้าใจตนเองว่ามีความรู้ความสามารถ ความถนัดด้านใด และแสดงลักษณะเด่นนั้น ๆ ออกมา ง) ผู้เรียน คือ ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับตนเอง ว่าตนเองคือใครเกิดมาเพื่ออะไร ตนเองมีดีอะไร ทั้งนี้เพื่อจะมอบสิ่งที่ดีที่สุดที่ตนมีให้แก่โลก ความดี : ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการตัดสินใจและการกระทำของตน ไม่ก่อปัญหาความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม จ) ผู้สอน คือ ผู้สอนมีความรู้อย่างกว้างขวางในวิชาที่สอน สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน อย่างละเอียดทุกแง่มุม ผู้สอนเปิดใจกว้างยอมรับในการตัดสินใจของผู้เรียน มีความรับผิดชอบรู้จักสังเกตในความสนใจ ความถนัด ความสามารถของผู้เรียน และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดนั้น

6. ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวพุทธศาสนา (Buddhism) เชื่อว่า การศึกษาไม่แยกออกไปจากชีวิตหรือกิจกรรมของชีวิต การพิจารณาเรื่องการศึกษาจะต้องพิจารณาเรื่องของชีวิตด้วย นอกจากนั้นยังต้องสนับสนุนการศึกษาทางด้านวิชาการและด้านวิชาชีพ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขตามอัตภาพ การศึกษาช่วยให้ผู้ได้รับการศึกษาสามารถที่จะเข้าใจชีวิต และนำความรู้อันเกิดจากการเรียนรู้ไปใช้ฝึกฝนพัฒนาทักษะให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ก) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ มุ่งถ่ายทอดให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม เพื่อการบรรลุประโยชน์อันเป็นจุดหมายของชีวิต ในการนำไปเป็นอุปกรณ์แก่การเลี้ยงชีพ และดำเนินชีวิตที่ตั้งงามในสังคม มุ่งให้เกิดปัญญาเข้าใจชีวิตและโลกตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเพื่อเป็นมนุษย์ที่ดีที่สมบูรณ์ มีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก เป็นอิสระ ปลอดภัยจากปัญหาทุกข์ ประสบความสุขอย่างแท้จริง และเมื่อตนเองได้รับประโยชน์แล้วก็กระจายประโยชน์นี้ให้แก่ผู้อื่น ข) หลักสูตร คือ มุ่งให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้สัจธรรมความเป็นไปของโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ฝึกการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ส่วนนี้เป็นส่วนของการศึกษาภาคทฤษฎีหรือภาคปริยัติ มุ่งให้ผู้ศึกษาได้นำความรู้ (ภาคปริยัติหรือภาคทฤษฎี) ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้น นำไปประพฤติปฏิบัติประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ชีวิตมากที่สุด เพื่อการพัฒนาชีวิตจิตใจเป็นมนุษย์ที่ดีที่สมบูรณ์ ส่วนนี้เป็นส่วนของการศึกษาภาคปฏิบัติลงมือกระทำ เมื่อศึกษาให้เกิดความรู้จริงแล้ว ต้องนำเอาความรู้ที่นั่นมาลงมือปฏิบัติ ความดีต่างๆ ก็จักเกิดแก่ผู้เรียนจากกระทำทั้งสองนี้ ค) วิธีการเรียนการสอน คือ เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้วิชาการและวิชาชีพให้แก่แก่นักเรียนได้รับความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ตลอดถึงการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอนนอกจากจะมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการต่าง ๆ แล้ว ยังต้องคำนึงการอบรมจรรยา มารยาท คุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้เรียนด้วย สถาบันทางการศึกษาที่ประกอบ ด้วยสถานที่เรียน ครูผู้สอน ผู้บริหาร ต้องใส่ใจและถือเป็นนโยบายหลักที่จะต้องดำเนินการให้ เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมดังกล่าว ง) ผู้เรียน คือ ผู้ศึกษามีความใส่ใจต่อการศึกษาศิลปวิทยา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวิชา การต่าง ๆ เหล่านั้น ผู้ศึกษานำเอาความรู้ที่ได้ศึกษานั้นมาพัฒนาปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นทุกด้าน คือ ด้านพฤติกรรม มีจริยธรรมของการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องทางกาย ทางวาจา และการประกอบ สัมมาชีพ

ในสังคม ตลอดถึงการสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมที่เป็นไปในลักษณะเกื้อกูลเป็นประโยชน์ ด้านจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความกตัญญูต่อบุคคล ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีเมตตา กรุณา เสียสละ และจิตใจที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสที่เป็นอกุศลจิต คือ ความโลภ โกรธ และหลง เป็นต้น และด้านปัญญา รู้เห็นเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนสามารถปรับตัว วางตน วางใจได้ถูกต้อง

จ) ผู้สอน คือ ผู้สอนมีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนในวิชาการที่ตนรับผิดชอบสอน มีความรู้ความเข้าใจในวิชาการนั้นๆ อย่างรอบรู้แตกฉานเป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ โลกทัศน์ที่กว้างไกล สามารถประยุกต์เรื่องราวให้เหมาะสมทันสมัยต่อเหตุการณ์ความเป็นไปของ สังคม ผู้สอนจะต้องมีจริยธรรมความประพฤติที่งดงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยไมตรี น่ารัก น่าเคารพ น่าศรัทธา เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีความรับผิดชอบ และเอาใจใส่ต่อการเรียนการสอน และการฝึกฝนอบรมจรรยาบรรณของนักเรียน

สรุปแล้ว แนวคิดและปรัชญาการศึกษาทั้ง 6 ดังกล่าวอาจจะเหมาะกับประเทศหนึ่ง แต่อาจจะไม่เหมาะกับอีกประเทศหนึ่ง คือ แต่ละปรัชญาจะมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกัน ฉะนั้น การนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาจึงต้องพิจารณาว่าแนวทางใดจึงจะดีที่สุด ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครองด้วย ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอสรุปด้วยการวิเคราะห์ถึงการใช้ปรัชญาการศึกษาทั้งหมดข้างต้นมาใช้เป็นกรอบในการวิพากษ์การศึกษาไทยดังนี้

1. วิเคราะห์จากเนื้อหาของแต่ละแนวคิดและทฤษฎี

จากที่ได้ศึกษาถึงเนื้อหาของปรัชญาการศึกษาข้างต้นทั้งหมด เป็นต้นว่าปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนววินัยนิยม ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวบูรณาการนิยม หรือ ปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาแนวพุทธศาสนา ทำให้เห็นว่าทุกปรัชญาการศึกษาหรือทุกแนวคิดและทฤษฎีทางการศึกษานั้นมีจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนาแตกต่างกันไป กล่าวคือบางปรัชญาการศึกษาก็มีจุดเด่นตรงที่เน้นพัฒนาเนื้อหาหรือหลักสูตรให้ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ แต่ปรัชญาการศึกษาแบบนี้ก็มีจุดที่ต้องพัฒนาตรงที่เนื้อหาหรือหลักสูตรก็อาจไม่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาตัวเองได้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนมีความแตกต่างกันหรือมีความต้องการไม่เหมือนกันนั่นเอง หรือแม้กระทั่ง เนื้อหาของหลักสูตรก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละภูมิภาคได้ อีกประการหนึ่ง บางปรัชญาการศึกษา ก็มีจุดเด่นที่เน้นที่ตัวผู้เรียนที่มีความต้องการพัฒนาอย่างไรบ้าง หมายความว่าผู้เรียนย่อมได้เรียนในสิ่งที่ตัวเองถนัดจนสามารถพัฒนาตัวเองไปสู่ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพในอนาคตได้ แต่ปรัชญาการศึกษาแบบนี้ ก็ย่อมเกิดความบกพร่องได้ เพราะเมื่อเน้นที่ตัวผู้เรียนมากเกินไป การให้ความสำคัญกับเนื้อหาหรือหลักสูตรที่เป็นแกนกลางที่สามารถใช้ได้กับทุกภูมิภาคก็ย่อมถูกละเลยไปได้ ดังนั้น ในประเด็นนี้ ผู้เขียนจึงมีทัศนะว่าการตอบปัญหาการศึกษาไทยจึงจำเป็นต้องใช้ปรัชญาการศึกษาหลายๆ แนวทางผสมผสานกันไป เนื่องจากว่าการจัดการศึกษายุคปัจจุบันในสังคมไทยมีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วรวดมาก หากเลือกใช้เพียงปรัชญาการศึกษาแบบใดแบบหนึ่งโดยไม่พิจารณาครบรอบด้านแล้ว ย่อมทำให้ผลกระทบเกิดขึ้นกับทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั่นเอง พร้อมกันนี้ ในเรื่องจุดมุ่ง

หมายของการศึกษา หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน ผู้เรียน และผู้สอน ที่ปรากฏอยู่ในแต่ละปรัชญาการศึกษา ก็ต้องถูกนำมาปรับใช้ให้ถูกต้องตามกรอบของปรัชญาการศึกษานั้นๆ ด้วย จึงจะจัดว่าเป็นการใช้ได้อย่างถูกต้องจนสามารถคาดคะเนผลผลิตที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

2. วิเคราะห์จากประเด็นอธิบายของแต่ละแนวคิดและทฤษฎี

จากที่ได้ศึกษาถึงประเด็นที่ใช้อธิบายในแต่ละปรัชญาการศึกษาข้างต้นดังกล่าว ผู้เขียนจึงขอสรุปถึงความสัมพันธ์ของประเด็นอธิบายของแต่ละแนวคิดและทฤษฎีกับการศึกษาไทยดังนี้ 1) จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ จุดมุ่งหมายการศึกษาของไทยควรมุ่งไปที่การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับโลก ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี และ ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ 2) หลักสูตร คือ หลักสูตรของไทยทุกระดับชั้นในภาพรวมควรมีเนื้อหาในการพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น ระดับอุดมศึกษา จะต้องเป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหามุ่งให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ ด้านทักษะการวิเคราะห์สื่อสารและการใช้เทคโนโลยี และ ด้านทักษะการดำเนินชีวิตแนวพุทธ 3) วิธีการเรียนการสอน คือ ควรเป็นการฝึกให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็นพร้อมทั้งพัฒนาผู้เรียนในทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) (Cross-cultural Understanding) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership) ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information, and Media Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้ (Career and Learning Skills) 4) ผู้เรียน คือ ผู้เรียนจะต้องมีทักษะที่สำคัญ 3 ด้าน คือ 1. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม นั่นคือการคิดวิเคราะห์เป็น รู้จักการแก้ไขปัญหา และมีความคิดสร้างสรรค์ 2. ทักษะชีวิตและอาชีพ โดยเน้นการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ มีทักษะทางสังคมและเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ 3. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี กล่าวคือความสามารถในการใช้สื่อหรือเทคโนโลยีในการค้นหาข้อมูลรวมทั้งการผลิตสื่อ หรือเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ และ 5) ผู้สอน คือ ครูผู้สอนต้องมีคุณสมบัติมากกว่าการเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สอน (Instructor) ครูต้องมีลักษณะของผู้ที่สามารถชี้แนะการเรียนรู้ (Learning Coaching) และสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำนักเรียนท่องเที่ยวไปสู่อะไรก็ได้ (Learning Travel Agent)

บรรณานุกรม

- ฉันทนา จันทร์บรรจง. (2541). *การศึกษากับการพัฒนาคุณธรรม*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ดลพัฒน์ ยศธร. (2544). *การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์*.
วิทยานิพนธ์ ค.ด., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชู แสงสุข. (2544). *ทรงสนะของบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติจริงตามคุณธรรมและ
จริยธรรม*. วิทยานิพนธ์ ค.ม., สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตญาณโณ). (2547). *การครองตน ครองคน และครองงาน หลักปฏิบัติสำหรับผู้
บริหารและคนทำงาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). *หลักการศึกษามหาวิทยาลัยในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่
11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ. (2538). *พุทธปัญญากับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระมหาสุภีร์ จิตเมโธ. (2533). *พระพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารราชการ*.
วิทยานิพนธ์ ศน.ม., กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2541). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระเมธีธรรมภรณ์ และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2536). *มณีแห่งปัญญาทางเลือกใหม่สำหรับนักบริหาร*.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- วรภาส ประสมสุข. (2549). *หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญา
การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2556). *กระบวนการค้นคว้าใหม่ทางการศึกษา กรณีที่คณะต่อการศึกษาศตวรรษที่ 21*.
กรุงเทพฯ : ทิพยวิสุตธี.
- _____. (2555). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ :
ทิพยวิสุตธี.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *รายงานการอภิปรายเรื่องพุทธธรรมนำการศึกษาได้
อย่างไร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพร เทพสิทธา. (2544). *คุณธรรมและจริยธรรมของนักบริหาร*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

สยมพร ปุญญาคม. (2541). *การบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) กับหลักพระพุทธศาสนา*.
วิทยานิพนธ์ รป.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2544). *บูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาราช.

http://www.br.ac.th/elearning/social/jitraporn/Buddhism%20%20M6/Unit1_1.html.

<http://www.gotoknow.org/posts/444773>.

<http://www.mcu.ac.th/site/wangnoi/index.php?page=24>.

<http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Critical/06.htm>.

<http://mcucri.igetweb.com>.

http://www.roong-aroon.ac.th/index.php?option=com_content&view=article&id=144&Itemid=168

พระพุทธรูป: สัญลักษณ์แห่งศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้า

พระมหาสมเจต สมจารี (หลวงกัน)

อีเมล: nirakan53@hotmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธรูปนั้นจัดเป็นพุทธศิลป์แขนงหนึ่งในประเภทประติมากรรม มีประวัติในการสร้างที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกยังมีข้อโต้แย้งกันแบ่งเป็นสองนัย คือ เกิดในยุคสมัยของพระเจ้ากนิษกะ หรือในยุคสมัยของพระเจ้ามิลินท์ ในอินเดียพระพุทธรูปแบ่งออกเป็น 5 สมัย คือ คันธาระ มธูรา อมราวดี กุปตะ และปาละ-เสนะ ส่วนอาณาจักรไทยแบ่งได้ 7 สมัย คือ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อโยธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ สำหรับการสร้างพุทธรูปนั้นยังยึดถือเอาพุทธจริยา มาเป็นแบบในการสร้างเรียกว่า ปาง เนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในพุทธประวัติ

คุณค่าในพระพุทธรูปสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ หลักพุทธปรัชญาฝ่ายกุศลธรรมที่ควรเจริญมีคุณค่าทำให้เกิดปัญญาในการคิดหาหนทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และหลักพุทธปรัชญาฝ่ายอกุศลธรรมที่ควรกำหนดละ ควรงดเว้น มีคุณค่าทำให้ห่างไกลจากความชั่ว ความเสื่อมเสียทั้งหลาย ที่มีมูลเหตุมาจากกิเลสต้นหนาภายในจิตใจ และมีคุณค่าเป็นภูมิคุ้มกันไม่ให้กระทำอกุศลกรรมต่าง ๆ

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, พุทธปรัชญา

Buddha Image: The Representative Symbol of the Buddha Respected

Phramaha Somjet Samacari (Luangkan)

E-mail: nirakan53@hotmail.com

ABSTRACT

The Buddha image was a branch of Buddhist arts in sculpture. The first creation record of the Buddha image had two different ideas; one said that the Buddha image was firstly created in King Kanisaka's period and the other in King Milinda's period. The Buddha image in India was divided into six periods; i.e. Gandhara, Mathura, Amaravati, Gupta, and Pala - Sena. In Thailand, the Buddha image was divided into seven periods; Dvaravati, Srivijaya, Lopburi, Chiangsaen, Sukhothai, Ayuthaya and Ratanakosin. The creation idea of the Buddha image was expanded from the Buddha's behavior and some contents in the Life of the Lord Buddha. The position of the Buddha image was called 'posture'.

The core value of Buddhist Philosophy appeared on Buddha image could be classified into two parts; the Buddhist philosophy that should be cultivated in order to create wisdom in solving problems, and the Buddhist Philosophy that should be refrained from in order to distance one's self from evils, defilements and unwholesome actions.

Keywords: Buddha Images, Buddhist Philosophy

1. บทนำ

สมัยพุทธกาลนั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต่างเคารพนับถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เชื่อกันว่าไม่มีเจดีย์ คือ สิ่งที่เคารพบูชาอื่น ซึ่งปรากฏในรูปวัตถุเจดีย์อยู่เลย เมื่อภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พุทธศาสนิกชนต่างคิดหาหนทางที่จะรำลึกถึง พระพุทธองค์ จึงทำให้เกิดมีเจดีย์ 4 ประเภทขึ้น คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เป็นที่เคารพบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้า หลังจากนั้นไม่นานก็เกิดมีการสร้างสถูปเจดีย์ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ขึ้นเป็นสัญลักษณ์เพื่อรำลึกถึงพระพุทธองค์

ภายหลังแต่การเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปนั้นเริ่มมีขึ้นครั้งแรกประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 3 คือ ประมาณ พ.ศ. 370 ที่แคว้นคันธาระ ซึ่งเป็นดินแดนทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย โดยพระมหากษัตริย์ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทรงริเริ่มการสร้างพระพุทธรูปขึ้นตามคติความเชื่อเดิมของตนที่เคารพบูชาเทพเจ้า พระพุทธรูปจึงมีพุทธลักษณะที่เหมือนมนุษย์กึ่งเทพเจ้าแบบกรีก ตอนเริ่มแรกจุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนแห่งพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ และเพื่อแสดงความเคารพบูชาต่อพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องเตือนสติให้รำลึกถึงพระพุทธรูปอันล้ำเลิศต่อสรรพสัตว์ของพระองค์ พระพุทธรูป ดังกล่าวนั้น ได้แก่ พระปัญญาคุณที่พระองค์ทรงตรัสรู้ความเป็นจริงอันประเสริฐแล้วทรงนำมาเปิดเผยให้ชาวโลกได้ทราบอย่างถูกต้อง พระวิสุทธิคุณ ที่ทรงพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงเป็นตัวอย่างที่ถูกต้องของสัตว์โลกอย่างแท้จริงและพระกรุณาคุณ ที่ทรงช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ ฉะนั้น การได้บูชากราบไหว้พระพุทธรูปด้วยปัญญาและศรัทธาอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาแล้ว จึงจะอำนวยประโยชน์แก่ตนเอง และผู้อื่นโดยปราศจากโทษมีแต่คุณประโยชน์แก่ทุกฝ่ายสถานเดียว

เมื่อกาลเวลาได้ผ่านมานานนับพันปีจวบจนถึงปัจจุบัน จุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปแต่เดิมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปมาก คนบางส่วนจึงไม่รู้ซึ่งถึงคุณค่าของพระพุทธรูปที่เป็นเหมือนพระไตรปิฎกที่ไม่ได้จารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสามารถสื่อความหมายของหลักพุทธปรัชญาที่เป็นนามธรรมออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม เพื่อให้เข้าใจอย่างแจ่มชัด และบ่งบอกถึงคุณลักษณะของพระพุทธศาสนาได้ดีที่สุด โดยรูปลักษณ์ของพระพุทธรูปทั่วไปจะแสดงออกถึงความสงบ ความเมตตา และความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้อย่างชัดเจน

แต่คนจำนวนมากที่ไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงในหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธรูปทำให้เกิดความลุ่มหลง งมงาย ยึดมั่นถือมั่น นับถือกราบไหว้ในลักษณะบวงสรวงอ้อนวอน นับถือเป็นวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์มีฐานะไม่ต่างจากเทพเจ้า ทำให้ทัศนคติของคนในโลกยุคปัจจุบันเกี่ยวกับพระพุทธรูปเปลี่ยนไป บางคนได้นำเอาพระพุทธรูปมาเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุสนองตัณหาของตนกลายเป็น “พุทธพาณิชย์” สามารถซื้อขายได้อย่างสินค้าชนิดหนึ่ง และบ่อยครั้งเกิดเหตุการณ์ที่สะเทือนจิตใจต่อพุทธศาสนิกชนอย่างรุนแรง มีการกระทำอันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธรูปตามที่ปรากฏในสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น บางคนนำพระพุทธรูปไปตั้งในที่ไม่เหมาะสม ในผับ บาร์ ทำเป็นเครื่องประดับบ้าน ตามระเบียงโรงแรมที่พัก ทำเป็นโคมไฟ ประดับสวน รีสอร์ท หรือแม้แต่ตามสปา (spa) ก็มีให้เห็น สิ่ง

เหล่านี้ล้วนเกิดจากความไม่เข้าใจจุดประสงค์ และคุณค่าที่แท้จริงของการสร้างพระพุทธรูป ฉะนั้น ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกจึงควรศึกษา และทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักพุทธปรัชญา จนสามารถอธิบายให้เห็นถึงคุณค่าของพระพุทธรูปและสามารถออกมาปกป้องต่อการกระทำที่แสดงถึงการลบหลู่ดูหมิ่นดังกล่าวนั้นได้อย่างมั่นใจ

2. ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธรูปนั้นถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้รับการเคารพสักการบูชามาตั้งแต่อดีตกาล สารสำคัญที่สุดในการสร้างพระพุทธรูปก็คือ การสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรองค์ สำหรับกราบไหว้สักการบูชา เป็นพุทธานุสสรณ์ระลึกนึกถึงพระคุณของพระองค์ ต่อมาในภายหลังได้กลายเป็นการสร้างงานศิลปะเพื่อแสดง เพื่อสั่งสอน และเผยแพร่ให้บุคคลทั่วไปรู้จักเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปจึงเป็นสัญลักษณ์เปรียบเสมือนคัมภีร์พระธรรมคำสั่งสอนที่ไม่ได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร และนับเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปมีความหมายโดยทั่วไปว่า รูปพระพุทธรเจ้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , 2546, หน้า 164) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ยกตั้งพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาได้ระลึกถึงและแสดงความเคารพกราบไหว้บูชาพระพุทธรเจ้า (Van Hien, 2003, p. 97). ดังนั้น วัดในพระพุทธศาสนาจึงมีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในโบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญ แม้แต่ตามบ้านของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็มักมีพระพุทธรูปตั้งไว้เป็นที่สักการะด้วยเช่นกัน (ผศ.ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2550, หน้า 39)

อีกประการหนึ่งพระพุทธรูปเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของโลก โดยเฉพาะประเทศที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เป็นการแสดงออกซึ่งความสูงส่งทางด้านสุนทรียศิลป์ ภูมิปัญญาในเชิงประติมากรรม และยังแสดงถึงลัทธิศาสดาของผู้นับถือในการสร้างอีกด้วย และที่สำคัญพระพุทธรูปเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้มีความเป็นเอกภาพ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ประกอบด้วยแรงศรัทธาอันสูงส่งของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธรูป ฉะนั้น การได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปและวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการสร้างพระพุทธรูปนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนิกชน

มูลเหตุการณณ์เกิดขึ้นของพระพุทธรูปยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ เพราะมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ซึ่งต่างก็มีทัศนะไปในหลายทิศทางที่ตนเชื่อถือ และยังไม่ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ยุคสมัยใด แม้ในพระไตรปิฎกก็มีการกล่าวถึงคำว่า “พระพุทธรูป” ปรากฏอยู่ในบางแห่ง เช่น ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน มีข้อความกล่าวถึงพระพุทธรูปว่า “พุทธรูปปรดี ฤตวา ตถา โอรวิ มํ ชิโน อลํ วกกลิ ก็ รูเป รรมเส พาลนนุทีเต. แปลความว่า “ในกาลนั้น พระพุทธชินเจ้า ทรงทราบว่าเราเย็นดีในพระพุทธรูปจึงตรัสสอนเราว่า อย่าเลยวักกลี ประโยชน์อะไรในรูปที่น่าเกลียด ซึ่งชนพาลชอบเล่า” (ขุ.อป. 33/53/185)

ใจความในพระสูตรนี้ พระองค์ได้ทรงยกคำว่า “พระพุทธรูป” คือ รูปร่างของพระองค์ขึ้น เพื่อทรงตรัสแสดงพระธรรมโปรดพระวักกิลี ซึ่งตามประวัติท่านเป็นผู้ที่ออกบวชเพราะเลื่อมใส ในพระวรกายอันสง่างามของพระพุทธเจ้า (บรรจบ บรรณรุจิ, 2537, หน้า 104) จึงยึดติดในพระรูปร่างของพระพุทธองค์ คำว่า “พระพุทธรูป” ที่ปรากฏในพระสูตรนี้จึงหมายเอารูปร่างของพระพุทธเจ้าที่พระวักกิลียึดติดโดยการมองเห็นสัมผัสได้ด้วยตาเนื้อของท่าน จึงไม่ได้หมายถึง พระพุทธรูป ที่เกิดจากนายช่างสร้างสรรค์ขึ้นเป็นองค์พุทธรูปมาอย่างเช่นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปในปัจจุบันนี้

หลักฐานประการสำคัญที่สามารถนำมายืนยันว่า พระพุทธรูปไม่มีพระบรมพุทธานุญาตให้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเป็นตัวแทนพระองค์ก็คือ พระพุทธรูปจันในมหาปริณิพพานสูตรที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า ให้ถือเอาธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ดังมีใจความสำคัญว่า “สิยา โข ปนนานนท ตุมหากัง เอวมสส อตติสสตถุกัง ปาวจัน นตถิ โน สตถาติ น โข ปนตัง อานนท เอวํ ทฎฐพพิ โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปณตโต โส โว มมจเจยน สตถา” แปลความว่า “ดูก่อนอานนท์บางทีพวกเขาอาจจะฟังมีความคิดว่า “ปาพจน์” มีศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้พวกเขาไม่ฟังเห็นอย่างนั้นธรรม และวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเขา ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเรา โดยกาลล่วงไปแห่งเรา” (ที.ม. 10/216/175)

นอกเหนือจากให้พุทธสาวกยึดมั่นใน พระธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระองค์แล้ว พระพุทธรูปก็ยังให้ยึดเอาพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่งอีกด้วย นอกจากนี้พระองค์ยังเน้นย้ำพร่ำสอนให้พุทธสาวกรู้จักพึ่งตัวเองก่อน ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน ด้วยการศึกษปฏิบัติตามธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างเนื่องนิจ โดยที่ไม่ต้องไปแสวงหาสิ่งภายนอกที่เป็นวัตถุมาเป็นที่พึ่ง ดังมีพระพุทธรูปซึ่งปรากฏชัดเจนอยู่ในทีฆนิกาย มหาวรรค ความว่า “ตสมาติหานนท อตตทึปา วิหธ อตตสรณา อนณฺณสรณา ธมมาทึปา ธมมสรณา อนณฺณสรณา ดูก่อนอานนท์ เธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ จงมีธรรมเป็นเกาะมีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่กันเถิด” (ที.ม. 10/165/118)

จากหลักฐานในพระไตรปิฎกที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิงนั้น ทำให้ทราบว่า การสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลนั้น ไม่มีปรากฏ และการกล่าวถึงไว้โดยตรง มีเพียงแต่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของพุทธเจดีย์ 4 ประเภท คือ 1. ธาตุเจดีย์ 2. บริโภคเจดีย์ 3. ธรรมเจดีย์ และ 4. อุทลิกเจดีย์ (สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี, 2545, หน้า 21 - 25)

มูลเหตุการณสร้างพระพุทธรูปนั้น มีหลักฐานประการหนึ่งที่มีกหิยบยกขึ้นมากล่าวอ้างถึง คือ เรื่องตำนานพระพุทธรูปปางห้ามแค้นจันทร์ ซึ่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทานเทศนาโปรดพระพุทธรูปมารดาซึ่งประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงมีรับสั่งให้นายช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยแค้นจันทร์แดงประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมาจากดาวดึงส์มาถึงที่ประทับ พระแค้นจันทร์ลุกขึ้นปฏิสนธนาการพระพุทธองค์ด้วยปาฏิหาริย์ แต่พระพุทธองค์ตรัสสั่งห้ามให้พระแค้นจันทร์กลับไปยังที่ประทับ เพื่อรักษาไว้เป็นตัวอย่างพระพุทธรูป

เหตุนี้ พระพุทธรูปแก่นจันทร์แดงองค์นั้น จึงนับเป็นต้นแบบของพระพุทธรูป ซึ่งสร้างกันต่อมาภายหลัง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ อ้างว่าพระพุทธรูปมีขึ้นโดยพระบรมพุทธานุญาต และมีลักษณะเหมือนพระพุทธรองค์ เพราะเป็นตัวอย่างสร้างขึ้นแต่ในครั้งพุทธกาล (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545, หน้า 67) ตามเหตุการณ์ที่กล่าวมานั้น อาจจะมีปัญหาให้โต้แย้งว่า พุทธรูปปางห้ามแก่นจันทร์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในพุทธกาล หรือเกิดขึ้นในภายหลังกันแน่

ดังนั้น เกี่ยวกับตำนานการสร้างพระพุทธรูปปางพระแก่นจันทร์นี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) (2505, หน้า 122) พระเถระผู้เป็นราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม ท่านได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “ตำนานพระพุทธรูปปางนี้ไม่ปรากฏในบาลีฝ่ายเราแต่ประการใดเลยบางที่อาจมีในคัมภีร์ของพระสงฆ์ฝ่ายใดก็ได้ น่าจะเห็นว่าเป็นเรื่องเกิดขึ้นหลังจากการสังคายนาพระธรรมวินัยแล้ว จึงมิได้ปรากฏในคัมภีร์ แต่ตำนาน พระห้ามแก่นจันทร์กลับเป็นตำนานเก่าแก่ก่อนพระพุทธรูปทั้งหมด แสดงว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรก ด้วยมีในสมัยพระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ดังนั้น เรื่องพระปางห้ามแก่นจันทร์ จึงเป็นเรื่องปรัมปราดังกล่าว”

เมื่อในคัมภีร์ฝ่ายบาลีไม่ได้มีการบันทึกเป็นตำนานไว้ให้ปรากฏเป็นหลักฐาน แต่ก็ไม่ได้แสดงท่าทีที่จะปฏิเสธว่าไม่มีแต่ประการใด อาจจะมีหลักฐานทางพระพุทธศาสนาฝ่ายใด กล่าวคือ ตั้งแต่ลังกาลงมาได้บันทึกเอาไว้ก็เป็นได้ แต่ก็มีข้อมูลปรากฏเกี่ยวกับตำนานสร้างพระพุทธรูปปางแก่นจันทร์ ตามที่หลวงจินผาเขียน ซึ่งจารึกไปอินเดีย เมื่อราว พ.ศ. 350 ได้บันทึกไว้ดีกว่า “...แต่ในบรรดาพุทธเจดีย์ที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้ให้มีพระพุทธรูปไม่ใช่แต่เท่านั้น แม้อุเทศิกเจดีย์ที่สร้างกันเมื่อล่วงสมัยพระเจ้าอโศกแล้วจะราว พ.ศ. 400 เช่น ลายจำหลักรูปเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งทำเป็นเครื่องประดับพระมหาธาตุเจดีย์ดังกล่าวมาในตอนก่อนทำแต่รูปคนอื่น ตรงไหนจะต้องทำพระพุทธรูปคิดทำรูปอื่น เช่น รอยพระพุทธรบาท หรือพระธรรมจักร และพุทธอาสน์ เป็นต้น สมมติแทนพระพุทธรูปทุกแห่งไป ข้อนี้พิสูจนให้เห็นว่า ประเพณีทำพระพุทธรูปยังไม่มีในสมัยนั้น หรือยังเป็นข้อห้ามอยู่ในสมัยชัฒมิประเทศ จนถึงราว พ.ศ. 400 ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าตำนานเรื่องพระแก่นจันทร์นั้นจะเกิดขึ้นต่อสมัยเมื่อมีประเพณีสร้างพระพุทธรูปกันแพร่หลายแล้วราวใน พ.ศ. 700 หรือ พ.ศ. 800 (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545, หน้า 68)

จากข้อมูลที่ผู้เขียนนำมากล่าวนี้อาจสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลนั้น ไม่มีข้อมูลหลักฐานที่แน่ชัดพอจะสรุปลงไปว่าได้เกิดขึ้นจริง มีเพียงแต่ข้อมูลที่เป็นลักษณะของตำนาน หรือเป็นเรื่องเล่าปรัมปรา จึงไม่สามารถนำมาเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ เพราะขาดหลักฐานที่เป็นโบราณวัตถุมายืนยันประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างสูงสุดโดยเฉพาะในคำสอน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพจิตใจและความเข้าใจลึกซึ้งในหัวใจของพระพุทธศาสนามากกว่าในสมัยนี้ การนับถือในทางนามธรรมนี้จึงเป็นเหตุให้ไม่มีความนิยมในการสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพโดยตรง อีกประการหนึ่งพระพุทธรูปองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมสั่งสอนพุทธสาวกตรัสเน้นย้ำไม่ให้ยึดติดในวัตถุ แม้เบญจขันธ์ของเราก็ล้วนตกอยู่ภายใต้อำนาจของกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตาเป็นทุกข์ และอนัตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน (ส.ช. 17/12-14/27-28) ทั้งการสร้างพระพุทธรูปยังขัดต่อหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้ถือพระธรรมวินัยเป็นศาสดา

แทนพระองค์ จึงเป็นไปได้ไม่ได้อย่างยิ่งว่า พระพุทธเจ้าจะทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้เหล่าพุทธสาวก สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาเป็นที่เคารพบูชาแทนพระองค์ในขณะที่พระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่

ต่อมาภายหลังเหตุการณ์เสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เมื่อราว พ.ศ. 216 กษัตริย์เชื้อสายกรีกทรงพระนามว่า พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ได้แผ่แสนยานุภาพเข้ามาครอบครองดินแดนตั้งแต่ยุโรปตลอดจนถึงอินเดียตอนเหนือ และได้มอบหมายให้พวกโยนก แต่ชาวอินเดียเรียกว่า “ยะวะนะ” หมายถึง พวกไอโอเนีย (แคว้นไอโอเนียอยู่ทางตะวันตกของเอเชียไมเนอร์) ที่เป็นแม่ทัพนายกองรักษาอาณาเขตตลอดมา ครั้นพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชสิ้นพระชนม์ลงไม่มีผู้ใดเป็นรัชทายาทครอบครองอาณาเขตนี้ ทำให้อาณาจักรแตกแยก และตอนหลังพวกโยนกตั้งถิ่นฐานรกรากทำมาหากินตามเขตแดนทั่วไปรวมทั้งชายแดนทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย คือ แคว้นคันธาระด้วย (ผศ. มัย ตะติยะ, 2549, หน้า 81)

เมื่อประมาณ 300 ปีต่อมา ได้มีพระมหากษัตริย์ผู้มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระนามว่า “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิอโศกมหาราช” พระองค์มีพระชนมายุอยู่ในช่วง พ.ศ. 240-312 เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 270-311 ทรงเป็นจักรพรรดิแห่งราชวงศ์โมริยะผู้ปรีชาสามารถพระองค์สุดท้ายของราชวงศ์ ทรงปกครองแคว้นมคธ มีพระราชธานีชื่อว่า ปาฏลีบุตร เป็นนครที่มีชื่อเสียง เป็นเส้นทางติดต่อการค้ากันระหว่าง นครราชคฤห์กับนครสาวัตถี โดยเริ่มจากราชคฤห์ผ่าน อัมพลัญจิกา นาลันทา ปาฏลีคาม โภสถคาม ปาวา กุสินารา ไปยังกบิลพัสดุ์ เป็นต้น พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพินทุसारแห่งราชวงศ์โมริยะ และพระมารดาพระนามว่า ศิริธรรมพระเจ้าอโศกมหาราช มีพระโอรส และธิดารวมทั้งสิ้น 11 พระองค์ แต่เดิมพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่โหดร้าย จนได้รับสมญานามว่า “จันหาโศกราช” หรือ “พระเจ้าอโศกผู้โหดเหี้ยม” เพราะความดุร้ายของพระองค์ถึงกับรับสั่งให้สร้าง “นรกาลีย” ไว้เพื่อประหารชีวิตผู้คนที่ผ่านเข้ามา

แต่หลังจากที่พระองค์หันมานับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ได้ทำการรวบรวมอินเดียให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พระองค์ก็ทรงกลายเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก ผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรือง และแผ่ขยายมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ถึงกับยกพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาสำหรับประเทศ และเนื่องจากพระราชกรณียกิจมากมาย นานัปการที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญด้วยศุภจิตราธรรมอย่างแท้จริง ทำให้ภายหลังทรงได้รับการขนานพระราชมัญญานามว่า “ธรรมาโศกราช” หรือ “พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม” (ดร.สุชาติ หงษา, 2550, หน้า 33) เป็นเหตุให้มหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในยุคหลังที่นิยมสันติดำเนินรอยตามพระราชจริยาวัตรของพระองค์ ยึดถือเอาพระองค์เป็นแบบอย่างในการปกครอง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตโนรส พระองค์ทรงพระนิพนธ์ไว้ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับพระเจ้าอโศกมหาราชว่า “...เมื่อพระเจ้าอโศกจัดฉลองพุทธเจดีย์ คือ ทรงโปรดฯ ให้สร้างสถูปเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวน 84,000 องค์ ทั่วชมพูทวีป เป็นเวลา 7 ปี 7 เดือน และ 7 วัน โปรดเกล้าฯ ให้ฉลองอย่างมโหฬารยิ่งใหญ่สมพระเกียรติยศทรงประกาศพระเกียรติคุณของ

พุทธศาสนาเผยแผ่ไปทั่วโลก เหตุการณ์ครั้งนั้น พญามารได้มาขัดขวางการฉลองสมโภช และได้ถูกท่านอุปัชฌาย์ผู้พระชีนาสพปราบจนคลายพยศจนพ่ายแพ้ ส่วนพระอุปัชฌาย์ ผู้ชีนาสพได้ให้พญามารเนรมิตรูปพระพุทธรูป เพราะท่านปรารถนาที่จะชมพระพุทธรูปลักษณะของพระพุทธรูป ครั้นเมื่อพญามารได้เนรมิตรูปพระวรกายของพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปลักษณะที่งดงามในท่ามกลางหมู่สงฆ์ ต่อหน้าพระพักตร์พระเจ้าอโศกมหาราช และพุทธบริษัทจำนวนมหาศาล ทั้งพระสงฆ์ และหมู่ชนได้แสดงความเคารพรูปเหมือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทับนั่งแวดล้อมด้วยหมู่พระอสีตอริยสาวก เปรียบเสมือนในสมัยพุทธกาล ทุก ๆ คนล้วนเกิดความปีติศรัทธาอย่างแรงกล้าที่เปรียบประดุจได้ เพราะเหตุผลตามที่ได้อธิบายไว้เบื้องต้น” (กรมการศาสนา, 2523, หน้า 510-511)

ตามข้อความที่ยกมากล่าวอ้างนี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระพุทธรูปอยู่เลย แม้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราช จะทรงได้เห็นพุทธรูปลักษณะที่เกิดจากการเนรมิตของพญามารแล้วก็ตามที่อีกประการหนึ่งที่น่าประหลาดใจก็คือ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช นับว่าเป็นยุคสมัยที่เป็นจุดเริ่มต้นของศิลปกรรมหลายประการ โดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุดและมีหลักฐานทางทางประวัติศาสตร์ให้พบเห็นเป็นประจักษ์มากมาย แต่ไม่ปรากฏพระพุทธรูปในพุทธศิลป์เหล่านั้นเลย

ในเรื่องนี้ได้มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแห่งยุค คือ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ได้กล่าวถึงไว้เช่นกันว่า “...เมื่อพุทธศตวรรษที่ 11 ได้มีนักธรรมจาริกเดินทางเข้าไปอินเดีย ได้พบเห็นสลูของพระเจ้าอโศกมหาราช มีปรากฏตั้งแต่เมืองตักศิลา ทิศเหนือของอินเดีย ลงไปจนกระทั่งถึงแคว้นมลลกุฏสุดใต้ของอินเดีย ลักษณะของสลูมักสร้างเป็นอิฐ และศิลาทำเป็นรูปทรงบาตรคว่ำตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมโดยรอบฐานมีที่เดินทำประทักษิณได้ ส่วนบนองค์สลูก็สร้างเป็นฐานสี่เหลี่ยมคล้ายกับจะเป็นบัลลังก์แล้วสร้างเป็นฉัตรปักไว้บนบัลลังก์นั้นอีกต่อหนึ่ง รอบพระสลูมีบริเวณก็ให้ทำเป็นรั้วเขตล้อมรอบ และสลักศิลาเป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติ หรือเรื่องราวในชาดก ภาพจำหลักนั้นงดงามยิ่งนัก ทำให้ทราบได้ว่าศิลปะกระบวนช่างในยุคพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นมีความเจริญรุ่งโรจน์เพียงไร แต่มีที่ควรสังเกตอยู่ข้อใหญ่ว่าภาพพระพุทธรูปประวัติเหล่านั้น มิได้ปรากฏภาพพระพุทธรูปเลย” (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543, หน้า 173)

จากหลักฐานของพุทธศิลป์ที่ปรากฏเป็นภาพจำหลักศิลา เป็นเรื่องราวในพระพุทธรูปประวัติ ซึ่งทำเป็นรั้วเขตล้อมรอบองค์พระสลูของพระเจ้าอโศกมหาราช อันเป็นโบราณวัตถุที่สามารถนำเอามายืนยันเรื่องตำนานการสร้างพระพุทธรูปปางแก่นจันทร์ได้เป็นอย่างดีว่า ถ้าเคยปรากฏมีการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่ครั้งพุทธกาล และพระพุทธรูปพระองค์ทรงโปรดประทานพระบรมพุทธานุญาตให้สร้างเป็นความจริงตามที่ตำนานพระพุทธรูปปางแก่นจันทร์กล่าวอ้างนั้นแล้ว แต่เหตุใดในบรรดาพุทธเจดีย์ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้สร้างไว้นั้นหาพระพุทธรูปปรากฏอยู่ไม่

ตามเหตุผลนี้ตำนานการสร้างพระพุทธรูปปางแก่นจันทร์จึงขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และไม่มีโบราณวัตถุที่เป็นรูปธรรมมารับรองความเป็นจริง จึงถือว่าเป็นเพียงเรื่องในตำนานเท่านั้น และอีกเหตุผลหนึ่งที่ควรนำเอามาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ไม่มีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เพราะมีข้อสันนิษฐานว่า อินเดียในสมัยนั้น ไม่นิยมทำรูปเคารพ ไม่ว่าจะเป็นรูปภาพก็ตาม จะสังเกตได้

ในภาพจำหลักของพระเจ้าอโศกก็ไม่ปรากฏมีพระพุทธรูปอยู่เช่นกัน คงสร้างเพียงรูปสัญลักษณ์แห่งความหมายแทนรูปพระศาสดา เช่น รูปต้นพระศรีมหาโพธิ์ รูปรอยพระพุทธรบาท รูปดอกบัว เป็นต้น เหตุเป็นเพราะมีคติถือกันว่า เป็นข้อห้ามมิให้ทำรูปคนขึ้นสำหรับเคารพบูชา ด้วยเหตุนี้พระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งทรงเป็นผู้มีความเคารพในพระพุทธรูปอย่างยิ่ง จึงไม่ยอมทำรูปพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ (สมพร อยุธยา, 2514, หน้า 2) เพราะถือว่าการทำเช่นนั้นเป็นการ อคารวะต่อสิ่งที่ตนนับถือ เป็นการดูหมิ่นไม่ให้ความเคารพ แต่ชาวอารยันเริ่มจะมาคิดสร้างรูปเคารพขึ้นก็ตอนติดต่อกับเทออารยธรรมกับพวกกรีกในภายหลัง

กล่าวโดยสรุป ถึงสาเหตุที่พระเจ้าอโศกมหาราช ไม่ทรงสร้างรูปเหมือนของพระพุทธรูปเจ้าคงเกิดจากเหตุที่พระองค์มีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธรูปศาสนาอย่างแรงกล้า จึงไม่กล้าที่จะสร้างพระพุทธรูปให้มีลักษณะเหมือนกับมนุษย์ทั่วไป ด้วยเกรงว่าจะเกิดความผิดเพี้ยนในทางพุทธรูปลักษณะ อาจจะเป็นการลบหลู่ดูแคลนต่อพระพุทธรูปศาสนาโดยไม่เจตนา เพราะในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชไม่มีหลักฐานที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าว่าพระพุทธรูปองค์ที่มีพุทธรูปลักษณะที่แท้จริงเช่นไร ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ไม่มีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยของพระองค์พอจะให้เห็นเป็นหลักฐานทางโบราณวัตถุได้เลย

เมื่อกาลเวลาล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ 4-5 ครั้นสิ้นรัชกาลของพระเจ้าอโศกมหาราช อำนาจแห่งราชวงศ์ไมริยะก็เสื่อมลง จึงเป็นโอกาสให้ราชวงศ์สูงกะขึ้นเถลิงอำนาจ กษัตริย์ราชวงศ์นี้ ถึงแม้ว่าจะไม่นับถือพระพุทธรูปก็ตาม แต่ก็ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธรูปศาสนาเป็นอย่างดี มีการสร้างปูชนียสถานขึ้นมากมาย จากพุทธศตวรรษที่ 4 จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 8 อินเดียเหนือก็ประสบความยุ่งยากหลายประการ ถึงกับอาณาจักรสูงกะล่มสลายลง อันเป็นเหตุให้อาณาจักรของกรีกส่วนหนึ่งทางตะวันตกเฉียงเหนือ คือ คันธาระ ซึ่งแรกตั้งขึ้นเมื่อครั้งพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชเข้ามารุกรานประเทศอินเดียในปี พ.ศ. 217 เริ่มมีความเข้มแข็งขึ้นมาแทน (เขียน ยิ้มศิริ, 2512, หน้า 2)

ในปี พ.ศ. 360 ได้มีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้ามิลินท์ เป็นกษัตริย์อินเดียเชื้อชาติกรีกในราชวงศ์ที่สืบมาจากแม่ทัพกรีกที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทิ้งไว้ ทรงครองราชย์อยู่ที่เมืองสาครละ พระองค์ได้ทำสงครามแผ่อำนาจเขตเข้าไปใน มัชฌิมประเทศจนถึงแคว้นมคธ ชะรอยจะได้ไปทราบวิธีการปกครองของ พระเจ้าอโศกมหาราช และได้สมาคมคุ้นเคยกับผู้รอบรู้พระพุทธรูปศาสนา คือ พระนาคเสน เป็นต้น ก็ทรงเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาเป็นเหตุให้ในภายหลังพระองค์ได้ทางเปลี่ยนพระทัยมานับถือพระพุทธรูปศาสนา และประกาศแสดงพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอย่างมากในแคว้นคันธาระ (ศ.หลวงบริบาลบุรุษิภณต์, 2514, หน้า 4)

เมื่อกล่าวถึงชนชาติกรีกเชื่อกันว่าในยุคนั้นมีความเจริญในศิลปะถึงขีดสูงสุด และมีความนิยมในการสร้างรูปเทพเจ้าต่าง ๆ เป็นเครื่องสักการบูชา เมื่อกษัตริย์เชื้อสายกรีกที่ปกครองแคว้นคันธาระหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนา จึงสร้างพระพุทธรูปขึ้นแทนองค์พระพุทธรูปเจ้าเพื่อสักการบูชา ตามแบบที่เคยสร้างรูปเทพเจ้าบูชาตามลัทธิเดิมของตน เมืองคันธาระจึงเป็นแหล่งแรกที่สร้างพระพุทธรูปโดยฝีมือของศิลปินกรีก หรือที่รู้จักกันว่า “ศิลปินกรีกแบบคันธาระ” เชื่อกันว่าเป็นศิลปะแบบแรกที่กล้าสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นรูปมนุษย์

แต่นักปราชญ์บางท่านได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปรุ่นแรก ๆ นั้น เกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ ซึ่งเป็นชนชาติเย่จื่อ (Yueh-chi) หรือชิลีเยน ที่อพยพมาจากภาคกลางของทวีปเอเชียได้ครอบครองดินแดนแถบนี้ พระองค์ทรงเลื่อมใสพระพุทธศานามหายานเป็นอย่างมาก เมื่อคราวที่พระองค์สับสนในคำสอนไม่สามารถจะตัดสินใจพระทัยได้ พระองค์ได้ทรงปรึกษากับพระเถระในนิกายสรวาสติวาทินรูปหนึ่งชื่อ “พระปาริศวะ” เวลานั้นนิกายนี้มีบทบาทมาก และพระเจ้ากนิษกะก็ทรงสนับสนุนนิกายนี้มีหลักฐานว่า ได้พบจารึกที่พบในสมัยของพระองค์มีข้อความว่า “ขอต้อนรับคณะสงฆ์ นิกายสรวาสติวาทิน” หลักฐานทางโบราณคดีชิ้นนี้ปรากฏชัด จึงไม่มีใครจะค้านว่าพระองค์ไม่สนับสนุนนิกายนี้ สำหรับสกุลศิลปะคันธาระส่วนใหญ่มีอยู่ในแคว้นคันธาระเท่านั้น โดยมีความเจริญถึงขีดสูงสุดในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะซึ่งครองราชย์สมบัติอยู่ใน ระหว่าง พ.ศ. 627 (จิตร บัวบุศย์, 2503, หน้า 21)

อย่างไรก็ตาม มูลเหตุการณเกิดของพระพุทธรูปยังเป็นเรื่องที่โต้แย้งหาข้อยุติกันอยู่ แต่ในเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจควรนำมาพิจารณาอยู่ 3 ประเด็นด้วยกัน ดังนี้

1. ความเชื่อที่ว่า พระพุทธรูปเกิดมาในสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ความเชื่อเช่นนี้มีปรากฏในหนังสือเรื่องเกี่ยวกับตำนานพระแก่นจันทร์ ได้กล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ปกครองเมืองสาวัตถีได้สั่งให้นายช่างที่มีฝีมือดีจำหลักพระพุทธรูปขึ้นมาด้วยไม้แก่นจันทร์แดง เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลาหนึ่งพรรษา เรื่องนี้เป็นเรื่องตำนานในอินเดียมีมาแต่โบราณ (พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจาริมหาเถระ) , 2541, หน้า 153)

2. ประเด็นที่เชื่อว่า เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ามิลินท์ ทรงเป็นกษัตริย์เชื้อสายกรีกปกครองอินเดียในแคว้นคันธาระ นับเป็นยุคแรกแห่งการสร้างพระพุทธรูป พุทธลักษณะของพระพุทธรูปจะมีดวงพระพักตร์คล้ายคลึงกับเทวรูป จนบางครั้งปรากฏทำเป็นพระมัสสุบนพระโอษฐ์ พระเศียรทำเป็นพระเกตุมาลา เพื่อให้แตกต่างจากรูปพระสาวก พระเศียรทำเป็นลักษณะมุ่นเกล้าตั้งเช่นพระเศียรของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้น ฝ่าเท้าสาวพัสดุ์ทำเป็นรอยกลีบเช่น

3. อีกประเด็นหนึ่งเชื่อว่า เกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราช กษัตริย์ผู้ปกครองอินเดียภาคเหนือ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปุรุชปุระ หรือเปศวาร์ พระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ทรงเลื่อมใสพุทธศาสนาเถรวาท หินมีแบบเถรวาทตั้งที่ พระเจ้าอโศกทรงนับถือ (ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2528, หน้า 28)

ถึงแม้ว่าการสร้างพระพุทธรูปจะไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่า เคยมีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลมาก่อนแล้วก็ตาม แต่พุทธศาสนิกชนทุกยุค ทุกสมัย ต่างก็มีจุดประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปเช่นเดียวกัน คือ เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธานุสสติที่พระองค์มีพระคุณ 3 ประการ คือ ปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ต่อสรรพสัตว์ และเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้รำลึกนึกถึงพระคุณของพระองค์ที่ทรงมีพระเมตตาสั่งสอนให้มนุษย์ผู้มีปัญญาได้เห็นทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ และหนทางที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์นั้น จนบรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของของพระพุทธศาสนาในท้ายที่สุด

2. ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปในอาณาจักรไทย

เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-18 อาณาจักรทวารวดีก็ถือกำเนิดเป็นอาณาจักรใหญ่ พระพุทธศาสนาในอาณาจักรนี้ส่วนมากเป็นเถรวาท ซึ่งมีความสัมพันธ์กันกับทางอินเดียทางฝ่ายใต้ พุทธศิลป์ในยุคนี้มีมายมาย ตั้งแต่วัตถุชิ้นใหญ่ลงมาถึงวัตถุชิ้นเล็ก ๆ เช่น พระพิมพ์ ซึ่งบริเวณเมืองอู่ทองเก่า นครปฐม นครชัยศรี ราชบุรี เป็นศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิได้ค้นพบพระพุทธรูป เสมารธรรมจักร จำนวนหนึ่ง พระพุทธรูปในยุคนี้ โดยมากสร้างด้วยศิลา ดินเผา และโลหะ จะทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปอินเดีย ครั้งราชวงศ์คุปตะเป็นส่วนมาก แต่พุทธศิลป์ที่พบที่จังหวัดนครปฐม และจังหวัดอื่น ๆ อันเป็นอาณาเขตของอาณาจักรทวารวดีเดิมนั้นไม่มีแต่เฉพาะพระพุทธรูปที่ทำตามแบบอย่างฝีมือช่างอินเดียครั้งราชวงศ์คุปตะเท่านั้นยังมีพุทธศิลป์อื่น ๆ เช่น สิ่งของที่ทำเป็นอุทเทสิกเจดีย์ ตามคติครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชก่อนมีพระพุทธรูป ได้แก่ เสมารธรรมจักรกับกวางหมอบ แทนหินอันเป็นอาสนบูชา รอยพระพุทธรบาทและสลูป เป็นต้น (ศ.จ. หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์) , 2514, หน้า 10)

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-18 ได้มีอาณาจักรหนึ่งมีอำนาจรุ่งเรืองเกิดขึ้นทางใต้บางคราวได้ปกครองเกาะสุมาตรา แหลมมลายู และดินแดนบางส่วนของภาคใต้ของประเทศไทย ชื่อว่า “อาณาจักรศรีวิชัย” ศิลปะศรีวิชัยได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียแบบคุปตะ หลังคุปตะ และ ปาละ-เสนะตามลำดับ ส่วนมากสร้างขึ้นในพุทธศาสนาลัทธิมหายานทั้งสิ้น พระพุทธรูปสมัยนี้มีน้อย แต่กลับมีพระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมาก เพราะคติมหายานนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ มักได้พบทางภาคใต้ มีจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา เป็นต้น ทางเหนือเคยได้พบบ้างในจังหวัดมหาสารคาม แต่เป็นของขนาดเล็ก ซึ่งบางทีเป็นเพราะมีผู้นำพกาเอาไปไว้ในภายหลัง ก็เป็นไปได้

ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา อาณาจักรขอมซึ่งเรืองอำนาจปกครองอยู่ใน แคว้นสุวรรณภูมิ ตั้งราชธานีอยู่ที่ “ลพบุรี” ในพุทธศตวรรษที่ 16-19 ได้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ลัทธินิกายมหายาน และหินยาน ศิลปะของขอมในภายหลังมีทั้งศิลปะในศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา มหายาน เพราะเหตุว่า ยุคใดที่กษัตริย์ขอมนับถือศาสนาพราหมณ์ก็มีการสร้างศิลปกรรมในศาสนาพราหมณ์ ยุคใดที่กษัตริย์ขอมนับถือพุทธศาสนา มหายานก็มีการสร้างศิลปกรรมทางพุทธศาสนาเป็นเช่นนี้เรื่อยมาตลอดยุคสมัย พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยลพบุรีนี้ มีทั้งพระศิลา พระหล่อ และพระพิมพ์ ที่สำคัญได้เกิดมีพระทรงราชาภรณ์ หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่า “พระทรงเครื่อง” ขึ้นในสมัยนี้ด้วย เพราะเหตุที่นับถือลัทธิมหายานเป็นส่วนมาก ซึ่งมีคติความเชื่อว่า มีพระอาทิตย์พุทธเจ้าประจำโลกพระองค์หนึ่งต่างหาก จึงทำรูปพระอาทิตย์เป็นพระทรงเครื่องให้ติดกับพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ พุทธลักษณะพระพุทธรูปสมัยลพบุรีดูเหมือนจะเอาแบบทวารวดีกับขอมมาผสมกัน จึงเกิดเป็นแบบใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ พระพุทธรูปซึ่งสร้างในสมัยลพบุรี ดูชอบทำพระนั่งสมาธิมีนาคปรกหรือที่เรียกว่า “พระนาคปรก” พระพุทธรูปในสมัยนี้มีน้อย แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะทวารวดี อย่างชัดเจน คือ มักห่มคลุม และแสดงปางทรงสั่งสอน หรือประทานอภัยยกทั้งสองพระหัตถ์ (ศ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2510, หน้า 18)

ในยุคต่อมาเป็นยุคสมัยเชียงแสนซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-21 พระพุทธรูป สมัยเชียงแสนนี้ถือว่า เป็นฝีมือของช่างไทย ซึ่งได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ตั้งแต่โบราณ มีพบทั่วไปในมณฑล

พายัพ แต่ที่พบในเมืองเชียงแสนเก่า เป็นชนิดฝีมือช่างดีงามกว่าที่พบในจังหวัดอื่น ๆ ทางโบราณคดีจึงใช้คำนี้ เป็นชื่อของพระพุทธรูปสมัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 รุ่น คือ รุ่นแรก ทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์पालะ ซึ่งเจริญในอินเดียระหว่าง พ.ศ. 1273-1740 ส่วนรุ่นหลัง เป็นของไทยชาวล้านนา และล้านช้าง ทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย มีลักษณะต่างไปจากเชียงแสนรุ่นแรกมาก พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนนี้ มีพระนั่งเป็นส่วนมาก พระยืนมีน้อย และสร้างด้วยโลหะเป็นพื้น ส่วนมากนิยมหล่อด้วยสำริด เป็นโลหะผสม สัดส่วนหลักที่ผสม ได้แก่ ทองคำ ทองแดง และทองเหลือง (สันติ เล็กสุขุม, 2534, หน้า 35)

ต่อมาถึงยุคสมัยของกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี หรือสมัยราชวงศ์พระร่วงครองสุโขทัย ได้รับเอาลัทธิพระพุทธศาสนาอย่างล้นเกล้าเข้ามาประเพณีปฏิบัติ เพราะเวลานั้นพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปกำลังเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระสงฆ์ลังกาในครั้งนั้นทรงพระธรรมวินัยรอบรู้ พุทธวจนะวิเศษกว่าพระสงฆ์ประเทศอื่น ๆ เป็นต้นเหตุให้พระสงฆ์ไทย มอญ พม่า เขมร พากันไปศึกษาในลังกาทวีปเป็นจำนวนมาก เมื่อกลับมาก็ได้ชักชวนพระสงฆ์ลังกามาอยู่ในประเทศด้วยชั้นแรกมาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ในภายหลังขึ้นไปตั้งสำนักอยู่ในกรุงสุโขทัย และต่อไปจนถึงเชียงใหม่ เหตุนี้ จึงได้รับแบบอย่างพุทธศิลป์อย่างเจดีย์ลังกา รวมทั้งการสร้างพระพุทธรูปมาด้วย พระพุทธรูปแบบลังกาจะแปลกกว่าพระพุทธรูปในประเทศอื่น คือ จะทำพุทธรูปมีพระรัศมียาวเป็นเปลวเพลิง

หลังจากอาณาจักรสุโขทัยอ่อนแรงจากอิทธิพลที่เคยมี ก็มาถึงยุคของอาณาจักร กรุงศรีอยุธยา ได้รุ่งเรืองขึ้นมาแทน พระพุทธรูปสมัยอยุธยา นั้น ต่างได้รับอิทธิพลศิลปะล้านนาที่แพร่หลายมาสู่ศิลปะอยุธยาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นเหตุให้พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในกรุงศรีอยุธยา ของช่วงเวลานั้น มีพุทธลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปแบบล้านนา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีพระราชนิยมศิลปะขอม ประกอบกับพระราชกรณียกิจ เช่น พระราชพิธีลบศักราช หรือพระราชพิธีอินทราภิเษก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์แห่งเทวราช พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในรัชกาลของพระองค์จึงมักเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิราช อาจแฝงแนวคิดด้านการสร้างพระพุทธรูปแทนองค์พระมหากษัตริย์ ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระพุทธรูปฉลองพระองค์” ดังเช่น พระพุทธรูปปั้นทรงเครื่องที่ยังเหลือร่องรอยอยู่หลายองค์ที่วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันเป็นวัดที่พระองค์สร้างขึ้น

ส่วนพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ก็ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปทรงเครื่อง สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น การสร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก” และ “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย” พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้เป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ทั้งสองแสดงปางห้ามสมุทร ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นปราชญ์ได้ทรง สอบสวนลักษณะพระพุทธรูป และทรงคิดแบบอย่างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ ให้มีลักษณะคล้ายมนุษย์สามัญ ยิ่งขึ้น มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพุทธลักษณะของพระพุทธรูปครั้งสำคัญเป็นพระพุทธรูปแบบใหม่ตามพ ระราชนิยม มีพุทธลักษณะใกล้เคียงธรรมชาติมาก เช่น จีวรเป็นริ้วรอยยับย่นอย่างธรรมชาติต่างจากพระพุท ธรูปในอดีตที่ทำจีวรบางเรียบพระวรกาย แต่พระพุทธรูปแบบนี้กลับไม่เป็นที่นิยมกันมากนัก

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 9 เมื่อ พ.ศ. 2497 คณะรัฐบาลสมัยนั้น ซึ่งมี ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูล สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีความประสงค์จะจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษขึ้น โดยให้เป็นงานยิ่งใหญ่ และมโหฬาร คณะกรรมการจัดงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ได้มีความปรารถนาจะสร้างปูชนียสถานเพื่อ เป็นอนุสรณ์ในทางพระพุทธศาสนา จึงได้มีการดำเนินการสร้างพุทธมณฑล ซึ่งมีอาณาบริเวณถึง 2,500 ไร่ และได้สร้างพระพุทธรูปปางลีลาขนาดใหญ่เพื่อเป็นพระประธานประดิษฐานท่ามกลางพุทธมณฑลนั้น

จากที่ได้กล่าวมาอาจจะสรุปได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปนั้นมิได้มุ่งหมายแสดงคุณลักษณะของ พระพุทธเจ้าแต่เพียงส่วนเดียว แต่จะต้องทำให้งาม ต้องตา ต้องใจคนทั้งหลายด้วย ใ้ผู้ที่พบเห็นแล้ว เกิดความเลื่อมใสได้รำลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา เพื่อน้อมใจให้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอน ของพระพุทธองค์ โดยมีได้คำหนึ่งที่จะทำให้เหมือนพระพุทธองค์โดยแท้ มุ่งแต่จะทำให้ผู้พบเห็นเกิดความ เลื่อมใส เพราะเหตุนี้พระพุทธรูปจึงเป็นศูนย์รวมของความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าโดยทั่วไป นอกจากจะเป็นพุทธานุสสติแล้ว ช่างผู้สร้างยังได้แสดงคุณค่าความงามในทุกสัดส่วน ตั้งแต่ปลายพระบาท จรดปลายพระรัศมี และสะท้อนสื่อลักษณะของความร่มเย็น เป็นสุขของสังคมไทยออกมาได้เด่นชัดยิ่ง

3. คัมภีร์มหาปุริสลักษณะ

การสร้างพระพุทธรูปได้มีขึ้นประมาณ พ.ศ. 365 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ ปรินิพพานล่วงแล้วหลายร้อยปี รูปพรรณสัณฐานของพระพุทธรองค์จะเป็นเช่นไรก็ไม่มีความรู้แต่ เพียงคำบอกเล่ากล่าวสืบมาว่าเป็นเช่นนั้น ๆ เช่นว่า มีลักษณะอย่างมหาบุรุษในคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ ของพราหมณ์ ซึ่งแต่งไว้แต่ก่อนสมัยพุทธกาล ช่างผู้สร้างพระพุทธรูปในยุคแรกได้อาศัยคำบอกเล่าเช่นนี้ กับอาศัยความรู้เรื่องพุทธประวัติเช่นว่า พระพุทธเจ้าเป็นกษัตริย์ชาวมัชฌิมประเทศ พระองค์เสด็จออก ทรงผนวชเป็นสมณะ เป็นต้น อย่างหนึ่ง และอีกประการหนึ่งอาศัยแบบอย่างอันมีปรากฏอยู่ในจารีต ประเพณีของชาวมัชฌิมประเทศดังเช่น กิริยาที่นั่งขัดสมาธิ และครองผ้ากาสาวยุคที่เหมือน เช่น พระ ภิคุ ซึ่งยังมีปรากฏอยู่ในสมัยนั้น เป็นต้น (สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ, 2545, หน้า 72)

เหตุนี้ พระพุทธรูปในยุคแรกจึงมีลักษณะคล้ายกับเทพเจ้ากรีก มีคติความงามตามแบบกรีก อย่างเห็นได้ชัดเป็นต้นว่า พระพักตร์พระพุทธรูปทำแบบหน้าเทวรูปกรีก ส่วนสัตรี พระวรกายตลอดจน ริ้วจีวรก็ปรากฏริ้วรอยตามแบบอย่างภาพสลักของกรีก สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นตามบัญชาของพระมหากษัตริย์ เพราะมีฝีมือ และความคิดอย่างดีเยี่ยมจะเห็นได้จากการคิดแบบพระพุทธรูปให้งาม และนำ เลื่อมใส และให้คนที่ได้พบเห็นรู้ว่าเป็นพระพุทธเจ้า โดยช่างจะต้องอาศัยความชำนาญและศาสตร์หลาย

แขนง เหตุนี้ จึงได้กำหนดหลักการเป็นกฎเกณฑ์ในการสร้างพระพุทธรูปว่า จะต้องมียุทธลักษณะและคุณค่า 10 ประการ ดังนี้

1. ยุทธลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่เป็นธรรมกายของพระพุทธรูปซึ่งประกอบด้วย พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ
2. สังฆลักษณะ คือ ลักษณะของพระสงฆ์ในภิกษุต่าง ๆ และในท้องถิ่นต่าง ๆ
3. กษัตริย์ลักษณะ คือ ลักษณะของผู้เป็นประมุข หรือเป็นผู้นำที่ต้องมีความองอาจสง่าและผ่าเผย
4. นวเพศลักษณะ คือ ลักษณะที่ไม่มีเพศ ทั้งเพศหญิง และเพศชาย เพื่อเป็นการตัดกิเลสแก่ผู้ที่มาพบเห็น หรือมาเคารพบูชา
5. เหนือเวไนยสัตว์ลักษณะ คือ ลักษณะของผู้พ้นแล้วจากกิเลสตัณหา และเป็นผู้อยู่เหนือเหล่าเวไนยสัตว์ ไม่มีทุกข์กังวล สงบนิ่ง ไม่ตกแต่งด้วยอสังการใด ๆ ที่เรื้อนร่าง
6. ชาตลักษณะ คือ เป็นลักษณะที่มีประจำชาติของผู้ที่จะสร้าง และกราบไหว้จะต้องแสดงอุทิศคติทางความงามของชาตินั้น ๆ อย่างเด่นชัด
7. ศิลปะลักษณะ คือ ลักษณะที่ต้องทำให้งดงามต้องจิตใจคน เป็นการประสานสัมพันธ์ของรูปร่าง ทรวดทรง สัดส่วน เส้น สี ผิว และการตกแต่งให้มีความพอดีกับธรรมเนียม พระพุทธรูปจะต้องสร้างด้วยสุนทรียรส
8. อัญญลักษณะ คือ ลักษณะแห่งอัญมณี โดยพระพุทธรูปไม่ว่าจะสร้างขึ้นมาจากดิน หิน ทราย ไม้ โลหะ อย่างอย่างหนึ่งก็ตาม จะต้องทำการขัดตกแต่งเคลือบผิวให้แลดูมีคุณค่าน่าหวางแหวน นำบำรุงรักษา
9. ปรัชญาลักษณะ คือ ลักษณะของความประสงค์ที่ต้องการให้ผู้ที่พบเห็นนั้นมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ปกติโดยทั่วไปจะสร้างออกมาในลักษณะแสดงอิริยาบถ หรือปาง เช่น ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางเทศนา เป็นต้น
10. มหาบุรุษลักษณะ คือ ลักษณะของผู้ยิ่งใหญ่ตามคติความเชื่อของชนชาติเอเชีย เช่น มีหูยาว มีขมขนระหว่างคิ้ว มีเอว ฝ่าเท้าเต็ม เป็นต้น (อภิรักษ์ นาคคง, 2538, หน้า 57)

นอกจากพุทธลักษณะ และคุณค่า 10 ประการแล้วช่างในสมัยโบราณ โดยเฉพาะช่างสมัยคันธาระได้สร้างพระพุทธรูปอนุโลมตามคัมภีร์มหาปุริสลักษณะหลายประการ เป็นต้นว่า “อุณณา โลมาภมุกนตเร ซาดา” ทำพระอุณาโลมไว้ที่ระหว่างพระขนงประการหนึ่ง บางทีจะเอาความในบท “อุณหิสสิโส” อันแปลว่า พระเศียรเหมือนทรงอุณหิส มาติดอนุโลมทำให้พระเศียรพระพุทธรูปมีพระเกตุมาลา เป็นต้น ดังนั้น ตำรามหาปุริสลักษณะ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินการสร้างรูปแบบเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุดเหมาะสมกับพระพุทธรูปที่ทรงเป็นบุคคลผู้เลิศในโลกและเป็นที่ยอมรับของเหล่าพุทธศาสนิกชน เพื่อเคารพกราบไหว้บูชาและเป็นพุทธานุสสติ

4. หลักทฤษฎีการสร้างพระพุทธรูป

ช่างชาวอินเดียมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างงานประติมากรรมมาก่อน แต่ในยุคแรกตาม คตินิยมของพระพุทธศาสนาไม่นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อบูชาตามเหตุผลดังกล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น ต่อมาช่างชาวกรีก ได้นำเอาวัฒนธรรม และวิธีการสร้างของทางตะวันตกมาประยุกต์ใช้สร้างพระพุทธรูปเหมือนเช่นที่ตนเคยสร้างเทพเจ้า ด้วยเหตุนี้ ทั้งพระพุทธรูป และรูปเคารพต่างๆ ในศิลปะคันธาระ จึงมีลักษณะหน้าตาเป็นแบบฝรั่งทั้งสิ้น โดยช่างชาวกรีก-โรมัน ได้ใช้คุณลักษณะ 3 ประการ ยึดเป็นเกณฑ์ในการสร้างพระพุทธรูป คือ

1. เนื่องจากเป็นช่างชาวกรีก-โรมัน ดังนั้น จึงได้ใช้สุนทรียภาพตามแบบฝรั่ง เป็นต้นว่า พระพักตร์ของพระพุทธรูปก็ให้งามแบบฝรั่งดังเช่น เทวรูปอพอลโลของกรีก
2. การสร้างกระทำตามแนวคิดในคัมภีร์มหาปุริสลักษณะ
3. เกิดจากความชาญฉลาดของช่างที่ว่า จะทำอย่างไรจึงจะให้ผู้เห็นประติมากรรมแบบนี้แล้วทราบได้ทันทีว่า รูปปั้นดังกล่าวเป็นรูปปั้นของพระพุทธรองค์ (ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2528, หน้า 29-30)

แต่ลักษณะที่ปรากฏออกมานั้น ไม่เป็นที่นิยมของชาวอินเดียทั่วไป ด้วยเหตุที่ชาวอินเดียยุคนั้นไม่คุ้นเคยในรูปลักษณะที่เป็นของต่างชาติ ข้อเสนอพื้นฐานประการหนึ่งก็อาจจะเป็นการสร้างรูปเคารพเป็นของใหม่ คนอินเดียในยุคแรกๆ จึงไม่กล้าพอที่จะตกแต่งเพิ่มเติมอะไรมากนัก ซึ่งต่อมา ช่างชาวอินเดียจึงได้เขียนตำราเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปขึ้นใช้เอง โดยยึดเป็นหลักเกณฑ์ทฤษฎีควบคุมการสร้างพระพุทธรูปให้มีพระพุทธรูปลักษณะที่เรียกว่า “ศิลปศาสตร์” มีดังนี้

1. หลักเกณฑ์ “มุทรา” (Mudras) หรือ “ทพิย์กิริยา” ที่แสดงปางต่างๆ ของพระพุทธรูป และรูปเคารพของฮินดู เป็นหลักเกณฑ์ว่าด้วยการจัดทำทางของพระกร พระพักตร์ และพระบาท
2. หลักเกณฑ์ “ภังคะ” (Bhanga) เป็นหลักเกณฑ์การแสดงอิริยาบถของพระพุทธรูป และเทวรูป โดยการบิดเอี้ยวพระเศียร พระวรกาย และส่วนล่างของพระวรกาย เพื่อช่วยแสดงความหมายของปางต่างๆ ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น
3. หลักเกณฑ์ “คฺุณะ”(Khuna) หรือ “คุณลักษณะ” เป็นหลักเกณฑ์ที่ศิลปะศาสตร์วางไว้ในการสร้างพระพุทธรูป และเทวรูปที่จะต้องสร้างขึ้นให้เหมาะสม เช่น พระพุทธรูปปางสมาธิก็ต้องให้มีคุณลักษณะดูแล้ว ให้เกิดความรู้สึกจิตสงบแห่งทางญาณจริง ๆ (จิตร บัวบุศย์, 2503, หน้า ก-ง)

นอกจากคัมภีร์ตำรา “ศิลปศาสตร์” แล้ว ในสมัยคุปตะยังได้มีการแต่งคัมภีร์ตำรา “มานะสาร ศิลปศาสตร์” หรือ “ตำราศิลปะ” ที่สกุลศิลปินต่างๆ นับถือกันทุกสมัยตลอดจนกระทั่งปัจจุบันนี้ และเข้าใจกันว่า สมัยนั้นใช้เป็นตำราสอนกันในมหาวิทยาลัยนาลันทาด้วย จะเห็นได้ว่าการที่มีช่างใช้หลักเกณฑ์ หรือทฤษฎีที่ใช้ควบคุมการออกแบบสร้างพระพุทธรูป ต่างก็มีจุดประสงค์เพื่อให้มีพระพุทธรูปมีพุทธลักษณะที่เหมาะสมตามมหาปุริสลักษณะเป็นที่ตั้งของความเคารพเลื่อมใสศรัทธาและเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนตามสถานที่ที่พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในแต่ละท้องถิ่น

5. ลักษณะของปางพระพุทธรูป

พระพุทธรูปปางต่าง ๆ นั้น ความจริงก็คือพระพุทธรูปที่คิดสร้างขึ้นตามประวัติของพระพุทธเจ้า เกิดจากความต้องการถ่ายทอดพุทธอิริยาบถของพระพุทธเจ้าในระยะเวลาต่าง ๆ ในพุทธประวัติ เริ่มแรกจากช่วงเวลาที่สำคัญ 4 ช่วง คือ ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน แล้วจึงมีการสร้างปางอื่น ๆ ตามมา พระพุทธรูปแต่ละปางนั้นก็ล้วนเป็นพระพุทธรูปเจดีย์ตอนหนึ่ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นปรากฏในสมัยหนึ่ง ๆ ซึ่งพอจะประมวลเข้าในพุทธจริยา 3 ประการ คือ อุตตัจฉจริยา ญาตัจฉจริยา และโลกัจฉจริยา

พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ที่สร้างกันมาตั้งแต่โบราณกาลเท่าที่ค้นพบนั้นมีดังนี้ สมัยคันธาระ มีปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางอุ้มบาตร ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางปรินิพพาน ปางลีลา (เสด็จลงจากดาวดึงส์) สมัยอินเดีย มี ปางตรัสรู้ ปางเทศนา ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางทรมานพญาวานร ปางปรินิพพาน ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางทรมานช้างนาฬาคีรี สมัยลังกา มี ปางสมาธิ ปางปรินิพพาน ปางรำพึง ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย สมัยทวารวดี มี ปางปฐมเทศนา ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางนาคปรก ปางไสยาสน์ ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ สมัยศรีวิชัย มี ปางมารวิชัย ปางลีลา ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางโปรดสัตว์ ปางประทานอภัย ปางนาคปรก ปางเทศนา ปางยมกปาฏิหาริย์ สมัยลพบุรี มี ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางโปรดสัตว์ ปางนาคปรก ปางมารวิชัย ปางสมาธิ สมัยเชียงแสน มี ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางอุ้มบาตร ปางประดิษฐานรอยพระบาท ปางไสยาสน์ ปางนั่งห้อยพระบาท ปางลีลา ปางเปิดโลก ปางประทับยืน ปางถวายเนตร สมัยสุโขทัย มี ปางไสยาสน์ ปางลีลา ปางประทานอภัย ปางมารวิชัย ปางถวายเนตร ปางสมาธิ ปางประทานพร ปางประทับยืน สมัยอยุธยา มี ปางไสยาสน์ ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางลีลา ปางประทับยืน ปางประทานอภัย ปางป่าเลไลยก์ และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มี ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางประทานอภัย ปางไสยาสน์ ปางขอฝน (สมพร ไชยภูมิธรรม, 2543, หน้า 7, 31-32)

ถึงแม้ว่าการสร้างพระพุทธรูปแต่ละยุคแต่ละสมัยจะมีลักษณะรูปแบบการสร้างที่แตกต่างกันออกไป แต่นั่นไม่ใช่ประเด็นที่สำคัญ แต่ที่สำคัญก็คือว่า พระพุทธรูปถือว่าเป็นศูนย์รวมของความศรัทธาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน เพราะพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่เปรียบเสมือนกับตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เป็นสิ่งคอยเตือนสติให้พุทธศาสนิกชนดำเนินตามทางที่พระพุทธองค์ทรงวางเอาไว้ มิใช่เพียงแต่เคารพสักการบูชา ยึดติดอยู่แต่ในพระพุทธรูปโดยไม่มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ เพราะการเคารพสักการบูชากราบไหว้พระพุทธรูปเป็นเพียงการสร้างกำลังใจเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางใจเท่านั้น แต่สิ่งที่ถือว่าเป็นการเคารพสักการบูชาพระองค์อย่างแท้จริง คือ การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ เพื่อประโยชน์และความสุข ความสงบ สันติสุขย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติตามในที่สุด

6. บทสรุป

แม้ว่ายุคสมัยได้แปรเปลี่ยนไป พระพุทธรูปก็ยังคงเป็นสิ่งที่เกี่ยวร้อยจิตใจของพุทธศาสนิกชนอยู่ เช่นเดิมเป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนองค์พระศาสดาเพื่อใช้เป็นสื่อรำลึกนึกพระพุทธรองค์ ทำให้ผู้ที่ยึดมั่น นำไปเป็นเหตุในการสร้างกำลังใจ ความเชื่อมั่น ในการดำรงชีวิตท่ามกลางความยุ่งยากสับสนและไม่มั่นคง ในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปจึงมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงเพื่อเป็นการระลึกถึงแสดงความเคารพบูชาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับเป็นอุทเทสิกเจดีย์ คือ สิ่งที่สร้างขึ้นอุทิศถวายแด่พระบรมศาสดา ในโลกยุคปัจจุบันพระพุทธรูปยังคงเป็นสิ่งที่คุณค่า และเป็นที่ยศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไม่ผิดแผกไปจากเมื่อกาลก่อน ถึงแม้ว่าจะมีวิวัฒนาการมากมายที่เกิดขึ้นกับพระพุทธรูปในตลอดยุคสมัยที่ผ่านมาก็ตาม ไม่ว่าความหมายจะแปรเปลี่ยนไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด สิ่งที่ยังดำรงอยู่อย่างไม่เสื่อมคลายก็คือ “พระพุทธรูป” ยังคงเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นหลักยึดเหนี่ยวความศรัทธาภายในจิตใจของมนุษย์ทั้งมวลและจะคงเป็นอยู่เช่นนี้ตลอดไปแม้ในอนาคตข้างหน้า

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2523). *พระปฐมสมโพธิกถา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- เขียน ยิ้มศิริ. (2512). *พุทธานุกรม*. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.
- จิตร บัวบุศย์. (2503). *สกุลศิลปะพระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรมไทย*. พระนคร : โรงพิมพ์อำพลพิทยา.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2537). *อสีติมหาสาวก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระบุญ.
- บุญมี แทนแก้ว, ผศ. (2548). *พระพุทธรูปในเอเชีย (ด้านอารยธรรม)*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถระ). (2505). *ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ*. ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพิมพ์ธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). (2541). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กองทุนบุญนิธิหอไตร.
- มัย ตะตียะ, ผศ. (2549). *ประติมากรรมพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ลีปประภา.
- มานิต วัลลิโกดม. (2515). *วิวัฒนาการสร้างพระพุทธรูป*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน.
- เศรษฐมนันต์ กาญจนกุล. (2549). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ*. กรุงเทพฯ : บริษัท วี.พี.พี. (1991) จำกัด.

- ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ผศ.ดร. (2550). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 29. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองการพิมพ์.*
- สันติ เล็กสุขุม. (2534). *ศิลปะเชียงใหม่ (ศิลปะล้านนา) และศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.*
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี พุทธศักราช 2549. เล่มที่ 10, 17, 33. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.*
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ศ.ดร.ม.ร.ว. (2537). *ศรีทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.*
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.ม.จ. (2510). *ศิลปะสมัยลพบุรี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.*
- _____. (2528). *ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.*
- _____. (2547). *พระพุทธรูปอินเดียและความรู้ใหม่เกี่ยวกับโบราณคดีจีน. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.*
- สมักร บุราราศ. (2552). *พุทธปรัชญา: มองพระพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.*
- เสถียร โปธินันทะ. (2543). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.*
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2545). *ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทมหาชนจำกัด.*
- สมพร อยู่โพธิ์. (2514). *พระพุทธรูปปางต่าง ๆ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.*
- สมพร ไชยภูมิธรรม. (2543). *ปางพระพุทธรูป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นธรรม.*
- สุชาติ หงษา, ดร. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.*
- หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, ศ. (2514). *พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 22. พระนคร: โรงพิมพ์เซ็นต์หลุยส์.*
- อภัย นาคคง. (2526). *ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ท. วัฒนการพิมพ์.*
- Michael Edwardes. (1961). *A history of India from the earliest times to the present day.* London : Thames and Hudson.
- Van Hien. (2003). *The Seeker's Glossary of Buddhism.* 3rd ed. Taipei : The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation.

ปรัตถนิยมในพุทธปรัชญามหายาน

พระมหาพูนศักดิ์ วชิรวโรโส (กมล)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อีเมล: poonsak_77@hotmail.com

บทคัดย่อ

อุดมคติของพระโพธิสัตว์ เรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีปรัตถนิยม คือ มีรูปแบบของการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย และช่วยให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ โดยบางครั้งผู้ปฏิบัติเอง ย่อมที่จะรับเอาความทุกข์นั้นมา เป็นการเสียสละแก่บุคคลอื่น แต่หากพิจารณาลึก ๆ แล้วก็เป็น การปฏิบัติเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองหวัง

คำสำคัญ: ปรัตถนิยม, พุทธปรัชญามหายาน, มหายาน

Altruism in Mahayana Buddhist Philosophy

Phramaha Poonsak Vajiravamsa Kamol

Ph.D. Student, Department of Philosophy

Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: poonsak_77@hotmail.com

ABSTRACT

The Idea of Bodhisattva can says, the Altruism theory is the form of practice for the profit give all animals and help all animals sufferingless. Some time who practice receives all suffering that, sacrifice to other but deep critical practice for the goal for thyself hope.

Keywords: Altruism, Mahayana Buddhist Philosophy, Mahayana.

1. บทนำ

ทฤษฎีของปรตถนิยมในพุทธปรัชญานั้น ในความเป็นเนื้อหาหรือทฤษฎีของ ปรตถนิยมที่มีความหมายเกี่ยวกับจริยศาสตร์ ที่กล่าวถึงการกระทำของมนุษย์ต่อมนุษย์ด้วยกัน จากนั้นศึกษาว่าการกระทำที่มนุษย์ได้กระทำนั้นเป็นการกระทำที่เกิดประโยชน์แก่ ตนเองหรือแก่ส่วนรวม เพราะการกระทำของการกระทำนั้นบอกถึงความหมายบางประการ ทฤษฎีของปรตถนิยมทั่วไปได้กล่าวไว้ว่า “ปรตถนิยม (altruism) มีทฤษฎีที่สอนให้เห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น” ในทฤษฎีที่ได้กล่าวมานั้นก็มีความหมายที่ตรงกันข้ามกับอัตถนิยม เพราะเป็นปัญหาที่มาด้วยกัน ด้วยเหตุนี้จำเป็นต้องศึกษาความหมายของ ทั้ง 2 ประการคือ

ความเป็นมาของอัตถนิยม (egoism) และปรตถนิยม (altruism-บ้างก็แปลว่า “อัญญนิยม”) เป็นทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่สำคัญ โดยถือเป็นปรปักษ์กัน โดยมักคิดถึงทฤษฎีแรกด้วยคำว่า “เห็นแก่ตัว” และมักคิดถึงทฤษฎีหลังด้วยคำว่า “น้ำใจ” อย่างไรก็ตาม มีความสับสนเนื่องจากทฤษฎีในชื่อทั้งสองปรากฏทั้งในจริยศาสตร์เชิงพรรณนา (descriptive ethics) และจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน (normative ethics) ถ้าอยู่ในสาขาแรกจะเรียกด้วยคำเต็มว่า “อัตถนิยมเชิงพรรณนา” (descriptive egoism) “ปรตถนิยมเชิงพรรณนา” (descriptive altruism) หรือไม่ก็เรียกว่า “อัตถนิยมเชิงจิตวิทยา” (psychological egoism) “ปรตถนิยมเชิงจิตวิทยา” (psychological altruism) ทฤษฎีอัตถนิยมและปรตถนิยมในสาขานี้บรรยายลักษณะการตั้งเป้าหมายหรือแรงจูงใจในการกระทำของมนุษย์

ถ้าอยู่ในสาขาหลังจะเรียกด้วยคำเต็มว่า “อัตถนิยมเชิงบรรทัดฐาน” (normative egoism) “ปรตถนิยมเชิงบรรทัดฐาน” (normative altruism) หรือไม่ก็เรียก “อัตถนิยมเชิงจริยศาสตร์” (ethical egoism) “ปรตถนิยมเชิงจริยศาสตร์” (ethical altruism) ทฤษฎีอัตถนิยมและปรตถนิยมในสาขานี้เป็นเรื่องของการตัดสินความถูกผิดทางจริยธรรมของการกระทำ

ทฤษฎีอัตถนิยมและปรตถนิยมจัดอยู่ในกลุ่มอันตริวิทยา (teleology) อันเป็นกลุ่มของทฤษฎีจริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐานที่ตัดสินความถูกผิดของการกระทำบนพื้นฐานของผลที่เกิดตามมาจากการกระทำ จากความต่อเนื่องกันที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทั้งทฤษฎีอัตถนิยมและปรตถนิยมก็จัดอยู่ในกลุ่มของ

“อันตริวิทยา (teleology) ความหมายคือ ทฤษฎีที่ถือว่า การเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งปวงมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอนอยู่ จุดหมายปลายทางนี้เป็นตัวกำหนดความเป็นไปของสิ่งแต่ละสิ่ง จึงเท่ากับว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นอธิบายโดยการอ้างถึงอนาคต” จากความหมายหลักที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้นนั้นเป็นความหมายหลักทั่วไปของ ทฤษฎีอัตถนิยมและปรตถนิยมจัดอยู่ในกลุ่มอันตริวิทยา (teleology)

อย่างไรก็ตาม หากมองข้ามประเด็นเรื่องความเป็นไปได้ไป จะเห็นว่าปรตถนิยมเชิงจริยศาสตร์ซึ่งเห็นว่าการกระทำที่ถูกต้องคือการกระทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนนั้น ก็เป็นแนวคิดที่มีมานานในศาสนาต่าง ๆ เช่น คริสต์ศาสนาซึ่งมีพระเยซูในฐานะสัญลักษณ์แห่งปรตถนิยม ดังที่เป็นเป้าการโจมตีของฟรีดริค นิตเช่ (Friedrick Nietzsche) หรือพุทธศาสนาที่มีแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ จริ่ง ๆ แล้วคำว่า “altruism” นี้ประดิษฐ์ขึ้นในศตวรรษที่ 19 โดย ออกุส กอง

ต์ (August Comte) และถือใช้กันมาเรื่อยในฐานะคู่ตรงข้ามกับอัตนิยม ก่อนหน้านี้จะใช้คำอื่น ๆ ในการกล่าวถึงแนวคิดนี้ เช่น “ความปรารถนาดี” (benevolence) “น้ำใจ” (charity) ความรัก หรือ ความเมตตากรุณา ฉะนั้นในส่วนต่อไปจะได้ศึกษาเฉพาะทฤษฎีปรตถนิยมในพุทธปรัชญามหายาน ที่มี ทรศนะในเรื่องของทฤษฎีปรตถนิยม

2. พัฒนาการอุดมการณ์พระโพธิสัตว์

หากจะกล่าวว่จริยศาสตร์ มีรากฐานจากอภิปรัชญาแล้ว พุทธจริยศาสตร์ของมหายานไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ หลักโพธิจิต และหลักมหากุณา เป็นต้น ล้วนมีรากฐานจากปรัชญา ปารมิตาสูตรมหายานถือว่า พระสูตรนี้สำคัญและศักดิ์สิทธิ์มาก พระพุทธเจ้าทรงแสดงต่อมหายานโดยเฉพาะ ท่ามกลางชุมชนของเหล่าพระโพธิสัตว์ที่ภูเขาคิฆมกุฏ เมืองราชคฤห์ สาระสำคัญของพระสูตร กล่าวถึงความศุนย์ของเบญจขันธ์ คำว่า “ศุนย์” ไม่ได้หมายถึงความขาดสูญซึ่งเป็นอุจเฉทิกิฎฐิตี แต่หมายถึงเอาการไม่มีตัวตนของเบญจขันธ์ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่ง แต่ที่เข้าใจว่ามีตัวตน เป็นเพราะอวิชชาของเราเอง กล่าวโดยสรุป ปรัชญาปารมิตาสูตรก็คือ การอธิบายอนัตตา และปฏิเสธสมุปาบาทในอีกแนวหนึ่งนั่นเอง

จากการกล่าวมาข้างต้นนั้น ได้เกิดมีปรากฏการณ์และสาระสำคัญทางจริยธรรมของปรัชญาปารมิตาก็คือ ในสภาพศุนยตา จะไม่มีความเห็นแก่ตัวหลงเหลืออยู่ เป็นความเต็มบริบูรณ์ด้วยปัญญา (ปรัชญาปารมิตา) ซึ่งเป็นการบรรลุทางจิตก่อนการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในภาวะเช่นนี้ ความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่นไม่มีหลงเหลืออีกต่อไป จะมีก็แต่ความเมตตาสงสารในสัตว์ทั้งหลาย เพราะมีความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง (ตถตา) ว่าอยู่ในสภาพศุนยตา ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขาใด ๆ อีก

นิยายที่เด่นชัดในพุทธศาสนาที่แสดงถึงอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ ในพระสูตรที่พรรณนาถึงปณิธานของพระโพธิสัตว์ได้อย่างจับใจยิ่งคือ สุขาวดียุทธสูตร ในพระสูตรนี้ พระธรรมกรโพธิสัตว์ได้ตั้งความปรารถนาว่า จะไม่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจนกว่าจะรื้อชนสรรพสัตว์ทั้งหมดให้พ้นจากความทุกข์เสียก่อน จากหลักอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ที่กล่าวมานี้ ได้มีแนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบารมีตามทฤษฎีปรตถนิยมในพุทธปรัชญามหายาน ดังจะได้ทำความเข้าใจต่อไปดังนี้

3. ปรตถนิยมในพุทธปรัชญามหายาน

ข้างต้นที่ได้กล่าวมานั้นเป็นความหมายของทั้ง 2 ทฤษฎี ฉะนั้นในความหมายต่อไปเราจะมาศึกษาในความเป็นทฤษฎีปรตถนิยมในพุทธปรัชญามหายาน ในการที่จะกล่าวถึงความหมายต่อไปเราทำความเข้าใจพุทธศาสนาที่มหายานซึ่งมีแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องมิจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในการที่จะบรรลุผลเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมี โดยมีกรอาศัยเหตุแห่งความทุกข์เข้ามาเป็นตัวช่วยเพื่อที่จะให้การบำเพ็ญบารมีได้ประสพผลอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่การตั้งความปรารถนา ปณิธาน เพื่อที่จะให้การบำเพ็ญบารมี และให้เกิดความวิริยะอุตสาหะที่จะช่วยบุคคลอื่นให้เข้าถึงพุทธภูมิโดยอาศัยการบำเพ็ญบารมีอย่างสม่ำเสมอโดยตลอด

เพื่อช่วยเหลือบุคคลให้มีความสุขปราศจากความทุกข์ สามารถบรรลุภูมิธรรม หลักปฏิบัติที่เป็นเป้าหมาย ในการช่วยเหลือผู้สวดนี้ จึงเกิดทฤษฎีปรัตถนิยม ที่เราจะได้ศึกษากันต่อไป

ในความหมายของพระโพธิสัตว์ ที่มีกรกล่าวถึงการช่วยเหลือผู้สวด ให้พ้นจากความทุกข์นั้น ได้มีผู้รู้ท่านได้แสดงไว้ในหลายแห่งดังเช่นใน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์” ว่า “ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า (ส. โพธิสตุตว: ป. โพธิสตุต) ” และความหมายอีกบทคือ

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “โพธิสัตว์” ว่า “ท่านผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี 10 คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ในความหมายของพระโพธิสัตว์ที่กล่าวมานั้นเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อช่วยเหลือผู้ที่หลงผิดและเห็นผิด พุทธศาสนมหายาน มีแนวคิดเรื่องนี้ที่จัดเป็นทฤษฎีปรัตถนิยม

ทฤษฎีปรัตถนิยมที่ปรากฏเป็นหลักปฏิบัติ ที่เราจะพอเข้าใจการปฏิบัติของพุทธศาสนมหายาน กันว่าเป็นอย่างไร “พฤติกรรมและชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ จึงเป็นระบบที่อุทิศเพื่อมวลชนโดยเฉพาะ ทั้งนี้ เพราะแรงกระตุ้นจากมหาบุศย์ลอร์ดจิตที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีแต่ความสุขตลอดไป” ดังนั้นเราทำความเข้าใจในหลักของทฤษฎีปรัตถนิยมที่เป็นหลักการปฏิบัติผ่านการบำเพ็ญด้วยการเข้าถึงพระโพธิสัตว์ในแบบของพุทธศาสนมหายาน ที่กล่าวกันในเชิงปรัชญา

ประพจน์ อัครวิรุฬหาร ได้เขียนแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง พระโพธิสัตว์ไว้เป็น 2 ประเด็น คือ สาเหตุภายใน ซึ่งมาจากการพัฒนาความคิดและแนวทางในพุทธศาสนาเอง

สาเหตุภายใน เป็นการพัฒนาของพระพุทธศาสนาที่ต้องการบำเพ็ญเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม หรือมีความเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น อีกทั้งการพัฒนาหลักปรัชญาในเรื่องของศูนยตา และเรื่องภักติ ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ล้วนนำไปก่อให้เกิด พระโพธิสัตว์ตามคติมหายานขึ้น จึงได้แสดงแนวคิดไว้ 3 ประการ คือ 1. การเน้นเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่น 2. ลักษณะของพระพุทธรูปกับโพธิ พระพุทธศาสนมหายาน กล่าวว่า ความรู้หรือโพธิของพระพุทธรูปคือ ศูนยตา ซึ่งเป็นความจริงอันสูงสุด เป็นสภาวะของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นปรัชญา เป็นอไหวตะ และ 3. การเน้นวิธีการหลุดพ้นด้วยศรัทธา

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นนั้นทำให้เห็น พระโพธิสัตว์กลายเป็นอุดมคติในแบบทฤษฎีปรัตถนิยม โดยสาเหตุข้อแรกมีผลต่อการบำเพ็ญธรรมของ พระโพธิสัตว์ด้านความมีกรุณาโดยตรง ข้อที่สองเป็นเหตุให้ทุกคนเป็นพระโพธิสัตว์ได้ และมีผลต่อการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์ในด้านปรัชญา หรือแสดงความคิดเรื่องศูนยตา ส่วนข้อที่สาม มีผลต่อลักษณะของพระโพธิสัตว์หรือหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ รวมทั้งให้เกิดพระโพธิสัตว์ประเภทต่าง ๆ ด้วย

จากสาเหตุภายในที่แสดงมาพอให้เข้าใจการเข้าถึงพระโพธิสัตว์ ฉะนั้นเราลองมาทำความเข้าใจในความหมายของพระโพธิสัตว์ จากสาเหตุภายในนอกที่มีความหมายอย่างไร ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจทฤษฎีปรัตถนิยมดีขึ้นอีกระดับหนึ่ง

สาเหตุภายนอก พระพุทธศาสนาหายานเกิดขึ้น เนื่องด้วยสาเหตุที่ศาสนาฮินดูกำลังเฟื่องฟู จึงจำเป็นต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่ให้เป็นที่ชอบใจแก่คนส่วนใหญ่ อีกทั้งการเจริญของพุทธศาสนาหายานในขณะนั้นก็ได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้ากนิษกะ ซึ่งกษัตริย์ชาวต่างชาติแห่งแคว้นแคชเมียร์ เชื้อสายชาวกรีก จากสาเหตุภายนอกที่ทำให้พระพุทธศาสนาหายานเกิดพระโพธิสัตว์ขึ้น มีอยู่ คือ

1. อิทธิพลจากศาสนาฮินดู และอิทธิพลจากศาสนาอื่น ๆ อารยธรรมภายนอกที่เข้ามามีบทบาทและปรากฏตัวอยู่ในดินแดนพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิมด้วยเหตุนี้จากการที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นการเข้าถึงความประสงค์ของพระโพธิสัตว์ที่ปรารถนาแบ่งปันความสุขอันเกิดแต่โพธิของตัวเองแก่สรรพสัตว์ โดยสอนให้เขาปฏิบัติธรรมอันสูงสุด เพื่อความเป็นโพธิสัตว์เหมือนตัวเอง พระโพธิสัตว์เหล่านี้ หวังให้สรรพสัตว์เข้าถึงนิพพานก่อนตัวเอง แม้ตัวเองจะมีโอกาสเข้าถึงได้ แต่ก็ปฏิเสธภavnนั้น โดยตั้งใจอย่างมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์และจะขอเข้าพระนิพพานเป็นคนสุดท้าย เป็นต้น นี้อคือ อุดมคติของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย

2. ในพระพุทธศาสนาหายานนั้นมีความคิดในเรื่องของพระโพธิสัตว์ต่างกันออกไป ในบางสำนักมีหลักปฏิบัติที่แสดงถึงความเป็นไปต่าง ๆ แต่เป้าหมายเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้เราลองมาดูแนวคิดของสำนักหนึ่งที่ปฏิบัติ ด้วยพระพุทธศานานิกายมหายานเน้นการเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งมีหน้าที่ในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ เกิดจากการเน้นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่มหายานเห็นว่า จะสามารถเข้าถึงประชาชนได้สะดวก พร้อม ๆ กับผสมผสานกับความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ขณะที่คำสอนที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนาจริง ๆ คือ ชั้น 5 อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท และนิพพาน

4. ทศนะทฤษฎีปรัตถนิยมในนิกายสุชาวตี

นิกายสุชาวตี มีหลักคำสอนสำคัญ ประกอบด้วยแนวคิดเรื่องดินแดนสุชาวตีพุทธเกษตร แนวคิดเรื่องพระอมิตาภพุทธเจ้า แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร แนวคิดเรื่องพระมหาสถามปราปต์โพธิสัตว์ และแนวคิดเรื่องหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุชาวตี

แนวคิดเรื่องหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุชาวตี

หลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุชาวตีพุทธเกษตรมีการกล่าวไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ แตกต่างกัน ดังจะขอนำเสนอต่อไปนี้

ในคัมภีร์อมิตายูรชยานสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เน้นสอนเรื่องหลักการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุชาวตีได้แสดงไว้ว่า บุคคลผู้ที่ปรารถนาจะไปบังเกิดในดินแดนสุชาวตีต้องมีคุณธรรมดังต่อไปนี้ คือ

(1) ความกตัญญูตเวที (2) ความเคารพครูอาจารย์ (3) ความกรุณาต่อสรรพสัตว์ (4) ปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่กล่าวเท็จ ไม่กล่าวส่อเสียด ไม่กล่าวคำเพ้อเจ้อ ไม่กล่าว คำหยาบ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่ปองร้ายคนอื่น และไม่เห็นผิดจากหลักธรรมที่ถูกต้อง (5) ตั้งปณิธานขอยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

(6) รักษาศีล (7) ตั้งใจมั่นเพื่อบรรลุโพธิญาณ (8) เชื่อในกฎแห่งกรรม (9) ศึกษาและท่องสูตรมหายาน (10) ชักชวนให้ผู้อื่นศึกษาพระสูตรมหายาน

ในคัมภีร์อมิตายูทเทศศาสตร์ ของท่านวสุพันธุ กล่าวหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุขาวดีไว้ว่า บุคคลที่ปรารถนาจะไปบังเกิดในดินแดนสุขาวดีต้องมีคุณธรรม ดังต่อไปนี้

(1) เคารพพระอมิตาภพุทธเจ้าเป็นนิตย (2) ยกย่องพระเกียรติและท่องพระนามของพระองค์ เช่น สวดว่า นโม อมิตาภะ เป็นต้น (3) ตั้งสัจจะและอธิษฐานเพื่อไปบังเกิดในแดนสุขาวดี (4) มีจิตตั้งมั่นในพระอมิตาภะ พระโพธิสัตว์และดินแดนสุขาวดี (5) มีจิตเมตตากรุณา ปรารถนาให้สรรพสัตว์ เห็นแจ้งในสัจธรรม

คุณธรรมทั้ง 5 ประการนั้นก็คือ การให้กระทำความดีทั้งทางกาย วาจาและทางใจ โดยสรุป มี 3 ประการ คือ มีความศรัทธา มีจิตตั้งมั่นหรือมีปณิธานและกระทำความดีนั่นเอง เช่นเดียวกับใน คัมภีร์สมาธิเนตสูตรของท่านसानเต้า ที่ได้แสดงวิธีการจะไปบังเกิดในดินแดนสุขาวดีไว้ในลักษณะเช่นเดียวกับ 2 คัมภีร์ข้างต้นว่า

(1) การเอ๋ยพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้า (2) การท่องพระสูตรมหายาน (3) การทำสมาธิโดยใช้จิตเพ่งที่องค์พระอมิตาภะ (4) การเคารพสักการะพระพุทธรูปปฏิมา (5) การสวดสรรเสริญพระพุทธรูป

จะเห็นได้ว่า ตามทัศนะของนิกายสุขาวดีนั้น วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุขาวดีนั้นเป็นวิธีปฏิบัติง่าย ๆ ด้วยการสวดพระนามของพระอมิตาภพุทธเจ้าด้วยจิตตั้งมั่นและมี ความศรัทธา และการกระทำความดีหรือการบำเพ็ญกุศลพร้อมทั้งความตั้งใจมั่นที่จะไปบังเกิดในดินแดน

ด้วยเหตุนี้ ในทรรศนะของผู้วิจัยเองมีแนวคิดในเรื่องของการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงดินแดนสุขาวดี หรือหลักของทฤษฎีปรตถนิยม มีความเป็นไปได้ว่า การปฏิบัติเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์นั้น เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

หากปรตถนิยมเชิงจริยศาสตร์ แปลว่า ทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่น หรือพระโพธิสัตว์นั้นจะต้องดูแลสุขทุกข์ของผู้อื่นที่เป็นประธานของพระโพธิสัตว์ ในการดูแลผู้อื่นนั้นเป็นการบอกความหมายใน ๆ ว่าการกระทำไปเพื่อเป้าหมายของตนในอย่างง่าย เช่น เพื่อไปบังเกิดในดินแดนสุขาวดีที่เป็นเป้าหมายในการบำเพ็ญสิ่งนี้ที่เรียกว่ากระทำเพื่อตนเอง จะอย่างไรก็แล้วแต่ก็ยังถือว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อตนเองอยู่ดี

ด้วยเหตุนี้ หากกล่าวว่าการกระทำประโยชน์ตนก็ทำ ประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็ทำ ในหลักนี้ที่เป็นหนึ่งในหลักของการกล่าวถึงบุคคล 4 จำพวกที่มีความสัมพันธ์กับการทำประโยชน์มีดังนี้

1. คนบางคนมุ่งทำประโยชน์ตน ไม่สนใจประโยชน์ผู้อื่น
2. คนบางคนไม่สนใจประโยชน์ตน มุ่งทำแต่ประโยชน์เพื่อผู้อื่น
3. คนบางคนไม่สนใจทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น

4. คนบางคนประโยชน์ตนก็ทำ ประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็ทำ

จะมองเห็นว่าแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในพุทธปรัชญามหายาน ได้นำหลักของบุคคล 4 จำพวกในการสร้างบารมีมาปฏิบัติ เพื่อความเป็นไปในแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ ที่เป็นทฤษฎีปรารถนิตยเชิง จริยศาสตร์ของพุทธปรัชญามหายาน

5. สรุป

ด้วยเหตุนี้จากการเสนอหลักในการเข้าถึงซึ่งการปฏิบัติตามหลักอุดมคติของพระโพธิสัตว์ จึงเป็นทฤษฎีปรารถนิตย ในรูปแบบของการปฏิบัติประโยชน์สุขให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นการบำเพ็ญบารมีเพื่อเข้าถึงความเป็นพระโพธิสัตว์ หากมองดูอุดมคติของพระโพธิสัตว์แล้ว ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ โดยบางครั้งผู้ปฏิบัติเองยอมที่จะรับเอาความทุกข์นั้นมาเอง หากมองดูแล้ว ก็เป็นการเสียสละแก่บุคคลอื่น แต่ลึก ๆ แล้วก็เป็น การปฏิบัติเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่ตนเองหวัง

จากการกล่าวมานั้น มีความหมายในการปฏิบัติตามหลักของพระโพธิสัตว์ มีจุดมุ่งหมายในการเข้าถึงหรือเป็นพระโพธิสัตว์ จากการบอกว่าเป็นหลักปฏิบัติโดยไม่มุ่งหวังสิ่งใด ดูจะเป็นการแย้งต่อหลักปฏิบัติและอุดมคติของพระโพธิสัตว์ภายในด้วย

บรรณานุกรม

วิทยา ศักยภินันท์. *อุดมการณ์พระโพธิสัตว์พุทธจริยศาสตร์เพื่อมหาชน*. วารสารมนุษยศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2552

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เสฐียร พันธรั้งษ์. (2543). *พุทธศาสนายาน*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ

ประพจน์ อัครวิรุฬหการ. (2546). *โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ. (2542). *พระพุทธศาสนาในอินเดีย พัฒนาการและสารัตถธรรม 12 ปี บัณฑิตวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เสถียร โพนันทะ. (2541). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1*. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย

ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). *พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศีกดิ์โสภาคการพิมพ์

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์

การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง : วิเคราะห์จากหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

เมธา หริมเทพาธิป

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

อีเมล : metha.ang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งวิเคราะห์หาคำหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง ด้วยเหตุที่หลักการทรงงานของพระองค์เป็นหลักการที่เน้นคุณภาพโดยมุ่งพัฒนาคนในชาติเป็นสำคัญ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะปรัชญาการศึกษานั้นจึงมีความสอดคล้องและไปกันได้กับหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นเป้าหมายหลักและส่งเสริมให้มีวิจรรณญาณภายในที่ต้องขับเคลื่อนด้วยการจูงใจบนสัจจตญาณปัญญาอันเป็นสัจจตญาณแท้ของมนุษย์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งทรงเป็นแบบอย่างที่ดีและทรงศึกษาให้รู้จริง เป็นนักปฏิบัติที่ไม่ติดตำรา พร้อมกันนี้พระองค์ก็ทรงสร้างแนวคิด หลักการ ทฤษฎีต่างๆ ขึ้นมาใหม่ด้วยพระองค์เอง ซึ่งผู้ศึกษาทุกคนสามารถน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ได้ทั้งทางด้านการเรียนการสอน การทำงานเพื่อสังคม และเพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้อย่างดียิ่ง

คำสำคัญ: พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9, การศึกษา, หลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

The study of moderate postmodernism of Philosophy : analyze to activity work of the King Rama IX

Metha Harimtepathip

Gradual School, Suan Sunandha Rajabhat University

E-mail: metha.ang@gmail.com

ABSTRACT

This article aimed to analyze the interpretation working principles of His Majesty King Bhumibol Adulyadej in order to apply to study the Educational philosophy of the Moderate Postmodernism. The principle is primarily focused on developing the quality of life of people. When we applied the principles with an educational philosophy that is related to the Moderate Postmodernism because both focused on improving the quality of human life, and encourage internal critical analysis which came from human deeper intellectual motivation that is really instinctive of humanity.

The Results of the study found that His Majesty King Bhumibol Adulyadej had a vision to promote lifelong learning. He is a role model in educator and practitioner who is not take a leaf out of any books. In addition, he is original in a new concept in many theories. Therefore, the people can adapt his working principles which are benefits in various ways such as education, social work thus for developing themselves due to progressing in their own life.

Keywords: His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Education, the Moderate Postmodernism

บทนำ

บทความวิชาการนี้ มุ่งวิเคราะห์ตีความหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อประยุกต์ใช้ในการศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง อันเกิดขึ้นจากแรงบัลดาลใจของผู้เขียนที่ได้นำหลักการทรงงานมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาและการทำงานทำให้ตระหนักว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้ ประเทศชาติจึงจะเกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เป็นหลักการที่เน้นคุณภาพ โดยมุ่งพัฒนาคนในชาติเป็นสำคัญ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในลักษณะปรัชญาการศึกษานั้นมีความสอดคล้องและไปกันได้กับหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เป็นเป้าหมายหลัก ส่งเสริมให้มีวิจรรณญาณตามหลักการระเบิดจากภายในที่ต้องขับเคลื่อนด้วยการจูงใจบนสัจชาตญาณปัญญาอันเป็นสัจชาตญาณแท้ของมนุษย์ที่ไม่มีในสสาร พืช และสัตว์ คุณภาพของสัจชาตญาณปัญญาแสดงออกมาใน 4 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ การสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหา ความสอดคล้องและไปกันได้ระหว่างปรัชญาหลังนวยุคสายกลางและหลักการทรงงานนี้ ทำให้มีความน่าสนใจต่อการตีความในสาขาปรัชญาประยุกต์ โดยเฉพาะปรัชญาการศึกษาของไทยที่ต้องการเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยน้อมนำหลักการทรงงานฯ มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และมีความทันสมัยต่อปรัชญากระแสล่าสุดของโลกในศตวรรษที่ 21 ณ เวลานี้

หลักการทรงงาน 23 ข้อของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ทรงประกอบพระกรณียกิจนานับการด้วยหลักการทรงงานที่ทรงคิดค้นขึ้นเองจากพระราชดำริและหลักการดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้จริงในเชิงปฏิบัติตลอดพระชนม์ชีพ เป็นหลักปฏิบัตินิยมแบบไทยที่มีความทันสมัยไม่แพ้ชาติใดในโลก ด้วยคุณูปการที่เกิดขึ้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ นั้น มีทั้งหมด 23 ข้อ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ระเบิดจากข้างใน 3) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก 4) ทำตามลำดับขั้น 5) ภูมิสังคม 6) องค์กรรวม 7) ไม่ติดตำรา 8) ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด 9) ทำให้ง่าย 10) การมีส่วนร่วม 11) ประโยชน์ส่วนรวม 12) บริการรวมที่จุดเดียว 13) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ 14) ใช้ธรรมปราบอธรรม 15) ปลูกป่าในใจคน 16) ขาดทุนคือกำไร 17) การพึ่งตนเอง 18) พออยู่พอกิน 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) ความซื่อสัตย์สุจริต จริใจต่อกัน 21) ทำงานอย่างมีความสุข 22) ความเพียร 23) รู้ รัก สามัคคี (ดร.เมธา หรือมเทพาธิป, 2560) หลักการทรงงาน 23 ข้อในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อนำมาใช้ในปรัชญาการศึกษา ผู้ประยุกต์จำเป็นต้องใช้วิจรรณญาณสำหรับวิเคราะห์ ประเมินค่า และปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเองและผู้อื่นคือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสุขบนความสุขของตนเองและผู้อื่น โดยอาจนำหลักการบางส่วนมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมที่เห็นว่ามีมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาและประยุกต์ใช้บนพื้นฐานปรัชญาที่ทันสมัยที่สุดในเวลานี้คือปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

หลังนวยุคนิยมสายกลาง (moderate postmodernism) เป็นกระแสความคิดที่ประนีประนอม ความคิดเห็นอันสุดขั้วระหว่างลัทธินวยุคนิยม (modernism) ที่มีความคิดเห็นว่าเป็นความรู้หรือความจริง เป็นสิ่งสากล (universal) มีลักษณะเป็นปรนัย (objective) กับลัทธิหลังนวยุคนิยมสายสุดขั้วที่มีความคิดเห็นว่าเป็นความรู้หรือความจริงเป็นสิ่งเฉพาะ (individual) ของแต่ละบุคคล มีลักษณะเป็นอัตนัย (subjective) ในส่วนสำคัญที่ควรรู้เกี่ยวกับปรัชญาศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง ได้แก่

ก. หลักการของหลังนวยุคนิยมสายกลาง สามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็น คือ

1. ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเชื่ออยู่ หมายถึง การวางท่าทีด้วยจิตใจที่เป็นกลาง ไม่มีอคติ ไม่ยึดมั่นถือมั่น (detachment) ว่าสิ่งที่ตนเชื่อเท่านั้นถูกต้องทั้งหมด คนอื่นที่มีเชื่อต่างไปจากตนถือว่าผิดหมด ควรเปิดโอกาสให้กับตนเองและผู้อื่นได้ตั้งข้อสงสัยในสิ่งที่ตนเชื่ออยู่ เพื่อจะได้พิสูจน์ความจริง ในสิ่งที่ตนเชื่ออยู่ว่าสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริงหรือไม่ เพียงใด และในขณะเดียวกัน ก็พิจารณาในส่วนดีของทุก ๆ ทาง

หากเห็นว่าสามารถนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริง ก็ควรน้อมรับนำมาเป็น ข้อปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเราให้สูงขึ้นต่อไป

2. ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ลดอะไรเลย หมายถึง การเปิดใจกว้างเพื่อย้อนอ่านความคิดของมนุษย์ทั้งโลกทุกวัฒนธรรมและทุกวิถีความเชื่อ โดยถือนโยบายว่า ย้อนอ่านใหม่หมด ไม่ลดอะไรเลย (reread all, reject non) ดังนั้น เมื่อเตรียมตัวพร้อมแล้ว ก็จะย้อนอ่าน (re-read) ทุกอย่างที่ขวางหน้า เพื่อเลือกประเด็นที่สนใจมาคิดใหม่ (re-think) และเสนอเพื่อการนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

3. แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง หมายถึง ความร่วมมือกันของทุก ๆ ฝ่ายที่จะหันหน้า เข้าหากัน โดยใช้วิธีเสวนา (Dialogue) โดยเปิดโอกาสให้พิจารณารับส่วนดีได้จากทุกทาง บนฐานแนวคิดที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม” ในสิ่งที่เห็นร่วมกัน เพื่อนำมาปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งส่วนตัวและส่วนรวม และ “สงวนจุดต่าง” ในสิ่งที่เห็นต่างกัน โดยให้ถือว่าเป็นพรสวรรค์ของแต่ละฝ่าย เพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิต

ข. วิธีการของหลังนวยุคนิยมสายกลาง ก็คือ การตีความภาษาด้วยหลักอรรถปริวรรต บนพื้นฐานของกระบวนการตรรกณ์ 5 ด้วยวิธีการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ คือ วิเคราะห์ วิจักษ์ และวิธาน

ค. จุดมุ่งหมายของหลังนวยุคนิยมสายกลาง ก็คือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การพัฒนา “สัญญาตญาณปัญญา” ให้สูงขึ้น และ “การทำดี มีสุข” ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม

กระบวนการตรรกณ์ที่ 5 ไม่ใช่ลัทธิปรัชญาลัทธิหนึ่ง เช่นเดียวกับกระบวนการตรรกณ์ทั้งหลายล้วนแต่ไม่ใช่ลัทธิปรัชญา แต่เป็นกรอบกำหนดขอบเขตของกลุ่มลัทธิปรัชญาที่มีความเชื่อพื้นฐานแบบเดียวกัน ลัทธิหลังนวยุคเป็นเพียงลัทธิหนึ่ง แม้แต่ลัทธิหลังนวยุคเองก็แตกสาขาออกไปมากมาย ความคิดและ

เนื้อหาที่น่าสนใจก็มีหลากหลาย แต่ก็ถือว่าเป็นการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ แบ่งส่วนกันค้นคว้าวิจัย โดยมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ สันติภาพของโลก และการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรต่อกันระหว่างมวลมนุษยชน บนพื้นฐานแห่งการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์นี่คือความแปลกใหม่ของกระบวนทรรศน์ที่ 5 (กิริติ บุญเจือ, 2551, หน้า 202)

วิเคราะห์หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เพื่อการศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงปรัชญาการศึกษา ย่อมมุ่งผลคือคุณภาพที่จะได้รับและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งชาติได้อย่างแท้จริง ในที่นี้ผู้เขียนได้คัดเลือกหลักการทรงงานบางส่วนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางต่อไปนี้

หลักการทรงงานข้อที่ 1 : ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การศึกษาข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในเรื่องของการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลที่ได้จากการอ่าน การฟัง ในด้านทฤษฎี หรือข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ภาคปฏิบัติ การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดหลักคุณภาพในการศึกษาเรียนรู้ได้มากขึ้น เราอาจศึกษาเรียนรู้ได้จาก วิธีคิดเชิงระบบ (system thinking) ที่ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นโครงสร้าง (structure) ส่วนที่เป็นรูปแบบ (pattern) และส่วนที่เป็นกิจกรรม (event) ยกตัวอย่างเช่น เมื่อต้องการศึกษา “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อมองจากวิธีคิดเชิงระบบ (system thinking) จะพบว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นโครงสร้าง (structure) ส่วนที่เป็นรูปแบบ (pattern) และส่วนที่เป็นกิจกรรม (event) ในส่วนแรก (โครงสร้าง/structure) ได้แก่คำว่า “พอเพียง” ซึ่งอธิบายได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่จิตใจมนุษย์ถึงซึ่งความพอเพียง “ความสุข” ก็จะเกิดขึ้น ปรัชญาพอเพียงจึงได้ชื่อว่าเป็น “ปรัชญาจริยะ” เพราะเป็นปรัชญาแห่งความสุข ความสุขจะเกิดขึ้นในรูปแบบใดก็ตาม กฎแห่งสำคัญที่ทำให้มันเกิดขึ้นก็คือ “ความพอเพียง” เพราะความพอเพียงทำให้เกิด “ความพอใจ” หรือ “ถ้าใจพอ ก็พอใจ” เมื่อพอใจความสุขก็เกิดขึ้น ในส่วนที่สอง (รูปแบบ/pattern) เป็นที่รู้จักกันดีในรูปแบบของ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข โดยถูกอธิบายว่า 3 ห่วง ประกอบด้วย (1) ความพอประมาณ (2) ความมีเหตุผล และ (3) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ส่วน 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย (1) เงื่อนไขความรู้ และ (2) เงื่อนไขคุณธรรม ในส่วนที่สาม (กิจกรรม/event) เป็นปรากฏการณ์ (phenomena) ที่ถูกถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่างๆ ในสังคม เป็นแนวปรัชญาที่ทุกๆ คน สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ในทุกอาชีพ ทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา อันจะนำไปสู่ความสุขและการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน กิจกรรมที่เกิดขึ้นมักจะมุ่งเน้นในเรื่องการพึ่งตนเอง การรวมกลุ่มกันคิดค้นและร่วมมือกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการปัจจัยต่าง ๆ เช่น ทรัพยากรภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุล และเมื่อหลาย ๆ ชุมชนพอเพียงมารวมกลุ่มกันแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ก็ จะกลายเป็นสังคมแห่งความพอเพียงได้ในที่สุด เป็นต้น

หลักการทรงงานข้อที่ 2 : ระเบิดจากข้างใน

เป็นหลักการที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางด้านญาณปรัชญา จริยธรรม และจิตวิทยา

ก. ด้านญาณปรัชญา การระเบิดจากภายใน ก็คือ การใช้วิจารณ์ญาณ (Critical mind) ในภาษาอังกฤษประกอบด้วย “หลัก 3A” ในภาษาไทย ศาสตราจารย์กิติ บุญเจือ ราชบัณฑิต ได้กำหนดเป็น “หลัก 3 วิ” เพื่อให้ล้อกับหลัก 3A ได้แก่ ได้แก่

1) วิเคราะห์ (analytic) คือ การจำแนกแจกแจงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาให้ตรงประเด็น

โดยการย้อนอ่านใหม่ ไม่ลดอะไรเลย (reread all, reject non) (Steven Best and Douglas Kellner, 1999, p.256) คือ ไม่ยึดมั่นถือมั่น (detachment) ในสิ่งที่จะวิเคราะห์แม้ว่าจะมาจากแหล่งความรู้ใด ๆ ก็ตาม แต่ให้ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ในแหล่งความรู้เหล่านั้นเพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันสูงสุด ดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสว่า

“ลักษณะของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีอยู่สามลักษณะ ได้แก่ เรียนรู้ตามความคิดของผู้อื่นอย่างหนึ่ง เรียนรู้ด้วยการขบคิดพิจารณาของตนเองให้เห็นเหตุผลอย่างหนึ่ง กับเรียนรู้จากการปฏิบัติฝึกฝนจนประจักษ์ผลและเกิดความคล่องแคล่วชำนาญอีกอย่างหนึ่ง การเรียนรู้ทั้งสามลักษณะนี้ จำเป็นต้องกระทำไปด้วยกันให้สอดคล้องและอุดหนุนส่งเสริมกัน จึงจะช่วยให้เกิดความรู้จริง พร้อมทั้งความสามารถที่จะนำมาใช้ทำการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้” (25 มิถุนายน 2524)

หากพิจารณาจะเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไม่ทรงยึดมั่นถือมั่นว่าแหล่งความรู้ใดสำคัญกว่ากันหรือถูกต้องที่สุดดังที่กระบวนทรรศน์ก่อน ๆ เคยทำกันมา เพราะนอกจากจะไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ อาจก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมางกันได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมความร่วมมือเป็นสำคัญ โดยให้นำเอาแหล่งความรู้ต่าง ๆ มาช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เกิดปัญญาปฏิบัติ (phronesis) ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำความรู้ไปปฏิบัติ จำเป็นต้องนำมาพินิจพิจารณาด้วยวิจารณ์ญาณเสียก่อน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของร็องซีแยร์ (Rancière) ที่เห็นความจำเป็นของการแยกระหว่างการรับรู้ (subjectification) กับการวินิจฉัย (identification) (Jacques Rancière, 1992, p.63)

โดยเริ่มต้นจากศึกษาวิเคราะห์ เพราะการวิเคราะห์ช่วยให้เราเข้าถึง “ความมีเหตุผล” หรือเป็นคนมีเหตุผล แต่เหตุผลในที่นี้ไม่ได้หมายถึง เหตุผลในความหมายของตรรกะ (logic) หรือ reason ที่เป็นศิลปะในการจูงใจให้คนเชื่อดังที่ชาวนวยุค (modernist) นิยมใช้กันในฐานะเป็นเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ แต่หมายถึง สาเหตุ-ผล (cause-effect) คือ เห็นความสัมพันธ์กันระหว่าง “เหตุ” และ “ผล” หรือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ด้วยปัญญา ดังพระราชดำรัสที่กล่าวไว้ว่า

“...หลักของเหตุผลมีหลักการว่า ถ้ามีสิ่งใดที่เราต้องเผชิญ ต้องพบ ต้องมีเหตุผล ทั้งสิ้น คำนี้มี 2 คำ เหตุคือต้นของสิ่งที่เราเผชิญและผลเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา ถ้าเราเผชิญสิ่งใดและเราพิจารณาด้วยเหตุผลต่อไปเราก็จะเผชิญสิ่งที่ถูกต้อง” (26 มิถุนายน พ.ศ. 2519)

กระบวนการวิเคราะห์นี้ ก่อให้เกิดความรู้ที่ลึกซึ้งในสิ่งที่ต้องการศึกษาอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งในเชิงวิชาการและการดำรงชีวิตทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อสามารถมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ได้มากพอสมควรจะทำให้เกิดมโนภาพ (concept) ในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน ละเอียด ลึกซึ้ง เป็นเหตุให้เกิด “ความเข้าใจ” และเป็นพื้นฐานของการนำไปวิจัยเป็นลำดับต่อไป

2) วิจัย (appreciative) คือ ประเมินค่าแต่ละประเด็นที่แจจแจงออกมา

ธรรมชาติของคนเราไม่ได้มีแต่เพียงความคิดเท่านั้น ยังมีความรู้สึกเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอยู่ด้วย โดยเฉพาะความรู้สึกต่อสิ่งที่เป็มนโนธรรมสำนึก ความละเอียดรอบอบาหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและ/หรือผู้อื่น

การวิเคราะห์ทำให้เราเกิด “การเข้าใจ” ความเป็นมาเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ และมโนภาพ (concept) ของสิ่งเหล่านั้นในเชิงเหตุผล ส่วนการวิจัยทำให้เราเกิด “การเข้าถึง” สิ่งที่ได้วิเคราะห์มานั้น ด้วยการประเมินค่าออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สิ่งที่เราได้วิเคราะห์หานั้นเป็นคุณหรือเป็นโทษ เป็นบุญหรือเป็นบาป เป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควร

การประเมินค่าช่วยให้เราเข้าถึง “ความพอประมาณ” ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะรู้ว่าอะไรที่มีมากเกินไปแล้วจะก่อให้เกิดโทษ เช่น ความเห็นแก่ตัว เป็นต้น ก็ไม่ควรยึดถือหรือนำไปปฏิบัติ เพราะจะก่อให้เกิดการเบียดเบียน ทำให้สังคมเดือดร้อน

ในขณะเดียวกัน เมื่อรู้ว่าอะไรที่ขาด ก็ควรหามาเพิ่มเติมหากเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การเอาใจใส่ต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจให้มากขึ้น เป็นต้น เพราะสุขภาพกายและสุขภาพจิตเป็นพื้นฐาน เป็นต้นทุน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังพระราชดำรัสที่ทรงตรัสไว้ว่า

“การรักษาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดีและสังคมที่มั่นคง เพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ด้วย และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์

สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ ทั้งไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วย คือ เป็นแต่ผู้สร้าง มิใช่ผู้ถ่วงความเจริญ” (22 ตุลาคม 2522)

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ บนพื้นฐานของความพอประมาณ เพื่อให้คุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์เป็นพื้นฐานของการสร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมต่อไป

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้วิจารณ์ญาณได้ทำหน้าที่เต็มประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน เมื่อได้วิเคราะห์จนเข้าใจ วิจัยจนเข้าใจแล้ว จะให้เกิดการพัฒนาได้อย่างแท้จริงก็ต้องเข้าสู่กระบวนการวิธานเป็นลำดับต่อไป เพราะการวิธานทำให้เราเกิด “การพัฒนา”

3) วิธาน (applicative) คือ การประยุกต์ใช้ เป็นการลงมือทำการอย่างมีวิธี โดยเลือกเอาเฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นคุณมาใช้ตามเป้าหมาย

การวิธานนี้ ต้องอาศัยทางสายกลางเป็นเครื่องดำเนิน ทางสายกลางในที่นี้หมายถึง จะต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดถูกต้องที่สุดด้วยความลำเอียง แต่จะต้องวางใจให้เป็นกลาง โดยพิจารณาว่า ความรู้ทั้งหลายล้วนเป็น “สมมติฐาน” ซึ่งอาจจะ “ผิด” หรือ “ถูก” ได้ด้วยกันทั้งนั้น แม้เป็นความจริงที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้องที่สุดแล้วก็ตาม แต่ก็ต้องเปิดใจรับนำมาวิเคราะห์และวิจัยเสียใหม่ด้วยใจที่เป็นกลาง เมื่อประเมินค่าแล้วพบว่า เป็นโทษ เป็นความชั่ว เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำโดยคำนึงถึงกาลเทศะ เป็นต้น ก็ไม่ควรนำมายึดถือและปฏิบัติ แต่เมื่อประเมินค่าแล้วพบว่า ก่อให้เกิดคุณค่า เป็นความดี เป็นสิ่งที่ควรทำ ให้เลือกนำมาประยุกต์ใช้โดยเล็งผลอันเลิศ คือ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม สอดคล้องกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงตรัสว่า

“การรู้จักพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผล ให้รู้จักจำแนกสิ่งผิดชอบชั่วดีได้โดยกระจ่างแจ่ม ย่อมทำให้มองบุคคล มองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกลงไปจนเห็นความจริงในบุคคลและในสิ่งนั้น ๆ เมื่อได้มองเห็นความจริงแล้วก็จะสามารถใช้ความรู้และวิชาการปฏิบัติงานทุกอย่างได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้นเป็นประโยชน์แก่ตนแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น” (26 พฤศจิกายน 2516)

ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน จึงเป็นชุดคำที่ตอบโจทย์ได้อย่างชัดเจนว่า อะไรคือญาณปรัชญาที่ทำให้เกิดประสิทธิผล คือ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ทั้งนี้ก็เพราะ

การวิเคราะห์	เป็นสาเหตุนำไปสู่ การเข้าใจ
การวิจัย	เป็นสาเหตุนำไปสู่ การเข้าถึง
การวิธาน	เป็นสาเหตุนำไปสู่ การพัฒนา

เพราะฉะนั้น ญาณปรัชญา ได้แก่ วิจารณ์ญาณ ที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน นี้เองที่ทำให้ผู้ศึกษาเรียนรู้เกิดการระเบิดจากภายในด้วยตนเอง โดยไม่ได้อาศัยการท่องจำจากคนอื่น

ข. ด้านจริยธรรม หลักการระเบิดจากภายในทางด้านจริยธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับจิตสำนึกในเชิงอัตวิสัยของบุคคลเป็นอย่างมาก เป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องใช้จิตสำนึกของตัวเองระเบิดมันออกมา การระเบิดในที่นี้จึงได้แก่ การระเบิดจากภายในเพื่อให้ออกมาข้างนอก เปลี่ยน “จุดยืน” ที่เต็มไปด้วยกำแพงแห่งอึดอัดให้กลายเป็น “จุดสนใจ” เพื่อให้เกิดการเอาใจเขามาใส่ใจเราให้มากขึ้น ให้ความรู้สึกนึกคิดได้ออกมาเผชิญกับความเป็นจริงในทุกแง่มุม ออกมาจากกรงขังของความคิด มาสัมผัสจิตวิญญาณของคนรอบข้าง สนใจความรู้สึกภายในของตัวเองให้น้อยลง สนใจความรู้สึกของคนอื่นให้มากขึ้น ลดอึดอัดในตัวตน ก้าวสู่นัดตา ออกจากความเห็นแก่ตัวและข้ออ้างสารพัดที่ทำให้ตัวเองดูดีตอนที่ปฏิเสธสังคมและคนรอบข้าง เพราะนั่นเป็นเพียงความเห็นแก่ตัวที่ต้องการหาข้ออ้างมาเป็นจุดยืนให้กับกิเลสของตนเองเท่านั้น

การระเบิดในลักษณะนี้จะนำไปเพื่อการ “สร้างสรรค์” สิ่งดี ๆ ให้แก่กันและกัน สิ่งใดที่เห็นว่ากระทบกระทั่งจิตใจกันที่ก่อให้เกิดการเบียดเบียนก็พร้อมที่จะ “ปรับตัว” ปรับเปลี่ยนความประพฤติเพื่อให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุขร่วมกัน มุ่งให้เกิดความ “ร่วมมือ” ในทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความสุข ความสำเร็จร่วมกัน สิ่งใดที่ขาดหายก็ “แสวงหา” มาเติมเต็มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันด้วยความรู้สึกสามัคคี

ค. ด้านจิตวิทยา หลักการระเบิดจากภายในทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ “แรงจูงใจ” ในจิตวิทยาการศึกษาจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดกับผู้เรียนให้มากที่สุด เพราะหากผู้เรียนเกิดความสนใจด้วยตนเอง การศึกษาเรียนรู้จะมีความสุขสนุกสนาน มีแรงผลักดัน มีความกระตือรือร้นมากขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ปรัชญาหลักมนุษยนิยมจึงเสนอแนวคิด “ผู้เรียนเป็นสำคัญ” (child center) เพื่อให้ผู้สอนได้คำนึงถึงความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน แต่ละกลุ่ม และออกแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความสนใจดังกล่าวผ่านรายวิชาที่สอนก็จะสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดกับผู้เรียนได้มากขึ้น

โดยธรรมชาติของผู้เรียนแต่ละคนจะมีความสนใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นความสามารถในการรับรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจจึงอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

(1) ผู้เรียนที่สนใจในส่วนความหมายของสิ่งที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เรียนที่มีบุคลิกเป็นนักคิด นักปรัชญา ที่ชอบวิเคราะห์ความหมายของคำในระดับต่าง ๆ จึงเน้นในส่วน Idea ชอบวิเคราะห์วิพากษ์ วิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ และหาความหมายของสิ่งต่าง ๆ ด้วยการตีความในทุกแง่มุม เช่น การตีความรากคำ การตีความบริบทของคำ การตีความเจตนาารมณ์ของผู้เขียน การตีความเจตนาารมณ์ของผู้อ่าน เป็นต้น

(2) ผู้เรียนที่สนใจในส่วนมนทัศน์ของสิ่งที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เรียนที่มีบุคลิกเป็นนักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา เป็นต้น เพราะชอบศึกษาสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดแยกเป็นส่วน ๆ เป็นระดับ เป็นประเภท เป็นลักษณะต่าง ๆ ฯลฯ คือชอบศึกษาอะไรที่เป็น concept หนึ่ง ๆ มีรูปแบบหรือแบบแผนที่แน่นอนตายตัว สามารถเข้าใจได้ง่ายไม่ซับซ้อน และเห็นองคภาพใหญ่ ๆ หรือความเป็นทั่วไปของสิ่งที่ศึกษา

(3) ผู้เรียนที่สนใจในส่วนมโนภาพของสิ่งที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เรียนที่มีบุคลิกเป็นศิลปิน เพราะชอบศึกษาสิ่งต่างๆ ผ่านรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ชอบศึกษาผ่านกิจกรรมต่างๆ เวลาที่ครูอธิบายสิ่งใดให้ผู้เรียนกลุ่มนี้ฟังจำเป็นต้องยกตัวอย่างให้เห็นภาพอยู่เสมอจึงจะเกิดความเข้าใจ และสามารถระเบิดจากภายในเป็นความเข้าใจขึ้นมาได้

หลักการทรงงานข้อที่ 7 : ไม่ติดตำรา

การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลางเน้นการศึกษาแบบไม่ติดตำรา เปิดกว้างต่อคำถามที่ท้าทายเพื่อให้เกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ตรงไปตรงมา หากสิ่งที่เสนอนั้นมีความสมเหตุสมผลเพียงพอ ไม่นิยมการวิพากษ์หรือถอนที่ไร้การนำเสนอสิ่งใหม่เพื่อแก้ไขสิ่งเก่าให้ดีกว่าเดิม

หากเกิดการยึดติดตำราการพัฒนาทางการศึกษาก็จะยุติลงอย่างน่าเสียดาย เพราะผู้ศึกษาหรือแม้แต่ผู้สอนเองได้จำนนต่อคำตอบที่มีอยู่แล้ว ไม่คิดที่จะค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดกับวงการการศึกษา พลังสร้างสรรค์ของมนุษย์จะถูกปิดกั้น ทำให้ธรรมชาติของปัญญาไม่ถูกพัฒนาอย่างที่ควรจะเป็น สุดท้ายก็เกิดความเบื่อ เหงา เซ็ง เพราะสัญชาตญาณปัญญาคือการสร้างสรรค์ถูกขูดขีดบดทอนด้วยความยึดมั่นถือมั่นของตัวเอง

ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางจึงมีความเห็นสอดคล้องกับหลักการทรงงานข้อที่ 7 คือ ไม่ติดตำรา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้แบบลักษณะ "group learning" ที่ต้องอาศัยการสานเสวนา ปัจจุบันวงการวิชาการเรียกว่า "สุนทรียสนทนา" (Dialogue) ได้แก่ บทสนทนาที่อาจารย์กับนักศึกษา ดำเนินร่วมกัน มันไม่ใช่การอภิปราย (discussion) ที่ได้แย้งให้เหลือเพียงข้อสรุปหรือความคิดที่ดีที่สุดเพียงอันเดียว ใช้ทักษะการพูดหรือการฟัง แต่สิ่งที่มักเกิดขึ้นในห้องเรียน การตีให้แตกก็มักจะตีคนไปด้วยและปกป้องตนเอง การสน

ร้องซีแย จากการศึกษาพบว่า งานเขียนของเขา โดยเฉพาะหนังสือเรื่อง The Ignorant Schoolmaster (สิ่งที่คร่อมองข้าม) ได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจาก โจเซฟ จาโกโตต์ วิธีวิทยา (methodology) ที่ ร้องซีแย ใช้ในการศึกษาก็คือ

1) การทำให้เป็นปัญหา (Questionization)

2) การตั้งคำถามหรือการไม่เห็นด้วยกับระบบที่ดำรงอยู่ (polemic/polemization/disagreement) (Benjamin Arditi and Jeremy Valentine, 1999, pp.111-119) ด้วยการให้ความสนใจสิ่งซึ่งขาดหาย สิ่งที่ถูกสลบที่สลบทาง สิ่งที่ไม่สมบูรณ์ สิ่งที่ไม่มีความหมาย ไม่มีพื้นที่ หรือก็คือ “ส่วนที่ถูกนับเพื่อที่จะไม่นับรวมให้เป็นส่วน” ของระบบนั่นเอง จึงนับว่าเป็นการศึกษาที่สร้างความสง่างามให้กับสิ่งที่ไม่มีความสำคัญในระบอบ (the spender of the insignificant) (Jacques Rancière, 2000, pp. 249-258)

ส่วน “ญาณวิทยา” ที่ร้องชี้แยะใช้ในการศึกษานั้น ฉีกแนวจากพวกหลังนวยุคสายกลาง ไปไกลถึง Beyond Postmodern เรียกได้ว่า “กระบี่ไคร้กระบวนท่า” ไม่ใช่การศึกษาจากเปลือกไปสู่ แก่นแบบญาณวิทยาของศาสตร์การตีความ (hermeneutics) ที่สายปรากฏการณ์วิทยานิยมใช้กัน ไม่ใช่ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ หรือโครงสร้างนิยม (structuralism) แต่อย่างใด แต่เป็น “การศึกษาเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้สรรพสิ่งปรากฏอย่างที่เป็นอยู่ และกลายเป็นความจริงในที่สุด” (Rockhill, 2004, p. 56) เงื่อนไข ที่หึงปิดกันและเปิดเผยสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไปพร้อม ๆ กัน ร้องชี้แยะ เรียกญาณวิทยาแบบนี้ของเขา ว่า “บทกวีของความรู้” (the poetics of knowledge)

ร้องชี้แยะกล่าวหาญมากที่ยอมทิ้งตำรา แม้แต่ วิธีวิทยา/ญาณวิทยา ในอดีตที่แล้ว ๆ มา ทั้ง แม้แต่ “ตัวตน” เพื่อ “เปิดใจมอง” สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือปรากฏการณ์ที่พบเจอในสังคมว่า สิ่ง เหล่านั้น/ปัญหาเหล่านั้นมันมี “เหตุปัจจัย” อะไรบ้างที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจนกลายเป็นความจริง (truth) หรือความเป็นจริง (reality) ในที่สุด

ในอดีตสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยอมทิ้งการบำเพ็ญพรตแบบอัตตกิลมณานโยค เพื่อ “เปิดพื้นที่” ให้กับญาณวิทยา/วิธีวิทยา ตัวใหม่ ๆ ที่ขาดหาย ถูกสลบที่สลบทาง ถูกกดทับด้วยความ คิดว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ (อย่างที่ปัญจวัคคีย์ประณามสิทธัตถะว่ากลับไปสู่ความเป็นผู้มักมากและ คลายความเพียรแล้ว) พระพุทธเจ้าทรงพิสูจน์ให้เห็นว่า สิ่งที่ไม่มีความเสี่ยง ไม่มีพื้นที่ หรือ “ส่วนที่ถูกนับ เพื่อที่จะไม่นับรวมให้เป็นส่วน” นั้น ไม่ได้หมายความว่าสิ่งเหล่านี้ไม่จริงเสมอไป พระพุทธเจ้าทรงยอม ละทิ้งทางทั้ง 2 อย่างอันสุดโต่ง พิจารณาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์และพบว่าเหตุปัจจัยมันมีอยู่หลายตัว และสืบค้นต่อไปว่า เหตุปัจจัยหลักที่คุมเหตุปัจจัยทั้งหมดนั้นคืออะไร ก็พบว่า เหตุปัจจัยหลักดังกล่าว คือ ตัณหา 3 นอกจากนั้น คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากรากเหง้าทั้ง 3 อย่างนี้ จากนั้น พระพุทธ องค์จึงสร้าง Middle Way ขึ้นด้วยพระญาณอันบริสุทธิ์ที่ทรงเห็นตามความเป็นจริงว่า ทางที่ทรงค้น พบใหม่นี้มีปัจจัยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับตัณหา 3 ในเชิงย้อนกลับ คือ สายดับไปจนถึง นิโรธ ไม่ได้ตั้ง สมมติฐานวิงวาทเหมือนวิทยาศาสตร์ แต่ศึกษาจากความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยที่มันเกิดขึ้น และดับไปจริง ๆ ทางของพระพุทธองค์จึงเดินเส้นทางตามความเป็นจริง เมื่อมันใจดังนั้น จึงทรงดำเนิน ญาณ 3 จนสำเร็จ และดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus groups) ปัญจวัคคีย์เพื่อแถลงให้เข้าใจถึงเหตุ ปัจจัยเหล่านี้

ประเด็นอื่นๆ ก็เช่น พวกนวยุค (modernist) เชื่อว่า ความเสมอภาค คือ การลด ความไม่เสมอภาคให้น้อยลง หรือการให้การศึกษาแก่มวลชนเพื่อลดช่องว่างในสังคมเพื่อลดช่องว่าง ในสังคม (เหมือนดังที่รูสโซ มาร์กซ์ มิลล์ เป็นต้น เคยทำมาแล้วในอดีต) แต่การกระทำเช่นนี้กลับ เป็นการตอกย้ำตรรกะของครูที่เชื่อว่าตนเองสามารถปิดช่องว่างระหว่างการรู้กับการไม่รู้ได้ (Jacques Rancière, 2000, p. 3) และเชื่อว่าครูมีอำนาจเหนือกว่านักเรียน

จากาโตต์ เลยเสนอว่า ความเสมอภาค หมายถึง การมีปัญญา (intelligence) เสมอกัน หรือเท่าเทียมกันในระดับปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และทำให้การสอน

สิ่งที่ไม่รู้เป็นไปไม่ได้ ในความเห็นของจากาโตะ การสอนใน “สิ่งที่ไม่รู้” เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ “การปลดปล่อย” และการได้มาซึ่งความสัมพันธ์แบบเหนือกว่า ต่ำกว่า ระหว่างคนสอนกับคนเรียน เพราะต่างก็ไม่รู้ในสิ่งที่สอน/เรียน นอกจากนี้สิ่งที่สอนก็ไม่มีฐานะเป็นความรู้ เพราะเป็นการสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ไม่มีระบบของความรู้ที่จะเข้ามากำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในรูปของสถาบันทางสังคม การสอนสิ่งที่ไม่รู้นี้ คนเรียนต้องพร้อมที่จะใช้ปัญญาของตนเอง ไม่ใช่นั่งรอแต่คำสอนจากครู การสอนสิ่งที่ไม่รู้จึงเป็นการปลดปล่อยทั้งคนสอนและคนเรียนไปพร้อม ๆ กัน และนี่คือความเสมอภาคที่จะได้จากการสอนในสิ่งที่ไม่รู้ ทั้งคนสอนและคนเรียนต่างก็มีส่วนในกิจกรรมนี้เท่า ๆ กัน การสอนแบบไม่สอน กับ การสอนในสิ่งที่ไม่รู้ เป็นคนละเรื่องกัน แบบแรกเลือกที่จะไม่สอน เช่น ให้คนเรียนไปค้นคว้าเอง ภายใต้มนตรศน์ “ให้คนเรียนเป็นศูนย์กลาง” ส่วนแบบหลังยังเป็นการสอน แต่สอนในสิ่งที่ไม่รู้ ทำให้ต้องศึกษาค้นคว้าทั้งในส่วนของคนสอนและคนเรียน (Michel Dillon, 2005, p. 445)

การไม่ติดตำราจะทำให้ผู้ศึกษาใช้ความคิดมากขึ้น ลงมือปฏิบัติมากขึ้น เพื่อให้เกิดปัญญา ปฏิบัติตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง จึงนับว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมาก ทรงส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทรงเป็นแบบอย่างที่ดี ทรงศึกษาให้รู้จริง ทรงเป็นนักปฏิบัติที่ไม่ติดตำรา และทรงสร้างแนวคิด หลักการ ทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ ๆ ขึ้นมาด้วยพระองค์เอง เป็นเหตุให้ผู้เขียนเกิดจากแรงบันดาลใจอันอ่อนน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ทั้งทางด้านการเรียนการสอน การทำงานเพื่อสังคม สำหรับการวิเคราะห์ในครั้งนี้เป็นเพียงการนำหลักการทรงงานบางข้อมาอธิบายขยายความพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ซึ่งหวังว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านไม่มากนักน้อย และสามารถเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ตีความในข้ออื่น ๆ เพื่อการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2551). *คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล*. กรุงเทพฯ: เซน ปรีณติง.
- สุวัฒน์ วิวัฒน์านนท์, ดร. (2550). *การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : ซี.ซี. นอลลิติจลิ้งค์.
- Arditi, Benjamin and Jeremy Valentine. (1999). *Polemization : The Contingency of the Commonplace*. New York : New York University Press.
- Best, S. and Kellner, D. (1999). *Postmodern Theory*. New York : The Guilford Press.
- Jacques Rancière. (1992). *Politics, Identification, and Subjectivization*, October 61 (Summer, 1992).
- Jacques Rancière. (2000). *Literature, Politics, Aesthetics : Approaches to Democratic Disagreement*. interviewed by Salange Guénoun and James H. Kavanagh, Substance 29, no. 2.

_____. (2000). *Dissenting Words : A Conversation with Jacques Rancière*. Conducted and translated by Davide Panagia, *Diacritics* 30, no. 2.

Michel Dillon. (2005). *A Passion for the (Im) possible : Jacques Rancière, Equality, Pedagogy and the Messianic*. *European Journal of Political Theory* 4, no. 4.

Rockhill, Gabriel. (2004). *The Silent Revolution*. *Substance* # 103, 33, no. 1.

สถาบันพระพุทธศาสนากับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

พระครูวิรุฬห์สุตคุณ (อุดมศักดิ์ อุตตสกุโก)
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล: udon921@gmail.com

บทคัดย่อ

บทบาทของสถาบันทางศาสนาในการปฏิรูปการเรียนรู้และการจัดการศึกษา คือการบูรณาการศาสนาเข้ากับการศึกษาให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้อย่างเป็นรูปธรรม ปัจจุบันปัญหาสังคมมีสูง หากจะนำเอาสถาบันพระพุทธศาสนาเข้าไปช่วยในการจัดการศึกษาด้วยน่าจะเข้าไปส่งเสริมในส่วนธรรมะสถาบันศาสนาสันับสนุนการปฏิรูปการศึกษา โดยเข้าไปช่วยให้ผู้ได้รับการศึกษาใช้วิชาความรู้อย่างมีธรรมะแทนการใช้กิเลสนำหน้าคนที่ได้รับการศึกษามีความเก่งกล้าทุกด้าน หากไม่มีธรรมะ ไม่รู้จักชีวิตดีพอ ก็จะไปสร้างปัญหาอย่างไม่จบสิ้น การใช้ธรรมะเป็นพื้นฐานรองรับวิชาทั้งปวงจึงมีความจำเป็นต่อการปฏิรูปการศึกษาที่จะดำเนินต่อไป

คำสำคัญ: สถาบันพระพุทธศาสนา, การมีส่วนร่วม, การจัดการศึกษา

Buddhist Institute with participation in the promotion of education management

Phrakhruwiroonsutakhun (Udomsak Auttamasakko)

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: udon921@gmail.com/093-5429642

ABSTRACT

Education management the role of religious institutions in the reform of learning. Integrating religion into the education, knowledge, morality comply with National Education Act in 1999, was truth. While high social it is not a social problem, If the Buddhist Institute to help in the education of Dhamma. Religious institutions support educational by helping people to get into education, to gain knowledge of some unscrupulous people who bring passion to gain an education with courage on all side. But if not, will cause the problems allways. The Dhamma it is the foundation for sustainable for living.

Keywords: Buddhist institute, Participation, Education Management

บทนำ

แนวคิด นโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษา พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 12 ระบุว่า นอกเหนือ จากรัฐเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน..สถาบัน ศาสนา..มี สิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรา 58 ระบุว่า ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้าน งบประมาณ...ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา สถาบัน สังคมอื่นมาใช้ในการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ในการจัดการศึกษา ซึ่งในแวดวงการศึกษาไทยก่อนที่มีพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ก็ได้มีโครงการที่เรียกว่า “บวร” หรือ การประสานงานความร่วมมือใน การจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้นำหลักการการมีส่วนร่วม “บวร” คือ บ้าน-วัด-โรงเรียน และราชการ มาขับเคลื่อนการพัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกด้านในโครงการ “วัดพัฒนาต้นแบบ” และการที่จะทำให้ประชาชนเข้า มามีส่วนร่วมทางการศึกษาได้นั้น จำเป็นจะต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการศึกษาก่อนกล่าวคือ ต้องให้ ประชาชนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมก่อน ผู้บริหารสถานศึกษา พระภิกษุ บุคลากรในองค์กร การบริหารจัดการศึกษาให้มีการประชุมชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศักยภาพและความรู้จากผู้คนที่อยู่นอกรั้วโรงเรียน แต่ที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ความ เข้าใจของโรงเรียนเสียใหม่ ในสิทธิการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากทุกภาคส่วน เพื่อโรงเรียนจะเปิดใจ กว้างต่อแนวทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้น ซึ่งกำลังเป็นแนวโน้มใหญ่ที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษา บทบาท การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนั้น มีได้ตั้งแต่ในระดับปฏิบัติและระดับนโยบายในระดับปฏิบัติได้แก่ การ เป็นครูร่วมสอนที่มีสาระสำคัญมากกว่าการเป็นอาสาสมัครคือการทำหน้าที่ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการกำหนด บทเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครูในชั้นเรียนของลูก เนื่องจากผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยมี ประสบการณ์ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ ที่อาจให้ข้อมูลความรู้ ความชำนาญเฉพาะที่มากกว่าตำรา เรียน ทั้งนี้ครูร่วมสอนควรจะต้องวางแผนหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การสร้างกิจกรรมหนุน เสริม ไปจนถึงการติดตามประเมินผลร่วมกับครู ควรสร้างความสัมพันธ์เพื่อเกื้อหนุนร่วมมือกันต่อไป (สุชาติ จักรพิสุทธิ์, 2548, หน้า 43)

ความหมายของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมตั้งแต่คิดโครงการ กิจกรรม โดยเริ่มต้นปัญหา สาเหตุ วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ระดมทรัพยากร การกำหนดเป้าหมาย สรุป ติดตามและประเมินผล

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชน หรือองค์กรของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งทางตรงหรือทางอ้อมใน ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือทุกขั้นตอนในกิจกรรมของสถานศึกษา

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาส ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย นับแต่การแสดงความคิดเห็น การวางแผนการดำเนินงานและการแก้ปัญหา ตลอดจนการควบคุม ติดตามประเมินผลเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา มี 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมโดยตรง หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโดย การกระทำด้วยตนเอง และ 2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนหรือบุคคลอื่น (ชำนาญ ปาณวงษ์, 2544, หน้า 20)

ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นลักษณะการมีส่วนร่วมแบบข้อจำกัดทำให้ไม่สามารถร่วมกันอย่างเต็มที่ รายงานการประเมินสถานภาพการมีส่วนร่วมของสถาบันพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมการจัดการศึกษา 29 การมีส่วนร่วมจึงมีลักษณะเป็นการมาร่วมกิจกรรมตามที่โรงเรียนร้องขอ แต่ไม่มีการตัดสินใจ เช่น การสนับสนุนโดยบริจาคทรัพย์สินของ

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องในระดับเข้มข้นมากกว่าชายขอบ โดยมีลักษณะมีส่วนร่วมแบบริเริ่มงาน ร่วมงานสนับสนุนด้วยการบริจาค หรือร่วมมือกันทำงาน ร่วมแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจได้บ้าง แต่การคิดริเริ่มกิจกรรมยังเริ่มต้นจากโรงเรียนและสามารถมีส่วนร่วมได้ทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมการเรียนการสอน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นแบบแผนการมีส่วนร่วมที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ได้อย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมของผู้นำหลักในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ประธานคณะกรรมการโรงเรียน หรือกลุ่มบุคคลที่มีบทบาท ในอันที่จะชี้้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ซึ่งการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจะต้องพยายามดึงฝ่ายต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การสร้าง และพัฒนา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550, หน้า 30)

นอกจากหลักสูตรการบริหารการเรียนการสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอน แล้วการจัดการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้น ต้องอาศัยพลังของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และมีบทบาทในการจัดการศึกษา เพราะปัจจุบันการจัดการศึกษา กระบวนการเรียนการสอน การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งส่งผลถึงการจัดการศึกษาในโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายที่ผู้จัดการศึกษารวมทั้งชุมชนได้ตั้งเป้าและกำหนดเกณฑ์เอาไว้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเวลาที่ชุมชนเข้ามามีบทบาท

ในการจัดการศึกษานั้นเป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้ควรมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาได้อย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เพื่อประกอบการพิจารณาส่งเสริม สนับสนุน และปรับปรุง การดำเนินงานการบริหารจัดการศึกษาในท้องถิ่น และโรงเรียน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ด้านชนบท ด้านสังคมและการเมืองทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Oakley) (Project Design Implementation and Evaluation, 1987, p.125) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีนัยวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย ปัจจัย ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัด

ทั้งนี้ การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการและมีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนา ทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม (United Nation, 1981, p.11)

ในกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร โดย WHO/UNICEF กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญของการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยจุดมุ่งเน้นคือการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ ประชาชนในชนบท (WHO/ UNICEF, 1978, p.15)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในทัศนะการพัฒนาชนบทว่าการมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับประชาชน 4 ประการ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรด้วยวิธีการอย่างไร
2. มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการ
3. มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา

4. มีส่วนร่วมในการประเมินโครงการ

(Cohen, John M., & Uphoff, Norman T, 1989, pp. 324-328)

สรุปแล้วการมีส่วนร่วม หมายถึง ลักษณะของการเข้าไปกระทำร่วมกันโดยบุคคลที่อยู่เป็นกลุ่มชนทั้งทางด้านนามธรรมคือจิตใจ ความคิด และอารมณ์ ทั้งทางด้านรูปธรรมคือลักษณะของกิจกรรมที่เข้าไปมีผลประโยชน์และการรับผิดชอบร่วมกันของกลุ่มชน หน่วยงาน หรือองค์กรใด ๆ ก็ตาม ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนให้ไปสู่เป้าหมายของแต่ละองค์กรหรือหน่วยงานใด ๆ ก็ตามให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา

ปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะของผู้บริหาร ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษาและด้านสภาพแวดล้อมจึงเป็นข้อค้นพบที่ยืนยันว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นผู้แทนจากชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมบริหารและจัดการศึกษาจะต้องอาศัยปัจจัยดังกล่าวเป็นสำคัญ ดังนั้นถ้าต้องการให้คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมมากขึ้น ควรพัฒนาปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้บริหารเป็นอันดับแรก

ปัจจัยพื้นฐานใน การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงของชาวชนบทจะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่นๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ 2 ประการ คือประการแรก การที่มองเห็นว่าตนจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ ประการที่สอง การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้เข้าร่วม โดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือเป็นเรื่องของ การก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ก็ไม่อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมได้เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการเข้าร่วมหรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับผลที่คาดคิดเอาไว้ เนื่องจาก การเข้ามามีส่วนร่วมกันนั้นมิได้มีการจัดรูปแบบการสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ กฎระเบียบแบบแผน และลักษณะการทำงาน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทาง ในการเข้าร่วม จึงควรมีลักษณะดังนี้ 1) เปิดโอกาสให้ทุก ๆ คนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยการเข้าร่วมอาจในรูปของการมีตัวแทนหรือเข้าร่วมโดยตรงก็ได้ 2) ควรมีเวลากำหนดที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเอง ได้ตามสภาพเป็นจริงของตน และ 3) กำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอนว่าจะทำอย่างไร

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่ง ๆ

แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วย ได้มีโอกาสเข้าร่วม แต่ก็ไม่มีอาจกำหนดเป้าหมายวิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรม แต่จะขึ้นอยู่กับกำหนัดและการจัดสรรของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งไม่มีอาจก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (สุเมธ ทรายแก้ว, 2536, หน้า 20).

ขอบข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ขอบข่ายของการมีส่วนร่วมในการจัด การศึกษาไว้เป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการวางแผน (Planning)

หน่วยงานทางการบริหารศึกษาต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของการวางแผนไว้ว่า เป็นการพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการกำหนดสิ่งที่จะปฏิบัติในอนาคต เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ โดยการวางแผน หมายถึงการจัดทำแผน การจัดทำเอกสารแผน และผลผลิตที่สำคัญของการวางแผน ได้แก่ แผนงาน หรือโครงการ แต่สิ่งที่สำคัญคือ กระบวนการในการจัดทำแผน และการค้นหากลยุทธ์หรือวิธีการ ทำงานที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นในโครงการและกิจกรรมตามลำดับขั้นต่าง ๆ โดยในระบบการศึกษาจะมีรูปแบบของการวางแผนวิธีเชิงระบบ 8 ขั้น ดังนี้

1) การกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน โรงเรียน นักเรียน ตลอดจนแผนการแก้ปัญหาและการพัฒนา

2) กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาและการบรรลุความต้องการ

3) กำหนดวัตถุประสงค์ในรูปของพฤติกรรมหรือสิ่งที่สามารถวัดได้

4) กำหนดโครงการและวิธีดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

5) กำหนดทางเลือกในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

6) วิเคราะห์ทางเลือกจากความเป็นไปได้และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการตามทางเลือก

7) เลือกทางเลือกที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดหรือดีที่สุด

8) กำหนดงบประมาณและวงเงินสำหรับดำเนินการตามโครงการ

(อุทัย บุญประเสริฐ, 2538, หน้า 8)

สรุปได้ว่า การวางแผน คือ กระบวนการของการพิจารณาตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไรอย่างไร มีการเลือกวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นอย่างไร

2. ด้านการแสวงหาทรัพยากร (Allocation)

การแสวงหาทรัพยากรความหมายรวมทั้งการจัดการ และการจัดสรรทรัพยากรที่กำหนดไว้ในแผนงานและทรัพยากร (Recourse) ในที่นี้หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และเงินหรืองบประมาณสำหรับการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ได้ตามแผนงาน โครงการที่กำหนดจากความหมายขอขบข้าย ดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร หมายถึง การเข้าไปร่วมดำเนินการ ช่วยเหลือ จัดหา หรือสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์หรือเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการกิจกรรมของโรงเรียน ในท้องถิ่น ในที่นี้ต้องมีภาระตมทรัพยากรส่วนใหญ่เป็นทรัพยากร ที่จัดหา จัดซื้อ หรือจัดจ้างจากเงินงบประมาณของแผ่นดิน ทรัพยากรจากแหล่งอื่นมีน้อยมาก ทำให้เกิดปัญหาในการระดมทรัพยากรที่ต้องพึ่งพางบประมาณของรัฐ โดยไม่ได้นำทรัพยากรจากแหล่ง อื่นมาใช้เท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะรัฐมีบทบาทในการเป็นผู้จัดการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้รัฐจึง ควรเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ส่งเสริมและให้การสนับสนุนให้ฝ่ายอื่น ๆ เช่น เอกชน ชุมชน สถานประกอบการให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อระดมเงินทุนและทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ให้มากขึ้น การแสวงหาทรัพยากรของโรงเรียนส่วนใหญ่จะพบปัญหาเรื่องการนำทรัพยากรไปใช้ และความไม่เข้าใจของชุมชนในนโยบายของโรงเรียน ดังนี้

- 1) ปัญหาการใช้ทรัพยากรและความไม่เข้าใจของชุมชนในแนวนโยบายหรือระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน
- 2) ปัญหาเรื่องขีดความสามารถของทรัพยากร กล่าวคือวิทยากรมีพื้นฐานความรู้ไม่สูงนักทำให้จำกัดในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่แก่นักเรียนได้ผลไม่ตรงตามที่โรงเรียนต้องการ
- 3) ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจในความต้องการของโรงเรียน เป็นความไม่แน่ใจของเจ้าของสถานประกอบการที่มีต่อนักเรียนที่ออกฝึกงาน ทำให้ความร่วมมือต่าง ๆ ลดน้อยลง
- 4) ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจของชุมชน การขอความร่วมมือที่เป็นวัสดุหรือเงินทำให้เกิดความเดือดร้อน โรงเรียนมักขาดการสนับสนุนในส่วนนี้
- 5) ปัญหาคุณสมบัติของผู้บริหารโรงเรียน ชุมชนมีความไว้วางใจในตัวผู้บริหารมากน้อยเพียงใดในการนำทรัพยากรที่ตนมอบให้ไปใช้อย่างถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528, หน้า 730)

ดังนั้น ปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียน จึงต้องระลึกเสมอว่าเป็นการรบกวนหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนมากน้อยหรือไม่ อย่างไร ซึ่งโดยหลักการแล้วโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานของทางราชการและจัดตั้งขึ้น เพื่อให้บริหารทางการศึกษาแก่ชุมชนน่าจะดำเนินงาน โดยงบประมาณของทางราชการทั้งหมด แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้วโรงเรียนไม่สามารถทำอย่างนั้นได้ ทั้งนี้จากเหตุผลและความจำเป็นหลายประการ คือ

- 1) ความจำกัดของงบประมาณ เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาที่มีจำนวนมากการจัดตั้งและจัดสรรงบประมาณให้ตามความต้องการของโรงเรียนทุกอย่างจึงทำได้ยาก งบประมาณ ส่วนใหญ่จัดให้

ตามความจำเป็นเท่านั้น ทางโรงเรียนจึงจำเป็นต้องหาทรัพยากรบางส่วนจากชุมชน มาช่วยในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียน

2) ความสมบูรณ์ของทรัพยากรในชุมชนชุมชนส่วนใหญ่จะมีทรัพยากรอยู่หลายประเภทและทรัพยากรบางอย่างไม่สามารถหาได้จากภายในโรงเรียนหรือจัดหามาได้ด้วยเงินงบประมาณ ของทางราชการ เช่น สถานประกอบอาชีพภายในชุมชนหรือทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เช่น แม่น้ำ น้ำตกซึ่งสิ่งเหล่านี้ โรงเรียนสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี

3) เพื่อผลในแง่ของจิตวิทยา การที่โรงเรียนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ นั้น เท่ากับเป็นแนวทางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้ แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ชุมชนจะรู้สึกว่าเป็นโรงเรียนเป็นของตนและพร้อมที่จะช่วยเหลือ ป้องกัน สนับสนุน โรงเรียนเมื่อถึงเวลาจำเป็น

อภิธานิยธรรมหัวใจสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักอภิธานิยธรรม 7 ว่า เป็นหลักธรรมอันนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม กล่าวคือเป็นหลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในด้านการบริหารงาน เพราะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุอย่างแท้จริง ทั้งยังเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลรอบข้างด้วยหลักธรรมนี้จะสามารถนำไปสู่วิถีทางแห่งการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นไปเพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาและยัง เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีกล่าวถึงการเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชน เป็นพุทธวิธีการบริหาร ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลที่ดีแก่หน่วยงาน โดยหลักอภิธานิยธรรม 7 ของกษัตริย์วชิ หรือ วชิอภิธานิยธรรม 7 คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วย

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า: พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววชิ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
5. บรรดาภุคสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดจนถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวชิ (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำจัดให้ความอารักขา

คุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป)

7. ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้น โดยผาสูก (ที.ม. 10/68/86)

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมไว้ว่าข้อที่ 1 และข้อที่ 2 พูดถึงการประชุมของคนที่อยู่เป็นหมวดหมู่กัน จำเป็นจะต้องมีการประชุมปรึกษาในกิจการงานและกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามหน้าที่ การประชุมจึงต้องมีบ่อย ๆ เพื่อให้สามารถติดตามศึกษาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่ ในการเข้าร่วมประชุมนั้นต้องพร้อมเพรียงกันประชุม เพราะกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถือว่าถูกต้อง จะต้องพร้อมเพรียงกันกระทำไม่ใช่ต่างคนต่างทำหรือว่าคนหนึ่งทำ คนหนึ่งไม่เห็นด้วย และเมื่อประชุมไปแล้วก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ใช่ที่นี่จะลุกไปกลางคันก็ลุกไป แต่จะต้องประชุมกันจนตลอดไป นอกจากเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้นมาจริง ๆ จึงออกไปตามมติของสงฆ์ได้ แต่จะต้องยอมรับมติต่าง ๆ ซึ่งสงฆ์ได้ลงไปในขณะที่เราไม่อยู่ในที่ประชุม กิจการอันใดที่เป็นภาระของหมู่คณะ ไม่ว่าจะภายในบ้านหรือว่าภายในวัด หรือว่าภายในสังคม ตลอดถึงประเทศชาติก็ตามจะต้องพร้อมเพรียงกันปฏิบัติภารกิจเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และพร้อมเพรียงกันทำงานอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของหมู่ของคณะนั้น ๆ ไม่ให้มีความบกพร่อง

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมในข้อ 3 นี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหลักการประพฤติปฏิบัติพระพุทธศาสนาก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระองค์ ดังนั้น เรื่องอะไรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็ถือประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น ไม่มีการบัญญัติเพิ่มเติม ไม่มีการแก้ไขสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้ ทรงบัญญัติไว้ว่าอย่างไร ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติไปอย่างนั้น ถ้าหากว่าไม่พอใจหรือไม่อาจปฏิบัติได้ ก็สึกออกไปเป็นฆราวาส ไม่ใช่จะมาแก้ไขตัดแปลงพระธรรมวินัย เพื่อให้ตนปฏิบัติได้โดยไม่ยอมรับนับถือหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สักขาบทางอย่างถึงแม้ว่าในยุคในสมัยนี้ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม แต่ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมในข้อที่ 4 อีกว่า ในหมู่ในคณะที่อยู่ร่วมกัน มีผู้หลักผู้ใหญ่ที่ลดหลั่นกันลงมาจำเป็นจะต้องให้ความเคารพนับถือต่อท่านที่เป็นใหญ่ในที่นั้น เช่น ภายในวัดก็ให้ความเคารพนับถือต่อเจ้าอาวาสและพระเถระผู้ใหญ่ที่เหนือตนขึ้นไป ข้อความที่ท่านแนะนำสั่งสอนแม้จะมีการดุด่าตำหนิไปบ้างแต่ถือว่าเป็นคำสั่งสอนที่เกิดขึ้นโดยเจตนาดี ผู้ที่อยู่ในสำนักของท่านจะต้องเชื่อถือและปฏิบัติตาม

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมข้อ 5 นี้ เกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์ คนเรานั้นเหมือนกับนกที่ตายเพราะเหยื่อ หรือปลาที่ตายเพราะเหยื่อ คนที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือถ้าปล่อยให้ความอยากได้อย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น ครอบงำใจแล้วโอกาสหนึ่งก็เป็นอันตราย เพราะความอยากเหล่านั้นการพยายามควบคุมจิตใจไม่ให้ทำอะไรไปตามอำนาจของความอยากทุกอย่างจึงเป็นทางเจริญของบุคคลเหล่านั้น

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมข้อ 6 เรื่องของเสนาสนะที่อยู่อาศัย ทรงสอนให้หาเสนาสนะที่เป็นปัจจัยโน้มน้อมไปเพื่อหาความสงบ โดยเน้นไปที่เสนาสนะป่า ซึ่งห่างจากเสียงรบกวน ไม่มีเสียงอึกทักครึกโครม

ซึ่งเป็นอันตรายต่อการกระทำความสงบ แต่ว่าในชั้นของการปฏิบัติ นั้น เราจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ถ้าหากว่ามีเสียงรบกวนมาก ก็อย่าไปใส่ใจ สนใจต่อเสียงรบกวนเหล่านั้นให้มากกว่า ก็จะทำให้จิตใจให้เกิดความสงบได้

หลักกติกขุอปริหานิยธรรมข้อ 7 สุดท้ายถือว่าเป็นหลักสำคัญของคนที่อยู่ร่วมกันวัดหรือศาสนสถานในทางศาสนานั้นถือว่าเป็นคุณสมบัติกลางของพระศาสนา พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่บวชมาถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีศีล มีความคิดเห็นตรงต่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงมีสิทธิที่จะเข้าอยู่ในอารามนั้นในวัดนั้น ดังนั้น ใครจะอยู่ในวัดใดก็ตามก็ต้องสร้างความรู้สึกร่วมกันที่จะพบเห็นเพื่อนภิกษุสามเณร ที่ยังไม่ได้อยู่ในวัดของเรา ก็ขอให้มา ที่มาแล้ว ก็ขอให้อยู่เป็นซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของ การสร้างความรู้สึกร่วมกันนั้น แม้จะไม่ลงมือประพฤติปฏิบัติ คือไม่ลงมือช่วยเหลือเกื้อกูลอะไรก็ตาม แต่เป็นการแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่หวงที่อยู่ ความไม่ถือทิฐิขาคณอื่นซึ่งแต่ละอย่างนั้นไม่ใช่เป็น เรื่องที่ทำได้ง่ายนักสุข (พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตญาณ), 2544, หน้า 106-109)

สรุป

หลักธรรมที่เรียกว่า อปริหานิยธรรม 7 คือ ธรรมะเพื่อป้องกันความเสื่อม และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง โดย 2 ข้อใน 7 ข้อ ก็คือการหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุมเล็ก ประชุม และทำกิจกรรมที่พึงกระทำแน่นอนว่าถ้าไม่รวมตัวกันก็จะไม่มีพลัง แต่ต้องรวมตัวกันเป็นสังคม ด้วย คือ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ตัดอาวุธทางปัญญา และใช้สันติวิธี"จากการผลักดันของรัฐธรรมนุญส่ง ผลให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งตามพระราชบัญญัติ นั้นได้เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมสามารถจัดการศึกษาได้ (All for Education) ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมี การจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จัก เลือกรับ ภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชนให้สถานศึกษาพัฒนา กระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

การให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และในกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการระดม ทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้และการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบัน ทางสังคมอื่นและการที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษาได้นั้นจำเป็นต้องมีพื้นฐานความ รู้เกี่ยวกับการศึกษาก่อน กล่าวคือต้องให้ประชาชนมีความพร้อมในการเข้ามามี ส่วนร่วมก่อนผู้บริหาร สถานศึกษา พระภิกษุบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงประชาชนทั่วไปในชุมชนต้องเข้าใจ เกี่ยวกับหลักสูตรเนื้อหาสาระและเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้มีการประชุมชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ ของการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักยภาพและความรู้จากผู้ที่อยู่นอกรั้วโรงเรียน แต่ที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ความเข้าใจของโรงเรียนเสียใหม่ในสิทธิการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากทุก

ภาคส่วนเพื่อโรงเรียนจะเปิดใจกว้างต่อแนวทางที่สร้างสรรค์ยิ่งขึ้นซึ่งกำลังเป็นแนวโน้มใหญ่ที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษา บทบาทการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองนั้นมีได้ตั้งแต่ในระดับปฏิบัติและระดับนโยบายในระดับปฏิบัติได้แก่การเป็นครูร่วมสอนที่มีสาระสำคัญมากกว่าการเป็นอาสาสมัครคือการทำหน้าที่ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการกำหนดบทเรียนและกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับครูในชั้นเรียนของลูกเนื่องจากผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยมีประสบการณ์ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพที่อาจให้ข้อมูลความรู้ความชำนาญเฉพาะที่มากกว่าตำราเรียนทั้งนี้ครูร่วมสอนควรจะต้องวางแผนหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนการสร้างกิจกรรมหนุนเสริม ไปจนถึงการติดตามประเมินผลร่วมกับครูสร้างความสัมพันธ์เพื่อเกื้อหนุนร่วมมือกันต่อไปได้ในอนาคตและนอกจากหลักสูตรการบริหารการเรียนการสอนการจัดการกระบวนการเรียนการสอนแล้วการจัดการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องอาศัยพลังของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และมีบทบาทในการจัดการศึกษาเพราะปัจจุบันการจัดการศึกษา กระบวนการเรียนการสอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีอยู่อย่างจำกัดซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งส่งผลถึงการจัดการศึกษา เอาไว้ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษานั้นเป็นตัวกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษาของโรงเรียน ตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อที่จะได้วางแผนการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานด้านการศึกษาได้อย่างเหมาะสมและนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อประกอบการพิจารณาส่งเสริมสนับสนุน และปรับปรุงการดำเนินงานการบริหารจัดการศึกษาในท้องถิ่น และโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้อย่างเต็มที่และ มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนต่อไป

บรรณานุกรม

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตญาโณ). (2544). *ธรรมปริทรรศน์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. . (2528). *เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการโรงเรียนมัธยมศึกษา หน่วยที่ 12*. กรุงเทพฯ: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น.

สุชาติ จักรพิสุทธิ์. . (2548). *ปฏิรูปการศึกษาใน สี่ทศวรรษไทย ชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุเมธ ทรายแก้ว. (2536). *ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อุทัย บุญประเสริฐ. . (2538). *การวางแผนการศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cohen, John M., & Uphoff, Norman T. (1989). "Participation's in Rural Development : Seeking Clarify through Specificity". *World Development*. (January).

Project Design Implementation and Evaluation. (1987). *Rural Development Committee Center for International Studies*. Cornell University.

United Nation. (1981). *Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development*. New York: United Nation.

WHO/UNICEF. (1978). *Report of the international Conference on Primary Health Care*. New York : N.P. Press.

หลักเกณฑ์สำหรับการนิพนธ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ และงานวิชาการอื่นๆ

วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มจร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มจร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย มีนโยบายส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยของนักศึกษา คณาจารย์ และนักวิชาการที่สนใจ นอกจากนี้ยังเป็นเวทีวิชาการ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะและข้อคิดเห็นทางการศึกษา โดยรูปแบบผลงานที่วารสารจะรับพิจารณา มี 3 ประเภท คือ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ และบทความวิชาการ

บทความวิจัย บทความปริทัศน์ และบทความวิชาการที่จะได้รับการพิจารณาลงตีพิมพ์ในวารสารศึกษาศาสตร์ มจร นี้ จะต้องได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ก่อน เพื่อให้วารสารมีคุณภาพและนำไปอ้างอิงได้

การเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ และงานวิชาการอื่นๆ

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ การใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และชื่อบัญญัติตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ควรหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาอังกฤษในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น ให้เขียนคำศัพท์ภาษาไทยตามด้วยวงเล็บภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะต้องขึ้นต้นด้วยตัวอักษรใหญ่ บทความส่วนที่เป็นภาษาอังกฤษควรให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษตรวจสอบความถูกต้องก่อนที่จะส่งต้นฉบับ

2. การพิมพ์ ให้จัดพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด ด้วยรูปแบบตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยต์ โดยจัดหน้ากระดาษขนาด A4 ตั้งค่าน้ำกระดาษสำหรับการพิมพ์ห่างจากขอบกระดาษทุกด้าน ด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร)

3. จำนวนหน้าบทความวิจัย บทความปริทัศน์ และบทความวิชาการ ไม่ควรเกิน 15 หน้า การเรียงลำดับเนื้อหา

1. บทความวิจัย

1.1 ชื่อเรื่อง ควรสั้น กะทัดรัด และสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ไม่ใช้คำย่อชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยมาก่อน

1.2 ชื่อผู้นิพนธ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตำแหน่งทางวิชาการ หน่วยงานหรือสถาบันที่สังกัด และอีเมล

1.3 บทคัดย่อ (abstract) ให้มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นเนื้อความย่อที่อ่านแล้วเข้าใจง่าย โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา เช่น วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลงานและการวิจารณ์อย่างต่อเนื่องกันไม่ควรเกิน 300 คำ ไม่ควรมีคำย่อ ให้บทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ

1.4 คำสำคัญหรือคำหลัก (Keywords) ให้ระบุทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ใส่ไว้ท้ายบทคัดย่อของแต่ละภาษา

1.5 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาหรือบทนำ เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกความเป็นมาและเหตุผลนำไปสู่การศึกษาวิจัย ให้ข้อมูลทางวิชาการพร้อมทั้งจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องอย่างคร่าว ๆ และมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาและวิจัยนั้นด้วย

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย ให้ระบุรายละเอียดวัตถุประสงค์ อุปกรณ์ สิ่งที่น่าสนใจ จำนวนลักษณะเฉพาะของตัวอย่างที่ศึกษา ตลอดจนเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษา อธิบายวิธีการศึกษา หรือแผนการทดลองทางสถิติ การสุ่มตัวอย่าง วิธีการเก็บข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1.7 ผลการวิจัย แจ้งผลที่พบตามลำดับหัวข้อของการศึกษาวิจัยอย่างชัดเจนได้ใจความ ถ้าผลไม่ซับซ้อนไม่มีตัวเลขมาก ควรใช้คำบรรยาย แต่ถ้ามีตัวเลขมาก ตัวแปรมาก ควรใช้ตาราง แผนภูมิ แทน ไม่ควรมีเกิน 5 ตารางหรือแผนภูมิ ควรแปลความหมายและวิเคราะห์ผลที่ค้นพบ และสรุปเปรียบเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.8 อภิปรายผล ชี้แจงว่าผลการศึกษาดตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือแตกต่างไปจากผลงานที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่ อย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นและมีพื้นฐานอ้างอิงที่เชื่อถือได้ และให้จบด้วยข้อเสนอแนะที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์หรือทั้งประเด็นคำถามการวิจัย ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยต่อไป

1.9 ตาราง รูปภาพ และแผนภูมิ ควรคัดเลือกเฉพาะที่จำเป็น และต้องมีคำอธิบายสั้น ๆ แต่สื่อความหมายได้สาระครบถ้วนในกรณีที่เป็นตาราง คำอธิบาย ต้องอยู่ด้านบน ในกรณีเป็นรูปภาพหรือแผนภูมิคำอธิบายต้องอยู่ด้านล่าง

1.10 บรรณานุกรม สำหรับการพิมพ์เอกสารอ้างอิง ทั้งเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษโดยมีหลักการทั่วไป

2. บทวิจารณ์หนังสือ

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือ

2.2 ชื่อผู้วิจารณ์

2.3 บทวิจารณ์

2.4 บรรณานุกรม

3. บทความวิชาการ

3.1 ชื่อเรื่อง

3.2 ผู้แต่ง

3.3 บทนำ

3.4 เนื้อหา

3.5 บทสรุป

3.6 บรรณานุกรม

4. งานวิชาการอื่น

กรอบในการเขียนให้ใช้ในกรณีเดียวกันกับงานวิชาการอื่นๆ ข้างต้น

ขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารศึกษาศาสตร์ มจร เป็นวารสารสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ รับผิดชอบเผยแพร่งานวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมโดยเน้นด้านการศึกษาศาสตร์ หรือครุศาสตร์ เช่น สาขาวิชาการบริหารการศึกษา การสอนภาษาไทย การสอนภาษาอังกฤษ การสอนพระพุทธศาสนา การศึกษาปฐมวัย การประถมศึกษา ด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา สหวิทยาการด้านการศึกษา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วาระการตีพิมพ์

วารสารศึกษาศาสตร์ มจร มีวาระการตีพิมพ์เผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ ได้แก่ ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม - มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม)

การส่งต้นฉบับ

จัดส่งผ่านระบบ OJS ที่ <http://ojs.mbu.ac.th> หรือส่งด้วยตนเองที่กองบรรณาธิการ

การเขียนบรรณานุกรม

การรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้นๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อเอกสารบรรณานุกรม สำหรับบทความภาษาไทย หรือ References สำหรับบทความภาษาอังกฤษ ให้ใช้รูปแบบการเขียนแบบ APA (American Psychological Association) ตัวอย่างการเขียนมีดังนี้

หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. (ครั้งที่พิมพ์). สถานที่พิมพ์. ผู้จัดพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. (2547). *เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

Potter, M.E. (1990). *The Competitive advantage of nations*. New York: Free Press.

บทความ/เรื่อง/ตอน ในหนังสือรวมเรื่อง

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ในชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ), ชื่อเรื่อง (ฉบับพิมพ์ หน้าที่ปรากฏบทความ). สถานที่พิมพ์: ผู้จัดพิมพ์.

ตัวอย่าง

กอบกุล ราชณาคร. (2543). *กฎหมายกับการจัดการทรัพยากรน้ำและชายฝั่งทะเล* ใน อานันท์ กาญจนพันธ์ (บรรณาธิการ), *พลวัตชุมชนในการจัดการทรัพยากรกระบวนทัศน์และนโยบาย* (หน้า 395). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

Resnick, L. (1991). *Shared cognition: Thinking as social Practice*. In W. Resnick, J. Levine, & S. Teasley (Eds.), *Perspectives on socially shared cognition* (pp. 1-22). Washington, DC: American Psychological Association.

บทความในวารสาร

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). "ชื่อบทความ". *ชื่อวารสาร*, ปีที่ (ลำดับที่), เลขหน้าที่ปรากฏบทความในวารสาร.

ตัวอย่าง

อนุ เจริญวงศ์ระยับ, ชุติกร ยิ้มสุด, และ ภัณฑุญาพันธ์ ร่วมชาติ. (2549). "ปัจจัยเชิงสาเหตุและผลของการใฝ่รู้ทางวิทยาศาสตร์ในนักเรียนช่วงชั้นที่ 4". *วารสารวิธีวิทยาการวิจัย*, 19 (1), 13-39.

Heinz, W. R., Kelle, U., Witzel, A., & Zinn, J. (1998). *Vactional training adn career development in Germany: Results from a longitudinal study*. *International Journal of Behavioral Development*, 1, 77-101.

การอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

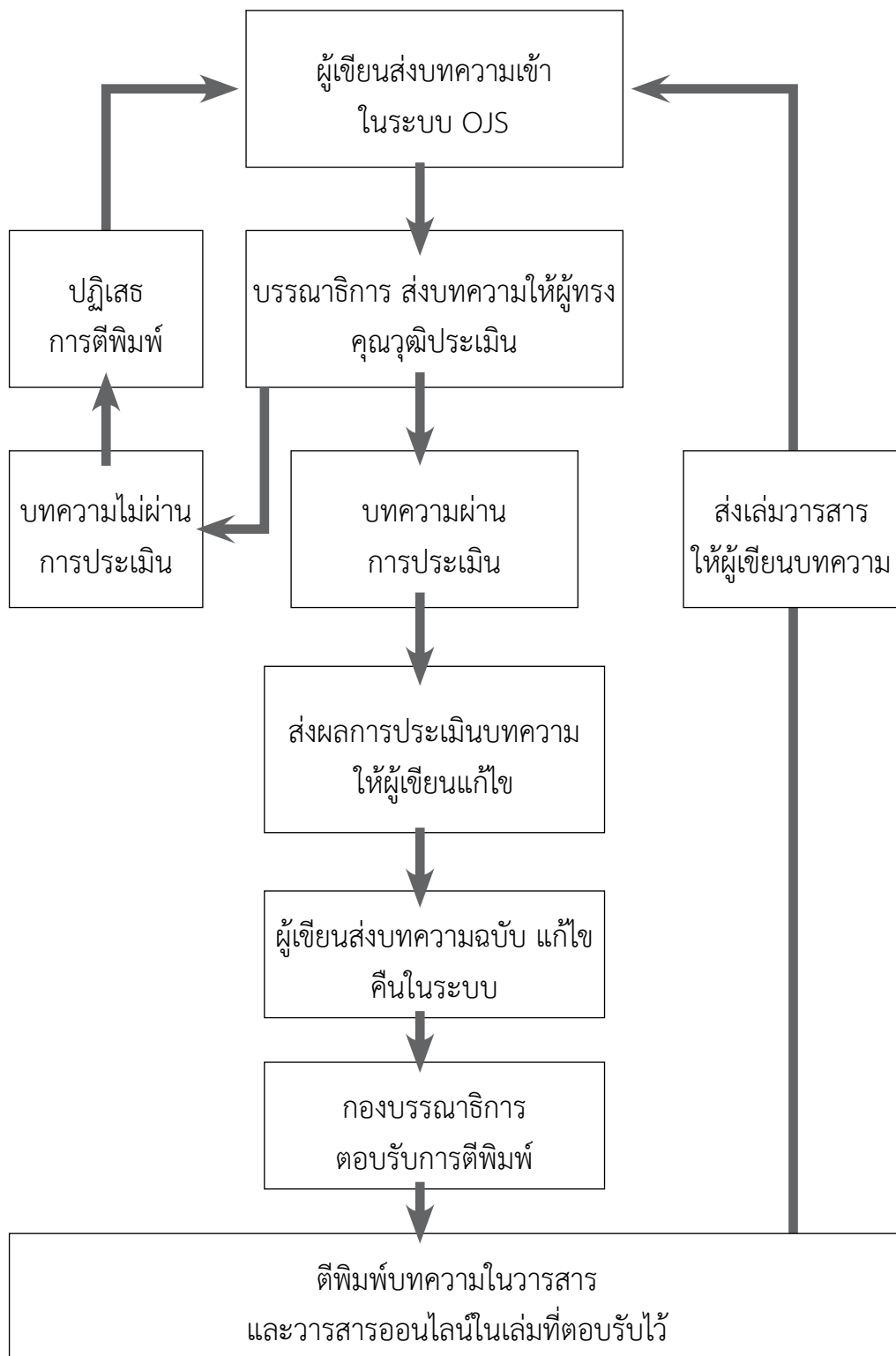
ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อเรื่อง. วันที่สืบค้น, จาก แหล่งข้อมูลที่สืบค้น

ตัวอย่าง

Eid, M., & Langeheine, R. (1999). *The measurement of consistency and occasion specificity with latent class model: A new model and its application to the measurement of affect*, *Psychological Methods*, 4, 100-116. Retrieved November 19, 2000, from the PsycARTICLES database.

การพิจารณาและประเมินบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ความรู้คู่คุณธรรม

Knowledge and Morality

Published by

Faculty of Education Mahamakut Buddhist University

www.edu.mbu.ac.th, e-mail : edu@mbu.ac.th

